Analytický dokument k národnému projektu Šanca na návrat

ŠANCA NA NÁVRAT

Vstupná analýza

PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M. (Eds.)

Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat
Bratislava 2019

Editorská činnosť:

PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.

Autorský kolektív:

JUDr. Denisa Hamranová, PhD.
doc. Mgr. Anton Heretik, PhD.
mjr. JUDr. Mgr. Mária Kalinová – Bubláková
PhDr. Lenka Kleskeň, PhD.
Mgr. Marta Kuzmiaková
PhDr. Martin Lulei, PhD.
JUDr. Jakub Ľorko, PhD.
Mgr. Peter Mózeš, PhD.
PhDr. Blanka Šimčisková, PhD.
PhDr. Miroslav Špánik, PhD.
PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.
Mgr. Ľudmila Vráblová

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani žiadnu jeho časť nemožno reprodukovať bez súhlasu majiteľov práv.

© Generálne riaditeľstvo zboru väzenskej a justičnej stráže, národný projekt Šanca na návrat, 2019

www.sancananavrat.sk

Obsah

Úvod **11**
1. VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA – NÁRODNÁ ÚROVEŇ **12**
1.1 Kriminalita a väzenská populácia – aktuálny stav a trend 12
1.2 Kľúčoví aktéri trestnej politiky vstupujúci do procesu práce s trestanými osobami 23
1.2.1 Zbor väzenskej a justičnej stráže 23
1.2.2 Probačný a mediačný úrad 29
1.2.3 Orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby 32
1.2.4 Mimovládne organizácie 38
1.2.4.1 Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov (ASSP) 39
1.2.4.2 Aliancia žien SR 41
1.2.4.3 Agentúra podporovaného zamestnávania Somotor, n.o (sociálny podnik) 43
1.2.4.4 Občianske združenie Ain Karim, Šamorín 48
1.2.4.5 Úsmev ako dar (Bratislava) 49
1.2.4.6 Neziskové organizácie zamerané na poskytovanie liečby látkovej a nelátkovej závislosti 51
1.2.5 Policajný zbor SR, súdy a prokuratúra 55
Policajný zbor, súdy a prokuratúra sú štátne orgány, s ktorými zbor úzko spolupracuje nielen v oblasti zaobchádzania s väznenými osobami ale aj na iných úsekoch služobných činností. 55
1.2.5.1 Pôsobnosť Policajného zboru vo vzťahu k väzenstvu 55
1.2.5.2 Pôsobnosť prokuratúry vo vzťahu k väzenstvu 56
1.2.5.3 Súdy a väzenstvo 57
1.2.6 Akademická obec 60
1.2.6.1 Spolupráca vysokých škôl a ZVJS 60
1.3 Národný projekt Šanca na návrat 64
2 VSTUPNÁ ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU **70**
2.1 Operacionalizácia, postup tvorby a princípy vstupnej analýzy 70
2.2 Syntéza a deskripcia hlavných a čiastkových cieľov národného projektu 72
2.3 Analýza súčasného stavu v tematických oblastiach podaktivít národného projektu a v oblasti spájajúcich prvkov penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti 73
2.3.1 Výstupné oddiely 73
2.3.1.1 Strategické dokumenty 73
2.3.1.1.1 Nadnárodná úroveň 74
2.3.1.1.2 Národná úroveň 78
2.3.1.2 Právne aspekty 83
2.3.1.3 Súčasný stav väzenskej populácie vo výstupných oddieloch 89
2.3.1.3.1 Realizácia výskumu základných údajov o odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch 90
2.3.1.3.2 Štruktúra výskumnej vzorky vo všeobecnej rovine 91
2.3.1.3.3 Recidíva odsúdených vo výstupnom oddiele 92
2.3.1.3.4 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele v závislosti od druhu kriminality 96
2.3.1.3.5 Štruktúra odsúdených v závislosti od sociálnych aspektov 98
2.3.1.3.6 Štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov penitenciárneho zaobchádzania 118
2.3.1.3.7 Štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov psychologického vyšetrenia 128
2.3.1.4 Materiálne, priestorové a technické zabezpečenie výstupných oddielov 136
2.3.1.5 Triediaci mechanizmus a rizikové skupiny 136

2.3.1.6 Intervencie a špecifiká penitenciárneho zaobchádzania vo výstupných oddieloch 144
2.3.2 Resocializačné a výchovné programy (definícia na účely analýzy) 157
2.3.2.1 Program 1: Projekt Cesta späť do spoločnosti 157
2.3.2.2 Program 2: Sociálno-výcvikový program (pilotný projekt) pre páchateľov násilia na ženách 159
2.3.2.3 Program 3: Umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom 163
2.3.3 Špecifické cieľové skupiny 165
2.4 Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť 186
2.4.1 Mapa procesu prípadového manažmentu trestanej osoby 186
2.4.2 Multiinštitucionálna spolupráca - preliminárna identifikácia absentujúcich prvkov spolupráce kľúčových aktérov 187
1.4.3 Informačné systémy kľúčových aktérov (IT) 196
2.4.3.1 Zbor väzenskej a justičnej stráže 196
2.4.3.2 Probačný a mediačný úrad 197
2.4.3.3 Orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby 199
2.4.3.4 Mimovládne organizácie 200
2.4.3.5 Policajný zbor Slovenskej republiky, súdy a prokuratúra, samospráva a komunita 201
1.4.3.6 Akademická obec 203
2.4.4 Intervencie so zameraním na odsúdeného a systémovú prácu s rodinou 204
2.4.4.1 Systémový prístup v práci s rodinou 204
2.4.4.2 Intervencie zamerané na odsúdeného a rodinu v penitenciárnej starostlivosti 206
2.4.4.3 Intervencie zamerané na odsúdeného a rodinu v postpenitenciárnej starostlivosti 211
3 NÁVRH POPISU A OBSAHU KĽÚČOVÝCH PRIAMYCH A NEPRIAMYCH INDIKÁTOROV ZAZNAMENÁVAJÚCICH 215
3.1 Indikátory a vytvorenie nových prvkov systému 215
3.1.1 Špecializovaný triediaci mechanizmus 215
3.1.2 Systém informačno-poradenských služieb 219
3.1.2.1 Štandardy – personálne, obsahové, materiálno-technické a priestorové 219
3.1.2.2 Úprava procesu a obsahu penitenciárneho zaobchádzania vo výstupných oddieloch 219
3.1.2.3 Popis existujúcich postupov a nástrojov z pohľadu individuálneho prístupu ku klientovi v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti 230
3.1.2.3.1 Penitenciárna starostlivosť 231
3.1.2.3.2 Postpenitenciárna starostlivosť 236
3.1.2.4 Vzdelávanie zamestnancov 240
3.1.2.4.1 História Inštitútu vzdelávania ZVJS 240
3.1.2.4.2 Súčasnosť Inštitútu vzdelávania ZVJS 241
3.1.3 Resocializačné a výchovné vzdelávacie programy 245
3.1.3.1 Obsahové a personálne štandardy 245
3.1.3.2 Témy 248
1.1.3.3 Proces akreditácie – návrh mechanizmu 262
3.1.4 Systém práce s osobami so špecifickými skupinami 264
3.1.4.1 Systém práce 264
3.1.4.2 Nosiče informácií 268
3.1.4.3 Tvorba metodiky, učebného plánu a osnovy 270
Záver 273
Zoznam literatúry 274

Zoznam skratiek

AI	Amnesty International
CPT	Európsky výbor na zabránenie mučeniu a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania
ČR	Česká republika
ESMO	elektronický systém monitorovania osôb
EÚ	Európska únia
KMS	vedomostná báza/platforma organizácie EUROPRIS (angl. Knowledge Management System)
MPSVR SR	Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
MS SR	Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky
MŠ VVaŠ SR	Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
MV SR	Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
NP ŠNN	Národný projekt Šanca na návrat
RaVVP	resocializačné a výchovné vzdelávacie programy
MVO	mimovládna organizácia
NFP	nenávratný finančný príspevok
OSN	Organizácia spojených národov
OVVaVT	odbor výkonu väzby a výkonu trestu
PFO	plnoleté fyzické osoby
PMÚ	probačný a mediačný úradník
PZ SR	Policajný zbor Slovenskej republiky
RMS	Rozkaz ministra spravodlivosti Slovenskej republiky č. 16/2015 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v znení neskorších predpisov
SR	Slovenská republika
SPODSK	sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela
ŠÚ SR	Štatistický úrad Slovenskej republiky
TOS	trest odňatia slobody
TP/Trestný poriadok	Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov
TZ/Trestný zákon	Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov
VA	vstupná analýza
VODD	výstupný oddiel
VTOS	výkon trestu odňatia slobody
VV	výkon väzby
Vyhláška MS SR č. 368/2008	vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov
ÚPSVR	Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
ÚVTOS	ústav na výkon trestu odňatia slobody
ÚVV	ústav na výkon väzby
ZVJS/zbor	Zbor väzenskej a justičnej stráže

ZoVTOS	zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
ZoVV	zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby v znení neskorších predpisov
ZoVŠ	zákon č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
ZoSPODaSK	zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov
ZoŠS	zákon o štátnej službe - Zákon č. 400/2009 Z. z. o štátnej službe v znení neskorších predpisov
ŽoNFP	Žiadosť o nenávratný finančný príspevok

Zoznam tabuliek

Tab. 1 Zistené trestné činy a objasnenosť trestných činov za obdobie 1993 - 2017 13
Tab. 2 Index kriminality počítaný na 100 000 obyvateľov v SR za obdobie 1993 - 2017.....15
Tab. 3 Stav násilnej kriminality za obdobie 1997 – 2017 17
Tab. 4 Stav majetkovej kriminality za obdobie 1997 -2017.....18
Tab. 5 Stav hospodárskej kriminality za obdobie 1997 - 2017 19
Tab. 6 Stav mravnostnej kriminality za obdobie 1997 - 2017.....20
Tab. 7 Vývoj počtu obvinených a odsúdených v rokoch 2006 až 2017 26
Tab. 8 Výdavky štátneho rozpočtu na realizáciu kapitoly väzenstvo v rokoch 2008 - 2017.....27
Tab. 9 Čerpanie rozpočtu bežných výdavkov na 1 väznenú osobu v rokoch 2007 – 2017 27
Tab. 10 Naplnenie počtov pracovníkov (príslušníci zboru a zamestnanci zboru) k 31. decembru 2018 28
Tab. 11 Prehľad o počtoch obvinených a odsúdených, kapacitách a využití ÚVV a ÚVTOS k 31.decembru 2018 29
Tab. 12 Prehľad vybraných inštitútov v agende probácie za roky 2017 a 2018 32
Tab. 13 Porovnanie počtu sociálnych kurátorov na úradoch PSVR/ počet klientov PFO úradu práce, sociálnych vecí a rodiny – orgánu SPO a SK za roky 2009 – 2017 33
Tab. 14 Vývoj počtu poberateľov resocializačného príspevku orgánu SPO a SK za roky 2008 – 2017 35
Tab. 15 Počet poberateľov resocializačného príspevku podľa pohlavia a veku za roky 36
Tab. 16 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s počtom prepustených z VTOS a VV za roky 2015 – 2018 37
Tab. 17 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s finančnými prostriedkami vynaloženými na resocializačný príspevok za roky 2005 – 2017 38
Tab. 18 Spolupráca ZVJS a akademickej obce za obdobie 2009 – 2019 61
Tab. 19 Popis VODD v partnerských ÚVTOS VODD- samostatný oddelený priestor (263).....66
Tab. 20 Veková štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele z hľadiska 92
Tab. 21 Počet pobytov odsúdených vo VTOS z hľadiska rozdelenia partnerských ústavov 94
Tab. 22 Recidíva odsúdených vo výstupnom oddiele z hľadiska rozdelenia partnerských ústavov 96
Tab. 23 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených v závislosti od typu kriminality.....96
Tab. 24 Štruktúra odsúdených z hľadiska násilnej, majetkovej, hospodárskej a mravnostnej kriminality 97

Tab. 25 Štruktúra odsúdených z hľadiska ostatnej kriminality 98
Tab. 26 Rodinný stav odsúdených vo VODD....99
Tab. 27 Rodinné zázemie odsúdených vo VODD 100
Tab. 28 Kriminálna záťaž v rodine odsúdeného vo VODD....102
Tab. 29 Vyživovacia povinnosť odsúdených vo VODD....103
Tab. 30 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD....105
Tab. 31 Inštitút opustenia ústavu....108
Tab. 32 Odsúdení vo VODD – platnosť občianskeho preukazu....109
Tab. 33 Zamestnanosť odsúdených pred VTOS 110
Tab. 34 Zaradenie odsúdeného do práce pred umiestnením do VODD 112
Tab. 35 Pomoc pri zabezpečení ubytovania/zamestnania 113
Tab. 36 Stav zabezpečenia ubytovania po ukončení VTOS 114
Tab. 37 Finančná situácia odsúdených vo VODD....115
Tab. 38 Vzdelanie odsúdených vo VODD 116
Tab. 39 Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania odsúdených vo VODD....118
Tab. 40 Vnútorná diferenciácia z hľadiska VTOS odsúdených pred umiestnením do VODD...119
Tab. 41 Celková dĺžka uloženého trestu odsúdených vo VODD....121
Tab. 42 Dĺžka zostávajúceho TOS odsúdených v čase ich umiestnenia do výstupného oddielu 122
Tab. 43 Forma prepustenia odsúdených vo VODD na slobodu z VTOS 123
Tab. 44 Splnenie formálnych a materiálnych podmienok na umiestnenie do VODD 124
Tab. 45 Hodnotenie plnenia programu zaobchádzania odsúdených vo VODD 125
Tab. 46 Počet disciplinárnych trestov odsúdených vo VODD....126
Tab. 47 Počet disciplinárnych odmien odsúdených vo VODD....127
Tab. 48 Látkové a nelátkové závislosti odsúdených vo VODD 128
Tab. 49 Ochranné liečenie odsúdených vo VODD....129
Tab. 50 Absolvovanie ochranného liečenie odsúdenými vo VODD....130
Tab. 51 Typy ochranných liečení odsúdených vo VODD....131
Tab. 52 Aktuálny stav emocionálnej stability odsúdených vo výstupných oddieloch....132
Tab. 53 Orientačné určenie pásma úrovne mentálnych schopností odsúdených vo VODD....133
Tab. 54 Špecifická porucha osobnosti....134
Tab. 55 Postoj odsúdených vo VODD k trestnej činnosti 135
Tab. 56 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s počtom prepustených z VTOS a VV za roky 2015 – 2018 190
Tab. 57 Rizikové faktory nástrojov využívaných v rámci ZVJS....249
Tab. 58 Počet záchytov 255
Tab. 59 Počet obvinených a odsúdených cudzincov na území SR k 31. decembru 2018 266
Tab. 60 Počet obvinených a odsúdených cudzincov na území SR 266
Tab. 61 Zloženie odsúdených podľa vzdelania....268

Zoznam obrázkov

Obrázok 1 Schéma procesu tvorby VA, teoretického spracovania a výstupu 11
Obrázok 2 Doba realizácie projektu 1. október 2018 – 30. september 2022....65
Obrázok 3 Základný postup pri systematickej evaluácii efektívnosti intervencie....68
Obrázok 4 Prípadový manažment a recidíva 186
Obrázok 5 HRSZ v procese žiadosti o PP 187
Obrázok 6 Portál ESMO 198
Obrázok 7 Portál Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny 199
Obrázok 8 Register neziskových organizácií....201
Obrázok 9 Informačný portál Elektronických služieb MV SR 202
Obrázok 10 Katalóg Elektronických služieb Ministerstva vnútra Slovenskej republiky 203
Obrázok 11 AIS2 – Akademický informačný systém....203
Obrázok 12 Rezortný informačný systém 204
Obrázok 13 Zabezpečenie efektivity penitenciárnej starostlivosti....208
Obrázok 14 Vzdelávacie priestory pre príslušníkov ZVJS....243
Obrázok 15 Proces vzdelávania väzenského personálu ZVJS....243

Zoznam grafov

Graf 1 Vývoj trestnej činnosti v SR za obdobie 1993 – 2017....13
Graf 2 Zistené trestné činy spolu v SR 2002 – 2015....14
Graf 3 Vývoj indexu kriminality za obdobie 1993 – 2017 15
Graf 4 Vývoj násilnej kriminality v rokoch 1997 – 2017....17
Graf 5 Vývoj majetkovej kriminality v rokoch 1997 – 2017....18
Graf 6 Vývoj hospodárskej kriminality v rokoch 1997 – 2017....19
Graf 7 Vývoj mravnostnej kriminality v rokoch 1997 – 2017 21
Graf 8 Celkový počet páchateľov trestnej činnosti a počet recidivistov v časovom období 1993 – 2016 21
Graf 9 Podiel recidivistov na celkovom počte páchateľov v časovom období 1993 – 2016....22
Graf 10 Pomer odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch k celkovej väzenskej populácii ku dňu 9. novembra 2018 89
Graf 11 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch z hľadiska ich pobytu v konkrétnych ústavoch....90
Graf 12 Veková štruktúra odsúdených vo výstupnom oddiele 91
Graf 13 Vyjadrenie podielu počtu odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch k ich opätovnému VTOS....93
Graf 14 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele z hľadiska kriminálnej recidívy 93
Graf 15 Štruktúra odsúdených vo výstupných oddieloch z hľadiska počtu pobytov vo VTOS....94
Graf 16 Uložený podmienečný trest pred súčasne vykonávaným TOS....95
Graf 17 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených v závislosti od typu kriminality 97
Graf 18 Rodinný stav odsúdených vo VODD 99
Graf 19 Rodinné zázemie odsúdených vo VODD 101
Graf 20 Trvalý pobyt odsúdených vo VODD....101

Graf 21 Zabezpečenie bývania odsúdených po prepustení na slobodu 101
Graf 22 Kriminálna záťaž v rodine odsúdeného vo VODD 102
Graf 23 Vyživovacia povinnosť odsúdených vo VODD 104
Graf 24 Vyživovacia povinnosť voči odsúdeným vo VODD 104
Graf 25 Odsúdený má/nemá deti 104
Graf 26 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD formou návštev 106
Graf 27 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD písomnou formou 106
Graf 28 Udržiavanie telefonických kontaktov odsúdených vo VODD 107
Graf 29 Inštitút opustenia ústavu 108
Graf 30 Odsúdení vo VODD – platnosť občianskeho preukazu 109
Graf 31 Dĺžka zamestnania odsúdeného rok pred nástupom na VTOS 111
Graf 32 Zaradenie odsúdeného do práce pred umiestnením do VODD 112
Graf 33 Zaradenie odsúdeného do práce po umiestnení do VODD 112
Graf 34 Pomoc pri zabezpečení ubytovania/zamestnania 113
Graf 35 Stav zabezpečenia ubytovania po ukončení VTOS 114
Graf 36 Aktuálna finančná situácia odsúdených vo VODD 115
Graf 37 Vzdelanie odsúdených vo VODD 117
Graf 38 Vnútorná diferenciácia z hľadiska VTOS odsúdených pred umiestnením do VODD 120
Graf 39 Celková dĺžka uloženého trestu odsúdených vo VODD 121
Graf 40 Dĺžka zostávajúceho TOS odsúdených v čase ich umiestnenia do VODD 122
Graf 41 Forma prepustenia odsúdených vo VODD na slobodu z VTOS 123
Graf 42 Splnenie formálnych a materiálnych podmienok na umiestnenie do VODD 124
Graf 43 Hodnotenie plnenia programu zaobchádzania odsúdených vo VODD 125
Graf 44 Počet disciplinárnych trestov odsúdených vo VODD 127
Graf 45 Počet disciplinárnych odmien odsúdených vo VODD 128
Graf 46 Látkové a nelátkové závislosti odsúdených vo VODD 129
Graf 47 Ochranné liečenie odsúdených vo VODD 130
Graf 48 Absolvovanie ochranného liečenia odsúdenými vo VODD 131
Graf 49 Typy ochranných liečení odsúdených vo VODD 132
Graf 50 Aktuálny stav emocionálnej stability odsúdených vo VODD 133
Graf 51 Orientačné určenie pásma úrovne mentálnych schopností odsúdených vo VODD 134
Graf 52 Špecifická porucha osobnosti 135
Graf 53 Postoj odsúdených vo VODD k trestnej činnosti 136
Graf 54 Vývoj počtu Rómov na SR v rokoch 1893 – 2014 258

Predslov

Príprava národného projektu Šanca na návrat trvala (od prvej idey resp. úmyslu projekt vytvoriť) takmer tri roky. V rokoch 2015 až 2018 bolo realizovaných množstvo pracovných stretnutí manažmentu žiadateľa (GR ZVJS), akademikov, praktikov z oblasti penitenciárneho zaobchádzania (ZVJS) a z prostredia mimovládnych organizácií, ktoré sa zameriavajú na prácu s cieľovou skupinou trestaných osôb. V rámci diskusií o obsahu pripravovaného projektového zámeru rezonovali najmä témy týkajúce sa „vytvárania mostov" medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou; recidívy trestnej činnosti, početnosti a štruktúre väzenskej populácie, inovatívnosti a efektívnosti prístupov v penitenciárnom zaobchádzaní, bezpečnosti verejnosti a pod. Postupnými krokmi sa odborné diskusie dopracovávali k „revitalizácii" a unifikácii prevádzky výstupných oddielov v kontexte pôsobnosti ZVJS. A to od priestorového, technického, materiálneho zabezpečenia výstupných oddielov cez obsahovú náplň a efektivitu poskytovaných intervencií až po prepojenie s následnými intervenciami poskytovanými mimo ústavných zariadení.

Úvod

Vstupná analýza je primárnym (vstupným) analytickým dokumentom, ktorý má celkový rozsah 282 normostrán, obsahuje 3 hlavné kapitoly a viac ako 40 subkapitol. Obsah a logická línia VA je v súlade s projektovým zámerom. Práve na vstupné údaje budú totiž nadväzovať dva ďalšie rozsiahle odborné dokumenty – teoretické spracovanie a výstup.

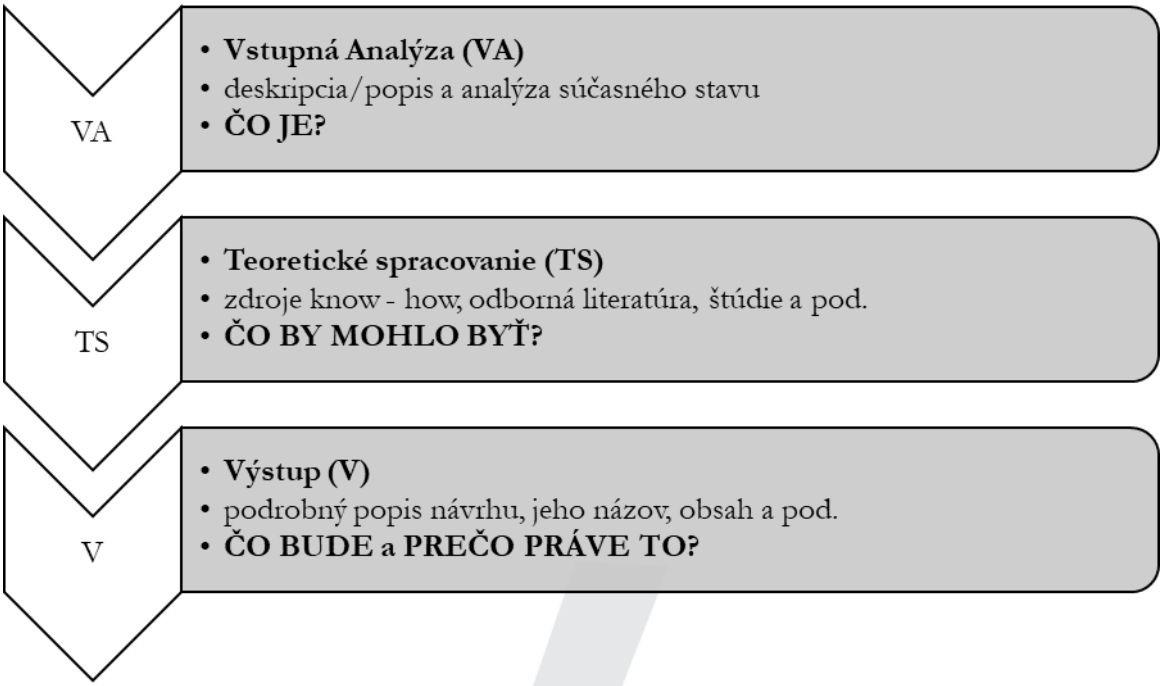

Obrázok 1 Schéma procesu tvorby VA, teoretického spracovania a výstupu

Vzhľadom k faktu, že tematicky NP ŠNN v najväčšom rozsahu zasahuje oblasť výkonu trestu, OVVaVT je vnímaný ako prijímateľ týchto zmien, a zároveň v značnej miere i ako iniciátor zmien (na základe identifikovaných potrieb vychádzajúcich zo súčasného stavu a v súlade s projektovým zámerom). Medzistupňom pretavujúcim potreby a iniciatívy do konkrétnej praxe je odborný tím NP ŠNN. Procesne spracováva OVVaVT návrhy odborných zadaní, ktoré sú následne v súlade so súhlasom a prípadnými úpravami riadiaceho personálu NP ŠNN spracovávané odbornými tímami. Kľúčovú úlohu v procese tvorby dokumentov má i Riadiaci výbor NP ŠNN. Personálne zabezpečenie odborných tímov bolo koncipované precízne s cieľom prepojenia aktuálnych vedeckých (nielen kriminologických) poznatkov s praxou. Vstupné údaje boli koncipované aj na základe viacerých odborných materiálov a dokumentov, napr. z realizácie interných prieskumných sond (kohorta odsúdených VODD), metodických návštev v partnerských ústavoch ako aj z dostupných informácií Europrisu – KMS.

Už v Úvode VA považujú jej autori za nevyhnutné vyjadriť poďakovanie všetkým partnerským ústavom NP ŠNN, hlavnému partnerovi ÚPSVR, GR ZVJS a MVO.

1. VÝCHODISKOVÁ SITUÁCIA – NÁRODNÁ ÚROVEŇ

Východisková situácia na národnej úrovni je hlavná kapitola, v ktorej popisujeme aktuálny stav a trendy v témach týkajúcich sa kriminality a väzenskej populácie. Zároveň obsahuje základné informácie týkajúce sa kľúčových aktérov trestnej politiky, ktorí vstupujú do priameho kontaktu s väznenými osobami (ZVJS, PZ SR, PMÚ, SPODaSK, MVO a pod.) a samostatnú časť so základnými informáciami o NP ŠNN.

1.1 Kriminalita a väzenská populácia – aktuálny stav a trend

Štatistické dáta o registrovanej kriminalite možno z vedeckého pohľadu považovať „iba" za vstupnú informáciu, ktorá je rôznymi spôsobmi deformovaná. Príčiny deformity sú rôzne. Predovšetkým však možno medzi nich zaradiť legislatívne rozdiely a zmeny (trestné právo - skutok, ktorý je trestným činom v jednom štáte, nemusí byť trestným činom v štáte inom a i.), zmeny v metodológií resp. štatistickom zisťovaní (napr. aj z dôvodu politickej vôle smerujúcej k želateľným výsledkom) v príslušnom časovom intervale[1] a i. Príkladom legislatívnych rozdielov je vek trestnej zodpovednosti, ktorý vo svete osciluje od minima 6 -7 rokov v niektorých štátoch USA (napr. Maryland, New York a i.) cez 10 príp. 12 rokov (Anglicko. Wales, Severné Írsko, Škótsko a i.), 14 – 15 rokov v európskych štátoch (vrátane SR), až po 18 rokov v Belgicku alebo Luxembursku (Natale, 2010). Napriek uvedeným limitom, nedisponujeme inými štatistickými dátami o registrovanej kriminalite ako sú agregované dáta z príslušných rezortov (na národných úrovniach najčastejšie rezorty MV SR alebo MS SR) a zo štatistických úradov. Na nadnárodnej úrovni sú to predovšetkým štatistické údaje z Eurostatu - štatistického úradu EÚ a medzinárodného kriminologického inštitútu – UNICRI (angl. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute). V rámci štatistických údajov o väzenskej populácii a alternatívnych trestoch a opatreniach sa využívajú predovšetkým štatistické údaje Rady Európy, ročné trestné štatistiky Rady Európy – SPACE (angl. SURVEY ON THE POPULATION OF PENAL INSTITUTIONS. SPACE obsahuje dva samostatné projekty - SPACE I, ktorý poskytuje údaje o odsúdených a väzenských zariadeniach členských štátov Rady Európy a SPACE II poskytujúci informácie o alternatívnych sankciách a opatreniach nespojených s odňatím slobody (Lulei, 2016). V nasledujúcom texte sa zameriavame na súčasný stav registrovanej kriminality v SR, jej dynamiku, štruktúru, index kriminality ako i základné informácie o recidíve trestnej činnosti, ktorá je jednou z dominantných oblastí NP ŠNN.

Stav registrovanej kriminality (kvantitatívny ukazovateľ) je najpoužívanejším ukazovateľom, vyjadrujúcim vonkajšiu stránku kriminality, ktorý poskytuje najvšeobecnejší pohľad na trestnú činnosť z hľadiska početnosti, a to aj z dôvodu, že neprihliada na počet obyvateľstva. Ide o základnú charakteristiku kriminality, ktorá je prostredníctvom štatistík vyjadrená počtom spáchaných trestných činov alebo počtom osôb, ktoré spáchali trestné činy na konkrétnom území a za konkrétne obdobie. Pod celkovú kriminalitu spadajú všetky registrované trestné činy spáchané na území SR.

[1] K tomuto bližšie pozri napr. Lubelcová, 2009 (limity spôsobov zisťovania a merania kriminality); Soľaníková, 2011 (trestná politika ako predmet politického súperenia); Rodriguez, 2003 (populizmus v trestnej politike) a i.

Rok	Zistené trestné činy	Objasnenosť %
1993	146 125	36,3
1994	137 713	37,4
1995	114 579	42,9
1996	99 402	45,4
1997	92 395	47,2
1998	93 859	48,6
1999	94 016	50,1
2000	88 817	53,0
2001	93 053	54,6
2002	107 373	52,1
2003	111 893	47,2
2004	131 244	39,4
2005	123 563	43,7
2006	115 152	41,2
2007	110 802	41,5
2008	104 758	44,0
2009	104 905	47,1
2010	95 252	49,0
2011	92 873	51,0
2012	90 351	53,0
2013	89 677	54,0
2014	81 245	56,0
2015	73 163	57,0
2016	69 635	57,0
2017	66 215	59,0

Tab. 1 Zistené trestné činy a objasnenosť trestných činov za obdobie 1993 - 2017[2]

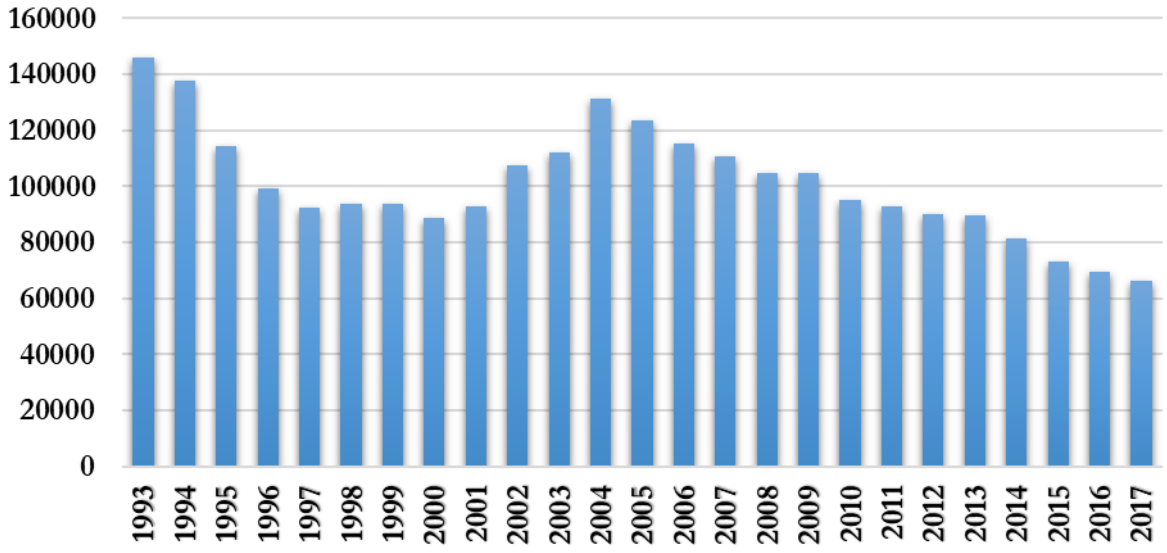

Graf 1 Vývoj trestnej činnosti v SR za obdobie 1993 – 2017[3]

[2] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[3] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.

Na základe vyššie uvedených štatistických údajov o stave kriminalite konštatujeme, že v roku 1993 dosiahol počet evidovaných trestných činov maximálnu hodnotu za celé porevolučné obdobie. Od roku 1994 kriminalita vykazuje mierne klesajúcu tendenciu a v ďalších rokoch 2000 – 2004 možno sledovať nárast registrovanej kriminality. Rok 2004 považujeme za prelomový z dôvodu, že po uvedenom roku až do súčasnosti nenastal stúpajúci trend kriminality, naopak kriminalita nadobudla zostupnú tendenciu, čo bolo do istej miery spôsobené aj zmenami v oblasti trestného práva a to zavedením účinnosti nových trestných kódexov v roku 2006. Zdôrazňujeme, že v roku 2017 evidujeme najnižší stav kriminality na území SR (66 215 zistených trestných činov) od roku 1993, a zároveň najvyšší stav objasnenosti trestných činov (59 %), čo možno považovať za pozitívny vývoj v boji proti kriminalite. Napriek tomu nemožno opomenúť v predchádzajúcej subkapitole uvedené deformity a množstvo ďalších vplyvov na registrovanú kriminalitu (napr. demografický vývoj, zmeny v meraniach resp. štatistickom vykazovaní a pod.).

Zo štatistických údajov ŠÚ SR vyplýva, že od roku 2004 klesol počet zistených trestných činov v SR o 44,25 %, a to z 131 244 na 73 163 trestných činov v roku 2015 (grafické spracovanie exponenciálneho trendu je uvedené v Grafe 2).

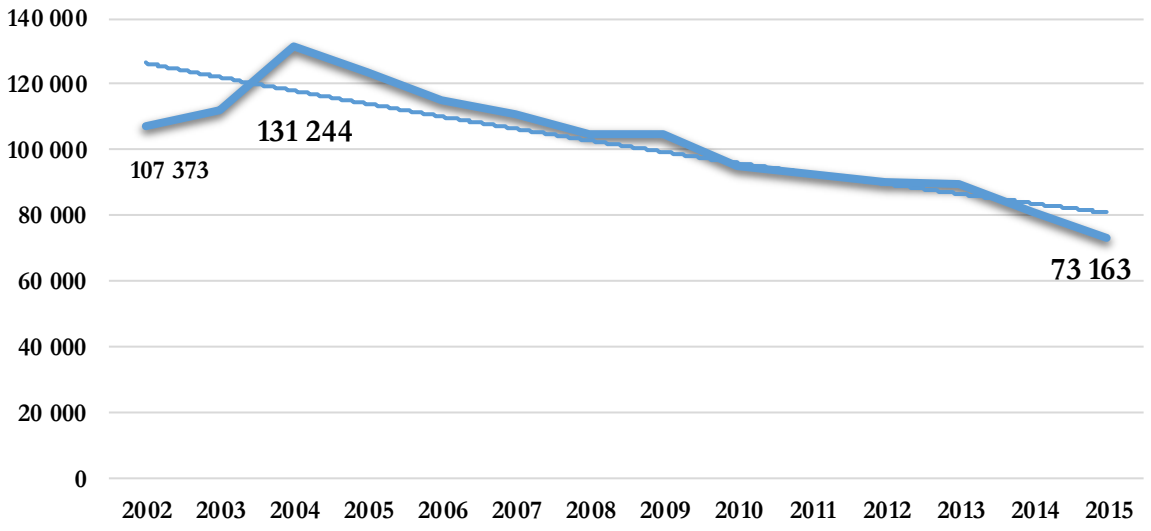

Graf 2 Zistené trestné činy spolu v SR 2002 – 2015[4]

Signifikantným údajom, ktorý vypovedá o trestnej činnosti je úroveň, nazývaná intenzita kriminality, resp. index kriminality. Index kriminality vyjadruje pomer počtu trestných činov k rovnakej početnosti zvolenej časti populácie. Spravidla (zvyčajne pri medzinárodných porovnaniach) sa udáva v počte trestných činov na 100 tisíc obyvateľov.[5] V komparácii so stavom kriminality je údaj o indexe kriminality výstižnejší a exaktnejší z dôvodu, že na rozdiel od stavu kriminality ako extenzívneho ukazovateľa, skutočne vyjadruje intenzitu páchania trestnej činnosti. Je tomu tak najmä z dôvodu, že pri trestnej činnosti je potrebné prihliadať k tomu, že páchanie kriminality je ovplyvnené viacerými faktormi.

Primárnym cieľom jeho využitia je komparatívne zistiť vývoj kriminality medzi jednotlivými štátmi, krajmi, okresmi, či inými územnými celkami v rámci štátu, kde s poukazom

[4] Zdroj: Slovstat, 2016

[5] HOLCR, K. *Kriminológia*. Bratislava, 2008, s.17-20.

na rozdiely v počte obyvateľov nie je možné porovnávať kriminalitu v absolútnych číslach. Index kriminality umožňuje objektívnejšie kvantitatívne porovnanie kriminálnej scény v SR.

Rok	Index kriminality
1993	2 378
1994	2 571
1995	2 571
1996	1 848
1997	1 713
1998	1 740
1999	1 742
2000	1 645
2001	1 730
2002	1 996
2003	2 078
2004	2 437
2005	2 437
2006	2 437
2007	2 437
2008	1 939
2009	1 938
2010	1 755
2011	1 720
2012	1 669
2013	1 657
2014	1 500
2015	1 349
2016	1 283
2017	1 218

Tab. 2 Index kriminality počítaný na 100 000 obyvateľov v SR za obdobie 1993 - 2017[6]

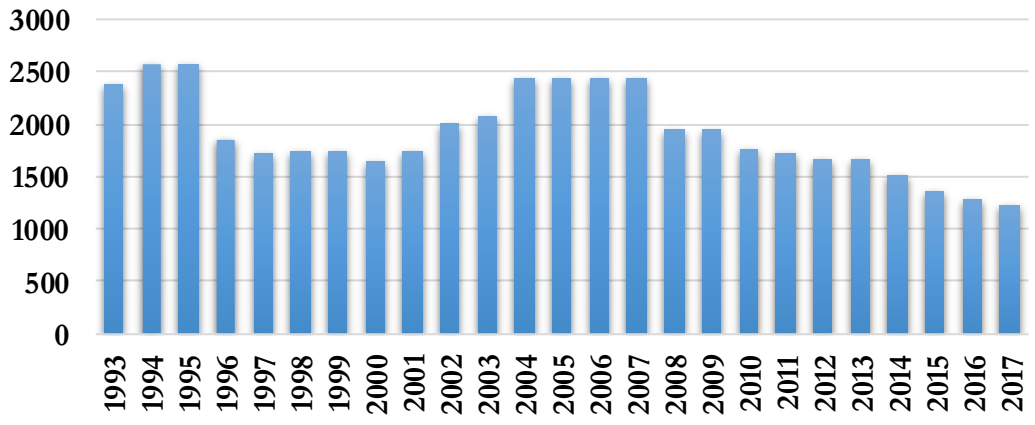

Graf 3 Vývoj indexu kriminality za obdobie 1993 – 2017[7]

[6] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[7] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.

Z vyššie uvedenej tabuľky a grafického spracovania vývoja indexu kriminality je preukázané, že najvyššia miera indexu kriminality bola za obdobie 1993 – 1995, pričom následne nastal pokles a stagnácia indexu kriminality. Od roku 2002 do 2007 má index stúpajúcu tendenciu. Od roku 2008 je zostupný a za rok 2017 sa vyznačoval najnižšou mierou a to v počte 1 218 trestných činov na 100 000 obyvateľov na SR.

Štruktúra kriminality (kvalitatívny ukazovateľ) ukazuje obsah stavu kriminality podľa charakteru v určitom období spáchaných trestných činov (druhov trestných činov), členených do skupín podľa vopred stanovených kritérií. Zo štruktúry vyplýva jej podiel druhov či skupín trestných činov na celkovom množstve všetkých trestných činov spáchaných na území SR v konkrétnom časovom období. Pri nasledovnej analýze štruktúry kriminality sme si zvolili kritérium – druh kriminality a obdobie 1997 – 2017.

Z kriminologického hľadiska násilná kriminalita zahŕňa trestné činy, ktoré sú charakteristické poškodzovaním a deštrukciou cieľového objektu. V niektorých situáciách je postačujúca taká okolnosť, ktorá poukazuje na to, že páchateľ sa pokúsi len o zámerné poškodenie a to je dostačujúce, aby sa zaradil medzi páchateľov trestnej činnosti zaradenej pod násilnú kriminalitu. Násilná trestná činnosť je taká trestná činnosť, ktorej „významnou charakteristikou je fyzické poškodenie alebo usmrtenie konkrétnej osoby (osôb), prípadne prítomnosť zámeru taký následok spôsobiť"[8]. Z trestnoprávneho hľadiska sa násilná kriminalita chápe v širšom a užšom pojme. Širšie ponímanie trestného práva vníma násilnú kriminalitu ako kriminalitu, ktorá zahŕňa porušenie akýchkoľvek právnych noriem spoločnosti, od trestných činov proti životu a zdraviu až po trestné činy proti mieru, ľudskosti a trestné činy vojnové, znakom ktorých je použitie násilia alebo hrozby násilia. V užšom zmysle trestné právo zaraďuje medzi násilné trestné činy uvedené v I. hlave osobitnej časti Trestného zákona trestné činy proti životu a zdraviu (úkladná vražda, vražda, vražda novonarodeného dieťaťa, zabitie, usmrtenie, ublíženie na zdraví), z II. hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti) sa pod násilnú kriminalitu zaraďujú trestný čin lúpeže, vydierania, hrubý nátlak, nátlak, obmedzovanie slobody vyznania, porušovanie domovej slobody, porušovanie slobody združovania a zhromažďovania, z III. hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy proti rodine a mládeži) sa pod násilnú kriminalitu zaraďuje trestný čin týrania blízkej osoby, z IX. Hlavy osobitnej časti Trestného zákona (Trestné činy proti iným právam a slobodám) sa pod násilnú kriminalitu zaraďujú trestný čin násilia proti skupine obyvateľov, nebezpečné vyhrážanie a nebezpečné prenasledovanie.

Rok	Násilná kriminalita
1997	11 564
1998	12 427
1999	13 531
2000	13 459
2001	14 450
2002	15 020
2003	13 724
2004	13 755
2005	12 906
2006	10 896
2007	9 620
2008	9 030

[8] KUCHTA, J.,VÁLKOVÁ, H. a kolektív. *Základy kriminológie a trestnej politiky*. 1.vydanie. Praha: C.H. Beck, 2005. s. 45.

2009	8 337
2010	7 532
2011	7 002
2012	6 607
2013	6 003
2014	5 637
2015	5 686
2016	6 382
2017	6 132

Tab. 3 Stav násilnej kriminality za obdobie 1997 – 2017[9]

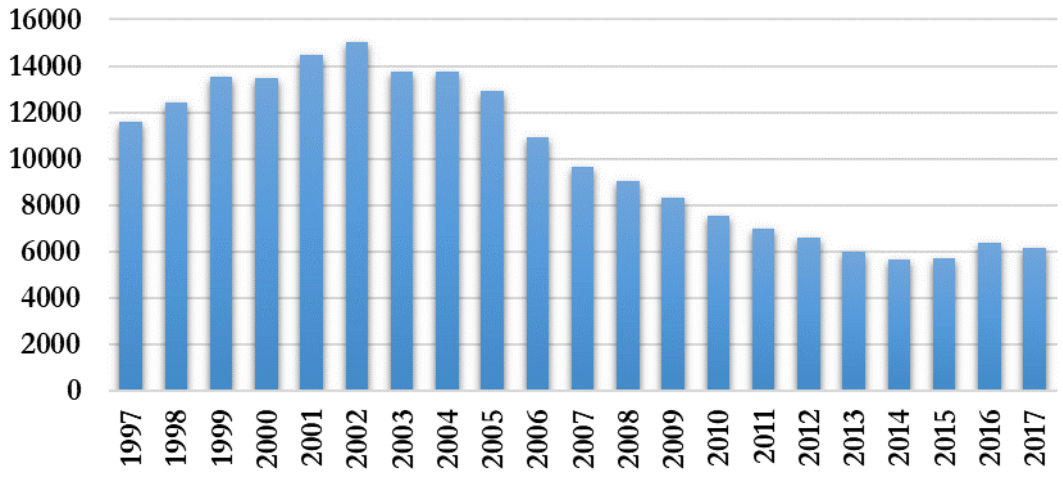

Graf 4 Vývoj násilnej kriminality v rokoch 1997 – 2017[10]

Z vyššie uvedenej tabuľky a grafického spracovania vývoja násilnej kriminality za roky 1997 – 2017 sme dospeli k zisteniu, že násilná kriminalita od roku 2004 – 2013 vykazuje mierne klesajúcu tendenciu. Naopak od roku 2015 – 2017 vykazuje násilná kriminalita mierne stúpajúcu tendenciu, aj keď v porovnaní s rokom 2004 (počet 13 755), ide o polovicu zo všetkých trestných činov (počet 6 132).

Z kriminologického hľadiska sa majetková kriminalita chápe ako útok voči cudziemu majetku, pričom nie je rozhodujúce, či predmetný majetok, vlastní jednotlivec, skupina alebo štát.[11] Pod pojem majetková kriminalita radíme všetky trestné činy smerujúce proti vlastníckym vzťahom a majetku, ktoré sú vymedzené v osobitnej časti Trestného zákona, konkrétne v hlave IV. Zo štatistických údajov dlhodobo vyplýva, že majetková kriminalita tvorí najdominantnejšiu časť celkovej kriminality na území SR (za rok 2017 tvorila majetková trestná činnosť skoro 40% z celkovej/registrovanej kriminality).

Rok	Majetková kriminalita
1997	62 411
1998	63 130
1999	60 275
2000	52 922
2001	54 022
2002	57 542

[9] Zistené trestné činy a objasnenosť trestných činov za obdobie 1997 -2017.
[10] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[11] DIANIŠKA G.a kol. *Kriminológia.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 143 – 144 s.

2003	61 034
2004	77 098
2005	65 306
2006	63 077
2007	60 045
2008	54 755
2009	52 399
2010	47 408
2011	43 176
2012	39 944
2013	38 750
2014	34 301
2015	29 094
2016	27 440
2017	25 154

Tab. 4 Stav majetkovej kriminality za obdobie 1997 -2017[12]

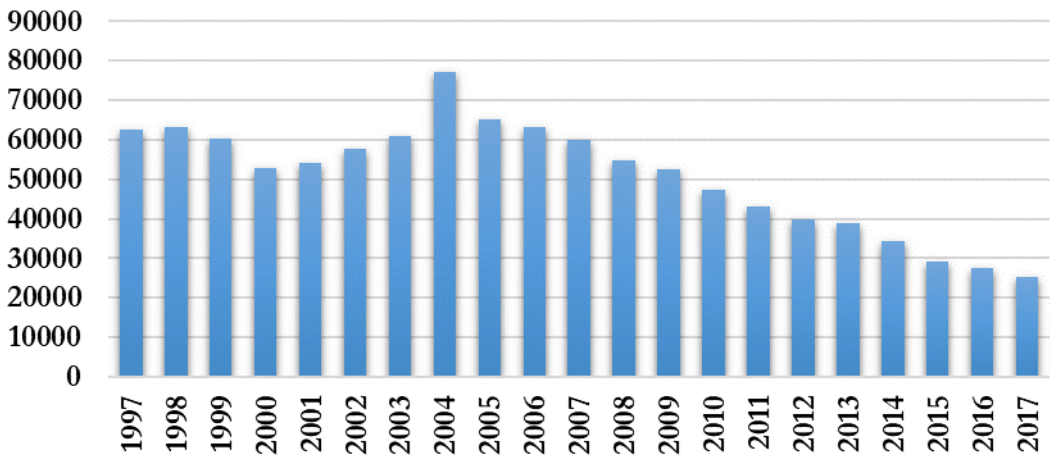

Graf 5 Vývoj majetkovej kriminality v rokoch 1997 – 2017[13]

Z vyššie uvedenej tabuľky a grafického spracovania vývoja majetkovej kriminality za roky 1997 až 2017 sme dospeli k zisteniu, že majetková trestná činnosť od roku 2004 až 2017 má dlhodobo klesajúci charakter.

Hospodárska kriminalita je vo všeobecnosti definovaná ako spoločensky nebezpečné konanie, ktoré napĺňa skutkovú podstatu, niektorého z trestných činov, ktoré poskytujú ochranu súkromným, verejným a štátnym záujmom v ekonomickej oblasti.[14] Trestné právo zaraďuje do hospodárskej kriminality trestné činy upravené v V. hlave osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy hospodárske). Zo štatistických údajov vyplýva, že hospodárska kriminalita tvorí priemernú časť celkovej kriminality na území SR (za rok 2017 tvorila majetková trestná činnosť skoro 40 % z celkovej kriminality).

[12] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[13] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[14] MADLIAK, J., ČVERČKO, T., BAŇACKÝ, M. *Kriminológia*. 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005, s. 201.

Rok	Hospodárska kriminalita
1997	4 716
1998	4 913
1999	5 902
2000	6 686
2001	7 448
2002	14 446
2003	14 862
2004	16 414
2005	19 245
2006	19 167
2007	17 895
2008	16 974
2009	19 518
2010	16 781
2011	18 145
2012	16 681
2013	19 218
2014	17 450
2015	15 661
2016	14 895
2017	14 460

Tab. 5 Stav hospodárskej kriminality za obdobie 1997 - 2017[15]

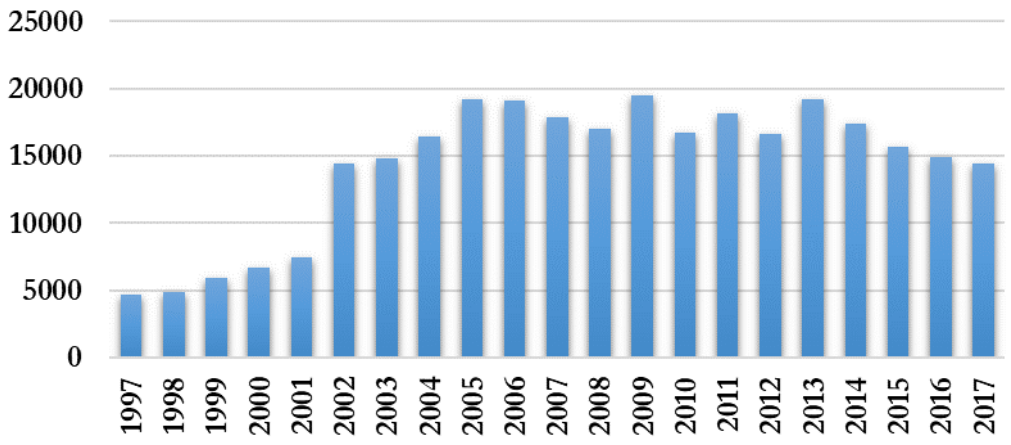

Graf 6 Vývoj hospodárskej kriminality v rokoch 1997 – 2017[16]

Z vyššie uvedenej tabuľky a grafického spracovania vývoja hospodárskej kriminality za roky 1997 až 2017 sme dospeli k zisteniu, že hospodárska trestná činnosť od roku 2013 má klesajúci charakter, avšak stále ide v prípade počtu zistených trestných činov o vysoké hodnoty v porovnaní s obdobím 1997 až 2002.

[15] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[16] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.

Mravnostná kriminalita predstavuje druh kriminality, ktorej podstatou je sexuálna delikvencia, t. j. protispoločenské konanie napr. s cieľom uspokojenia sexuálnych potrieb. Z teoretického hľadiska sa vo väčšine odbornej literatúry označuje ako sexuálne trestné činy, sexuálna delikvencia alebo sexuálna kriminalita. Trestné právo v užšom zmysle zaraďuje medzi sexuálne trestné činy trestné činy upravené v III. Hlave 2. diely osobitnej časti Trestného zákona ako Trestné činy proti ľudskej dôstojnosti a to znásilnenie, sexuálne násilie, sexuálne zneužívanie a súlož medzi príbuznými. V širšom zmysle sem patria aj trestné činy z iných hláv osobitnej časti Trestného zákona a to z III. hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy proti rodine a mládeži) sa pod mravnostnú kriminalitu zaraďujú ohrozenie mravnej výchovy mládeže, odloženie dieťaťa, únos, zanedbanie povinnej výživy, z IX. hlavy osobitnej časti Trestného zákona (trestné činy proti iným právam a slobodám), kupliarstvo, výroba detskej pornografie, rozširovanie detskej pornografie, prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení a ohrozovanie mravnosti.
Z nasledovnej tabuľky vyplýva, že z dlhodobého hľadiska tvorí mravnostná kriminalita najmenší podiel na celkovej kriminalite (za rok 2017 tvorila mravnostná trestná činnosť skoro 1,6 % z celkovej kriminality). Na druhej strane je však potrebné si uvedomiť, že veľkým problémom je jej pomerne vysoká latencia. Napr. pri sexuálnej trestnej činnosti (sexuálne zneužívanie detí) je rozptyl časového obdobia od dátumu skutku po dátum oznámenia polícii od 10 až do 50 rokov.

Rok	Násilná kriminalita
1997	769
1998	669
1999	721
2000	783
2001	756
2002	773
2003	835
2004	875
2005	794
2006	798
2007	805
2008	840
2009	791
2010	678
2011	1 041
2012	841
2013	804
2014	851
2015	828
2016	950
2017	1 078

Tab. 6 Stav mravnostnej kriminality za obdobie 1997 - 2017[17]

[17] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.

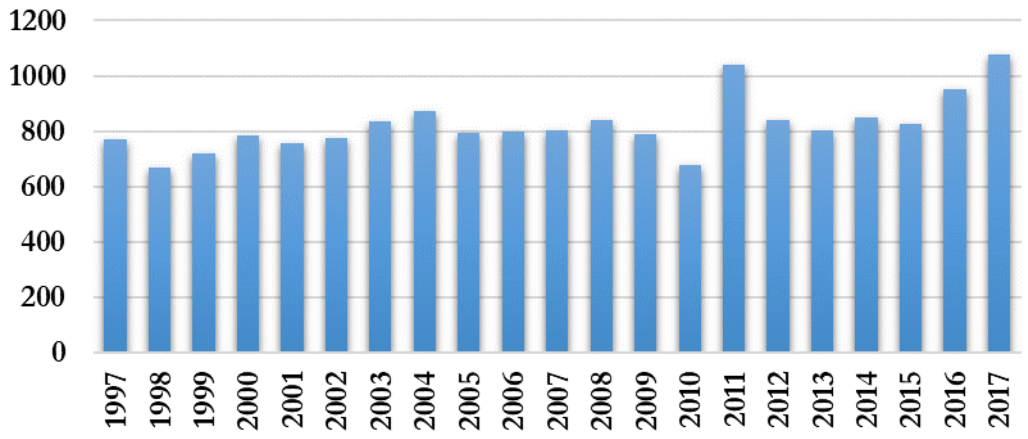

Graf 7 Vývoj mravnostnej kriminality v rokoch 1997 – 2017[18]

Z vyššie uvedenej tabuľky a grafického spracovania vývoja mravnostnej kriminality za roky 1997 až 2017 sme dospeli k zisteniu, že sexuálna kriminalita je prevažne v striedavej tendencii, t. j. strieda sa stúpajúca a klesajúca tendencia..

Podľa dostupných údajov agregovaných ŠÚ SR (databázy SLOVSTAT a DATAcube) aritmetický priemer percentuálneho podielu **recidivistov** na celkovom počte páchateľov trestnej činnosti za časový úsek 1993 až 2016 má hodnotu 18,11 %. Tu ale je nevyhnutné mať na zreteli dva fakty:

1) zmeny vo vyšetrovacích formulároch PZ SR od roku 2011,
2) absentujúce hodnoty počtu recidivistov za roky 1996, 2012, 2013, 2014.

Celkový počet páchateľov trestnej činnosti a počet recidivistov ako i podiel recidivistov na celkovom počte páchateľov v časovom období 1993 až 2016 sú obsahom Grafu 8 a Grafu 9.

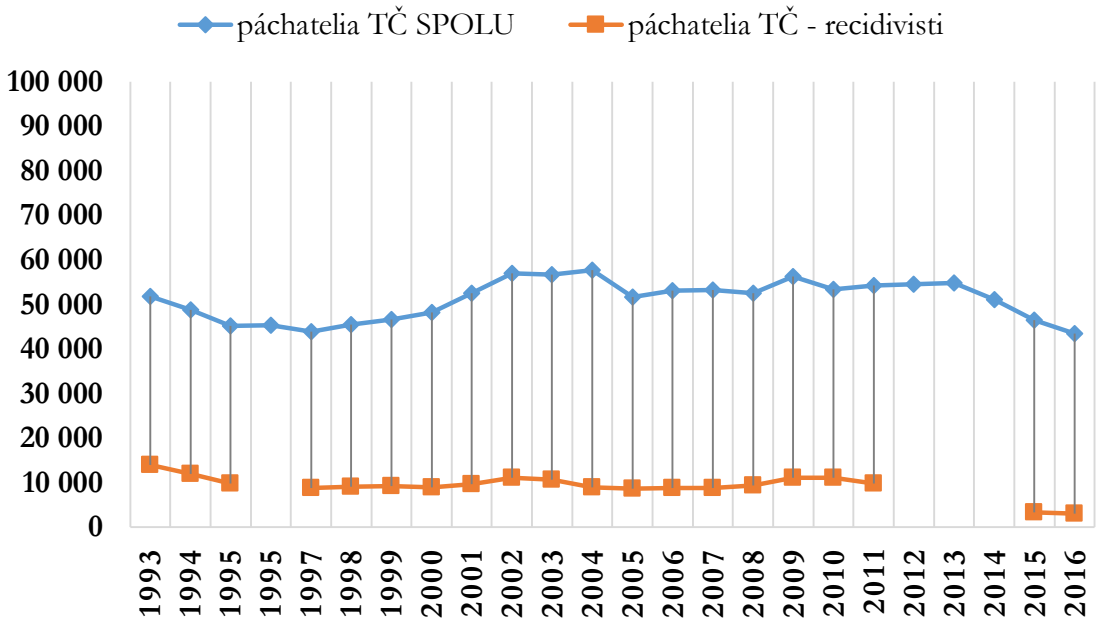

Graf 8 Celkový počet páchateľov trestnej činnosti a počet recidivistov v časovom období 1993 – 2016[19]

[18] Spracované na základe štatistických údajov o kriminalite zverejnených Policajným prezídiom MV SR.
[19] Zdroj: ŠÚ SR, 2018

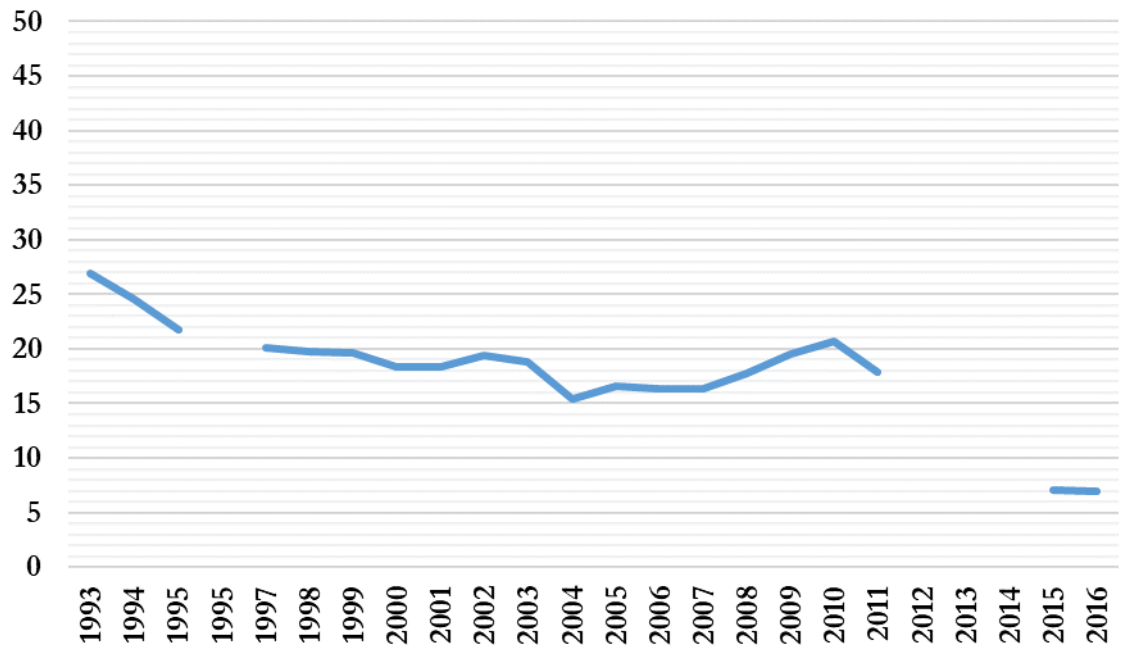

Graf 9 Podiel recidivistov na celkovom počte páchateľov v časovom období 1993 – 2016[20]

V roku 2017 bol priemerný počet obvinených a odsúdených 10 270 a k 10/2018 presahovalo naplnenie väzenských kapacít v slovenských väzenských zariadeniach 90 % (viac v kapitole 1.2.1).

Medzi príklady „zlatých" argumentov pre recidívu trestnej činnosti ako prioritu trestnej politiky možno uviesť nasledovné:

1) príklady zo zahraničných trestných politík:
- 30% recidivistov bolo zodpovedných za 60 % kriminality v Japonsku v rokoch 1948 až 2006 (Someda, 2009),
- 10% recidivistov bolo v Anglicku zodpovedných za 50 % kriminality v roku 2001,
- štatistické údaje z roku 2008 uvádzajú, že v Nemecku bola v tomto období väzenská populácia 73.000 osôb a takmer 225.000 osôb bolo pod špecializovaným dohľadom v rámci systému trestnej justície. Podobne v Anglicku a Walese bola väzenská populácia 83.500 a pod dohľadom bolo 241.500 osôb (McNeill, Beyens, 2011).

2) argumentácia v kontexte SR:
- podľa dostupných dát za roky 2006 až 2014 oscilovali celkové škody spôsobené kriminalitou od najnižšej úrovne 454,2 mil. € v roku 2008 až po najvyššiu 734,9 mil. € v roku 2010 (ŠÚ SR, 2017). Napriek polemike k metodike výpočtu - pri stanovení hodnoty podielu celkových škôd spôsobených kriminalitou k počtu obyvateľov napr. za rok 2010 je výslednou hodnotou suma 135,21 € (vyčíslenie celkovej škody spôsobenej kriminalitou na 1 obyvateľa za rok 2010) (Lulei, Ľorko, 2017),
- podľa údajov o odsúdených k 31.12.2015, bol podiel odsúdených, ktorí boli vo väzenských zariadeniach v SR opakovane (čiže nie prvýkrát), až 66,90 %,

[20] Zdroj: ŠÚ SR, 2018

- údaje k 03/2018 (GR ZVJS, 2018): celkový počet obvinených a odsúdených 9 497 osôb, pričom 5 550 je hodnota počtu osôb opakovane vo VTOS.

1.2 Kľúčoví aktéri trestnej politiky vstupujúci do procesu práce s trestanými osobami

V tejto subkapitole sa zameriame na základné charakteristiky kľúčových aktérov akými sú ZVJS, probačný a mediačný úrad, orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby, mimovládne organizácie, policajný zbor, súdy, prokuratúru a akademickú obec.

1.2.1 Zbor väzenskej a justičnej stráže

Prijatie ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o Československej federácii bolo podnetom na vznik významných zmien v štátnej správe. Nápravnovýchovné ústavy, v ktorých sa vykonával TOS, väznice, v ktorých sa vykonávala väzba a Zbor nápravnej výchovy v zmysle ústavného zákona č. 173/1968 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody boli preradené z pôsobnosti Ministerstva vnútra Československej socialistickej republiky do pôsobnosti novovytvorených Ministerstiev spravodlivosti Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky (ďalej len „ministerstvo spravodlivosti"). Vzhľadom na účinnosť tohto zákona sa 1. január 1969 považuje za dátum vzniku samostatného slovenského väzenstva. Rozdelením majetku pôvodného unitárneho Zboru nápravnej výchovy na základe delimitačnej dohody bol konštituovaný samostatný Zbor nápravnej výchovy Slovenskej socialistickej republiky. Vzniká samostatná správa slovenského väzenstva - Správa Zboru nápravnej výchovy, v súčasnosti Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže. Od tohto dátumu začalo slovenské väzenstvo a v rámci neho aj Zbor nápravnej výchovy, neskôr Zbor väzenskej a justičnej stráže, písať svoju novodobú históriu.

K samotnému formálno-právnemu prechodu Správy Zboru nápravnej výchovy pod ministerstvo spravodlivosti (tak v rámci Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky) dochádza prijatím zákona č. 173/1968 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody. Tento zákon podriadil Zbor nápravnej výchovy ministrovi spravodlivosti a určil ho ako priameho nadriadeného všetkým príslušníkom Zboru nápravnej výchovy. Vymedzil úlohy Zboru nápravnej výchovy na nápravnovýchovnú činnosť, stráženie a správu v nápravnovýchovných ústavoch a v ústavoch, v ktorých sa vykonáva väzba. Určil oprávnenia príslušníkov Zboru nápravnej výchovy a rámcové predpoklady na výkon ich funkcie a upravil otázky sukcesie pôsobnosti a splnomocnení ministra (ministerstva) vnútra v otázkach VV, VTOS a Zboru nápravnej výchovy, obsiahnuté v iných skôr vydaných zákonoch a právnych predpisoch na ministra spravodlivosti. Správe Zboru nápravnej výchovy boli podriadené väzenské zariadenia nachádzajúce sa na území SR. Od nadobudnutia účinnosti vyššie uvedeného ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o Československej federácii, t. j. od 1. januára 1969, sa prestali odsúdení umiestňovať do českých nápravno-výchovných ústavov, čo následne spôsobilo v slovenských väzenských zariadeniach prudký nárast počtu väznených osôb. Ubytovacia kapacita všetkých týchto väzenských zariadení k 1. februáru 1969 bola 4 180 miest. Vo väzniciach v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Ilave bolo v tom čase 821 obvinených a v nápravno-výchovných ústavoch Leopoldov, Ilava a Želiezovce 2 208 odsúdených (spolu 3 029 väznených osôb).

V ďalšom období dochádza k nárastu kriminality a v súvislosti s ňou vzniká o väzenských zariadeniach na SR akútny nedostatok ubytovacích kapacít. V porovnaní s obsadenosťou väzenských zariadení vo februári 1969 bolo k 1. septembru 1970 o 2 499 viac väznených osôb (3 970 odsúdených a 1 558 obvinených). Z uvedeného dôvodu musela Správa Zboru nápravnej výchovy hľadať možnosti rozširovania ubytovacích kapacít a budovania nových väzníc a nápravno-výchovných ústavov. V 70-tych rokoch sa zriaďovali prevažne väznice a nápravno-výchovné ústavy v nevyužívaných objektoch väzníc, či robotníckych ubytovniach, ale boli vydané aj rozhodnutia o postavení nových ústavov. Niektoré vznikali aj v priestoroch, ktoré boli v 50-tych rokoch ako väznice zrušené. V priebehu roka 1969 vznikli ústavy v Prešove, Košiciach-Šaci, Nápravno-výchovný ústav pre ženy v Petržalke a experimentálne oddelenie s režimom polootvorených dverí v Banskej Bystrici.

Situáciu v oblasti materiálno-technického zabezpečenia väzenských zariadení na SR sa podarilo v 80-tych rokoch zlepšiť, avšak aj napriek tomu, väzenské zariadenia s výnimkou krátkeho obdobia po amnestii v roku 1990 (amnestovaných bolo celkovo 23 000 väznených osôb z celkového počtu 31 000 väznených osôb v bývalom Československu, z toho bolo amnestovaných 7 441 väznených osôb na SR) zostávali sústavne preplnené, čo viedlo aj k napätým vzťahom medzi väzenským personálom a väznenými osobami. Nespokojnosť začali prejavovať odsúdení, na ktorých sa amnestia nevzťahovala. V roku 1990 vypukla v ústave Leopoldov vzbura väzňov, ktorej následkom bolo poškodenie a aj úplné zničenie časti objektov ústavu a o rok neskôr postihla ústav tragédia, keď pri úteku odsúdených bolo zavraždených päť príslušníkov ústavu.

Za deň zriadenia ZVJS v SR možno považovať 10. marec 1992 a to na základe zákona č. 79/1992 Zb. Slovenskej národnej rady o Zbore väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky, ktorý nadobudol účinnosť práve v tento deň. Kvalitatívne nové obdobie ZVJS je spojené so vznikom samostatnej SR. Dňom 1. septembra 1998 bolo zriadené Generálne riaditeľstvo ZVJS SR, ako riadiaci, kontrolný a metodický orgán ZVJS SR so sídlom v Bratislave, v zmysle Rozkazu ministra spravodlivosti č. 17/1998 o zriadení Generálneho riaditeľstva Zboru väzenskej a justičnej stráže SR so sídlom v Bratislave. V nových podmienkach sa zachovala ozbrojená povaha zboru s tým, že plní strážne a bezpečnostné, ale aj resocializačné funkcie, vrátane logistických a zdravotníckych služieb a tiež nové úlohy pri ochrane poriadku v objektoch súdov a prokuratúr. Súbežne s rozvojom materiálno-technickej základne napredovala aj právna úprava činnosti zboru, podmienok VV a VTOS. Ústredným orgánom štátnej správy pre väzenstvo je MS SR v súlade so zákonom č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy v znení neskorších predpisov. Jednotlivé úlohy väzenstva na úseku výkonu väzby a výkonu trestu zabezpečuje podľa zákona o Zbore ZVJS, ktorý organizačne tvoria Generálne riaditeľstvo ZVJS, ústavy na výkon väzby, ÚVTOS, ÚVTOS pre mladistvých a nemocnica pre obvinených a odsúdených a príslušníci ZVJS a zamestnanci ZVJS. Postavenie a pôsobnosť ZVJS upravuje zákon o zbore. Podľa uvedeného zákona o zbore je zbor ozbrojený bezpečnostný zbor. Generálne riaditeľstvo ZVJS a ústavy zriaďuje a zrušuje MS SR. Organizačné zložky zboru sú rozpočtovými organizáciami. ZVJS je podriadený ministrovi spravodlivosti SR (ďalej len „minister“). Na čele zboru je generálny riaditeľ zboru (ďalej len „generálny riaditeľ“), ktorého do funkcie vymenúva a z nej odvoláva minister. Na čele ústavu je riaditeľ, ktorého do funkcie ustanovuje a z funkcie odvoláva generálny riaditeľ, riaditeľ ústavu zodpovedá za činnosť ústavu. V pôsobnosti generálneho riaditeľstva sú aj účelové zariadenia, ktoré sú začlenené do príslušných ústavov; o zriadení a zrušení účelových zariadení zboru rozhoduje

generálny riaditeľ. Účelovými zariadeniami sú: Archív zboru v Leopoldove, Tlačiareň zboru v Leopoldove, Ústredný sklad zboru v Liptovskej Štiavnici, Inštitút vzdelávania zboru v Nitre, Liečebno-rehabilitačné stredisko zboru v Omšení, Liečebno-rehabilitačné stredisko zboru v Kováčovej.

ZVJS v rámci svojej pôsobnosti zabezpečuje činnosti v súlade so zákonom o zbore a to najmä: zabezpečuje VV a VTOS, zabezpečuje ochranu objektov zboru a objektov detenčného ústavu, zabezpečuje stráženie obvinených vo VV a odsúdených vo VTOS a dozor a dohľad nad obvinenými a odsúdenými, zabezpečuje bezprostredné prenasledovanie obvinených na úteku z VV, odsúdených na úteku z VTOS alebo odsúdených, ktorí sa nedovolene vzdialili z otvoreného oddelenia ústavu alebo nestráženého pracoviska mimo ústavu alebo osôb umiestnených v detenčnom ústave, ak sú na úteku z detenčného ústavu, zabezpečuje penitenciárnu starostlivosť o odsúdených vo VTOS, zabezpečuje činnosti zamerané na zamestnávanie obvinených a odsúdených, zabezpečuje ochranu poriadku a bezpečnosti v objektoch súdu a objektoch prokuratúry a nerušený priebeh konania v nich, zabezpečuje ochranu verejného poriadku v blízkosti objektov zboru, objektov detenčného ústavu, objektov súdu a objektov prokuratúry, ak je to nevyhnutné na dosiahnutie účelu výkonu väzby, účelu VTOS, účelu výkonu detencie, zabezpečuje v objekte súdu zadržanie obvineného a jeho dodanie do VV a zadržanie odsúdeného a jeho dodanie do VTOS v súlade s osobitným predpisom, vybavuje sťažnosti obvinených a odsúdených podľa tohto zákona a sťažnosti podané podľa osobitného predpisu, zabezpečuje a vykonáva na území SR eskorty obvinených vo VV a odsúdených vo VTOS a dodávanie osoby po VTOS na výkon ochranného liečenia do zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti, na výkon ochrannej výchovy do výchovného zariadenia alebo na výkon detencie do detenčného ústavu, vykonáva program ochrany svedka počas VV a VTOS podľa osobitného predpisu, zabezpečuje zdravotnú starostlivosť pre príslušníkov ZVJS, zamestnancov ZVJS, obvinených vo VV, odsúdených vo VTOS a iné osoby, pôsobí vo vymedzenom rozsahu podľa osobitného predpisu ako orgán činný v trestnom konaní, odhaľuje trestné činy príslušníkov ZVJS a v objektoch ZVJS aj zamestnancov ZVJS, odhaľuje trestné činy obvinených vo VV a odsúdených vo VTOS a zisťuje ich páchateľov, plní úlohy na úseku boja proti terorizmu a organizovanému zločinu, spolupracuje pri plnení svojich úloh so štátnymi orgánmi, obcami, ozbrojenými silami, ozbrojenými zbormi, inými právnickými osobami a fyzickými osobami, spolupracuje s väzenskými správami iných štátov, vedie evidencie a štatistiky potrebné na plnenie úloh ZVJS, plní úlohy orgánu štátnej správy a iné úlohy, ak tak ustanovuje tento zákon alebo osobitný predpis a plní v rozsahu svojej pôsobnosti aj úlohy na úseku prevencie. Okrem vyššie uvedených činností sa zbor podieľa na plnení úloh najmä v súlade so zákonom o zbore, ZoVTOS, ZoVV, všeobecne záväznými právnymi predpismi, uzneseniami vlády SR, schváleným rozpočtom zboru na kalendárny rok, Hlavnými úlohami ZVJS na kalendárny rok, zámermi Aktualizovanej Koncepcie väzenstva SR na roky 2011 až 2020, plní tiež úlohy pri realizácii opatrení uvedených v Odpovedi vlády SR na Správu pre vládu SR o návšteve SR, ktorú uskutočnil Európsky výbor na zabránenie mučeniu a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) a úlohy vyplývajúce z ďalších plánovacích dokumentov súvisiacich so služobnou činnosťou ZVJS. V súvislosti so vstupom SR do Európskej únie dňa 1. mája v roku 2004 boli postupne do praxe aplikované osobitné zákony upravujúce zaobchádzanie s väznenými osobami.

Za významný medzník v histórii slovenského väzenstva možno považovať aj prijatie nových trestných kódexov v roku 2005, ktorými boli položené základy pre implementáciu zásad

demokratizácie a humanizácie v trestno-výkonnej zložke, ktorú predstavuje väzenstvo SR reprezentované ZVJS. Prijatím ZoVTOS od 1. januára 2006 a ZoVV účinného od 1. júla 2006 došlo k výraznej zmene vnímania inštitútu VV a VTOS. V období po prijatí rekodifikovaných trestných kódexov, vplyvom zavedenia skráteného vyšetrovania, stanovených lehôt pre väzobné stíhanie v trestných veciach a inštitútu dohody o vine a treste, nastal pokles počtu osôb vo VV, ale zároveň postupne stúpal počet odsúdených osôb vo VTOS (viď Tab. 7). ZVJS v rámci svojich možností zrealizoval organizačné opatrenia, reprofiláciu ústavov a vybudovanie nových ubytovacích kapacít v existujúcich objektoch ZVJS.

Vývoj počtu obvinených a odsúdených	**obvinení**		**odsúdení**		**spolu**	
	Počet k 31.12.	**Ø počet**	**Počet k 31.12.**	**Ø počet**	**Počet k 31.12.**	**Ø počet**
2006	2 243	2 477	6 006	6 244	8 249	8 721
2007	1 849	2 040	6 137	6 225	7 986	8 265
2008	1 553	1 754	6 613	6 481	8 166	8 235
2009	1 621	1 626	7 695	7 230	9 316	8 856
2010	1 464	1 596	8 567	8 339	10 031	9 935
2011	1 407	1 450	9 118	9 114	10 525	10 564
2012	1 308	1 400	9 542	9 556	10 850	10 956
2013	1 216	1 305	8 537	8 853	9 753	10 158
2014	1 319	1 392	8 701	8 707	10 020	10 099
2015	1 346	1 342	8 567	8 718	9 913	10 060
2016	1 438	1 451	8 557	8 665	9 995	10 116
2017	1 516	1 489	8 512	8 751	10 028	10 270

Tab. 7 Vývoj počtu obvinených a odsúdených v rokoch 2006 až 2017[21]

ZoVTOS sa zabezpečila ochrana ľudských práv a slobôd vo vzťahu k odsúdeným osobám, ako aj ďalších hodnôt vyplývajúcich z Ústavy SR, Listiny základných práv a slobôd a základných medzinárodných dokumentov, ktorými je SR viazaná. Prijala sa úprava zo Štandardných minimálnych pravidiel pre zaobchádzanie s väznenými osobami a Európskych väzenských pravidiel, ktorými sa prehĺbila efektívnosť VTOS. V súlade s vonkajšou diferenciáciou ustanovenou Trestným zákonom sa trest v súčasnosti vykonáva v ÚVTOS s minimálnym, stredným a maximálnym stupňom stráženia. Vonkajšou, resp. súdnou diferenciáciou sa tak nahradila diferenciácia podľa nápravnovýchovných skupín (I., II. a III. nápravnovýchovná skupina). Primeraným spôsobom boli tiež upravené interné normy ZVJS tak, aby bol vytvorený kompletný legislatívny rámec na zabezpečenie účinného penitenciárneho pôsobenia ZVJS. Je preto samozrejmé, že aj slovenské väzenstvo týmto spôsobom reagovalo na nové požiadavky, týkajúce sa podmienok VV a VTOS, vrátane záverov z návštev Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT). V tejto časti je potrebné zdôrazniť, že osobitná pozornosť bola a je venovaná resocializácii väznených osôb, ich vzdelávaniu a odbornej príprave, ako aj snahe dosiahnuť maximálne možnú zamestnanosť odsúdených, čo prispieva nielen k prehlbovaniu ich pracovných návykov, ale zároveň aj k plneniu príjmovej časti rozpočtu ZVJS. V nadväznosti na vyššie uvedené bola uznesením vlády SR č. 248 zo dňa 13. apríla 2011 schválená Koncepcia väzenstva SR na roky 2011 až 2020 ako základný programový dokument, ktorý určuje krátkodobé, strednodobé a dlhodobé priority väzenstva. Jej následná aktualizácia bola schválená uznesením

[21] Zdroj: Výročné správy ZVJS 2006-2017

vlády SR č. 392/2013 zo dňa 10. júla 2013. Aktualizáciou boli spresnené koncepčné zámery, ako aj časové horizonty plnenia strednodobých a dlhodobých cieľov v oblasti bezpečnosti, legislatívy, ľudských zdrojov, zdravotnej starostlivosti, informačných a komunikačných technológií, ale najmä logistického zabezpečenia. V súlade s dynamikou spoločenských zmien sa v posledných rokoch výrazne zmenil a naďalej mení aj charakter a samotný VV a VTOS v SR. Rozširovanie práv väznených osôb, reálne ekonomické podmienky a legislatívny rámec podstatne zvyšujú nároky na dôslednú organizáciu, zákonnosť a efektívne pôsobenie, celkovú činnosť ZVJS, ktorá musí byť profesionálnejšia, otvorenejšia a vo väčšej miere prístupná informovanosti a spoločenskej kontrole.

V nadväznosti na vyššie uvedené skutočnosti sa v posledných rokoch v spolupráci s MS SR prijímali cielené a systémové opatrenia, novelizovali ZoVV, o ZoVTOS, zákon o zbore a s tým súvisiace interné predpisy, zmenila sa organizácia väzenskej a justičnej stráže, uplatnila sa reprofilácia ústavov. Podľa možností rozpočtu a v nadväznosti na zapojenie sa ZVJS do projektov na využitie mimorozpočtových zdrojov a financovania jeho potrieb v rámci programovacieho obdobia zo štrukturálnych fondov, sa postupne v súlade s aktualizovanou Koncepciou väzenstva na roky 2011 až 2020 realizovali a realizujú a ďalej pripravujú aj veľké investičné akcie, rekonštrukcie a opravy zamerané najmä na odstránenie nepriaznivého a zlepšenie technického stavu a modernizáciu a zvýšenie bezpečnosti objektov a zariadení väzenstva.

Ukazovateľ	**2008 (v €)**	**2009 (v €)**	**2010 (v €)**	**2011 (v €)**	**2012 (v €)**
Kapitola väzenstvo	119 729 237	135 970 856	128 460 514	137 893 309	146 758 996
Ukazovateľ	**2013 (v €)**	**2014 (v €)**	**2015 (v €)**	**2016 (v €)**	**2017 (v €)**
Kapitola väzenstvo	151 583 604	158 544 884	147 389 313	154 103 718	162 872 355

Tab. 8 Výdavky štátneho rozpočtu na realizáciu kapitoly väzenstvo v rokoch 2008 - 2017[22]

Rok	**Čerpanie (v €)**	**Priemerný počet väznených osôb**	**Bežné výdavky na jednu väznenú osobu za deň[23] (v €)**
2007	114 075 317	8265	37,81
2008	119699130	8235	39,82
2009	125 990 035	8 856	38,98
2010	135 101 526	9 935	37,26
2011	137 916 923	10 611	35.61
2012	143 065 376	10 965	35,75
2013	143 939 753	10 133	38,93
2014	145 192 574	10 099	39,39
2015	148 828 974	10 060	40,53
2016	154 321 977	10 116	41,68
2017	163 898 071	10270	43,72

Tab. 9 Čerpanie rozpočtu bežných výdavkov na 1 väznenú osobu v rokoch 2007 – 2017[24]

22 Zdroj: Vlastné spracovanie s použitím údajov z ročeniek ZVJS

23 Bežnými výdavkami sa rozumejú bežné výdavky, ktorými sú najmä rozpočtové výdavky na mzdy a platy, služby a materiál určený na spotrebu v zmysle ekonomickej klasifikácie rozpočtovej klasifikácie opatrení MF SR v súlade s § 8 ods. 4 zákona č. 523 / 2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

24 Zdroj: Vlastné spracovanie s použitím údajov z ročeniek ZVJS

V rámci reálnych možností sa v ZVJS zvýšila systemizácia príslušníkov ZVJS (navýšenie počtu), skvalitnil sa systém odmeňovania, posilnila sa adresnosť a zásluhovosť v odmeňovaní príslušníkov ZVJS a zamestnancov ZVJS.

Ukazovateľ	Pracovníci spolu	Príslušníci	Zamestnanci
Systemizovaný počet	5 516	4 797	719
Rezerva		0	0
Skutočný počet k 31. decembru 2018	5 383	4 668	715
Priemerné ročné evidenčné stavy	5 386,48	4 670,29	716,19

Tab. 10 Naplnenie počtov pracovníkov (príslušníci zboru a zamestnanci zboru) k 31. decembru 2018[25]

Zbor aktuálne zabezpečuje VV a VTOS v 18 ústavoch. Výkon väzby je zabezpečovaný v 8 kombinovaných ÚVTOS a ÚVV (Banská Bystrica, Bratislava, Ilava, Košice, Leopoldov, Nitra, Prešov a Žilina). VTOS je zabezpečovaný v 9 ÚVTOS (Banská Bystrica-Kráľová, Dubnica nad Váhom, Hrnčiarovce nad Parnou, Košice-Šaca, Levoča, Nitra-Chrenová, Ružomberok, Sučany a Želiezovce), v 8 už spomenutých kombinovaných ÚVTOS a ústavoch na výkon väzby, v 6 otvorených oddeleniach a v 1 nemocnici pre obvinených a odsúdených v Trenčíne.

Celková ubytovacia kapacita ústavov prepočítaná na minimálnu zákonom garantovanú ubytovaciu plochu pre jednu väznenú osobu (3,5 m2 u mužov a 4 m2 u žien a mladistvých) k 31. decembru 2018 bola 11 499 miest (z toho 1 873 miest pre obvinených, 9 219 miest pre odsúdených v uzavretom ústave a 407 miest pre odsúdených v otvorených oddeleniach). Celková naplnenosť ubytovacích kapacít k 31. decembru 2018 bola na úrovni 91,2 % (10 485 väznených osôb).

ÚVV, ÚVTOS	obvinení	odsúdení	spolu	kapacita	využitie
Banská Bystrica					
- obvinení	188		188	234	80,3 %
- odsúdení		173	173	167	103,6 %
Banská Bystrica – Kráľová		773	773	753	102,7 %
LRS Kováčová		15	15	19	78,9 %
Bratislava - obvinení	232		232	255	91,0 %
- odsúdení		317	317	365	86,8 %
Otvorené oddelenie		118	118	122	96,7 %
Dubnica nad Váhom		531	531	704	75,4 %
Hrnčiarovce nad Parnou		1296	1296	1443	89,8 %
Ilava					
- obvinení	150		150	178	84.3 %
- odsúdení		606	606	680	89,1 %
Košice					
- obvinení	283		283	317	89,3 %
- odsúdení		446	446	462	96,5 %
Košice - Šaca		715	715	809	88,4 %
Leoplodov					
- obvinení	295		295	341	86,5 %
- odsúdení		948	948	1077	88,0 %
Levoča		110	110	112	98,2 %
Nitra					

[25] Zdroj: GR ZVJS, 2018

- obvinení	226		226	231	97,8 %
- odsúdení		196	196	184	106,5 %
Nitra - Chrenová		194	194	211	91,9 %
Prešov - obvinení	125		125	141	88,7 %
- odsúdení		88	88	55	160,0 %
Oddelenie VT Sabinov		329	329	369	89,2 %
Otvorené oddelenie		93	93	151	61,6 %
Ružomberok		346	346	375	92,3 %
Sučany		439	439	517	84,9 %
Trenčín		78	78	120	65,0 %
Trenčín – nemocnica	24	101	101		
LRS Omšenie		7	7	7	100 %
Otvorené odd. Opatovce		33	33	43	76,7 %
Želiezovce		713	713	701	101,7 %
Otvorené odd. Sabová		49	49	65	75,4 %
Žilina					
- obvinení	145		145	176	82,4 %
- odsúdení		103	103	115	89,6 %
Spolu	1 668	8 817	10 485	11 499	91,2 %

Tab. 11 Prehľad o počtoch obvinených a odsúdených, kapacitách a využití ÚVV a ÚVTOS k 31.decembru 2018[26]

1.2.2 Probačný a mediačný úrad

Jedným z kľúčových aktérov vstupujúcich do procesu prípadového manažmentu páchateľa je bezpochyby i probačný a mediačný úrad (PMÚ). V nasledovnom texte sa zameriame najmä na deskripciu súčasného stavu tohto inštitútu a jeho význam a potenciálne výzvy pre oblasti, na ktoré sa cieľovo orientuje NP ŠNN.

Časové obdobie od roku 2002 až po súčasnosť môžeme charakterizovať ako obdobie modernej probácie. Už v roku 2000 začalo MS SR s koordináciou prípravy a následne v rokoch 2002 a 2003 s implementáciou pilotných projektov probácie a mediácie v trestných veciach na vybraných okresných súdoch v SR. Aktuálne teda môžeme povedať, že výkon „modernej" probácie na Slovensku je za obdobím svojej prvej dekády, počas ktorej prešiel rôznymi zmenami (Lulei, Cehlár, 2017).

Probácia ako inštitút v sebe obsahuje množstvo dilematických otázok. Súvisí historicky jej vývoj v európskom kontexte a v anglosaských krajinách najmä s podmienečným odsúdením? Akou alternatívou je probácia voči výkonu trestu odňatia slobody? Je efektívnejšia (napr. vo vzťahu k recidíve trestnej činnosti, nákladom na prevádzku väzenských zariadení a pod.)? Pre ktoré cieľové skupiny trestaných osôb je probácia kontraproduktívna? Tieto ako aj množstvo iných otázok v súvislosti probáciou sú predmetom rôznych aktivít (výskumných projektov, vedeckých monografii a pod.). Nepochybne (logicky a aj zo štatistického hľadiska) však probácia má vplyv na znižovanie počtu väzenskej populácie. Sú však aj iné názory. V Nemecku bol za časové obdobie 2005 – 2015 identifikovaný trend mierneho poklesu[27] indexu väzenskej populácie (počet väznených osôb na 100.000 obyvateľov) (Aebi et al., 2018). Niektorí autori ako napr. kriminológovia z Nemecka (Graebsch, Fitzgibbon, Kardia, 2017) zdôvodňujú dlhodobý pokles väzenskej populácie v Nemecku ani nie tak nárastom ukladania alternatívnych sankcií a opatrení ako množstvom odsúdených, ktorí začali byť umiestňovaní do súdnych psychiatrických nemocníc resp. detenčných zariadení.

[26] Zdroj: GR ZVJS, 2018
[27] Mierny pokles (angl. moderate decrease) v rozptyle 10 – 19 %.

Pri pokuse operacionalizácie „probácie“ možno konštatovať, že je to výkon odborných činností resp. špecializovaného dohľadu, ktorý v sebe obsahuje prvky profesionálnej pomoci a kontroly. Trestaná osoba je „na slobode“ (nie v ústavnom/väzenskom zariadení), má však určenú napr. časovú periodicitu/intenzitu stretnutí s probátorom, účasť na špecializovaných intervenciách a pod. Dôležité je tiež zdôrazniť, že probácia nie je zložená iba z prevládajúcich prvkov kontroly. Kontrola je vyvážená profesionálnou pomocou inklinujúcou až k sprevádzaniu a prípadovému manažmentu, a to napriek tomu, že toto spojenie (kontroly a pomoci) možno vnímať pri výkone konkrétnej probačnej praxe ako antagonistické a v každej jurisdikcii je iné. Podstatným faktom je, že vo väčšine trestných politík, ktoré možno podľa rôznych kritérií považovať za efektívne (napr. početnosť väzenskej populácie, miera recidívy, úroveň a trend registrovanej kriminality a pod.) je väčší počet osôb v tomto špecializovanom dohľade ako osôb vo väzenských zariadeniach. Samozrejme mimo zásady „ultima ratio“, kedy je umiestnenie odsúdenej osoby do väzenského zariadenia nevyhnutným vzhľadom na zabezpečenie ochrany verejnosti. Pre ilustráciu napr. v roku 2015 nastúpilo pod špecializovaný dohľad (trestané osoby v gescii probačných služieb) v 47 štátoch Rady Európy 1 173 278 osôb a 1 130 444 osôb z tohto dohľadu vystúpilo. Pre štáty, ktoré majú najmenej jeden milión obyvateľov to znamená priemerne 227,7 vstupov a 167,3 výstupov zo špecializovaného dohľadu probačnej služby na 100 000 obyvateľov. V priemere bolo v roku 2015 5,6 probačných pracovníkov na 100 000 obyvateľov (Aebi, Chopin, 2015). Táto kvóta, ktorá je priemerom štátov RE (počet probačných pracovníkov na 100 000 obyvateľov) je zároveň i výzvou pre SR, pretože pri počte cca. 90 probačných a mediačných úradníkov na Slovensku v roku 2018 vyznieva až nedosiahnuteľne. Ďalším špecifikom SR je, že probačný a mediační úradníci/čky realizujú nielen probáciu, ale i mediáciu v trestných veciach (čiže dochádza ku kumulácii dvoch odborne náročných a rozdielnych činností).

V kontexte SR, probačný a mediačný úradník vykonáva činnosť v štátnozamestnaneckom pomere a jeho služobným úradom je krajský súd (čiže služobným úradom probačných a mediačných úradníkov je 8 krajských súdov). Minister/ka spravodlivosti SR zároveň disponuje zriadeným poradným orgánom, ktorým je Rada pre probáciu a mediáciu. Metodicky riadi a usmerňuje výkon probácie MS SR - konkrétne odbor probácie, mediácie a prevencie kriminality, ktorý pôsobí pod Sekciou trestného práva MS[28]. Tu je potrebné zdôrazniť, že všetky metodické usmernenia ako i plánovanie krátkodobých, strednodobých a dlhodobých cieľov v oblasti PMÚ bolo od počiatku modernej probácie (po roku 2000) často narúšané aj vysokou fluktuáciou odborných zamestnancov pôsobiacich na príslušnej pracovnej pozícii. Na druhej strane od r. 2016 dochádza k mnohým pozitívnym zmenám aj v tejto oblasti (napr. revitalizácia Rady pre probáciu a mediáciu, realizácia rôznych projektov medzi ktoré možno zaradiť aj NP ESMO, legislatívne zmeny a pod.).

Legislatívna úprava probácie a jej výkonu v kontexte SR sa reflektuje najmä[29] v nasledovných právnych normách:

- zákon č. 550/2003 Z. z. – zákon o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov,

[28] Bližšie k tomu pozri čl. 43 Organizačného poriadku MS SR (č. 12/2016).

[29] Výkon probácie a mediácie v trestných veciach zasahuje nepriamo a reflektuje sa aj v iných právnych normách v rôznych rezortoch napr. v rezorte práce, sociálnych vecí a rodiny zákonom č. 305/2005 Z. z. - zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, RGR č. 66/2015 o sociálnej práci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody a pod.

- zákon č. 301/2005 Z. z. - Trestný poriadok,
- zákon č. 300/2005 Z. z. - Trestný zákon,
- zákon č. 528/2005 Z. z. - zákon o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- zákon č. 533/2011 Z. z. - zákon o uznávaní a výkone rozhodnutí, ktorými sa ukladá trestná sankcia nespojená s odňatím slobody alebo probačné opatrenie na účely dohľadu v Európskej únii.

§ 2 odsek 1 písm. a) zákona č. 550/2003 o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov uvádza, že probáciou sa rozumie:

1) „kontrola, organizovanie a výkon probačných programov u obvinených, obžalovaných alebo odsúdených, ktorých súčasťou sú uložené povinnosti a obmedzenia (ďalej len „obvinený“),
2) kontrola uložených trestov alebo obmedzení, ktorých súčasťou je probačný alebo ochranný dohľad,
3) činnosť súvisiaca so zabezpečením predbežného šetrenia u obvineného,
4) organizovanie, koordinovanie a výkon trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia,
5) dohľad nad správaním obvineného, ak sa na dosiahnutie ochrany a posilnenia probácie použijú technické prostriedky,
6) pomáhanie poškodenému, ak ide o zákaz priblíženia alebo zdržiavania sa v blízkosti obydlia poškodeného,
7) pomáhanie obvinenému v súvislosti s probáciou, aby viedol riadny život a vyhovel podmienkam, ktoré mu sú uložené rozhodnutím prokurátora alebo súdu v trestnom konaní“.

Činnosť probačného a mediačného úradníka ustanovuje § 3 ods. 1 písm. a) – e), kde sa uvádza, že „probačný a mediačný úradník napomáha tomu, aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednaná v niektorom z osobitných spôsobov trestného konania alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením. Na tento účel probačný a mediačný úradník

1) obstaráva podklady týkajúce sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,
2) utvára podmienky na rozhodnutie o podmienečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru,
3) uskutočňuje úkony na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom, alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,
4) vykonáva dohľad nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrolu výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,
5) uskutočňuje pri výkone probácie a mediácie ďalšie úkony v trestnom konaní“.

Probačný systém a jeho realizácia na Slovensku predstavovali v roku 2005 – 0,73% a v roku 2007 – 1,11 % z finančného rozpočtu štátu alokovaného na väzenský systém (Lulei, Cehlár 2017). Z prehľadu agendy probácie za rok 2018 v SR vyplýva, že PMÚ mali pridelených v roku 2018 spolu 5 936 spisov.

Rok	Počet pridelených spisov spolu	z toho				
		Podmienečné prepustenie z VTOS s probačným dohľadom	Trest povinnej práce	Trest domáceho väzenia	Ochranný dohľad	Podmienečný odklad VTOS
2017	6 095	568	689	19	198	2 974
2018	5 936	511	458	23	227	3 041

Tab. 12 Prehľad vybraných inštitútov v agende probácie za roky 2017 a 2018[30]

Pre sociálnu inklúziu trestaných osôb a rozvoj efektívnej trestnej politiky by bolo účelné v súlade s cieľmi NP ŠNN vypracovanie napr.

1) akčného plánu sociálnej inklúzie trestanej osoby ako participačného dokumentu, na ktorého realizácii by sa podieľali kľúčoví aktéri napr. odborní pracovníci oddelenia SPODaSK, PMÚ a i.,
2) hodnotiaceho nástroja resp. hodnotiacich nástrojov, ktoré by boli kompatibilné a zamerané na hodnotenie rizík a určenie potrieb trestanej osoby,
3) vytváranie mostov v rámci RaVVP tak, aby dochádzalo k ich realizácii časovo štruktúrovane od VTOS (vo väzenskom prostredí) až po samostatnosť (medzistupňami sú napr. ochranný dohľad a pod.),
4) aktívna a efektívna časovo periodická výmena informácii medzi kľúčovými aktérmi (PMÚ, PZ SR, ZVJS, SPODaSK a pod.).

1.2.3 Orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby

ZoSPODaSK účinný od 1. septembra 2005 je prvou samostatnou právnou úpravou SPO a SK po viac ako štyridsiatich rokoch a prvou právnou úpravou sociálnej kurately vôbec. Táto právna úprava prináša výrazné zmeny v práci sociálneho kurátora. Bývala platná úprava zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov nešpecifikovala konkrétne činnosti a nevytvárala dostatočný priestor na prijímanie a realizovanie účinných opatrení na zamedzenie nárastu sociálno-patologických javov u maloletých ale aj plnoletých fyzických osôb.

Dovolíme si konštatovať, že prijatím ZoSPODaSK stanovením štandardov a postupov práce v poskytovaní pomoci pre túto špecifickú skupinu klientov a to pre plnoleté fyzické osoby sa práca realizuje odbornejšie. Z hľadiska procesu je legislatívnou formou zadefinovaný pojem sociálna kuratela, ktorá je upravená ako „súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa dieťa alebo plnoletá fyzická osoba nachádza“ (§ 1 ods. 3). Podľa dikcie ZoSPODaSK (Ustanovenia § 16 - 19) sociálnu kuratelu pre maloleté a plnoleté fyzické osoby zabezpečuje orgán SPO a SK . Podľa § 6, ods. 7, písm. a) 4 zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti vykonáva štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a plní úlohy podľa osobitných predpisov na úseku SPO a SK, príslušný úrad práce sociálnych vecí a rodiny. Po organizačnej stránke je sociálna kuratela zabezpečovaná na 46 úradoch práce sociálnych vecí a rodiny a ich 33 pracoviskách

[30] Zdroj: MS SR, 2019

(spolu 79 pracovísk v sídlach okresov) - zabezpečovanie sociálnej kurately pre deti i pre plnoletých je ponechané v pôsobnosti úradov práce, sociálnych vecí a rodiny – **orgánov SPO a SK.** Sociálny kurátor je profesionál ÚPSVR organizačne začlenený k orgánu SPO a SK, ktorého hlavným poslaním je zabezpečiť predchádzaniu vzniku krízových situácií, prehlbovaniu a opakovaniu porúch vývinu detí, zamedziť nárastu sociálnej patológie prostredníctvom vykonávania opatrení SPO a SK (ZoSPODaSK). Pôsobí v štátnozamestnaneckom pomere ako samostatný radca/odborný radca (Zákon č. 400/2009 Z. z.). Na jeho vznik musia byť splnené požiadavky a predpoklady. ZoŠS v ustanovení § 19 ods. 1 a ods. 2 stanovuje podmienky prijatia do štátnej služby. Jednotlivé ÚPSVR majú vypracované interné normy, ktoré upravujú podrobnosti o vyhlasovaní, priebehu a vyhodnocovaní výberu na obsadenie voľného štátnozamestnaneckého miesta, ako aj podrobnosti o spôsobe overovania predpokladov na prijatie do štátnej služby. Pre priblíženie stavu personálneho zabezpečenia sociálnych kurátorov na oddelení SPO a SK na ÚPSVR sme graficky znázornili ich postupný úbytok v porovnaní s počtom klientov (plnoletých fyzických osôb ďalej len PFO), u ktorých boli za jednotlivé roky zrealizované opatrenia sociálnej kurately.

Rok	Počet kurátorov	Počet klientov, na ktorých boli realizované opatrenia sociálnej kurately
2009	68	8 946
2010	63	8 935
2011	63	9 299
2012	59	8 988
2013	59	6 275
2014	55	5 517
2015	57	4 876
2016	56	4 657
2017	50	4 732

Tab. 13 Porovnanie počtu sociálnych kurátorov na úradoch PSVR/ počet klientov PFO úradu práce, sociálnych vecí a rodiny – orgánu SPO a SK za roky 2009 – 2017[31]

V porovnaní uvedených rokov sme zistili, že v roku 2009 kedy na úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny aktuálne pracovalo 68 kurátorov pre plnoleté fyzické osoby využilo 8946 klientov oddelenia SPO a SK, opatrenia sociálnej kurately, čo v priemere na jedného sociálneho kurátora predstavovalo 131 klientov. Opatrenia sociálnej kurately pre plnoletých boli vykonávané najmä pre klientov po prepustení, prípadne po podmienečnom prepustení z VTOS. Opatrenia boli vykonávané aj pre plnoletých klientov po prepustení zo zariadenia na výkon ústavnej starostlivosti, po prepustení z resocializačného strediska či zdravotníckeho zariadenia na liečbu drogových závislostí. Najčastejšie bola klientom poskytnutá pomoc v súvislosti s hľadaním vhodného bývania, prípadne zamestnania. Za tieto roky bol najväčší nárast v roku 2011, kedy počet klientov dosiahol počet 9299, pričom počet kurátorov sa znížil na 63, čo v priemere na jedného pracovníka predstavuje nárast klientov na 147. V súčasnej dobe vykonáva sociálnu kuratelu pre plnoleté fyzické osoby 49 kurátorov, čo v porovnaní s rokom 2009 je výrazné zníženie. Počet kurátorov klesol o 19 kurátorov. V súčasnej dobe pozícia sociálneho kurátora pre plnoleté fyzické osoby je kumulovaná funkcia, čo vnímame ako nevýhodu.

[31] Zdroj: Štatistické výkazy MPSVR SR 2009 – 2017

ZoSPODaSK odlišuje **úlohy sociálnych kurátorov, ktoré sú smerované na plnoleté fyzické osoby a to:**

- **do obdobia počas VTOS.** V zmysle uvedeného zákona pri výkone opatrení sociálnej kurately, sociálny kurátor udržiava s plnoletou fyzickou osobou počas VTOS, VV písomný a osobný kontakt. Spolupôsobí pri prevýchove odsúdeného. V závislosti od závažnosti životnej situácie a problému odsúdeného, napomáha odsúdenému pri riešení osobných, rodinných a sociálnych problémov. Napomáha udržiavať a posilňovať rodinné väzby medzi odsúdeným a jeho rodinou, podieľa sa na príprave odsúdeného na prepustení z VTOS alebo z VV. Vzhľadom k tomu, že umiestnenie člena spoločnosti do penitenciárneho zariadenia je možné považovať za výrazný zásah do integrity osobnosti človeka, prejavený záujem zo strany sociálneho kurátora hneď po nástupe o odsúdeného do VTOS a VV je veľmi dôležitým faktorom pre vytvorenie pozitívneho vzťahu medzi sociálnym kurátorom a klientom.
- **do obdobia po prepustení z VTOS**, výkonu ochrannej výchovy podieľa sa na príprave plnoletej fyzickej osoby na prepustenie z VTOS alebo z VV, pomáha plnoletej fyzickej osobe po prepustení z VTOS alebo z VV, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie a pri riešení osobných problémov a vzťahových problémov, motivuje plnoletú fyzickú osobu k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas liečby a následnej resocializácie v záujme podpory liečby a resocializácie, pomáha plnoletej fyzickej osobe po návrate zo zariadenia na liečbu závislosti alebo z resocializačného strediska najmä pri uľahčení návratu do rodiny, riešení osobných problémov a vzťahových problémov, pracovnom uplatnení a hľadaní bývania, motivuje plnoletú fyzickú osobu k aktívnemu prístupu pri hľadaní zamestnania a k získavaniu alebo udržaniu pracovných zručností a spôsobilostí, odporúča a sprostredkúva plnoletej fyzickej osobe pomoc špecializovaných inštitúcií, ponúka plnoletej fyzickej osobe účasť na resocializačných programoch a iných programoch organizovaných inými orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami a akreditovanými subjektmi, motivuje plnoletú fyzickú osobu k účasti v svojpomocných skupinách zameraných na riešenie osobných problémov a vzťahových problémov.

V zamedzení nárastu resp. znížení dôsledkov prizonizácie (inštitucionalizácia a ideologizácia) zohráva dôležitú úlohu postpenitenciárna starostlivosť, ktorú rozdeľujeme na nútenú a dobrovoľnú. Zásadný problém vidíme v prepojení penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, nakoľko jej úspešnosť vo veľkej miere závisí od ochoty/záujmu plnoletej fyzickej osoby spolupracovať. Sociálna kuratela pre plnoletú fyzickú osobu sa vykonáva na základe dobrovoľnosti klienta, čo vidíme ako jeden zo zásadných problémov prepojenia. Preto považujeme za nevyhnutné vykonať jej predprípravnú fázu, ktorá sa uskutočňuje v ÚVTOS a z nášho pohľadu je primárnou časťou postpenitenciárnej starostlivosti. Sme toho názoru, že pokiaľ odsúdenému nie je poskytnutá sociálna pomoc a podpora z vonkajšieho prostredia ihneď po začatí VTOS, po jeho ukončení a prepustení z VTOS je veľmi malá pravdepodobnosť, že ju neskôr sám vyhľadá.

Nútená postpenitenciárna starostlivosť bola určená pre ťažkých recidivistov, príp. pre občanov odsúdených pre závažnú trestnú činnosť (Kozoň 2006) a je vymedzená zákonom, nariadená súdom a realizovaná štátnymi orgánmi. Dobrovoľná postpenitenciárna starostlivosť, je

založená na slobodnom rozhodnutí klienta a realizovaná zväčša mimovládnymi a charitatívnymi organizáciami. V súčasnosti sa opatrenia sociálnej kurately poskytujú ako deťom, tak i plnoletým fyzickým osobám, no základný rozdiel spočíva v skutočnosti, že kým prijímanie týchto opatrení pre deti nie je podmienené ich súhlasom a súhlasom ich zákonných zástupcov, sociálna kuratela pre plnoleté fyzické osoby je podmienená súhlasom a záujmom takejto osoby, čo zaraďuje sociálnu kuratelu medzi dobrovoľnú postpenitenciárnu starostlivosť.

V štádiu navrhovania a plánovania opatrení SPODaSK pri príprave a realizácii plánu sociálnej práce, koordinuje sociálny kurátor zapojenie subjektov participujúcich na riešení situácie dieťaťa a jeho rodiny, resp. samostatne žijúcou dospelou osobou, pričom sa odporúča vytvorenie odborného tímu zloženého zo zástupcov: orgánu SPODaSK – referátu poradensko-psychologických služieb, obce, ktorej je dieťa/rodina obyvateľom (napr. sociálny pracovník, terénny sociálny pracovník, komunitný pracovník alebo starosta obce).

Opatrenia SPO a SK vykonávajú:

- MPSVR SR,
- ÚPSVR,
- úrady práce, sociálnych vecí a rodiny - orgány SPO a SK,
- Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže,
- obec,
- vyšší územný celok,
- akreditovaný subjekt ,
- právnická osoba alebo fyzická osoba, ktorá vykonáva opatrenia SPO a SK podľa § 10 ZoSPODaSK.

V záujme uľahčenia resocializácie mladistvých a plnoletých fyzických osôb po prepustení z VTOS alebo z VV je možné poskytnúť resocializačný príspevok. Zaradením úpravy resocializačného príspevku do ZoSPODaSK medzi opatrenia SPO a SK vyplýva, že sa jedná o prostriedok sociálneho kurátora, ktorý má v kombinácií s ostatnými opatreniami sociálnej kurately vytvoriť predpoklady pre efektívnu resocializáciu.

Rok	Počet poberateľov	Výška finančných prostriedkov/€
2014	2882	162 479
2015	3870	224 213
2016	3647	208 606
2017	3423	194 619

Tab. 14 Vývoj počtu poberateľov resocializačného príspevku orgánu SPO a SK za roky 2008 – 2017[32]

V roku 2015 sociálni kurátori poskytli resocializačný príspevok 3 870 osobám, čo za posledné roky zaznamenal najväčší nárast. V porovnaní s rokom 2015 bol v roku 2016 zaznamenaný pokles o 223 osôb, ktorým bol poskytnutý resocializačný príspevok. Taktiež v roku 2017 evidujeme v porovnaní s rokom 2016 pokles o 224 osôb, s čím súvisí pokles objemu finančných prostriedkov poskytovaných na resocializačný príspevok. O resocializačný príspevok môže žiadať občan, ak sa o pomoc ÚPSVR uchádza do ôsmich pracovných dní od prepustenia

[32] Zdroj: Vlastné spracovanie podľa štatistických výkazov (Ústredia PSVR SR) 2014 – 2017

a VTOS, alebo VV trval viac ako 30 po sebe nasledujúcich dní. Celková suma resocializačných príspevkov poskytnutých tomu istému občanovi alebo cudzincovi v kalendárnom roku nesmie presiahnuť výšku 40 % sumy životného minima. Slúži najmä na zabezpečenie nevyhnutných vecí osobnej potreby, vybavenie osobných dokladov. Pomáha riešiť aktuálny problém klienta, kedy na preklenutie tohto problému potrebuje klient určité finančné prostriedky. V žiadnom prípade cieľom tejto úpravy nie je automatické vyplácanie príspevku po prepustení z VTOS alebo z VV a nie je možné poskytnutie tohto príspevku zamieňať s poskytovaním sociálnych dávok a príspevkov. Prax hovorí, že väčšina príspevkov je vyplácaná jednorazovo, pričom výška príspevku môže byť do sumy 40 % životného minima (205,07 €), čo v súčasnosti predstavuje sumu 82,02 €. Špecifikom tohto príspevku je možnosť vyplatenia vo viacerých etapách, ako aj skutočnosť, že môže byť poskytnutý osobe, ktorá nedovŕšila ešte vek 18 rokov. Prax je však iná. Aj napriek legislatívnym možnostiam príspevok je vyplácaný väčšinou jednorazovo. Tu vidíme priestor na zamyslenie a možnosť otvorenia spolupráce s klientom. Je potrebné upriamiť pozornosť na fakt, že činnosť sociálneho kurátora sa pri práci s PFO častokrát zužuje len na poskytnutie jednorazového resocializačného príspevku.

		Počet poberateľov		
		Žena	**Muž**	**Spolu**
2015	**14 - 17 rokov**	1	30	31
	18 - 24 rokov	18	569	587
	25 a viac rokov	275	2 977	3 252
	Spolu	**294**	**3 576**	**3 870**
2016	**14 - 17 rokov**	0	16	16
	18 - 24 rokov	26	533	559
	25 a viac rokov	267	2 805	3 072
	Spolu	**293**	**3 354**	**3 647**
2017	**14 - 17 rokov**	0	16	16
	18 - 24 rokov	13	440	453
	25 a viac rokov	272	2 682	2 954
	Spolu	**285**	**3 138**	**3 423**
2018	**14 - 17 rokov**	1	24	25
	18 - 24 rokov	24	381	405
	25 a viac rokov	275	2 407	2 682
	Spolu	**300**	**2 812**	**3 112**

Tab. 15 Počet poberateľov resocializačného príspevku podľa pohlavia a veku za roky[33]

V roku 2015 bol resocializačný príspevok v 31 prípadoch vyplatený mladistvým osobám do 18 rokov, ktorí sa vrátili z VTOS alebo VV V jednom prípade bol vyplatený žene. V porovnaní rokov 2016 a 2017 počet mladistvých osôb klesol, naopak rok 2018 zaznamenal nárast mladistvých po prepustení z VTOS, príp. VV. U vekovej kategórie od 18 do 24 rokov sme zaznamenali najväčší nárast v roku 2015, kedy o resocializačný príspevok požiadalo 587 klientov. V rámci tejto vekovej kategórie máme najväčší nárast žien v roku 2016.

[33] Zdroj: Vlastné spracovanie podľa štatistických údajov ÚPSVR, 2015-2018

Rok	Počet poberateľov	v %	Počet prepustených štatistika ZVJS
2015	3 870	70,03%	5 526
2016	3 647	64,47%	5 657
2017	3 423	61,94%	5 526
2018	3 112	58,74%	5 298

Tab. 16 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s počtom prepustených z VTOS a VV za roky 2015 – 2018[34]

Zaujímavým zistením pre nás zostáva fakt, že pri porovnaní počtu osôb prepustených z VTOS a z VV s počtom osôb, ktorý požiadali SPODaSK o realizáciu peňažného opatrenia sociálnej kurately – resocializačného príspevku je výrazný rozdiel. Kým v roku 2015 bolo podľa oficiálnych štatistických údajov ZVJS prepustených 5526 osôb, pomoc sociálneho kurátora vyhľadalo 3870, čo predstavuje 70,03 %. v porovnaní s rokom 2018 je zrejmé, že počet prepustených bol 5298, kým o pomoc požiadalo 3112 osôb, čo predstavuje 58,74 %. Môžeme konštatovať, že každoročne počet osôb po prepustení z VTOS a VV, ktorí požiadajú o pomoc sociálneho kurátora má klesajúcu tendenciu. Uvedomujeme si fakt, že pokiaľ sociálny kurátor bude brať PFO len ako jednotlivca a jeho problém len ako osobné zlyhanie jednotlivca bez zaangažovania pomocného rodinného kruhu, prípadne bližšieho sociálneho prostredia klienta ich motivácie a podpory bude efekt našej práce minimálny. Zároveň musíme akceptovať skutočnosť, že klient, rodina nie je len objektom podpory a starostlivosti, ale jeho aktívnym (participačným) subjektom. Z tohto dôvodu sa napr. v súčasnosti zavádzajú do praxe sociálnej kurately prípadové (rodinné) konferencie ako „pracovný nástroj" plánovaného a koordinovaného spoločného stretnutia klienta, jeho rodiny a všetkých, ktorí pre neho predstavujú, alebo môžu predstavovať, podpornú sieť. Efektivita práce sociálnych kurátorov je podmienená úrovňou internej spolupráce v rámci ÚPSVR. Nejedná sa len o vzájomnú spoluprácu s kolegami na ZoSPODaSK, ktorí sa venujú špecifickým otázkam SPO a SK, prípadne terénnymi sociálnymi pracovníkmi a rodinnými asistentmi (ktorí boli etablovaní v štruktúre ÚPSVR od r. 2014), resp. zamestnancami, ktorí pracujú na referátoch poradensko-psychologických služieb. Dôležitá a takmer nevyhnutná je taktiež spolupráca so zamestnancami iných odborov, resp. oddelení na úseku služieb zamestnanosti, štátnych sociálnych dávok, dávok v hmotnej núdzi, kompenzácií ZŤP, resp. sociálnych služieb vykonávajúcich odborné činnosti pre jednotlivca, resp. rodinu, ktorá je v evidencii sociálnej kurately. Rozsah a formy spolupráce s ďalšími subjektmi, ktoré participujú na odstránení, zmiernení a zamedzení prehlbovania alebo opakovania porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovaní pomoci je závislá od jednotlivých etáp sociálnej práce.

Rok	Počet poberateľov	Výška finančných prostriedkov
2005	72	12 500
2006	2 350	113 167
2007	3 100	162 615
2008	2 768	149 365
2009	2 448	116 401
2010	2 830	139 391
2011	3 044	154 162

[34] Zdroj: Vlastné spracovanie podľa štatistických údajov ZVJS a ÚPSVR 2015 – 2018

2012	2 966	155 869
2013	2 998	163 000
2014	2 882	162 479
2015	3 870	224 213
2016	3 647	208 606
2017	3 423	194 619

Tab. 17 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s finančnými prostriedkami vynaloženými na resocializačný príspevok za roky 2005 – 2017[35]

Za obdobie od septembra do decembra 2005 sa priemerne mesačne poskytol resocializačný príspevok v 72 prípadoch a za týmto účelom boli vynaložené finančné prostriedky v sume 325,8 tisíc Sk, čo v prepočte bolo 12 500 €. Resocializačný príspevok v roku 2006 bol v uvedenom roku vyplatený 2350 osobám, v celkovej sume 2942 340 Sk, čo v priemere na jednu osobu predstavuje 1 252 Sk a v prepočte 113 167 €. V roku 2007 bol resocializačný príspevok ako jedno z opatrení sociálnej kurately v porovnaní s rokom 2006 vyplatený sedemstopäťdesiatim osobám naviac. V roku 2008 a 2009 bol zaznamenaný pokles vynaloženia finančných prostriedkov na dané opatrenie sociálnej kurately. Rok 2010 znamenal opätovný nárast o 382 osôb v porovnaní s rokom 2009, ktorý pokračoval aj v roku 2011, kde opätovne počet osôb, ktorým bol vyplatený resocializačný príspevok stúpol o 214 osôb. Rok 2012 a 2013 klesol počet osôb, ktorý požiadali o vyplatenie resocializačného príspevku, napriek tomu počet finančných prostriedkov stúpol. Od roku 2010 do roku 2015 má výška použitých finančných prostriedkov na vyplatenie resocializačného príspevku stúpajúcu tendenciu, naopak počet osôb, ktorý požiada sociálnu kuratelu o realizáciu daného opatrenia sa znižuje.

1.2.4 Mimovládne organizácie

Rozvinuté štáty považujú mimovládne organizácie, resp. tretí sektor za mimoriadne dôležitú súčasť občianskej spoločnosti. Ich úloha v demokratickom štáte je nezastupiteľná, pretože dopĺňajú činnosť štátnych inštitúcií, dokonca svoje aktivity vyvíjajú v niektorých oblastiach, v ktorých štát nepôsobí[36]. V mnohých prípadoch však pôsobia aj ako prirodzená súčasť ochrany základných ľudských práv a slobôd či zákonnosti rozhodovania (aj z hľadiska morálnosti a etickosti) v prípade činnosti orgánov štátnej moci, ako aj štátnej správy a samosprávy[37]. Ich hlavnou prioritou je napĺňanie potrieb konkrétnych klientov organizácie, u väčšiny z nich v prevažnej miere na lokálnej úrovni.

35 Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Správy o sociálnej situácie obyvateľstva SR, MPSVR, 2005-2017

36 Je možné uviesť viacero príkladov „subsidiarity z núdze“, pri ktorých MVO nahrádzajú alebo dopĺňajú služby poskytované štátom. Jedným z príkladov môže byť Aliancia žien SR, ktorá je jednou z organizácií riešiacich absenciu funkčnej profesionálnej siete organizácií na podporu a pomoc obetiam násilia v oblasti práce s páchateľmi domáceho násilia vo väzenskom prostredí a na slobode, pričom SR sa zaviazalo vytvoriť podmienky pre realizáciu programov pre páchateľov násilia v blízkych vzťahoch. Menej pozitívny je príklad analfabetizmu, ktorý štát vníma ako systémovo vyriešený problém - SR nemá špeciálny program na odstraňovanie negramotnosti, pretože tento problém by mala v súlade s platnou legislatívou riešiť povinná školská dochádzka. Táto však napr. dlhodobo vôbec koncepčne nerieši situáciu väčšiny negramotných odsúdených v slovenských ÚVTOS. Okrem vlastných neakreditovaných aktivít ZVJS sa v oblasti vzdelávania v tejto oblasti venuje iba okrajovo niekoľko MVO v rámci individuálneho poskytovania sociálnej starostlivosti (napr. v rámci sociálneho podniku v Somotore).

37 Ako ilustratívny príklad je možné uviesť najväčšiu ľudsko-právnu medzinárodnú mimovládnu organizáciu na svete Amnesty International (ďalej jako AI), ktorá má svoju pobočku aj v Bratislave či Prahe. V rámci svojej činnosti je

Pojem MVO nemá v SR presný legislatívny podklad a nie je v žiadnom zákone jasne definovaný. Právna forma mimovládnej organizácie môže mať rôzne podoby, pričom každá forma podlieha inému zákonu. Z pohľadu nami analyzovanej témy priameho či nepriameho pôsobenia MVO (najmä) v postpenitenciárnej starostlivosti nás budú zaujímať najmä občianske združenia a neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby. Rozdiel medzi občianskym združením a neziskovou organizáciou je v poslaní a hlavnej činnosti. Nezisková organizácia má presne definované poslanie a môže vykonávať iba činnosti v rámci verejnoprospešných činností[38]. Oproti tomu občianske združenie môže vykonávať činnosť bez obmedzenia druhu - základom je cieľ, za účelom ktorého vzniklo a ktorý chce dosiahnuť. V stanovách si združenie určí činnosti, ktoré bude za účelom dosiahnutia tohto cieľa vykonávať.

V oblasti práce s odsúdenými sú za sledované obdobie (posledných 10 až 15 rokov) neziskové organizácie zamerané predovšetkým na spoluprácu pri vzdelávaní a rekvalifikáciu odsúdených v ÚVTOS, ich prípravu na život na slobode, poskytujú im pomoc pri návrate na slobodu - sociálne poradenstvo (prvého kontaktu), sprevádzanie, dobrovoľníctvo. Angažujú sa tiež v tvorbe a realizácii výchovných programov a výcvikov pre odsúdených na alternatívne tresty.

V nasledujúcich subkapitolách je analyzovaná činnosť organizácií poskytujúcich sociálne služby v rámci postpenitenciárnej starostlivosti a priamo nadväzujúcich na penitenciárnu starostlivosť[39]. Uvedené organizácie okrem neziskových organizácií zameraných na poskytovanie liečby látkovej a nelátkovej závislosti sa priamo alebo nepriamo zapájali resp. zapájajú aj do spolupráce s ÚVTOS[40].

1.2.4.1 Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov (ASSP)

Občianske združenie vzniklo v roku 2000. Jeho primárnym poslaním je prispievať k rozširovaniu odborných vedomostí a praktických zručností v sociálnej práci prostredníctvom vzdelávania, výcvikov a zabezpečovaním praxí. Organizácia združuje ľudí, ktorí pôsobia ako supervízori a pomáhajúci profesionáli s dlhoročnými skúsenosťami v oblasti supervízií, sociálneho poradenstva, SPO a SK a odborného vzdelávania. Cieľovými skupinami, s ktorými ASSP pracuje sú: odborníci pôsobiaci v pomáhajúcich profesiách; jednotlivci pred nástupom, počas a po výkone trestu ako aj ich rodiny; deti s poruchami správania; dysfunkčné (väčšinou multiproblémové) rodiny.

---

schopná napr. aj analyzovať riziko mučenia a zlého zaobchádzania v prípade prípadného vydania zadržanej, obvinenej resp. odsúdenej osoby-cudzinca do krajiny, ktorej je občanom. V roku 2018 sa AI neúspešne snažila o prehodnotenie rozhodnutia ministerstva spravodlivosti o vydanie ruského občana Aslana Adjieva z dôvodu nesúladu postupu štátu s medzinárodným právom a netransparentným prístupom (podrobnejšie Amnesty International, 2018). Opačný prístup k spolupráci s AI zvolilo české ministerstvo spravodlivosti, ktoré v prípade ruského občana Vitalija Ginzburga považuje za jeden z rozhodujúcich podkladov pre rozhodovanie o jeho prípadnom vydaní do Ruskej federácie považuje analýzu vypracovanú AI (podrobnejšie napr. Koutník, 2019).

[38] Z pohľadu našej analýzy ide najmä o vymedzené činnosti zo zákonom uvedených činností (zákon č. 213/1997 Z. z., par..2) - poskytovanie sociálnej pomoci a humanitnú starostlivosť (písm. b), ochranu ľudských práv a základných slobôd (písm. d), vzdelávanie a výchovu (písm. e), služby na podporu zamestnanosti (písm. h) a zabezpečovanie bývania, správy, údržby a obnovy bytového fondu (písm. i).

[39] Zapojeniu mimovládnych organizácií, ktoré sa v rámci svojej činnosti venujú odsúdeným v penitenciárnej starostlivosti formou resocializačných a výchovných programov, sa venujeme v podkapitole 2.3.2.

[40] Napríklad v rámci zabezpečovania kontinuálnej penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti sociálny pracovník spolupracuje bežne aj s azylovými zariadeniami, charitatívnymi organizáciami, neštátnymi orgánmi a organizáciami, prostredníctvom ktorých participuje na riešení sociálnych problémov odsúdeného (§ 12 ods. 1 RGR č. 66/2015).

Hlavnými činnosťami ASSP sú v oblastiach: vzdelávanie; supervízia; rodinná poradňa; poradňa pre ľudí po výkone trestu.

Vzdelávanie

ASSP ponúka kvalitné vzdelávanie s dlhoročnou tradíciou. Ponuku tvoria kurzy akreditované ministerstvom školstva SR ako aj iné kurzy, ktoré reflektujú aktuálne potreby v sociálnej či komerčnej oblasti. ASSP ako prvá organizácia na SR získala akreditáciu. Ponuku tvoria kurzy akreditované ministerstvom školstva SR ako aj iné kurzy, ktoré reflektujú aktuálne potreby v sociálnej či komerčnej oblasti do súčasnosti. Pilotnými kurzami v témach vzdelávania ako dobrovoľníctvo, penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť, terénna práca s rodinou, sociálne poradenstvo často určovala vzdelávacie trendy v sociálnej oblasti. Pre jednotlivcov ponúka otvorené kurzy priebežne realizované pri zozbieraní dostatočného počtu prihlášok (min. 15). V rámci tém penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti realizujú v súčasnosti už neakreditovaný vzdelávací kurz Sociálna práca s rodinou, ktorá má člena vo/po VTOS.

Supervízie

Ide o metódu kontinuálneho rozvoja profesionálnych spôsobilostí pomáhajúceho odborníka za pomoci kvalifikovaného supervízora. Vytvára organizovanú príležitosť k reflexii aktuálnych pracovných tém a je jednou z najefektívnejších metód profesionálneho rastu. Supervízia je nástrojom pre optimalizovanie a verifikovanie správnosti postupov pri práci s klientom, pomáha rozširovať alternatívne postupy a slúži rovnako ako účinná prevencia syndrómu vyhorenia. Využíva postupy, pri ktorých jednotlivci, tímy, skupiny a organizácie pracujú na riešení problémov prítomných v profesionálnych situáciách. Supervíziu môže realizovať len kvalifikovaný supervízor. Kvalifikovaný supervízor má certifikovaný výcvik supervízie, čomu by mali predchádzať dlhoročné skúsenosti s vlastnou praxou priamej práce s klientom. Vstupnými podmienkami pre absolvovanie akreditovaného vzdelávania v supervízii je nevyhnutné vzdelanie VŠ druhého stupňa (Mgr.) zo spoločenskovedných odborov, zdravotníckych odborov, vybraných pedagogických a teologických vied; minimálne 5-ročná prax po ukončení vysokoškolského vzdelania II. stupňa, a to priama práca s klientom, pedagogická prax na vyššej odbornej alebo vysokej škole vzdelávajúcej v oblasti sociálnej/sociálne zdravotnej starostlivosti alebo 5 rokov v riadiacej pozícií a absolvovaných minimálne 10 hodín supervízie za posledné dva roky. Akreditované vzdelávanie v supervízii v rozsahu min. 250 hodín je nevyhnutné doplniť supervidovaním vlastnej praxe a ďalším vzdelávaním. Okrem zabezpečovania vzdelávania v oblasti supervízie sa venuje združovaniu supervízorov a sprostredkovaniu supervízií záujemcom.

Poradňa pre ľudí po VTOS

Poradňa je určená rodinám, ktorých člen je aktuálne vo VTOS alebo vo výkone iného trestu; jednotlivcom, ktorí sú vo VTOS; jednotlivcom ktorí sú podmienečne odsúdení alebo podmienečne prepustení; rodinám, ktorých člen je po VTOS alebo po výkone iného trestu; jednotlivcom, ktorí sú po VTOS alebo po výkone iného trestu. Pomoc je poskytovaná všetkým klientom s trvalým alebo obvyklým bydliskom v Bratislavskom samosprávnom kraji.

Klientom sú poskytované komplexné služby sociálneho poradenstva, krízovej intervencie a case managementu. Odborný tím realizuje kompletnú postpenitenciárnu starostlivosť terénnou alebo ambulantnou formou. Najčastejšie ide o pomoc pri vybavovaní dokladov, zamestnania, ubytovania, tvorba náhradného životného scenáru, úprava vzťahov, zefektívnenie komunikácie, alternatívne riešenie konfliktov. Klienti sa na ASSP obracajú buď samostatne (reakcia na leták, informáciu na internete...) alebo na podnet odborníkov zo štátnej či samosprávnej sféry (sociálni kurátori, mediační a probační úradníci, pracovníci BSK, mestských častí mesta Bratislava...). Klient sa nakontaktuje na koordinátora poradne, ten mu pridelí pracovníkov, ktorí s ním budú pracovať. Proces práce začína sociálnou diagnostikou, plánom sociálnej terapie, pokračuje samotnou realizáciou plánu a končí katamnestickým sledovaním. Všetko sa deje za aktívnej participácie klienta.

1.2.4.2 Aliancia žien SR

Spoločnosť so sídlom v Bratislave sa od svojho vzniku (1994) venuje riešeniu problematiky násilia páchaného na ženách[41], poskytuje krízové sociálno-právne poradenstvo, psychologickú a právnu pomoc. Zaoberá sa aj legislatívnymi aspektmi násilia páchaného na ženách. Od roku 2000 organizácia prevádzkuje nonstop SOS telefónnu linku pre obete domáceho násilia, ktorá sa neskôr rozšírila na krízové centrum, poskytujúce ročne služby 500 až 600 klientkam. Rovnako svoju činnosť významne orientuje aj na projekty zamerané na aktivity s jeho páchateľmi vo forme intervenčných programov[42].

Organizácia má od roku 2004 aj svoju dcérsku organizáciu Aliancia žien – Cesta späť. Táto prevádzkuje Poradenské centrá v Trnave a Trenčíne, ktoré poskytujú špecializované sociálne poradenstvo ženám zažívajúcim násilie od blízkej osoby a ich deťom (podrobnejšie Aliancia žien – Cesta späť 2018).

Inovatívne riešenie práce s páchateľmi domáceho násilia s dôrazom na ochranu a bezpečie detských obetí v blízkych vzťahoch

Projekt realizovaný v období rokov 2012 až 2013 bol určený pre pracovníkov v štátnom a neštátnom sektore, ktoré sú v kontakte s osobami páchajúcimi domáce násilie (psychológovia/čky - aj väzenskí/é, psychoterapeuti/ky, sociálni/e pracovníčky).

---

[41] Zameranie aktivít organizácie kreujú tri najvýznamnejšie porušovania ženských práv: domáce, resp. rodovo podmienené násilie (1), obchod so ženami a nútená prostitúcia (2) a reprodukčné práva, právo ženy rozhodovať o tom, koľko a kedy sa jej má narodiť detí (3) (Aliancia žien SR 2019).

[42] Cieľom projektov, ktoré sú ďalej popisované, bolo zavedenie špecializovaných resocializačných programov pre páchateľov násilia na ženách. Programy vychádzajú z predpokladov, že násilné konanie je naučené a je možné ho zmeniť. Programy majú za cieľ zmenu patriarchálnych hodnôt a presvedčení páchateľov. (porovnaj Dvořáková, In TASR 2016)

Hlavným cieľom bolo vytvorenie podmienok pre začlenenie psycho-sociálneho intervenčného programu pre osoby s modelmi násilníckeho správania do koncepcie eliminácie domáceho násilia, keď sa stane súčasťou sociálnej intervencie. Dôraz bol kladený na ochranu a bezpečie detských obetí násilia v blízkych vzťahoch.

Hlavné aktivity projektu sa zamerali na realizáciu výcviku pracovníkov profesií pracujúcich s obeťami a páchateľmi domáceho násilia v Prešovskom a Žilinskom kraji najmä zahraničnými expertmi a expertkami (1) a vypracovanie analýzy sociálno-právnej ochrany detí s problémom násilia v rodine v súvislosti s programami pre páchateľov domáceho násilia (2).

Projekt bol financovaný z Úradu vlády SR v rámci dotačného programu podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Podpora a ochrana ľudských práv a slobôd[43].

Sociálna inklúzia páchateľov domáceho násilia

Projekt realizovaný od 1. marca 2012 do 28. februára 2014 bol určený pre pracovníkov, ktorí pôsobia v prospech eliminácie domáceho násilia (psychológovia, psychoterapeuti, socioterapeuti, sociálni pracovníci, terapeuti, väzenskí psychológovia, zamestnanci štátnych príslušných inštitúcií apod.), ako aj osobám s násilným správaním, predovšetkým mužom, ktorí sa dopúšťajú násilia na svojich partnerkách a deťoch.

Hlavným cieľom bolo vytvorenie podmienok pre intervenčné programy s kombináciou rôznych prístupov zamerané na pôvodcov domáceho, resp. partnerského násilia, ktoré budú aplikovateľné v každom samosprávnom kraji. Inovatívne opatrenia boli zamerané na zmenu správania osôb s násilným správaním v rodine a uľahčenie ich návratu do každodenného života po prepustení z väzenia.

Hlavné aktivity projektu sa zamerali na analýzu zahraničných skúseností a integrovaných systémov - fungujúcich a efektívnych modelov programov pre páchateľov domáceho násilia a ich rodiny, ako aj modely vzdelávania profesionálov (1), návrh potrebných legislatívnych úprav (2), Vytvorenie metodiky vzdelávania pre profesionálov (z oblasti psychológie, väzenskej psychologickej starostlivosti, psychoterapie, sociálnej práce, socioterapie apod.) (3), Tréning skupiny 26 profesionálov realizovaný zahraničnými odborníkmi pre prácu s páchateľmi domáceho násilia v zmysle európskych štandardov (4) a práca s páchateľmi násilia aplikáciou intervenčných terapeutických a resocializačných programov vytvorených v rámci projektu, ktorých účelom je zmeniť násilnícke správanie (5). Výstupom projektu bola metodika práce s páchateľmi násilia založená na Duluth modeli[44] spracovaná do materiálu spolu s analýzou možností inštitucionálnej implementácie a odporúčaní.

---

[43] Projekt bol tematicky previazaný s paralelne prebiehajúcim projektom „*Sociálna inklúzia páchateľov domáceho násilia*“. Oba vychádzali z premisy, že SR napriek skutočnosti, že sa zaviazalo vytvoriť podmienky pre realizáciu programov pre páchateľov násilia v blízkych vzťahoch (viď napr. MPSVaR 2013), ako jedna z posledných krajín Európskej únie nemá na podporu žien a pomoc ženám v násilných vzťahoch zavedený funkčný systém práce s páchateľmi domáceho násilia vo väzenskom prostredí a na slobode v rámci probácie (Aliancia žien SR 2014, 5). Aj napriek spracovaniu metodík je aj v súčasnosti problémom neexistencia funkčnej profesionálnej siete organizácií na podporu a pomoc obetiam násilia. Na oba vyššie uvedené projekty organizácia nadviazala projektom „*Podpora a pomoc pre ženy zažívajúce násilie a ich deti prostredníctvom zavedenia sociálnych programov pre páchateľov násilia*“ (2014-2017), ktorý bol ale orientovaný na odsúdených za domáce násilie v rámci penitenciárnej starostlivosti. Podrobnejšie sa ním preto zaoberáme v podkapitole 2.3.2.

[44] Duluth model je komplexný medzi-inštitucionálny intervenčný model na riešenie domáceho násilia, kde program pre prácu s mužmi - páchateľmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch sú jeho integrálnou súčasťou (Holubová 2010, 15). Tento model, ktorý bol vyvinutý pred viac ako 30 rokmi v americkej organizácii zaoberajúcej sa bojom proti násiliu na ženách a prácou s násilníkmi, je v súčasnosti používaný na celom svete a je súčasťou

Projekt bol financovaný z Európskeho sociálneho fondu v rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia v celkovej výške 39 278 €.

1.2.4.3 Agentúra podporovaného zamestnávania Somotor, n.o (sociálny podnik)

Sociálny podnik, ktorým prešlo za obdobie 2008 – 2018 aj 59 odsúdených osôb po VTOS resp. osôb dlhodobo nezamestnaných so zápisom v registri trestov sa nachádzal na východe SR (Košický kraj, okres Trebišov). Do prevádzky ho uviedla nezisková organizácia, založená v roku 2004. Jej hlavným poslaním bolo ako neverejný poskytovateľ sociálnych služieb riešiť problematiku zaradenia znevýhodnených (vo vnímaní uvedenej MVO to sú aj odsúdení po výkone trestu), nezamestnaných občanov a občanov so zdravotným postihnutím do pracovného a teda aj spoločenského prostredia, vytvárať podmienky pre poskytovanie všeobecne prospešných služieb v oblasti starostlivosti o týchto ľudí. Pre občanov v krízovej situácii poskytovala tieto druhy sociálnych služieb: nocľaháreň, práčovňa, stredisko osobnej hygieny, zariadenie núdzového bývania, základné sociálne poradenstvo. Poskytovala celoročnú a nepretržitú starostlivosť, sociálne poradenstvo a sociálne služby tejto skupine ľudí s cieľom vytvárať im podmienky pre plnohodnotný a kvalitný život, individuálny rozvoj, analyzovať ich zručnosti a možnosti, vyhľadávať možnosti pracovných aktivít a kontaktovať zamestnávateľov s cieľom prezentovať im potenciál klientov.

Prvým krokom bolo založenie strediska vzdelávania (2008), ktorého náplňou bolo zabezpečovanie rekvalifikácií pre rizikové skupiny.

Medzi základné vzdelávacie moduly patrili:

- Výhody práce a minimum zamestnanca
- Domáce hospodárenie
- Získanie zručností pre zamestnanosť, remeslá a podnikanie
- Domáce práce, hygiena a výchova detí
- Vzdelávanie a praktická výchova pre zamestnávateľov
- Špecifické skupiny – resocializácia
- Komunitné vzdelávanie
- Vzdelávanie v rámci sociálneho inkubátora.

Dôležitým prvkom každej rekvalifikácie bolo zabezpečenie prepojenia teórie s praxou, t. j. možnosť frekventantov získať pracovnú pozíciu v sociálnom podniku, prípadne vo firme, v ktorej bude vykonávať dohodnutú prax po absolvovaní kurzovej prípravy. Zamestnávatelia tak mali možnosť spoznať zamestnanca priamo pri výkone pracovných povinností.

Tvorba pracovných miest v sociálnom podniku

Dôležitým prvkom činnosti sociálneho podniku bolo vybudovanie sociálneho inkubátora pre osoby, ktoré sú v rámci neho preškolené a získajú pracovné návyky a zručnosti. To vyžaduje v prípade zaradenia odsúdených po VTOS úzku spoluprácu sociálneho podniku nielen s úradom

---

európskych štandardov. Aliancia už viac rokov spolupracuje s Interventionsstelle gegen Häusliche Gewalt Südpfalz, Landau, ktoré je priamou európskou pobočkou know – how uvedenej americkej organizácie (Aliancia žien SR 2015, 2).

práce, obcami a vybudovanie vzťahov s podnikmi ako zamestnávateľmi a partnermi projektu, ale primárne aj spoluprácu so ZVJS.

Nosným pilierom sociálneho podniku bola realizácia ekonomických aktivít a poskytovanie technických služieb, predovšetkým údržbárskych, záhradníckych, lesníckych činností, ktoré boli ponúkané štátnej správe, samospráve, neziskovým organizáciám, tiež fyzickým a právnickým osobám v regióne.

Realizovaný projekt zameraný na sociálny podnik

V období rokov 2008-2010 realizovala organizácia projekt pod názvom „Spolu to dokážeme“ vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia“. Tento vytvoril v rámci SR unifikovanú metodiku práce s vylúčenými skupinami, využiteľnú aj pre cieľovú skupinu odsúdených po VTOS a dlhodobo nezamestnané osoby so zápisom v registri trestov. Na tento projekt nadväzoval projekt, ktorý obsahovo rozšíril prax v sprevádzaní uvedených cieľových skupín.

V období rokov 2012-2014 realizovala organizácia projekt pod názvom „Cesta z bludného kruhu“ vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu v rámci operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia. Zámerom bolo prehĺbiť motiváciu občana zo sociálne vylúčeného spoločenstva k aktivitám zameraným najmä na uplatnenie sa na trhu práce a následné zníženie závislosti od sociálnej pomoci a podpora obyvateľov sociálne vylúčených spoločenstiev v produktívnom veku pri vstupe na trh práce a umiestňovaní na trhu práce

Hlavným cieľom projektu bolo prepájanie služieb zamestnanosti s poskytovaním sociálnych služieb pre nezamestnaných občanov bez nedosiahnutého stredoškolského alebo odborného vzdelania zo sociálne vylúčených spoločenstiev, ktorých životné podmienky vedú k vysokej miere sociálnej deprivácie a spoločenského znevýhodnenia. Išlo o ľudí, ktorí nie sú v evidencii UPSVR najmä preto, že nie sú ochotní plniť podmienky potrebné na zotrvávanie v evidencii uchádzačov o zamestnanie alebo neveria, že im UPSVR pomôže vyriešiť problém ich nezamestnanosti s dlhmi. Jednou z cieľových skupín projektu boli aj prepustení z VTOS resp. podmienečne odsúdení. Medzi spolupracujúce organizácie patrilo aj Konzultačné a informačné centrum EDUKOS a ZVJS. Zamestnanci a externé spolupracujúci mali skúsenosti s cieľovou skupinou a mali niekoľkoročné skúsenosti s projektovým riadením, ich projektová činnosť je zameraná na sociálne vylúčených občanov, vrátane spolupráce v rámci postpenitenciárnej starostlivosti.

Prínosom sociálneho podniku bolo tiež vytvorenie priestoru, aby sa osoby po výkone trestu mohli zaradiť do normálneho života, pomoc pri ich ďalšom uplatnení sa, objavovaní nových záujmov, samostatnom plnohodnotnom fungovaní. A v neposlednom rade išlo hlavne o podanie pomoci osobám sociálne vylúčeným alebo ohrozeným sociálnym vylúčením. Cieľová skupina, ktorej sa projekt venoval, bola dlhodobo nezamestnaná a väčšina bez kvalifikácie. Touto formou im bol ponúknutý priestor na získavanie pracovných zručností a vedomostí potrebných na možnosť ich dlhodobejšieho pracovného zaradenia priamo v mieste bydliska.

Cieľové skupiny s nepriamym úžitkom boli UPSVR, mikroregión, zamestnávatelia a rodiny účastníkov projektu.

Medzi ciele sociálneho podniku patrilo:

- tvorba nových pracovných miest vo väzbe na regionálne podmienky trhu práce, geografické podmienky a hospodársko-ekonomické podmienky v okrese,
- tvorba špecifických pracovných podmienok pre skupinu znevýhodnených uchádzačov o zamestnanie s cieľom ich sociálnej inklúzie následným zamestnaním klienta bez zvýšeného rizika labelingu.

Aktivity projektu zamerané na cieľovú skupinu:

1) **Poskytovanie poradenskej pomoci**
2) Pri získavaní prostriedkov z fondov Európskej únie a iných medzinárodných zdrojov, v oblasti uplatňovania sa na trhu práce v SR a v krajinách Európskej únie a vzdelávacie aktivity súvisiace s regionálnym rozvojom a rozvojom ľudských zdrojov. Cieľovou skupinou boli predstavitelia miestnej a regionálnej samosprávy, štátnej správy, malých a stredných podnikateľov, zástupcov veľkých podnikov, mimovládnych organizácií ako aj individuálni záujemcovia.
3) **Pomoc pri implementovaní politiky Európskej únie na SR** - realizovanie príslušných aktivít smerom k rozvoju regiónov, k záchrane a obnove kultúrnych pamiatok, objektov historického, kultúrneho, folklórneho a národného významu (rekonštrukcia, modernizácia...) s cieľom zabezpečiť rozvoj služieb a cestovného ruchu. Realizovanie aktivít smerujúcich k rozvoju vidieka a poľnohospodárstva. Realizovanie aktivít zameraných na podporu malého a stredného podnikania a ochranu životného prostredia. Realizovanie aktivít smerujúcich k podpore vzdelávania, športu, mládeže a ochrany zdravia.
4) **Modernizácia a rozšírenie poskytovania** komplexného súboru kvalitných informačných a poradenských a odborných poradenských služieb uchádzačom a záujemcom o zamestnanie, služby na podporu zamestnanosti.
5) **Aktivita lesná**
6) Do tejto aktivity bolo zapojených 10 osôb z cieľovej skupiny po dobu 24 mesiacov. Pomocou traktora a vlečky a ďalších nástrojov a pomôcok pod vedením kvalifikovaného vedúceho skupiny zbierali z lesa spadnuté stromy, kroviny, čistili turistické a lesné chodníky a tento nepotrebný lesný materiál zvážali do priestorov sociálneho podniku.
7) **Aktivita stavebná**
8) Do tejto aktivity bolo zapojených ďalších 10 osôb z cieľovej skupiny tiež po dobu 24 mesiacov. Zamestnanci sociálneho podniku zaradení do tejto aktivity vykonávali nenáročné pomocné stavebné práce pod vedením skúsených stavebných firiem, ktoré už prejavili záujem o takúto formu súčinnosti.
9) **Aktivita výrobná**
10) Do tejto aktivity boli alternatívne zapojení zamestnanci sociálneho podniku, ktorí boli zaradení do aktivity v prípade nepriaznivého počasia, resp. v prípade ak dohodnutý odberateľ služieb nemohol z mimoriadnych dôvodov službu prijať.

Realizačný plán

Formálny rámec sociálneho podniku tvorí metodika odskúšaná a používaná pri zavádzaní a plánovaní zmien nazývaná Systémová intervenčná stratégie (SIS, Lewis, Watson a Wiliam

Mayon-White, Systémové princípy a intervenčná stratégia, The Open University London). Táto systémová intervenčná stratégia SIS závisí od hodnotenia troch navzájom sa prekrývajúcich fáz, a to diagnózy (alebo opisy), projektovania a realizácie. Štruktúrované prístupy k plánovaniu sa tradične sústreďujú na proces ako na zásadnú činnosť, ale skúsenosti so zavádzaním zmien v praxi ukazujú, že diagnóza a realizácia sú rovnako podstatné, no často zanedbávané fázy procesu zavádzania a plánovania zmien súčasného stavu. Všetky tri fázy SIS sa navzájom prekrývajú, pretože myšlienky druhej fázy (projektovanie) sa prelínajú so záverečnou časťou prvej fázy (diagnóza alebo opis) a otázky tretej fázy (realizácia) by mali a budú ovplyvňovať už druhú fázu (projektovanie).

- **Začiatok procesu** - predstavenie metódy podporovaného zamestnávania budúcemu klientovi. Oboznámenie sa s príbuznými a s pozadím.
- **Diagnostika** - zahŕňa klienta aj jeho okolie: podrobná a detailná diagnostika a test zručností, vyplnenie formulárov, interview s členmi rodiny, návštevy doma, písanie životopisu, analýza správania v každodenných situáciách, anamnéza, mapovanie vzťahov so známymi a priateľmi, odskúšanie na pracovnom mieste.
- **Individuálny plán** - výber hlavného cieľa, plánovanie spôsobov a úloh na jeho dosiahnutie.
- **Príprava na zamestnanie** - individuálne prispôsobený tréning zameraný na potreby integrovaného pracovného miesta: príprava a zabezpečenie požadovaných dokumentov, základné zručnosti, rozvíjanie postojov a motivácie, práca s imidžom, podpora bývania, ak je potrebná, starostlivosť o rodinu a individuálna podpora, odskúša vanie na pracovnom mieste, reč tela, rétorika, selfmarketing, selfcoaching, riadenie konfliktov.
- **Zdravotná osveta** – v rámci tejto aktivity boli organizované prednášky pre členov komunity za účelom zlepšenia zdravotnej informovanosti a odstránenia resp. zníženia zdravotných rizík.

V rámci realizácie projektu boli využívané najmä nasledujúce metódy: prednášky, diskusia, programové učenie (vysoko individuálny prístup), demonštrácia, práca v skupinách, prípadové štúdie, individuálne rozhovory a konzultácie, rolové hry, workshop, brainstorming, tutoring, mentoring, poradenstvo „naživo“, grafické metafory, imaginácie.

V procese resocializácie najmä v oblasti sociálnych služieb, poradenstva a vzdelávania sa v uvedenom sociálnom podniku aktívne spolupodieľa aj EDUKOS. Celý proces začína už v procese penitenciárnej starostlivosti diagnostikou odsúdeného z hľadiska potenciálu uplatnenia na trhu práce resp. zaradenia do sociálneho podniku ako súčasti resocializácie. A následne aj v rámci podnikového programu resocializácie s cieľom stabilizácie klienta.

Prínos implementácie sociálneho podniku – východiská pre možné následné využitie sociálneho podniku ako nástroja sociálnej inklúzie osôb po VTOS

Sociálny podnik ako nástroj, aj napriek nedokonalej legislatíve v súčasnosti ponúka komplexný program práce s klientmi, ktorí opúšťajú VTOS. Jeho cieľom je podporiť ich resocializáciu, legalizovať zamestnanosť, riešiť zadlženosť odsúdených a dosiahnuť vyššiu vymožiteľnosť pohľadávok pre ich veriteľov. Jedinečnosť spočívala najmä v kontinuálnosti a komplexnosti. Klienti do procesu vstupovali už v čase pobytu vo výkone trestu a práca s nimi pokračovala i po ich prepustení. Získané vedomosti, znalosti a zručnosti, nadobudnuté

v dôsledku účasti cieľovej skupiny na aktivitách zvýšili nielen jej odbornú kvalifikáciu, upevnili v nich pracovné návyky, ale umožnili ich pozitívny osobnostný rozvoj a tak sa vytvorili lepšie predpoklady pri zaradení a zotrvaní tejto rizikovej cieľovej skupiny na trh práce.

Integráciu klientov spravidla komplikujú faktory spôsobené dlhodobým pobytom vo väzení resp. podmienečným odsúdením vo forme výrazného poklesu vnútornej motivácie, rezignácie na zmenu a prispôsobenie sa novej situácii, pasívnej životnej stratégii, straty sociálnej identity a znevýhodnenia na trhu práce z titulu nízkeho vzdelania či dlhodobo budovaného sociálneho statusu. Ide o zlúčenie spektra znevýhodnení, ktoré v konečnom dôsledku negatívne ovplyvňujú možnosť uplatnenia sa na trhu práce

Dôležitým faktorom, ktorý nemožno opomenúť, je šedá ekonomika prejavujúca sa výrazne najmä v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou a vysokou koncentráciou sociálne vylúčených spoločenstiev. Obyvatelia sociálne vylúčených spoločenstiev sú spravidla využívaní na rôzne manuálne pracovné činnosti s výplatou mzdy hneď po vykonaní práce – bez sociálneho a dôchodkového zabezpečenia.

Tento model umožňuje systematicky pracovať s cieľovou skupinou osôb po výkone trestu ako dlžníkmi. V priebehu VTOS boli tieto osoby odtrhnuté od bežnej reality života a od všetkého, čo so životom na slobode súviselo, a toto odtrhnutie so sebou ľahko nesie vznik pocitu, že dlhy si ich vo väzení nenájdu, nie je treba ich riešiť. Niekedy nadobudnú aj presvedčenie, že veriteľ nemá počas VTOS ani právo dlhy od nich vymáhať, najmä keď v tejto dobe nepracujú. Odsúdení často ani nevedia, ako zaobchádzať s dlhmi, či kto všetko sú jeho veritelia. V skutočnosti i tu platí, že „neznalosť neospravedlňuje“. Zadlženie počas VTOS nepočká, dlhy narastajú a postupujú do vyšších fáz smerom k vymáhaniu. Až po prepustení z VTOS, pocítia ťažobu narastajúcich dlhov. Dosť veľká záťaž je aj samotný „šok zo slobody“ a nutnosť postarať sa o budúce živobytie – zariadiť si bývanie, prácu a pod. Pokiaľ má jedinec vôľu a šťastie, prácu si zabezpečí, začne pracovať a chce začať odznovu. Otázkou ostáva, čo s dlhmi?

Mnohokrát je prepustený presvedčený, že legálna práca sa mu nevyplatí. To býva prvým ohrozením pre jeho resocializáciu. Už vidina prípadnej straty majetku a vedomie doživotného zadlženia napomáhajú k pasívnemu chovaniu a páchanie trestných činov sa tak znovu môže stať najjednoduchším spôsobom na získanie finančných prostriedkov. Motivácia k normálnemu životu bez páchania kriminality je ohrozená.

Druhy pohľadávok u tejto skupiny môžu byť rôznorodé, napríklad:

1) Štátne pohľadávky
- náklady trestného konania (čiastočné odpustenie nákladov);
- náklady výkonu trestu (čiastočné odpustenie nákladov);
- dane a poplatky;
- sociálne, zdravotné poistenie (odpustenie penále),

2) Ostatné pohľadávky:
- výživné;
- náhrada škody;
- zmluvné záväzky.

Zadlženosť teda u týchto skupín môže vyvolať:

- vysokú mieru recidívy,
- zníženú motiváciu zamestnať sa a pracovať legálne,
- nelegálnu zamestnanosť a dlhodobú odkázanosť na sociálnu podporu a pomoc
- nízku mieru vymožiteľnosti pohľadávok veriteľov.

Riešenie tejto situácie je problém, ktorý je možné riešiť komplexne v rámci podnikovej sociálnej práce. Táto vychádza z princípov štátnych politík, ktorých úlohou je reagovať nielen na riešenie materiálneho nedostatku klienta (prevažná väčšina existujúcich sociálnych politík je založená na tomto princípe), ale taktiež (paralelne) vytvárať nástroje a programy zamerané na prekonávanie sociálneho vylúčenia v komunitách vyznačujúcich sa kultúrou chudoby, resp. v spoločenstvách čeliacich sociálnemu vylúčeniu ako celok. Pritom ekonomické straty spojené so sociálnym vylúčením podstatnej skupiny obyvateľstva je možné odhadnúť na úrovni niekoľkých percent hrubého domáceho produktu ročne.

Kľúčové princípy prístupu ku klientom sú založené na potrebe intervencií komplexne v prioritných oblastiach a princíp individuálneho prístupu, motivácie a zásluhovosti, vyjadrujúci osobnú zodpovednosť klienta za svoju sociálnu situáciu. Cieľom je taktiež odlíšiť klientov, ktorí majú záujem zmeniť vlastným pričinením svoje životné podmienky a poskytnúť im potrebnú asistenciu na prekonanie sociálneho vylúčenia, od tých, ktorí napriek poskytnutým možnostiam nereflektujú na základné pravidlá fungovania spoločnosti

1.2.4.4 Občianske združenie Ain Karim, Šamorín

Organizácia vznikla v roku 2007[45] a v mieste sídla prevádzkuje centrum Dom prijatia sv. Františka z Paoly primárne pre ľudí, ktorí sa nachádzajú v krízových životných situáciách, v hmotnej alebo sociálnej núdzi a pre tých, ktorí hľadajú zmysel svojho života a jeho naplnenie je prostredníctvom aktivít a projektov nízkoprahového charakteru.

K cieľovým skupinám patria aj trestané osoby vo výkone trestu v ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou a po VTOS. Dôvodom začlenenia práce s uvedenou cieľovou skupinou boli práve skúsenosti zamestnancov a dobrovoľníkov s prácou s dysfunkčnou rodinou, s dlhodobo nezamestnanými osobami, osobami vo výkone a po VTOS, s deťmi s poruchami správania a pod. Od roku 2009 sa organizácia zameriava najmä na nasledujúce aktivity: prevádzka odevného skladu pre pomoc ľuďom v núdzi, nízkoprahový klub Smajlík pre deti a mladých, poskytovanie materiálnej pomoci ľuďom v núdzi, poskytovanie poradenstva, voľnočasové aktivity, muzikoterapeutické hodiny pre deti, tvorivý workshop, jednorazové a dlhodobé projekty podporujúce rast sociálnej inklúzie cieľovej skupiny.

Od roku 2002 občianske združenie realizovalo „Projekt Dajme šancu začať odznovu“, ktorý bol určený pre odsúdených vo výkone trestu a po výkone trestu. Skupinová a individuálna práca bola realizovaná s trestanými osobami vo VTOS v Hrnčiarovciach nad Parnou (ÚVTOS, okr. Trnava). Členovia občianskeho združenia podľa viacerých zdrojov až do roku 2015

[45] Začiatky občianskeho združenia siahajú do roku 2001, kedy sa študenti Trnavskej univerzity a dobrovoľníci Univerzitného pastoračného a dobrovoľníckeho centra v Trnave začali venovať vysokoškolským študentom organizovaním voľnočasových aktivít, prednášok a seminárov týkajúcich sa na témy osobnostného a spirituálneho rastu mladých ľudí. Od roku 2002 začali navštevovať ÚVTOS v Hrnčiarovciach nad Parnou s cieľom prispieť k úspešnej resocializácii väznených.

navštevovali pravidelne raz do mesiaca odsúdených v ÚVTOS. Pracovali na spoločnom programe, diskutovali na rôzne témy, pomáhali im rozvíjať vlastné schopnosti a následne sa úspešne zaradiť do spoločnosti. Odsúdení po výkone trestu mali v rámci projektu možnosť zúčastňovať sa aktivít v centre Dome prijatia, nakoľko už poznali OZ Ain Karim prostredníctvom dobrovoľníkov, ktorí pravidelne navštevovali odsúdených v ÚVTOS a bola im poskytovaná duchovná a sociálna starostlivosť.

1.2.4.5 Úsmev ako dar (Bratislava)

Spoločnosť Úsmev ako dar so sídlom v Bratislave sa od začiatku svojho pôsobenia (1982) snaží postupne napĺňať svoje hlavné motto: „… aby každé dieťa malo rodinu.“ Vlastná činnosť a práca s rodinami a deťmi je založená na rozvoji rodičovských zručností, poznaní potrieb a pocitov i skúseností detí a ich bezpodmienečnom prijatí, rozvíjaní a spoznávaní i posilňovaní ich identity, ako aj na úcte k biologickej rodine detí. Svoje pôsobenie uskutočňujú v súlade s Deklaráciou práv Dieťaťa a Dohovoru o právach dieťaťa, schváleného Valným zhromaždením OSN dňa 20. novembra 1989, ako i pre ochranu rodiny a jej poslania v zmysle Charty práv rodiny.

Do portfólia organizáciou poskytovaných služieb na základe akreditácie udelenej MPSVaR SR patria aj služby, spadajúce do skupiny opatrení SPO a SK, ktoré sú zamerané na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický, fyzický alebo sociálny vývin dieťaťa a plnoletej osoby podľa § 11 ods. 1 a 2, výkon opatrení na úpravu rodinných pomerov v prirodzenom rodinnom prostredí dieťaťa podľa § 27 ods. 4 a vypracovanie plánu sociálnej práce s rodinou dieťaťa, ktorého súčasťou je sledovanie psychického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa v spolupráci s orgánom SPO a SK podľa § 32 ods. 3.

Centrum pre obnovu rodiny Dorka a domov na pol ceste v Ružomberku

Centrum, ktoré je s kapacitou 15 miest v plnej prevádzke od začiatku roku 2019, slúži ako dom na polceste a útulok pre celkom 12 mladých ľudí, ktorí opustia detský domov resp. o mladistvých do 18 rokov[46] a mladých dospelých do 25 rokov[47] (aj) po návrate z VTOS. Cieľom je poskytnutie bezpečného domova a odborné sprevádzanie - klienti centra by sa mali vedieť optimálne osamostatniť najneskôr do troch rokov. Medzi povinnosti klienta patrí pokračovať v príprave na povolanie resp. nájsť si stále zamestnanie a viesť riadny občiansky život. Na chod centra finančne prispievajú symbolickou sumou aj samotní klienti.

Účelom tohto centra pomoci je poskytovanie komplexnej sociálnej starostlivosti osobám, ktoré sa nemajú kam vrátiť a nemajú zabezpečené bývanie. Jedná sa o integrovaný systém školy, práce a viery. Pri práci s klientmi sa sleduje hlavne zvyšovanie ich vzdelanostnej úrovne, ich príprava na povolanie, získavanie kvalifikácie, sprostredkovanie zamestnania, rozvíjanie ich záujmovej činnosti a príprava na samostatný spôsob života. Programy práce s klientmi sú zamerané na ich osobnostné zmeny, osobnostný rast a rozvoj, nácvik kľúčových kompetencií potrebných pre reintegráciu do spoločnosti a uplatnenie sa na trhu práce a to rôznymi spôsobmi:

- **aktivizácia klientov** k zmene postojov, k zmene hodnotovej orientácie, rozvíjanie ich schopnosti správne identifikovať a analyzovať problémy, navrhovať možné riešenia

[46] V súlade s §94 ods. 1 Trestného zákona

[47] Trestný zákon v tomto prípade rozlišuje len osobu blízku veku mladistvého (podľa §127 ods. 2 osoba, ktorá dovŕšila osemnásty rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku)

problémov a problémových situácií, informovať ich o možných úskaliach jednotlivých typov riešenia. Poskytovať im informácie o spoločenskom živote, najmä v sociálnej a právnej oblasti, o možnostiach ďalšieho vzdelávania, o základoch finančnej gramotnosti a o možnostiach zamestnať sa. Smerovať klientov k pochopeniu významu zodpovedného vzťahu k partnerstvu a rodičovstvu, so zameraním sa hlavne na vzájomné porozumenie, vzájomnú pomoc, pochopenie, toleranciu, pestovanie vzťahu bez prejavov psychického a fyzického násilia a k pochopeniu mravných aspektov rodinného života ako je vernosť, zodpovednosť, spolupráca, dôvera;

- **v rámci aktivít vo voľnom čase** im umožniť uspokojovať ich potreby a záujmy, s cieľom vytvárať a posilňovať u nich spoločensky akceptovateľnú hodnotovú orientáciu, vôľové vlastnosti, vzťah k okoliu a vedieme ich k sebarealizácii a zmysluplnému tráveniu voľného času. Záujmovou činnosťou posilňovať u nich úctu ku kultúrnym národným hodnotám, k rešpektovaniu iných kultúr a iných kultúrnych tradícií;
- **sprostredkovaním zamestnania** vytvárať u nich pozitívny vzťah k práci, viesť ich k sebadisciplíne, vytrvalosti, dôslednosti pri plnení uložených povinností a zodpovednosti za vykonanú prácu;
- **zaraďovať ich do činností pre všeobecný rozvoj osobnosti klientov** s cieľom prehlbovania ich záujmov a zručností formou činnosti v prospech zariadenia, činnosti na udržiavanie a rozvoj ich hygienických návykov najmä udržiavaním svojho zovňajšku a oblečenia, čistoty a upravenosti ubytovacích a spoločných priestorov zariadenia a činnosti súvisiace s prevádzkou zariadenia. Ich zapájaním do týchto činností a systematickou kontrolou viesť klientov k sebadisciplíne, sebaregulácii, vytrvalosti a dôslednosti pri plnení uložených povinností a stanovených úloh;
- **posilňovaním extramurálnych vzťahov,** ktorých cieľom je udržanie, posilňovanie alebo vytváranie sociálnych kontaktov klientov prostriedkami a metódami sociálnej práce a sociálneho poradenstva. Poskytovať pomoc pri uplatňovaní ich práv a právom chránených záujmov, vyhľadávaní kontaktov s inštitúciami, zabezpečujúcich starostlivosť s cieľom plynulého prechodu do občianskeho života. Cielene rozvíjať ich komunikačné zručností, ktoré sú potrebné v otvorenej spoločnosti.

Okrem sociálneho pracovníka je z pohľadu postpenitenciárnej starostlivosti významným pracovníkom aj duchovný správca centra - salezián Juraj Malý, ktorý v súčasnosti zároveň zastáva pozíciu väzenského duchovného v ÚVTOS pre mladistvých v Sučanoch. Centrum je súčasťou siete krízových centier a centier sociálneho bývania Dorka, ktorých prevádzku zabezpečuje Centrum pre obnovu rodiny Dorka v spolupráci so spoločnosťou Úsmev ako dar, Nadáciou DeDO – solidarita s deťmi z detských domovov, neziskovou organizáciou Áno pre život, Katolíckym hnutím žien SR a Ordinariátom ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR.

Stretnutie rodinného kruhu[48]

Ide o proces cielených stretnutí, na ktorom široká rodina a priatelia rodiny tvoria plán pre budúcnosť dieťaťa s využitím asistencie tímu odborníkov. (Žarnay, 2009) Ide o prístup práce s rodinou, preto je ho možné vnímať ako metódu či model sociálnej práce s rodinou v rámci

[48] Anglický termín „Family Group Conference“ sa pôvodne na SR prekladal a odbornou verejnosťou bol akceptovaný ako „rodinná skupinová konferencia“ resp. „konferencia rodinných skupín“. Keďže vznikla potreba výstižnejšie pomenovať resp. vystihnúť lepšie jeho samotnú podstatu, nahradil doterajší preklad nový termín „stretnutie rodinného kruhu“.

procesu jej sanácie[49]. Stretnutie rodinného kruhu (ďalej len „SRK“) sa dá aplikovať na akékoľvek problémy v rodine. Na SR SRK rieši najčastejšie problémy týkajúce sa hroziaceho odňatia dieťaťa z biologickej rodiny resp. sa zameriava na prevenciu odňatia dieťaťa z biologickej rodiny. Do tímu odborníkov v tomto prípade patria napr. aj sociálny kurátor z Odboru sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately ÚPSVR či odborníci z iných inštitúcií alebo MVO. A účastníkom sa v nezanedbateľnom počte prípadov stáva aj rodič odsúdený za trestný čin. Podľa Mikloškovej (2010) „cieľom stretnutia rodinného kruhu je za pomoci nezávislého koordinátora a špecifického postupu pri zachovaní charakteristických princípov tohto modelu, vytvoriť podmienky pre obnovenie vnútorných rodinných mechanizmov a aktivovať ich využitie v najlepšom záujme dieťaťa[50]“. Celý proces SRK sa skladá z nasledujúcich fáz: podnet na usporiadanie SRK zo strany navrhovateľa (1), prípravná fáza (2), uskutočnenie SRK (*Poskytnutie informácii, Dôverný čas pre rodinu – Rodinná rada, Odsúhlasenie plánu a uznanie jeho legitímnosti kompetentným sociálnym pracovníkom)* (3), uskutočnenie plánu (4) a hodnotiaci proces (5). (Miklošková 2011)

1.2.4.6 Neziskové organizácie zamerané na poskytovanie liečby látkovej a nelátkovej závislosti

<u>ReSocia n. o. (Petrovce)</u>

Organizácia vykonáva vlastnú činnosť od septembra 2005. Kapacita a podmienky prijatia: 30 klientov (24 mužov a 6 žien), vekom plnoleté FO; dlhodobá detoxikačná liečba, odporúčanie od psychiatra, potvrdenie o dezinfekčnosti.

Zameriava sa na riešenie dlhotrvajúceho problému látkovej a nelátkovej závislosti v Košickom a Prešovskom regióne. Pomáha ľuďom, ktorí sa ocitli na okraji spoločnosti v dôsledku svojej závislosti, po preliečení sa plnohodnotne vrátiť späť do spoločenského života. Činnosti smerujú k úplnej samostatnosti, svojpomoci, opätovné získanie pracovných návykov a zručností. Resocializácia sa realizuje v 3 fázach (inštitucionálna resocializácia), štvrtá fáza predstavuje začlenenie do pracovného procesu. Proces resocializácie: bio-psycho-sociálny model liečby závislých, individuálna terapia. Zohľadňuje sa komplexné lekárske vyšetrenie, psychologické vyšetrenie, odporúčania a skúsenosti predchádzajúcich inštitúcií, vzdelanie klienta, jeho odborné skúsenosti, dosiahnuté výsledky v osobnom živote, nadanie, ako aj vstupné, priebežné konzultácie s odborným personálom. Metódy a formy činností:

1. pracovná terapia (na záhrade, stavby, udržiavanie okolia), arteterapia, animoterapia, biblioterapia, tematické vzdelávacie skupiny,

2. sociálna práca: sociálne poradenstvo, pomoc pri vybavovaní úradných záležitostí, práca s rodinou, rodinná terapia, sprostredkovanie kontaktu do zariadení sociálnych služieb,

3. špeciálne sociálne poradenstvo: osvojovanie sociálnych zručností, tréning zručností,

4. psychologická starostlivosť: individuálny rozvoj osobnosti, psychologické poradenstvo, skupinová, individuálny psychoterapia, relaxácia, tréning psycho-sociálnych zručností,

---

[49] Podrobnejšie o modeli manažmentu sanácie rodiny pojednáva napr. Litavská a kol. (2013)

[50] Deprimujúce a zanedbané rodinné prostredie negatívne ovplyvňuje celý intelektuálny vývoj dieťaťa. Problémové rodiny podľa Levickej (2004, 145) „vychovávajú problémových členov a tým prispievajú k znehodnocovaniu ich ľudskej podstaty, ktorá potom inklinuje k zločinu, duševným poruchám, alkoholizmu, drogovej závislosti, chudobe, terorizmu a k mnohým ďalším sociálnym problémom.“ Vďaka (čiastočne) nefunkčnej rodine, v ktorej napr. odsúdením jedného z rodičov vzniká zvýšené riziko generačného kriminogénneho správania, sa proces SRK stáva zložitejším, dlhodobejším a pre dieťa, ktoré je účastné počas celého priebehu, psychicky náročnejším.

5. starostlivosť o zdravotný stav klienta, kontrola abstinencie,
6. utváranie podmienok pre voľnočasové aktivity, kultúrnu a športovú činnosť,
7. pomoc pri pracovnom uplatnení: sprostredkovanie rekvalifikačného vzdelávania,
8. poskytnutie ubytovania,
9. získavanie zručností pri tvorbe jedálneho lístka, získavaní surovín a príprave stravy. Všetky metódy sú aplikované pomocou komunity, riadené denným časovým harmonogramom na základe individuálneho plánu resocializácie po odporúčaní odborného zamestnanca.

Príspevok zo strany klienta vo výške cca 99 - 125 € (podľa výšky príjmu) mesačne je vďaka financovaniu Košickým samosprávnym krajom, 2% z daní a sponzorským darom (porovnaj http://www.resocia.sk/).

ŠANCA n. o. (Remetské Hámre)

Kapacita a podmienky prijatia: 6 klientov, plnoleté FO; je len dobrovoľná, bez možnosti dospelej osoby s dieťaťom, detox a odporúčanie odborného lekára a na základe písomnej žiadosti. Od klienta sa očakáva motivácia na zmenu životného štýlu. Zameriava sa na klientov pri riešení dlhotrvajúceho problému závislosti od alkoholu a patologické hráčstvo, 12-mesačná liečba sa skladá zo 4 fáz, každá trvá 3 mesiace (porovnaj http://www.sancano.sk/).

NÁVRAT – RDZO (Zvolen)

Kapacita a podmienky prijatia: muži a deti (12 miest); u mužov dobrovoľná liečba na základe neformálnej žiadosti a platného občianskeho preukazu, u detí na základe nariadeného výchovného opatrenia. Podmienkou u mužov je ochota zapojiť sa do všetkých komunitných aktivít, ako aj absolvovanie odvykacej liečby a detoxikácie s odporúčaním psychiatra alebo adiktológa,

Zameriava sa na liečbu všetkých druhov drog v trvaní 13 mesiacov. Terapeutická komunita so štruktúrovaným režimom ponúka cvičný terén pre vnútornú prácu na sebe a tréning sociálnych zručností a 4 fázový resocializačný program:

1. adaptačno-motivačná,
2. nápravno-výchovná,
3. sociálno-rehabilitačná,
4. reintegračná.

Individuálna a skupinová psychoterapia, špeciálne sociálne poradenstvo, liečebno-výchovná starostlivosť, pomoc pri príprave na školské vyučovanie, formy pracovnej terapie (samoobslužná príprava jedál, pestovanie ovocia a zeleniny), po skončení programu možnosť posilňovacích pobytov (porovnaj http:// http://www.navrat-rdzo.eu/).

COR centrum n. o. (Krupina)

Kapacita a podmienky prijatia: muži, ženy a mladiství (25 klientov). Ide o dobrovoľnú liečbu, u mladistvých na základe nariadenia neodkladného opatrenia a následne výchovného opatrenia uznesením okresného súdu. Podmienkou je odporúčanie psychiatrom, písomná žiadosť a prijatie stanovenej liečby, u mladistvých spolupráca s ÚPSVR (SPODaSK).

Zameriava sa na liečbu látkovej závislosti (drogy: alkohol, pervitín, heroín, všetky halucinogény, prchavé látky) s individuálnou dĺžkou trvania podľa potrieb klienta (odporúčaná je

18 mesiacov). resocializačný proces je rozdelený do 4 fáz: základ terapie je tvorený pracovnou terapiou a psychologickou terapiou. Pracovná terapia pozostáva z práce v tvorivej a krajčírskej dielni a súčasťou pracovnej terapie sú aj bežné činnosti nutné na udržanie chodu centra, starostlivosť o zariadenie. Hlavným cieľom pracovnej terapie je naučiť klienta novým zručnostiam, cvičiť ich trpezlivosť, naučiť ich zodpovednosti vyprofilovať ich záujem o prácu ako dôležitú súčasť ich budúcej zmeny. Psychoterapeutické pôsobenie je realizované prostredníctvom pravidelných psychoterapeutických skupín. Skupiny zabezpečujú klientom prostredníctvom individuálnej, skupinovej, komunitnej terapie s použitím rôznych psychoterapeutických metód, súčasťou je aj arteterapia, ktorá je realizovaná zvlášť pre dospelých a pre maloletých klientov (porovnaj http://www.corcentrum.sk/).

Adam o. z. (Gbely – Adamov)

Kapacita a podmienky prijatia: muži z územia celej SR s primárnou diagnózou závislosť od psychoaktívnych látok alebo s primárnou diagnózou nelátkovej závislosti, prípadne poruchy správania spôsobené užívaním návykových látok. Liečba je dobrovoľná, alebo na základe nariadeného predbežného opatrenia/výchovného opatrenia (právoplatné rozhodnutie, uznesenie súdu). Podmienkou absolvovanie odvykacej liečby a detoxikácie.

Zameriava sa na liečbu všetkých druhov závislostí v trvaní od 12 do 24 mesiacov. Organizácia funguje na princípoch komunitnej práce, v ktorej boli jasne stanovené podmienky prijatia, všetky práva a povinnosti klienta sú zakotvené vo vnútorných pravidlách. Program má 4 fázy, tvorí ho: režimová terapia, ktorá pozostáva zo skupinovej a individuálnej psychoterapie, pracovnej terapie a iných druhov terapií a podporných aktivít. Stredisko vytvára posilňovacie pobyty aj pre bývalých klientov (porovnaj http://www.rsadam.wbl.sk/).

Združenie MUDr. Novotného

Kapacita a podmienky prijatia: muži a ženy od 18 rokov (20 miest). Podmienkou je dobrovoľné rozhodnutie klienta a návšteva ambulancie priamo napojenej na resocializačné zariadenie.

Zameriava sa na liečbu psychoaktívnych látok (alkohol, heroín, marihuana, lieky, kokaín, pervitín, LSD, kofeín, tabak, patologické hráčstvo, závislosť od tabaku) a individuálna liečba v trvaní minimálne 8 mesiacov. Resocializačný program má 4 fázy, trvanie resocializačného programu je individuálne, závisí od stupňa poškodenia schopností a osobnostných daností klienta, ktoré ovplyvňujú schopnosť klienta reagovať na komplex procesov resocializácie. Výsledok tiež závisí od schopností rodiny a jej záujmu o zdravie klienta, čo nie je vždy produktívne. Ku každému klientovi pristupujú individuálne, prihliadajúc na jeho osobnostné vlastnosti, postoje, schopnosti a talent. Pracovná terapia prebieha v priestoroch resocializačného strediska. Neskôr podľa schopností sú sociálnym pracovníkom zaraďovaní do profesií v spolupráci s miestnymi podnikateľmi a inštitúciami. Klienti sú sledovaní aj katamnesticky a pravidelne raz za 5 rokov sú vyhodnocovaní (porovnaj http://www.sanatoriumat.sk/zdruzenie-mudr-i-novotneho.html).

ROAD, n. o. Tomky

Kapacita a podmienky prijatia: muži a ženy od 18 rokov so závislosťou (10 miest) a deti (15 miest) s poruchou správania z dôvodu užívania psychotropných látok bez rozdielu pohlavia. Podmienkou je u dospelých odporúčanie na pobyt v resocializačnom programe a dobrovoľné rozhodnutie klienta absolvovať strednodobú liečbu, u detí odporúčanie pedopsychiatra na pobyt a detoxikácia na lôžku.

Zameriava sa na liečbu všetkých foriem závislého správania, samostatný resocializačný program pre deti aj pre dospelých s rovnakou dĺžkou trvania - nultá fáza 2-4 týždne, 1-4 fáza v trvaní 3 mesiacov (prípravy stravy, starostlivosť o dom a záhradu, malé chovné hospodárstvo, aktivity voľnočasové, športové hry, bicyklovanie, kúpanie, stanovanie, vlastivedné výlety. Mladiství: týždenné písanie listov rodičom, po 6 týždňoch kontakt s rodinou, nadstavbová 5 fáza: v trvaní 3-24 mesiacov vykonávaná v Bratislave reintegráciou formou zamestnávania. Postresocializačná starostlivosť - kluby klientov, individuálne poradenstvo, posilňovacie pobyty, terénna rodinná terapia. Práca s rodinou - individuálne poradenstvo, skupinové poradenstvo, rodinná terapia na Tomkoch 1 x mesačne, rodinná terénna terapia 2x ročne. (porovnaj http://www.road-tomky.sk/)

RETEST

Kapacita a podmienky prijatia: muži a ženy od 18 rokov (13 miest). Podmienkou je vylúčenie duálnej psychiatrickej diagnózy (iného psychiatrického, somatického ochorenia) dobrovoľné rozhodnutie klienta k zmene závislého správania, prijatiu pravidiel fungovania a absolvovania liečby. Rovnako aj žiadosť o dobrovoľnej liečbe, platný občiansky a zdravotný preukaz, odporúčanie od psychiatra a doklad o evidencii na ÚPSVR.

Zameriava sa na liečbu závislosti na psychotropných látkach, predmetom činnosti je aktivizovanie vnútorných schopností plnoletých klientov na prekonanie psychických dôsledkov a sociálnych dôsledkov drogových závislostí a na zapojenie sa do života v prirodzenom prostredí. Liečba v trvaní 18 mesiacov je rozdelená na 6 fáz:

1) karanténna, vstup do komunity, prijatie roly závislého, adaptovanie sa na režim zariadenia, učenie sa štruktúrovať čas na prácu a voľnočasové aktivity, príprava na pobyt vo svojom prirodzenom prostredí, ukončenie fázy je sprevádzané predstavou klienta o vlastných schopnostiach a možnostiach pracovného uplatnenia.
2) zamestnanie: klient sa snaží získať trvalý pracovný pomer a skĺbiť prácu s resocializačným programom, klient si spláca dlhy voči rodičom, inštitúciám, klient má možnosť sa starať o mladšieho klienta "súrodenca" v komunite.
3) upevnenie: klient sa pracovne profiluje, aktívne sa zapája do klientskej samosprávy, klient preberá zodpovednosť za niektorú oblasť starostlivosti o členov komunity, upevňovanie a rozvíjanie pracovných zručností, získavanie reálneho náhľadu na seba, svoje vzťahy a rodinu.
4) klient vzorom: učiť sa viac dávať ako prijímať, klient si definuje svoje dlhodobé ciele a intenzívne spolupracuje s terapeutickým tímom na programe resocializácie.
5) príprava na odchod zo zariadenia: príprava návratu do rodinného prostredia alebo hľadania iných možností ubytovania, realizácia možnosti štúdia (vzdelávanie).

6) osamostatňovanie sa: odchod zo zariadenia, klientovi musia byť zrejmé jeho krátkodobé ciele a aj dlhodobé, ďalšia forma spolupráce so zariadením (porovnaj http://www.retest.sk/).

Podľa záznamov MV SR bolo v roku 2017 na SR zaregistrovaných 50 734 MVO. Z toho celkom 46 053 občianskych združení, 725 nadácií či 3 209 neziskových organizácií poskytujúcich verejnoprospešné služby (www.nadaciapontis.sk, 2019). Je to paradoxné, ale v súčasnosti iba mizivé percento z nich sa cielene čo i len nepriamo venuje práci v penitenciárnej či postpenitenciárnej starostlivosti, či s obeťami trestných činov alebo rodinnými príslušníkmi odsúdených osôb. Významnejšie zastúpenie hlavnej činnosti mimovládnych organizácií je v oblasti pomoci rizikovým skupinám, do ktorých sa odsúdený po odpykaní TOS z dôvodu aktuálnej životnej situácie často dostáva resp. v mnohých prípadoch môžeme hovoriť o jeho „recidíve" a významnom kriminogénnom faktore.

V analytickom prehľade o činnosti vybraných mimovládnych organizácií, pôsobiacich v rámci svojej činnosti najmä v oblasti postpenitenciárnej starostlivosti, bolo primárnym cieľom na základe popisu ich činnosti za poslednú dekádu (s prípadným prienikom do penitenciárnej starostlivosti) vytvoriť čiastkovú základňu pre posúdenie možností rozvoja ďalšej spolupráce s neziskovým sektorom. Uvedený výber nemá ambíciu vyčerpať skúmanú problematiku. Do analýzy neboli zaradené ďalšie organizácie poskytujúce sociálne služby krízovej intervencie. Dôvodom bolo najmä zistenie, že kritériá pre poskytovanie služieb pre odsúdených po výkone trestu sa v tomto type organizácií v čase môžu významne meniť a táto cieľová skupina nie je ani zo zákona vnímaná primárne ako ohrozená sociálnym vylúčením. Ako najvhodnejšie riešenie sa preto javí pravidelná aktualizácia digitálnej mapy, ktorá bola vytvorená už v roku 2016 (podrobnejšie Griger 2016).

1.2.5 Policajný zbor SR, súdy a prokuratúra

Policajný zbor, súdy a prokuratúra sú štátne orgány, s ktorými zbor úzko spolupracuje nielen v oblasti zaobchádzania s väznenými osobami ale aj na iných úsekoch služobných činností. Do objektov zboru vstupujú zástupcovia štátnych orgánov najmä v súvislosti s väznenými osobami za účelom zabezpečenia služobných úkonov.

1.2.5.1 Pôsobnosť Policajného zboru vo vzťahu k väzenstvu

Policajný zbor je ozbrojený bezpečnostný zbor SR, ktorý plní úlohy vo veciach vnútorného poriadku a bezpečnosti. Činnosť Policajného zboru kontroluje Národná rada SR a vláda. Policajný zbor sa vo svojej činnosti riadi Ústavou SR, ústavnými zákonmi, zákonmi a ostatnými všeobecne záväznými právnymi predpismi. Činnosť Policajného zboru upravuje zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 73/1998 Z. z. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície upravuje štátnu službu príslušníkov Policajného zboru, príslušníkov Slovenskej informačnej služby, príslušníkov Národného bezpečnostného úradu a príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky (ďalej len „štátna služba"). Policajtom sa na účely tohto zákona rozumie fyzická osoba, ktorá je v služobnom pomere podľa tohto zákona a vykonáva štátnu službu v služobnom úrade.

Podľa Trestného poriadku sa policajtom rozumie aj poverený príslušník Zboru väzenskej a justičnej stráže v konaní o trestných činoch osôb vo VTOS alebo vo VV. Do účinnosti novely Trestného poriadku sa poverený príslušník ZVJS považoval za policajta aj v konaniach o trestných činoch príslušníkov ZVJS a v objektoch ZVJS aj jeho zamestnancov. Od 1. februára 2019 bol kreovaný **Úrad inšpekčnej služby,** ktorý je osobitnou súčasťou Policajného zboru s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky, a slúži na odhaľovanie, vyšetrovanie a skrátené vyšetrovanie trestných činov príslušníkov ozbrojených bezpečnostných zborov. Úrad inšpekčnej služby plní tiež v rozsahu vymedzenom ministrom vnútra Slovenskej republiky úlohy na úseku vnútornej kontroly, finančnej kontroly, ochrany osobných údajov, vybavovania sťažností, vybavovania petícií a úlohy zodpovednej osoby podľa osobitných predpisov v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky Úrad inšpekčnej služby riadi riaditeľ. Riaditeľ Úradu inšpekčnej služby je za výkon svojej funkcie zodpovedný vláde. Podľa platného právneho poriadku sa pôsobnosť Úradu inšpekčnej služby bude vzťahovať na trestné činy spáchané príslušníkmi Policajného zboru alebo Zboru väzenskej a justičnej stráže, pretože iba tieto zbory sú definované ako ozbrojené bezpečnostné zbory (§ 1 ods. 1 zákona č. 171/1993 Z. z. a § 1 zákona č. 4/2001 Z. z.). Ostatné ozbrojené zložky v Slovenskej republike sú vymedzené ako ozbrojený zbor (colníci – § 2 ods. 3 zákona č. 652/2004 Z. z.), spravodajské služby (Slovenská informačná služba – § 1 zákona č. 46/1993 Z. z., Vojenské spravodajstvo – § 1 zákona č. 198/1994 Z. z.), resp. ozbrojené sily (zákon č. 321/2002 Z. z.), pod ktoré patrí aj Vojenská polícia (§ 1 zákona č. 124/1992 Zb.).

1.2.5.2 Pôsobnosť prokuratúry vo vzťahu k väzenstvu

Prokuratúra je samostatná hierarchicky usporiadaná jednotná sústava štátnych orgánov na čele s generálnym prokurátorom, v ktorej pôsobia prokurátori vo vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti, pričom primárnym poslaním je chrániť práva a zákonom chránené záujmy fyzických osôb, právnických osôb a štátu.[51] Hlavným právnym predpisom, ktorý exaktne upravuje pôsobnosť a právomoc prokuratúry je zákon č. 153/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov.

V oblasti trestného práva vykonáva prokurátor svoju právomoc nasledovným spôsobom:

1) trestným stíhaním osôb podozrivých zo spáchania trestných činov a dozorom nad zachovávaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania v rozsahu podľa osobitného zákona a v prípravnom konaní,
2) dozorom nad zachovávaním zákonnosti v miestach, kde sú držané osoby pozbavené osobnej slobody alebo osoby, ktorých osobná sloboda je obmedzená na základe rozhodnutia súdu alebo iného oprávneného štátneho orgánu,
3) uplatňovaním svojich oprávnení v konaní pred súdmi,
4) zastupovaním štátu v konaní pred súdmi, ak tak ustanovuje osobitný zákon.

Vo vzťahu k výkonu trestu a k výkonu väzby je právomoc prokurátora upravená vo viacerých zákonoch a to v Trestnom poriadku, zákone o prokuratúre, ZoVTOS a v ZoVV.

[51] Pôsobnosť a právomoc prokuratúry SR je primárne upravená v čl. 149-151 Ústavy SR. Zákonný rámec je upravený v osobitných právnych predpisov (zákon o prokuratúre, zákon o prokurátoroch a právnych čakateľoch).

V rámci ustanovenia § 415 Trestného poriadku je prokurátor oprávnený v rámci vykonávacieho konania podať návrh súdu na podmienečné prepustenie odsúdeného z VTOS.

Ad 1) Prokurátor je v rámci prípravného konania *dominus litis* (pánom sporu), najmä tým, že vykonáva dozor nad dodržiavaním zákonnosti pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní, rozhoduje v prípravnom konaní a podáva návrhy sudcovi pre prípravné konanie, uzatvára s obvineným dohodu o vine a treste a podáva súdu návrh na jej schválenie, podáva na súd obžalobu, v trestnom stíhaní pred súdom plní ďalšie úlohy v rozsahu a spôsobom ustanoveným Trestným poriadkom, dbá na zabezpečenie práv poškodeného v rozsahu ustanovenom osobitnými zákonmi, zabezpečuje výkon medzinárodnej spolupráce v trestných veciach v rozsahu ustanovenom osobitnými zákonmi, medzinárodnými zmluvami vyhlásenými spôsobom ustanoveným zákonom a právne záväznými aktmi Európskej únie. Práva a povinnosti prokurátora v trestnom konaní pred začatím trestného stíhania, v prípravnom konaní a v konaní pred súdom upravuje Trestný poriadok.

Ad 2) Uvedené je upravené v ustanovení § 18 zákona o prokuratúre. Prokurátor dozerá na to, aby v celách policajného zaistenia, v zariadeniach, v ktorých sa vykonáva väzba, TOS boli dodržiavané základné práva a slobody. V rámci svojej pôsobnosti je prokurátor povinný vykonávať previerky zachovávania zákonnosti vo VTOS a VVVT. V prípade ak by zistil, že osoba je držaná nezákonne bez rozhodnutia alebo v rozpore s rozhodnutím súdu je povinný ju písomným príkazom[52] ihneď prepustiť na slobodu, resp. písomným príkazom zrušiť rozhodnutie alebo pozastaviť vykonávanie rozhodnutia, príkazu alebo opatrenia orgánov vykonávajúcich správu miest. Rovnako je povinný dozerať, aby sťažnosti a oznámenia osôb sa bez meškania odoslali tým orgánom alebo činiteľom, ktorým sú adresované. Pri vykonávaní dozoru je prokurátor oprávnený navštevovať miesta v ktoromkoľvek čase, pričom má voľný prístup do všetkých ich priestorov, nazerať do dokladov súvisiacich s pozbavením alebo obmedzením osobnej slobody, hovoriť s obvinenými a odsúdenými aj bez prítomnosti tretích osôb, preverovať, či rozhodnutia a opatrenia orgánov vykonávajúcich správu miest zodpovedajú zákonom a ostatným všeobecne záväzným právnym predpisom, žiadať od zamestnancov orgánov vykonávajúcich správu miest potrebné vysvetlenia, predloženie spisov a rozhodnutí týkajúcich sa pozbavenia alebo obmedzenia osobnej slobody osôb držaných v mieste, ktorého správu tieto orgány vykonávajú.

Ad 3) O podmienečnom prepustení z VTOS rozhoduje súd na návrh prokurátora, riaditeľa ústavu na výkon väzby alebo riaditeľa ústavu na VTOS, v ktorom sa trest vykonáva, záujmového združenia občanov alebo na návrh odsúdeného na verejnom zasadnutí. Ak bol návrh odsúdeného o podmienečné prepustenie zamietnutý, môže ho odsúdený opakovať až po uplynutí jedného roka od zamietnutia okrem prípadu, že návrh bol zamietnutý len preto, že ho odsúdený podal predčasne.

1.2.5.3 Súdy a väzenstvo

Pri výkone súdnictva súdy v SR prejednávajú a rozhodujú spory a iné právne veci v civilnom procese a trestné veci podľa predpisov o trestnom konaní. Pri výkone svojej funkcie

[52] Formálne a materiálne náležitosti sú uvedené v ustanoveniach § 18 ods. 4 a 5 Zákona o prokuratúre.

sú súdy nezávislé a nestranné. Súdnictvo sa vykonáva na všetkých stupňoch oddelene od iných štátnych orgánov.

Súd je jediný orgán, ktorý má kompetenciu rozhodnúť o vine a treste za trestné činy, právoplatne odsudzujúcim rozsudkom.[53] Rovnako je súd jediným orgánom, ktorý je oprávnený rozhodovať o väzbe obvineného v prípravnom konaní a v konaní pred súdom[54]. V zmysle § 72 ods. 2 Trestného poriadku *„o väzbe koná a rozhoduje súd a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie, ktorý nie je pri vymedzení dôvodov väzby návrhom prokurátora viazaný. O sťažnosti proti rozhodnutiu súdu alebo sudcu pre prípravné konanie o väzbe koná a rozhoduje nadriadený súd"*. Takéto oprávnenie nemá prokurátor ani iný štátny orgán, prokurátor môže navrhnúť v prípravnom konaní sudcovi pre prípravné konanie, aby vzal obvineného do väzby.

Po vynesení rozsudku a nadobudnutí jeho právoplatnosti nastáva vykonávacie konanie, v rámci ktorého odsúdený, ak bol súdom uznaný za vinného, začne vykonávať trest.

V prípade VTOS sa kompetencie súdu nekončia, a jeho právomoc je aj po vynesení rozsudku a skončenia súdneho konania široká.

Len čo sa rozhodnutie, podľa ktorého sa má vykonať TOS, stalo vykonateľným, predseda senátu príslušného súdu prvého stupňa alebo odvolacieho súdu ihneď vydá príkaz na zadržanie odsúdeného na účel jeho dodania do VTOS a zároveň nariadi VTOS a dodanie odsúdeného do VTOS, ak

a) je vo väzbe,
b) bol mu uložený TOS prevyšujúci dva roky,
c) je obava, že ujde, alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol výkonu trestu.

Súd rovnako rozhoduje fakultatívne o odklade výkonu trestu napr. ak odsúdený pred nástupom VTOS ochorie na takú vážnu chorobu, že dočasne nie je spôsobilý nastúpiť výkon trestu, pretože je v ústavnej zdravotnej starostlivosti. Obligatórne VTOS musí odložiť ak ide o tehotnú ženu alebo matku novonarodeného dieťaťa. V takomto prípade odloží VTOS na jeden rok po pôrode.

Ďalej rozhoduje o zmene spôsobu VTOS na verejnom zasadnutí súd, v ktorého obvode sa TOS vykonáva, na návrh prokurátora, riaditeľa ÚVTOS alebo odsúdeného, alebo aj bez takého návrhu. O návrhu rozhodne súd najneskôr do 60 dní od jeho doručenia.[55]

Súd môže fakultatívne rozhodnúť o prerušení už vykonávaného TOS, ak odsúdený, ochorie na ťažkú chorobu. Obligatórne vždy však preruší výkon trestu na tehotnej žene alebo matke dieťaťa mladšieho ako jeden rok. V prípade ak súd zistí, že odsúdený ochorel na nevyliečiteľnú životu nebezpečnú chorobu alebo nevyliečiteľnú duševnú chorobu, môže upustiť od VTOS alebo jeho zvyšku.

Za dôležité považujeme uviesť, že v podmienkach SR rozhoduje o **vonkajšej diferenciácii** súd. V zmysle § 12 ZoVTOS sa vonkajšou diferenciáciou rozumie výkon trestu podľa stupňa stráženia a riadi sa zásadou, že čím je vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení; rovnako diferencovane je upravený aj výkon práv a formy zaobchádzania. TOS sa podľa vonkajšej diferenciácie ustanovenej Trestným zákonom vykonáva v ÚVTOS s minimálnym, stredným a maximálnym stupňom stráženia.

Súd zaradí páchateľa na VTOS spravidla do ústavu na výkon trestu:

[53] Čl. 50 ods. 1, 2 Ústavy SR.
[54] Inštitút väzby je upravený v § 71 a nasl. Trestného poriadku.
[55] Podmienky zmeny spôsobu výkonu trestu podrobnejšie upravuje § 9 ZoVTOS.

a) s minimálnym stupňom stráženia, ak v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu nebol vo VTOS, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin. Odsúdený zaradený na výkon trestu do ústavu s minimálnym stupňom stráženia sa umiestni do uzavretého ústavu alebo do otvoreného oddelenia.[56]
b) so stredným stupňom stráženia, ak v posledných desiatich rokoch pred spáchaním trestného činu bol vo VTOS, ktorý mu bol uložený za úmyselný trestný čin, na predchádzajúce odsúdenie sa však neprihliada, ak sa na páchateľa hľadí ako keby nebol odsúdený. Odsúdený zaradený na výkon trestu do ústavu so stredným stupňom stráženia sa umiestni do uzavretého ústavu, ak sa ďalej neustanovuje inak.
c) s maximálnym stupňom stráženia, ak odsudzuje páchateľa, ktorému uložil TOS na doživotie alebo páchateľa obzvlášť závažného zločinu. Odsúdený zaradený na výkon trestu v ústave s maximálnym stupňom stráženia sa umiestni do uzavretého ústavu. Zaobchádzanie s odsúdeným v ústave s maximálnym stupňom stráženia sa organizuje formou dodržiavania ústavného poriadku a zaraďovania do práce.

Vnútorná diferenciácia je umiestňovanie odsúdených do oddielov a skupín v rámci toho istého stupňa stráženia na zvýšenie účinnosti zaobchádzania s odsúdenými. Zdôrazňujeme, že na rozdiel od vonkajšej diferenciácie, umiestnenie odsúdeného v rámci vnútornej diferenciácie a jej zmenu určuje riaditeľ ústavu alebo ním určený príslušník zboru spravidla na návrh umiestňovacej komisie, ktorej predsedom je vedúci oddelenia výkonu trestu.[57]

Významnou súčasťou kompetencií súdu je aj rozhodovanie o podmienečnom prepustení z VTOS a to na návrh prokurátora, riaditeľa ústavu na výkon väzby alebo riaditeľa ústavu na VTOS, v ktorom sa trest vykonáva, záujmového združenia občanov alebo na návrh odsúdeného na verejnom zasadnutí. O tom, či sa podmienečne prepustený osvedčil alebo či sa zvyšok trestu vykoná, rozhoduje súd na verejnom zasadnutí. Rozhodnutie, že sa podmienečne prepustený osvedčil, môže so súhlasom prokurátora urobiť aj predseda senátu.

V zmysle § 67 ZoVTOS je súd pri výkone svojej právomoci a v súvislosti s konaním oprávnený navštevovať odsúdeného vo výkone trestu, hovoriť s ním bez prítomnosti tretej osoby a nahliadať do jeho osobného spisu a ďalších písomností, ktoré súvisia s výkonom trestu a ktoré sú potrebné na účely konania.

Súdy sú najčastejším zdrojom, od ktorých Zbor získava osobné údaje o odsúdených a väznených osobách. V tomto prípade nejde o dobrovoľné poskytnutie osobných údajov, ale o zákonnú požiadavku takéto osobné údaje spracúvať. Údaje o osobách, voči ktorým bolo začaté trestné stíhanie, sa zhromažďujú v rozsahu primeranom tomuto konaniu na základe osobitných právnych predpisov. Osobné údaje o osobách vo VV a VTOS ZVJS spracúva v rozsahu zodpovedajúcom naplneniu účelu väzby a VTOS vymedzenom osobitnými predpismi[58].

V neposlednom rade súdy rozhodujú aj o opravných prostriedkoch odsúdených osôb, ktoré majú možnosť podať aj počas VTOS, a to najmä o mimoriadnych opravných prostriedkoch, ktoré oprávnená osoba môže podať po nadobudnutí právoplatnosti rozsudku.

---

[56] Ustanovenie § 10 vyhlášky č. 368/2008 Z. z. ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.
[57] Ustanovenie § 7 vyhlášky č. č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody.
[58] Zákon č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení niektorých zákonov; Zákon č. 4/2001 Z. z. o Zbore väzenskej a justičnej stráže; Zákon č. 221/2006 Z. z. o výkone väzby; a Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

1.2.6 Akademická obec

Pod pojmom akademická obec vo všeobecnosti chápeme zamestnancov a študentov vysokých škôl. Vysoké školy ako vrcholné vzdelávacie, vedecké a umelecké ustanovizne v zmysle § 1 ods. 2 ZoVŠ napĺňajú svoje poslanie nielen vzdelávaním jednotlivcov, ale rovnako ich úlohou je aj prispievať k rozvoju vedy, kultúry a zdravia s cieľom prispieť k rozvoju vedomostnej spoločnosti. V kontexte projektu ŠNN a jeho cieľov je popri vzdelávaní rozhodujúcou úlohou vysokých škôl pri napĺňaní ich poslania práve tvorivé vedecké bádanie a s ním spojený vedecký výskum.

Vo všeobecnej rovine je výskum aktívny, vytrvalý a systematický proces bádania s cieľom objaviť, interpretovať alebo prepracovať fakty. Je zrejmé, že výskumné a vedecké činnosti sú nevyhnutné vo všetkých oblastiach ľudského pôsobenia. Penológia si ako samostatný odbor rovnako vyžaduje stály a dynamický výskum. Aplikovaný penologický výskum má v rozvinutých krajinách nezastupiteľné miesto pri stanovení základných princípov práce s väznenými osobami. Vedecký výskum, nevynímajúc prostredie ZVJS musí vychádzať z poznania skutočnosti založeného na analýze faktov a dôkazov (angl. evidence based policy).

1.2.6.1 Spolupráca vysokých škôl a ZVJS

Participácia vysokých škôl, resp. akademickej obce na výskume a vzdelávaní v ZVJS sa nedeje samovoľne, ale vzhľadom na charakter ZVJS ako ozbrojeného bezpečnostného zboru plniaceho dôležitú úlohu najmä pri VTOS a VV, je potrebné spoluprácu ZVJS a akademickej obce regulovať tak aby bol v prvom rade zachovaný riadny VTOS a VV. Predmetná spolupráca je kreovaná zmluvnou formou v súlade s § 1 ods. 4 písm. j) ZoVŠ, Koncepciou vzdelávania a rozvoja pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže na roky 2011 až 2020 a ustanovením § 4 R RGR 42/2014 o podmienkach realizácie exkurzií a výskumov v Zbore väzenskej a justičnej stráže a uzatváraní dohôd o spolupráci v oblasti vzdelávania. Z hľadiska organizácie, ZVJS predmetnú spoluprácu administratívne koordinuje na Generálnom riaditeľstve prostredníctvom Odboru personálnych a sociálnych činností. K máju 2019 je evidovaná a nižšie v tabuľke uvedená spolupráca ZVJS a akademickej obce, resp. vysokých škôl a univerzít.[59]

Inštitúcia[60]	Spolupráca so ZVJS do/na:
Ekonomická univerzita v Bratislave	Neurčito
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta	Neurčito
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici	2024
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach	Január 2020
Akadémia Policajného zboru v Bratislave	2019
Žilinská univerzita v Žiline	August 2015[61]
Paneurópska vysoká škola	August 2014
Trnavská univerzita v Trnave	August 2014
Univerzita veterinárneho lekárstva a farmácie v Košiciach	August 2014

[59] Parciálna forma výskumu je možná aj v ZVJS a podlieha schvaľovaciemu konaniu v zmysle § 3 RGR 42/2014 o podmienkach realizácie exkurzií a výskumov v Zbore väzenskej a justičnej stráže a uzatváraní dohôd o spolupráci v oblasti vzdelávania.

[60] Boltom sú uvádzané inštitúcie s aktuálne platnou dohodou o spolupráci.

[61] Modrou farbou sú uvedené inštitúcie akademickej obce, s ktorými ZVJS spolupracovala v minulosti.

Vysoká škola bezpečnostného manažmentu v Košiciach	August 2014
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre	August 2014
Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave	August 2014
Prešovská univerzita v Prešove	August 2014
Vysoká škola Visegrádu[62] v Sládkovičove	August 2014

Tab. 18 Spolupráca ZVJS a akademickej obce za obdobie 2009 – 2019[63]

Z tabuľky možno vyvodiť zvýšenú mieru spolupráce ZVJS a vysokých škôl do augusta 2014, kedy uplynula platnosť dohôd s 8 vysokými školami. Aj keď sa daný pokles v spolupráci môže javiť ako negatívum, skutočnosť je taká, že väčšina dohôd mala len formálny charakter bez napĺňania jednotlivých bodov dohody. Naviac pre jednotlivé ústavy predstavovalo zvýšenie záťaže ich pracovníkov participovanie na jednotlivých výskumoch, najmä na diplomových prácach študentov spolupracujúcich vysokých škôl.

V súčasnosti ZVJS spolupracuje s piatimi vysokými školami. Prevažuje spolupráca na základe všeobecnej Dohody o spolupráci na dobu neurčitú v ktorej sú len rámcovo vymedzené základné body spolupráce a následne je na každoročnej báze aktualizovaná prostredníctvom Rámcového plánu spolupráce, ktorý obsahuje konkrétne činnosti, aktivity či akcie v rámci spolupráce na príslušný rok.

Medzi najčastejšie oblasti spolupráce patria:

- konzultácie odborníkov jednej strany dohody s odborníkmi druhej strany dohody v oblasti väzenstva,
- umožnenie výskumnej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti študentom vysokej školy pri spracovaní záverečných prác a rigoróznych prác v ústavoch,
- účasť odborníkov zboru na vzdelávacích aktivitách vysokej školy, pri spracovaní záverečných prác, rigoróznych prác (vedúci záverečnej práce, školiteľ, oponent) a teoreticko-vedeckých podujatiach organizovaných vysokou školou,
- umožnenie externého vysokoškolského štúdia príslušníkom alebo zamestnancom ZVJS,
- umožnenie spoločnej výskumnej činnosti odborníkov strán dohody vo všetkých oblastiach pôsobnosti ZVJS, či
- bezodplatná účasť odborníkov zmluvných strán na teoreticko-vedeckých a popularizačných podujatiach organizovaných obidvoma zmluvnými stranami.

Kooperáciu akademickej obce a ZVJS vo svojom texte v bode 3.3 akcentuje aj Koncepcia aplikovaného penologického výskumu na roky 2016 až 2026 a dlhodobá orientácia analyticko-výskumnej činnosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže. Okrem iného z nej vyplýva, že aplikovaný penologický výskum sa musí opierať o širšie interdisciplinárne poznatky, ktoré súvisia najmä so sociologickou, právnou, psychologickou a pedagogicko-výchovnou stránkou výkonu trestov. Pri plnení výskumných zámerov musí preto zbor úzko spolupracovať najmä s fakultami a katedrami psychológie, kriminológie, špeciálnej pedagogiky, sociálnej práce, sociológie a práva slovenských vysokých škôl a univerzít, univerzitnými vedeckými parkami, ústrednými orgánmi štátnej správy, príslušnými ústavmi Slovenskej akadémie vied, Justičnou akadémiou Slovenskej republiky, súdmi a prokuratúrou, ale aj Akadémiou väzenskej služby

[62] Aktuálny názov je Vysoká škola Danubius.
[63] Zdroj: Generálne riaditeľstvo ZVJS, Odbor personálnych a sociálnych činností 2019

Českej republiky, Institutem pro kriminologii a sociálni prevenci v Českej republike, Medzinárodnou kriminologickou spoločnosťou, Medzinárodnou spoločnosťou pre trestné právo, Medzinárodnou spoločnosťou pre reformu trestného práva (PRI). Rovnako predmetná koncepcia s odvolaním sa na poznatky dobrej praxe odporúča aby boli za daným účelom spolupráce uzatvárané medzi spolupracujúcimi subjektami dohody o spolupráci.

Spoločná výskumná činnosť odborníkov spolupracujúcich inštitúcií predstavuje dôležitú aktivitu aj vo vzťahu k vedeckému výskumu. Zdroje z národných grantových agentúr (VEGA, KEGA a APVV) predstavujú jedny zo zdrojov, z ktorých je financovaná vedecká činnosť, a to najmä v akademickej obci. ZVJS v roku 2019 plánuje podať na MŠ VVaŠ SR žiadosť o vykonanie hodnotenia spôsobilosti a vydanie osvedčenia o spôsobilosti vykonávať činnosti v oblasti výskumu a vývoja aby taktiež mohlo priamo čerpať financie z predmetných grantových štruktúr. Za ostatných 10 rokov sa ZVJS podieľalo a podieľa na grantovej činnosti len ako partner riešiteľa a išlo napríklad o projekty:

VEGA č. 1/0935/12 Právno-ekonomické aspekty dlhodobej nezamestnanosti v Slovenskej republike

Hlavným cieľom vedeckého projektu Právnickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave bolo skúmanie nezamestnanosti, najmä dlhodobej, z právno-ekonomického pohľadu, pričom podstata projektu spočívala vo vedecko-odbornom pohľade na aktuálny stav riešenia danej problematiky, a to tak z pohľadu právnej úpravy v intenciách právnej úpravy *de lege lata* a návrhoch *de lege ferenda*, identifikovaní nedostatkov a odporúčaniach konkrétnych opatrení, ktoré by mohli viesť k zlepšeniu situácie na trhu práce z pohľadu trestného, rodinného, správneho a pracovného práva, pričom tieto odporúčania boli podporené výsledkami ekonomických analýz. Išlo o multidisciplinárny projekt kde bola oblasť väzenstva zastúpená výskumom zameraným na zamestnávanie obvinených a odsúdených v podmienkach SR.

VEGA č. 1/0542/17 Hodnotenie implementácie a budúceho vývoja sankčného mechanizmu po 10 rokoch účinnosti trestných kódexov v SR

Partnerským projektom, na ktorom ZVJS v súčasnosti aktívne spolupracuje, je vedecký projekt Právnickej fakulty univerzity Komenského v Bratislave. Cieľom projektu je vyhodnotenie aplikačných a výkladových problémov, ktoré možno po 10 rokoch účinnosti trestnoprávnych kódexov identifikovať pri aplikácií jednotlivých sankcií a to jednak z hmotnoprávnej, ako aj procesnoprávnej stránky. Finálnym produktom projektu bude formulácia odporúčaní a legislatívnych zmien v trestných kódexoch na odstránenie zistených nedostatkov. Projekt je realizovaný v období od januára 2017 do decembra 2019. V rámci projektu boli zrealizované nasledovné aktivity:

- stretnutie zástupcov riešiteľského kolektívu s vybranými príslušníkmi zboru konané dňa 21. novembra 2017 v rámci pracovného stretnutia samostatných referentov režimu špecialistov a vybraných pedagógov oddelení výkonu trestu/otvorených oddelení v Liečebno-rehabilitačnom stredisku ZVJS v Omšení,
- stretnutie zástupcov riešiteľského kolektívu s vybranými príslušníkmi ÚVTOS a ÚVV Ilava spojené s exkurziou v ústave konané dňa 11.12.2017,

- dotazníkový prieskum názorov odborníkov z väzenskej praxe, probačných a mediačných úradníkov, sociálnych kurátorov, dozorových prokurátorov a sudcov,
- medzinárodná vedecká konferencia s názvom „Sankcie“ organizovaná právnickou fakultou v dňoch 5. - 6. septembra 2018 v zariadení Národnej rady SR Častá-Papiernička.

V rámci tabuľky č. 1.18 absentujú konkrétne fakulty vysokých škôl zamerané na odbory sociálna práca[64], psychológia[65], pedagogika, resp. andragogika[66]. Do budúcna by bolo vhodné iniciovať spoluprácu aspoň s jednou fakultu vysokej školy v každom z uvádzaných odborov. Prínos danej spolupráce by spočíval jednak v adresnejšej príprave budúcich zamestnancov ZVJS (špecifikácia vzdelávania, možnosť stáží) a rovnako aj v prepojení výskumnej, vývojovej a ďalšej tvorivej činnosti medzi akademickou obcou a ZVJS (prístup do penitenciárneho prostredia, prístup k dátam, možnosť aplikácie výskumných vedeckých metód s priamym kontaktom s odsúdeným).

Street Law vo väzniciach

Predmet Street Law vo väzniciach predstavuje vzorový príklad dobrej praxe spolupráce akademickej obce a ZVJS. Ide o jeden z druhov právnej kliniky (študentské právne poradne, Street Law, stáže, simulácie sporov, odborné predmety vyučované klinickou formou, atď.). Pod pojmom **právna klinika** v najširšom zmysle rozumieme akúkoľvek interaktívnu metódu použitú pri výučbe práva. Prakticky ide teda „ o všetko iné než prednášku“.

Street Law je právna klinika zameraná na **zvyšovanie právnej gramotnosti**. V rámci Street Law študenti práva vykonávajú prax tým, že po predošlej systematickej príprave vedenej pedagógmi fakulty interaktívnou formou učia o práve vybrané cieľové (znevýhodnené) skupiny/komunity. Vo svete ide o etablovanú formu klinického vzdelávania. Vznik projektu Street Law sa datuje do roku 1972, kedy myšlienka prepojiť výučbu práva na právnickej fakulte s výučbou na stredných školách sa prvýkrát objavila na Georgtown University Law Center vo Washingtone (Arbetman, O´Brien, 1999). V ČR sa realizácia projektu Street Law prvýkrát objavila koncom 90. rokov dvadsiateho storočia a v SR na začiatku dvadsiatehoprvého storočia.

Okrem už uvádzaného budovania právneho povedomia prostredníctvom Street Law je možné pôsobiť na odbúravanie predsudkov a mýtov o menšinách, a to využívaním zážitkovej formy vzdelávania, interaktívnych a participatívnych metód, pri ktorých je potrebné vcítiť sa do roly inej osoby (často krát tej, ktorej práva sú porušované). Zároveň cieľom tohto programu je umožniť odsúdeným lepšie pochopiť, čo to znamená ak sú ľudské práva jednotlivcov alebo skupín porušované, či obmedzované a tiež uvedomiť si vlastnú zodpovednosť za konanie, ktoré súvisí s **uplatňovaním ľudských práv**. V prípade skupinovej práce je dôležitým faktorom aj vplyv alebo často až tlak skupiny. Takéto vnímanie má potenciál vplývať na **zmenu a prehodnotenie postojov**.

V súčasnosti sa realizuje predmet Street Law v nasledujúcich ústavoch:

---

[64] Napr. študijný odbor Sociálna práca na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave, v rámci ktorého sa orientuje výučba oblasť praktickej realizácie špeciálnymi pracovnými metódami pomáha o.i. pri zvládaní sociálne problémových situácií s občanmi v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.

[65] Napr. Katedra psychológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave na ktorej sa vyučuje predmet Forenzná psychológia.

[66] Napr. Katedra andragogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, na ktorej sa vyučuje predmet Teória penitenciárnej a postpeniterciárnej starostlivosti.

- **ÚVV a ÚVTOS Košice a ÚVTOS Košice-Šaca** – Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
- **ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou** – Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave,
- **ÚVTOS Nitra-Chrenová** – Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave v Bratislave a
- **ÚVTOS Banská Bystrica-Kráľová** – Právnická fakulta a Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici.

Výučba v jednotlivých ústavoch je zastrešená študentmi rôznych univerzít, má rôznu časovú dotáciu, rôzne sylaby a aplikujú sa v jej rámci rôzne metodiky, možno konštatovať, že má teda rôznu úroveň. Do budúcna by bolo vhodné aby ZVJS nastavilo jednotné štandardy výučby Street Law vo väzniciach.

1.3 Národný projekt Šanca na návrat

Väznené osoby sú rovnako ako iné osobitne zraniteľné a rizikové skupiny (napr. ľudia so zdravotným postihnutím, migranti a etnické skupiny, bezdomovci, závislí od návykových látok, izolovaní starší ľudia a deti) vystavení vyššiemu riziku chudoby a sociálnemu vylúčeniu v porovnaní s majoritnou populáciou. Vynútené sociálne vylúčenie počas VTOS (najmä pri dlhodobých trestoch) spôsobuje stratu sociálneho zázemia, stratu pracovnej motivácie a spolu so subjektívnymi faktormi, nereálnymi očakávaniami a diskrimináciou na trhu práce vytvára prekážku plnohodnotnému začleneniu sa do spoločnosti po prepustení z VTOS. Návrat z VTOS im však dáva možnosť začať nový život, spraviť všetko pre to, aby sa minulé chyby neopakovali...

Ohrozenie sociálnym vylúčením je u bývalých väzňov znásobené subjektívnym faktormi:

- nízky stupeň vzdelania - k 31. decembru 2017 bolo vo VTOS 4 113 negramotných osôb, osôb s neúplným základným vzdelaním a osôb bez stredoškolského vzdelania - 48 % celkovej väzenskej populácie[67],
- absencia pracovných návykov pred nástupom do VTOS - k 31. decembru 2016 bolo vo VTOS 4273 osôb bez predchádzajúcich pracovných skúseností – 50, 2 % celkovej väzenskej populácie[68],
- bezdomovectvo pred nástupom do VTOS - podľa výstupov z informačného systému ZVJS (Evidencia obvinených a odsúdených) bolo k 20. decembru 2017 vo VV a VTOS 1141 bezdomovcov, t. j. osôb, ktorých trvalý pobyt bol evidovaný na obec (adresu sídla obecného úradu),
- príslušnosť k marginalizovaným skupinám.

Odstraňovanie rizikových faktorov sociálneho vylúčenia je v súčasnosti rozdelené na obdobie:

- vo VTOS (tzv. penitenciárna starostlivosť zabezpečovaná ZVJS),
- bezprostredne po VTOS (tzv. postpenitenciárna starostlivosť zabezpečovaná sociálnymi kurátormi a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb).

[67] Štatistická ročenka ZVJS za rok 2017.
[68] Štatistická ročenka ZVJS za rok 2017.

Koncepcia oddeleného odstraňovania rizikových faktorov sociálneho vylúčenia, resp. zabezpečenia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti však nie je efektívna – resocializácia vo VTOS je narušená vzťahom nadriadenosti a podriadenosti jej subjektov a po prepustení zase zlyháva na schopnosti vybudovať vzťah s klientom, ktorý by viedol k cielenej práci pri riešení sociálnych problémov. Potvrdením tohto stavu je porovnanie počtu väzňov, ktorí po prepustení navštívia úrady práce, sociálnych vecí a rodiny. Napr. v roku 2014 z celkového počtu 5 721 prepustených odsúdených sa do starostlivosti úradov práce, sociálnych vecí a rodiny dostalo 3 063 odsúdených s poskytnutým resocializačným príspevkom.
Generálne riaditeľstvo ZVJS preto ako oprávnený prijímateľ NFP pristúpilo dňa 1. novembra 2018 na základe vyzvania MPSVaR ako riadiaceho orgánu pre Operačný program Ľudské zdroje na programové obdobie 2014-2020 kód vyzvania OP ĽZ NP 2018/4.1.1/02 k implementácii národného projektu s názvom „Šanca na návrat". Riadiacim orgánom bola na základe predloženej žiadosti schválená výška NFP v objeme 11 360 045,37 €.

Obrázok 2 Doba realizácie projektu 1. október 2018 – 30. september 2022

NP ŠNN je realizovaný Generálnym riaditeľstvom ZVJS v partnerstve s UPSVR a vybranými ÚVV a ÚVTOS. Miestami realizácie národného projektu sú zastúpené všetky kraje SR, okrem Bratislavského kraja, a to vybrané ústavy na výkon väzby a ÚVTOS: Banská Bystrica-Kráľová, Hrnčiarovce nad Parnou, Ilava, Košice, Košice-Šaca, Leopoldov, Nitra-Chrenová,

Prešov, Sučany a Želiezovce. Počet osôb, ktoré majú využiť nové, inovatívne služby alebo opatrenia na vykonávanie služieb sociálneho začlenenia je 3 200 (800/rok).

Partnerom národného projektu je UPSVR, ktorého kompetencie a úlohy vyplývajú z osobitných predpisov, akými sú najmä zákon č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 453/2003 Z. z.“) a ZoSPODaSK.

ÚPSVR v oblasti sociálnych vecí vykonáva štátnu správu na úseku :

- štátnych sociálnych dávok,
- sociálnej pomoci,
- poradensko-psychologických služieb,
- sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately.

V oblasti služieb zamestnanosti vykonáva štátnu správu v nasledovných oblastiach:

- evidencia nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie,
- evidencia voľných pracovných miest,
- sprostredkovanie vhodného zamestnania,
- poskytovanie poradenských služieb,
- vzdelávanie a príprava pre trh práce,
- implementácia aktívnych opatrení na trhu práce,
- zvýšenej starostlivosti o pracovné uplatnenie.

Ústav	Izby/kapacita/ akt. kapacita	Viacúčelová miestnosť	Návštevná miestnosť	Vychádzkový dvorec	Kancelária S+P
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	6/26/753	1-VODD	samostatná	samostatný	VODD
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	8/40/1 443	2-VODD	samostatná	vyhradený	VODD
ÚVTOS Nitra-Chrenová	1/12/211	1-VODD	vyhradený priestor	vyhradený	VODD
ÚVTOS Želiezovce	6/20/701	1-VODD	samostatná	samostatný	VODD
ÚVTOS Košice - Šaca	5/40/795	1-VODD	vyhradený priestor	vyhradený	VODD
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	6/27/517	1-VODD	samostatná	samostatný	VODD
ÚVV a ÚVTOS Košice	3/12/462	1-VODD	vyhradený priestor	vyhradený	VODD
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	7/31/1 077	1-VODD	samostatná	samostatný	VODD
ÚVTOS a ÚVV Ilava	5/42/680	2-VODD mimo	samostatná+det.kútik +altánok	samostatný	VODD
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	4/13/369	1-VODD	vyhradený priestor	samostatný	VODD

Tab. 19 Popis VODD v partnerských ÚVTOS VODD- samostatný oddelený priestor (263)

Hlavným cieľom národného projektu „Šanca na návrat“ je u osôb vo VTOS znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. V rámci národného projektu sa vytvorí a vo výstupných oddieloch partnerských ÚVTOS pilotne overí inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených na plynulý prechod do občianskeho života. Národný projekt prepojí oddelené politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti (poskytovanie postpenitenciárnej starostlivosti sa začne už počas VTOS), zníži riziká opakovaného páchania trestnej činnosti a obmedzí vznik možných krízových situácií v bezprostrednom okolí osôb vracajúcich sa z VTOS. Vyhodnotené výsledky národného projektu budú zapracované do všeobecne záväzných právnych predpisov a interných riadiacich aktov prijímateľa a partnerov.

Ďalším cieľom projektu je vytvorenie integrovaného systému k odsúdenému a ich blízkemu okoliu, vytvorenie štandardizovaných individuálnych prístupov, príprava na podmienky po prepustení, ako aj zavedenie štandardizovaných resocializačných a výchovných programov, práca s odsúdenými s viacnásobným znevýhodnením.

Jedným z cieľov identifikovaných v projekte je príprava minimálne šiestich resocializačných a výchovno-vzdelávacích programov (ďalej len „programy“ alebo „intervencie“), primárne realizovaných vo výstupných oddieloch v čase pred prepustením odsúdeného. Z hľadiska histórie fungovania ZVJS a príslušných organizačných zložiek, zvlášť výstupných oddielov nejde o niečo, čo tu predtým neexistovalo, ale podľa dostupných informácií sa z hľadiska štruktúry, cieľov a systému realizácie líšilo medzi jednotlivými ÚVTOS, záviselo často od iniciatívy a skúsenosti pedagógov, psychológov a sociálnych pracovníkov, ktorí aktivity realizovali popri množstve iných úloh. Neprebiehala systematická evaluácia efektivity takýchto intervencií. NP ŠNN v zmysle cieľov prináša aj šancu na systematické hodnotenie efektivity programov prostredníctvom rôznych indikátorov, ktoré majú byť jasne prepojené na vyššie uvedené ciele projektu. Konkrétne indikátory sa môžu líšiť, ale aj prekrývať v závislosti od cieľov programu. Z metodologického hľadiska je takúto vedecky podloženú evaluáciu možné urobiť viacerými spôsobmi, za zlatý štandard je ale považovaný postup nazvaný randomizovaná kontrolovaná štúdia (z angl. randomised controled trial), ktorá predpokladá nielen dôsledné meranie východiskových parametrov a ich zmeny po intervencii, resp. v katamnestickom sledovaní, ale aj dôsledné znáhodňovanie zaraďovania participantov do intervenčnej vs. kontrolnej skupiny (resp. inej intervencie), čo zlepší dôkaznú hodnotu o efektivite intervencie, keďže z mnohých dôvodov dochádza v čase aj bez intervencie k spontánnym, či inak ovplyvneným zmenám v sledovaných parametroch.

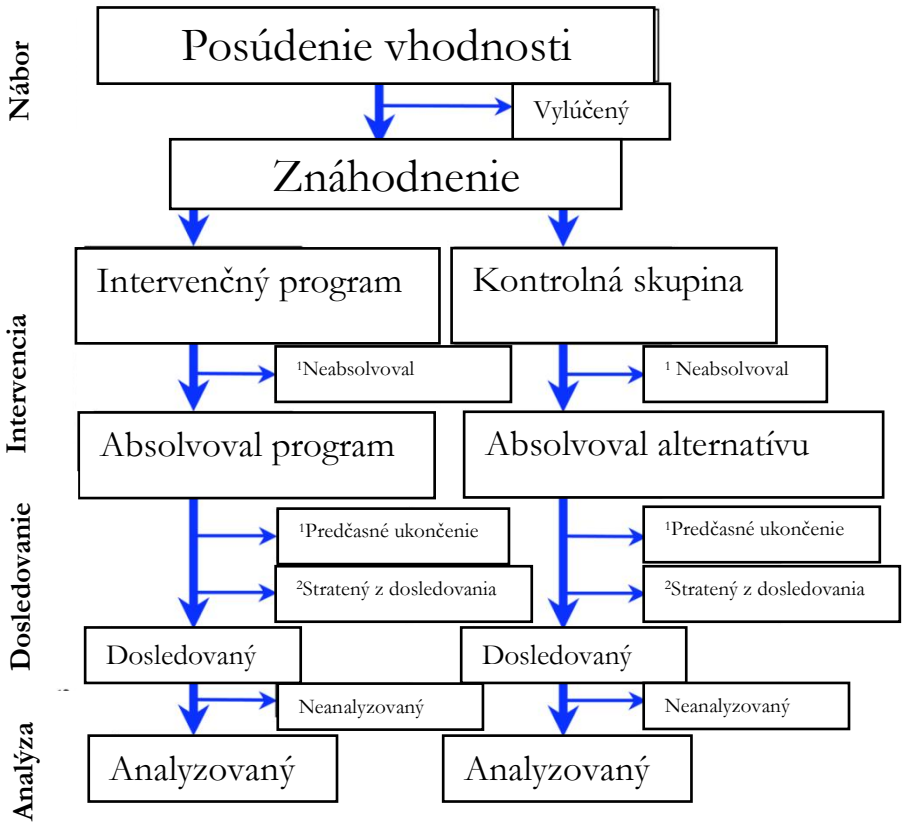

[1] neabsolvoval program, resp. nebol v kontrolnej skupine napr. z dôvodov podmienečného prepustenia
[2] z dôvodu nespolupráce resp. nemožnosti dohľadania ďalších informácií v sledovanom období po prepustení

Obrázok 3 Základný postup pri systematickej evaluácii efektívnosti intervencie

Zmysluplnosť vynaložených prostriedkov na národný projekt sa opiera o tri základné funkcie účelu VTOS a ich inovácií, a to o ochrannú funkciu, ktorá spočíva v samotnom bránení v páchaní ďalšej trestnej činnosti a chránení života, zdravia a majetku všetkých občanov; o resocializačnú funkciu, teda začlenení odsúdených po prepustení do spoločnosti v súlade s ich osobnými a spoločenskými potrebami; a o preventívnu funkciu, teda využitie všetkých dostupných foriem penitenciárneho a postpenitenciárneho pôsobenia tak, aby bol jedinec schopný viesť riadny život občana bez nevhodných foriem správania a návykov a predovšetkým, aby sa vyhol recidíve. Víziou realizovateľnou v blízkej budúcnosti je, aby všetky odsúdené osoby prechádzali pred prepustením výstupným oddielom. Intervencie v rámci špecializovaných programov pre odsúdenú osobu v rámci výstupného oddielu by mali presahovať min. hranicu 40% času odsúdenej osoby, preto sa predpokladajú postupne i úpravy režimu dňa, časového rozsahu a miesta pracovného zaradenia. Zároveň budú vytvorené podmienky pre premostenie medzi intervenciami v penitenciárnej a postpenitenciárnej oblasti.

Národný projekt je realizovaný hlavnou aktivitou „Resocializácia a aktívne začlenenie občanov vo VTOS do spoločnosti, na trh práce a zlepšenie ich prístupu k sociálnym službám“ zloženou z pod aktivít: Riadiaci výbor, Informačno-poradenské služby vo výstupnom oddiele, Resocializačné a výchovné vzdelávacie programy, Informačno-poradenské služby pre osobitné skupiny, Evaluácia projektu.

Zbor ako celok stojí pred neľahkou, ale za to významnou úlohou týkajúcou sa dôkladnej implementácie nielen tohto národného projektu, ale aj iných projektov realizovaných prostredníctvom operačných programov z Európskych štrukturálnych a investičných fondov,

príp. z iných integračných zoskupení, ktoré vo veľkej miere prispejú k potrebnému rozvoju a modernizácii väzenstva v podmienkach SR. Implementáciou projektov sa okrem iného očakáva aj zlepšenie podmienok pre výkon štátnej služby príslušníkov zboru, práce zamestnancov zboru a tiež zlepšenie podmienok VV a VTOS. Jedná sa o náročný proces, v ktorom je veľakrát potrebné zmapovať interné prostredie zboru a zosúladiť vnútorný organizačný systém a činnosti zboru s úlohami a činnosťami súvisiacimi s právami a povinnosťami vyplývajúcimi zo záväzných riadiacich dokumentov riadiacich orgánov jednotlivých operačných programov, resp. zo zmlúv o poskytnutí NFP. Svoj význam má tiež funkčná spolupráca a zapojenie jednotlivých odborných kapacít participujúcich na projektoch.

2 VSTUPNÁ ANALÝZA SÚČASNÉHO STAVU

2.1 Operacionalizácia, postup tvorby a princípy vstupnej analýzy

VA má vychádzať z podrobnej analýzy súčasného stavu, ktorá zahŕňa deskriptívne štatistické ukazovatele, ale aj kvalitatívny opis tém, ktoré sa týkajú cieľov a výstupov z národného projektu Šanca na návrat.

Hlavným podkladom pri získavaní a analýze údajov potrebných pre túto časť ale aj iné analýzy v projekte je žiadosť o NFP, kde sú uvedené hlavné a čiastkové ciele. Odbornými zdrojmi/vstupmi pre naplnenie cieľov projektu sú napr. odborná literatúra (recenzované štúdie v licencovaných vedeckých databázach, odborné a vedecké monografie a pod.), vedomostná báza/platforma organizácie EUROPRIS (angl. Knowledge Management System, skr. KMS), dáta z evidenčných a štatistických systémov ZVJS (napr. aplikácie EOaO2, VVVT), systematicky zbierané údaje z partnerských ústavov, údaje z rezortu práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVR SR, ÚPSVR) a iných štátnych, neštátnych či súkromných inštitúcií v súlade s nižšie uvedenými princípmi. Vo VA vychádzame najmä z analýzy žiadosti o NFP, aktuálne platnej legislatívy a prieskumných zistení z partnerských ústavov (kvantitatívnych a kvalitných štatistických dát) a pod.

VA vychádza z troch kvalitatívne odlíšiteľných úrovní práce s informáciami. Zaradenie do kategórie primárne vychádza zo sily „dôkazu“ (angl. evidence) resp. informačného zdroja, o ktorý sa opierame pri rozhodovaní o postupe k naplneniu cieľov projektu:

1) Princíp „evidence based“,
2) Princíp „data driven“,
3) Princíp „good practise“.

Princíp postupov založených na vedeckých dôkazoch (angl. Evidence based). Najlepšie rozhodovanie by malo byť postavené na výskumne overených (systematicky evaluovaných a pod.) poznatkoch, ktoré ideálne prešli aj nezávislým posúdením expertami v danej oblasti (napr. výskumy publikované v tzv. „karentovaných“ vedeckých časopisoch). Dobrá prax je z tohto hľadiska **výskumom riadená prax.** Napríklad pre testovanie niektorého z minimálne šiestich intervenčných programov (ako stanovuje projekt) by sme mali adaptovať/vytvoriť program, ktorého účinnosť je postavená na výsledkoch predošlého výskumu v danej oblasti. Iný príklad „evidence based“ informácie môže byť zákonná definícia pojmu „vstupný oddiel“. Z hľadiska vedeckého hodnotenia predstavuje takýto postup najkvalitnejšie súčasné poznanie v danej oblasti, ktoré je prepojené aj s funkčnými teóriami a modelmi a je zvyčajne dobre zovšeobecniteľné a teda použiteľné aj v slovenských podmienkach.

Princíp rozhodovania založeného na reálnych najmä „slovenských“ dátach. (angl. Data driven approach) – dobré rozhodovanie je postavené nielen na tom, čo na základe výskumov funguje v zahraničí, ale zároveň čo na základe kvalitných dát potrebujeme urobiť v slovenských reáliách. Je to rozhodovanie postavené na konkrétnych dátach, kde sú východiskové zahraničné zistenia konfrontované s našou realitou. Dáta nehovoria „sami za seba“, ale sú interpretované – najmä v kontexte prvého princípu. Súčasťou tohto princípu nie je len pasívne agregovanie dát, ale aj kontinuálna snaha o zmluvné a realizačné zabezpečenie získavania iných dát, než sú v súčasnosti ľahko dostupné, ale pre hlbšiu analýzu pre potreby projektu často nedostačujúce. To predpokladá aktívnu spoluprácu aj so slovenskými

ministerstvami, štátnymi orgánmi a ďalšími záujmovými stranami. Napr. analýzou interných dát formou dotazníka zistíme, že niektorý v zahraničí úspešný intervenčný program nemá u nás reálne využitie – dôvody sú ale postavené na dátach a ich interpretácii a nie len na názore jedného odborníka, garanta či manažéra. Analýzou údajov o počtoch odsúdených vo výstupných oddielov môžeme zistiť, že reálna prax sa vo výkone významne odlišuje od ustanovení v príslušnej legislatíve. Zistený rozpor medzi zákonom a jeho výkonom v praxi by mal byť v rozhodovaní o ďalšom postupe pomenovaný, diskutovaný a zohľadnený.

Princíp dobrej praxe (angl. Good practise) – v rámci VA ide najmä o zmapovanie súčasných postupov, ktorými sa nielen cez prácu výstupných oddielov dosahujú ciele, ktoré sú kompatibilné s cieľmi projektu. Takéto podklady k rozhodovaniu o ďalšom postupe sa môžu napríklad opierať aj o prácu jedného výstupného oddielu v špecifickej intervencii, alebo o názor dlhoročného praktika (občianskeho združenia či inej organizácie) napr. v rámci rozhodnutia o zvolenom resocializačnom programe a iných na expertnom úsudku založených rozhodnutiach. Tento princíp považujeme za podriadený vyššie uvedeným dvom z dôvodov rizika omylu v rámci názoru jedného experta či jednej organizácie a tiež pre existenciu všeobecnej averzie k zmenám, čo by mohlo ľahko viesť k výsledku, že „takto ako to je, je to najlepšie a netreba nič meniť“.
Poradie týchto troch kritérií pre ďalšie rozhodovanie o jednotlivých postupoch v projekte zodpovedá ich predpokladanej váhe pri prijímaní rozhodnutí. Všeobecné vedecky overené poznatky považujeme za všeobecnejšie a silnejšie „doklady“ (angl. evidence) ako výsledky ad hoc analýzy „slovenských“ dát a tie zase vo všeobecnosti ako silnejší podklad pre rozhodovanie ako je názor jedného odborníka, či zaužívaná súčasná prax. V najlepšom prípade by tieto tri skupiny dôkazov mali pre prijatie rozhodnutia konvergovať, zistené rozpory je potrebné v tíme diskutovať a v príslušných dokumentoch aj pomenovať. Uvedené princípy v širšom kontexte vychádzajú z filozofie vedy, medicíny a ďalších intervenčných oblastí vrátane forenznej a penologickej ale aj poznatkov o (ne)efektívnom rozhodovaní z oblastí kognitívnej psychológie, kognitívnych vied či behaviorálnej ekonómie.

Za ďalšie dôležité postupy nielen pri VA považujeme:

- dôsledné stanovenie **výkonových indikátorov** (najmä kľúčových výkonových indikátorov angl. Key Performance Indicators, skr. KPI´s). V zmysle bežných kritérií z oblasti výkonového manažmentu ide nielen o opis indikátora, ale najmä o to, ako bude daný výstup meraný a zhodnotený. V projekte sú definované niektoré presné indikátory (napr. šesť otestovaných intervenčných programov), viaceré ciele a výstupy bude treba presnejšie operacionalizovať, aby bolo možné hodnotiť mieru dosiahnutého výkonu.
- **internú krížovú kontrolu** v rámci celého tímu projektu. Podľa charakteru dokumentu by tento mal byť spripomienkovaný a schválený minimálne vedúcim projektu, garantmi či inou poverenou osobou ale nielen osobou, ktorá dokument vytvorila. Ideálne by mal byť vytváraný, diskutovaný a pripomienkovanými viacerými členmi tímu, ktorý pracuje na projekte,
- **externú kontrolu** aktívne vyžadovanú a podľa potreby aj nad rámec povinného minima z projektu (externý audit, schvaľovanie a pripomienkovanie Riadiacim výborom). Tým myslíme, že výstupy z dôležitých míľnikov projektu necháme oponovať aj externými odborníkmi z praxe, ktorí vypracujú posudok, recenziu, odporúčanie a pod. v potrebnom rozsahu.

2.2 Syntéza a deskripcia hlavných a čiastkových cieľov národného projektu

Táto časť identifikuje a opisuje **hlavné a čiastkové ciele** NP ŠNN na základe žiadosti o NFP a tiež v zmysle kontextu a stratégií, pre ktoré bol tento projekt pripravovaný.

Hlavné ciele:

1) **znížiť** riziká sociálneho vylúčenia,
2) **zvýšiť** kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce.

Čiastkové ciele:

1) **overiť** inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených,
2) **prepojiť** oddelené politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti,
3) **znížiť** riziká opakovaného páchania trestnej činnosti,
4) **obmedziť** vznik možných krízových situácií v bezprostrednom okolí osôb vracajúcich sa z väzenia,
5) **zapracovať** do všeobecne záväzných právnych predpisov a interných riadiacich aktov vyhodnotené výsledky,
6) **zvýšiť** kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce.

Vyššie uvedené **hlavné** a **čiastkové ciele** by sa mali realizovať cez splnenie série úloh, ktoré sú definované v žiadosti o NFP v častiach **1.2 až 1.5 analýzy.**

Ad 1) Overiť z výskumného hľadiska znamená **otestovať a vyhodnotiť** (nielen navrhovaných šiestich intervenčných programov ale napr. aj intervenčných postupov pre viacnásobne znevýhodnených, inovovaných stratégii prepojenia spolupráce ZVJS, ÚPSVaR a ďalších zainteresovaných strán), **a tiež preukázať, v čom je nový systém lepší ako súčasný aj v zmysle ostatných čiastkových cieľov (2-6).** Súčasťou testovania a vyhodnotenia musí byť aj **sada indikátorov a nástrojov** (prostriedkov) **na ich meranie**, ktoré je potrebné zadefinovať čo najskôr, čo ale predpokladá nielen internú diskusiu v rámci projektového tímu ale aj s ďalšími zainteresovanými stranami. Indikátory musia byť definované ako prvé, to ako ich budeme merať vyplynie z toho, aké indikátory sú a aké zdroje údajov vieme na OVERENIE efektívnosti použiť. Ide o syntézu tvrdých ale aj mäkkých „dôkazov" o tom, že nový systém je nielen inovovaný ale aj v čom je lepší.

Predpokladá sa príprava postupov ako budeme merať efektívnosť intervenčných programov, predbežne v zmysle troch faktorov:

a) subjektívne ale štruktúrované hodnotenie odsúdenými,
b) štruktúrované zhodnotenie realizátormi aktivít (najmä mäkké dáta),
c) katamnestické sledovanie (mäkké aj tvrdé dáta o fungovaní prepustených v sledovaní).

Ad 2) Prepojiť politiky penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti - pri tomto cieli je potrebné upresniť a zreálniť prepojenie z hľadiska možností a prípadných plánov legislatívnych úprav, keďže mosty medzi uvedenými politikami majú aj právne aj praktické súvislosti a dopady.

Ad 3) Znížiť riziká opakovaného páchania trestnej činnosti (recidívy) je z hľadiska kontextu prijímateľa projektu (ZVJS) podstatný cieľ a súčasť celkovej **stratégie ZVJS zameranej na efektívnu sekundárnu a terciárnu prevenciu kriminality.** Za kľúčové tu považujeme nastavenie realistických cieľov a z nich vyplývajúcich jasne merateľných indikátorov. Mnoho faktorov, ktoré znižujú riziko (resp. zvyšujú) sú mimo dosah projektu, ale je potrebné ich

v rámci VA jasne pomenovať. Aj v zmysle čiastkových cieľov 6 a 4 by sme mali vedieť preukázať aj to, že inovovaný systém pomáha **zlepšiť kvalitu života** prepustených, ich rodín, komunít, v ktorých žijú aj v spoločnosti. Indikátory pre naplnenie cieľa č. 3 by mali vedieť zachytiť aj tento cieľ.

Ad 4) Obmedziť vznik krízových situácií po prepustení. Dôležitá je identifikácia krízových situácií a explicitný výber tých, ktoré vieme cez projekt a jeho výstupy „obmedzovať". Ako v predošlých krokoch nasleduje identifikácia konkrétnych indikátorov a spôsobov hodnotenia ich úspešnosti.

Ad 5) Zapracovať výstupy do všeobecne záväzných právnych predpisov a interných riadiacich aktov – aj keď tento cieľ vyplýva z predošlých čiastkových cieľov, je potrebné stanoviť už v najbližšom období, ktoré predpisy a akty a rámcovo akým spôsobom sa majú meniť. Legislatívny proces aj na nižších úrovniach je komplexný a dlhotrvajúci.

Ad 6) Zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. Stanoviť kritériá (ciele), ako priamo a nepriamo projekt vie aj vo fáze po projekte zabezpečiť tento cieľ. Ako pri všetkých cieľoch postupovať podľa princípov v časti 2.1. analýzy.

2.3 Analýza súčasného stavu v tematických oblastiach podaktivít národného projektu a v oblasti spájajúcich prvkov penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti

2.3.1 Výstupné oddiely

2.3.1.1 Strategické dokumenty

Kľúčovým aspektom procesov plánovania je najmä zladenie rôznorodých záujmov a názorov aktérov vo vzťahu k rozvoju určitej oblasti a práve názorové prieniky sa následne pretavia do vzniku strategických dokumentov. Strategické dokumenty možno vo všeobecnosti charakterizovať ako základné nástroje riadenia a koordinácie v určitej oblasti, stanovujúce základné rozvojové smery a ciele, ktoré sa majú dosiahnuť, rovnako ako cesty a postupy, ktorými sa majú dosiahnuť. Vzhľadom na multidisciplinárne zameranie NP ŠNN[69] nie je vždy dobre možné identifikovať relevantné strategické dokumenty, ktoré v určitých oblastiach predstavujú prierezový materiál s problematikou NP ŠNN. Preto predmetná kapitola VA sumarizuje vybrané časti strategických dokumentov tak na nadnárodnej ako aj na národnej úrovni, ktoré majú čo i len potenciálne prepojenie s problematikou NP ŠNN, s cieľom vytvoriť argumentačnú platformu pri odôvodnení postupov a cieľov NP ŠNN.

[69] Vzhľadom na zameranie projektu tak na penitenciárnu ale aj postpenitenciárnu oblasť, špecifické cieľové skupiny, rôzne typy kriminalít, atď.

2.3.1.1.1 Nadnárodná úroveň

Na nadnárodnej úrovni je penitenciárna, ako aj postpenitenciárna starostlivosť o odsúdených upravená vo viacerých dokumentoch a to najmä :

- Štandardné minimálne pravidlá OSN pre zaobchádzanie s väzňami (pravidlá Nelsona Mandelu),
- Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy členských štátov,
- Všeobecné správy CPT.

Štandardné minimálne pravidlá Organizácie Spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami (pravidlá Nelsona Mandelu)

Komisia OSN pre prevenciu kriminality a trestné súdnictvo (skr. CCPCJ) schválila upravené medzinárodné pravidlá pre zaobchádzanie s väzňami s dôrazom na väčšie rešpektovanie ich ľudských práv. Revidovala štandardy, ktoré sú v platnosti už 60 rokov. Novelizované väzenské štandardy sa nazývajú Mandelove pravidlá po zosnulom aktivistovi a prezidentovi Juhoafrickej republiky Nelsonovi Mandelovi.

Nasledovne uvádzame vybrané pravidlá úzko súvisiace s problematikou reintegrácie odsúdených do spoločnosti.

Pravidlo 87 - Pred ukončením VTOS je žiaduce, aby boli podniknuté kroky na zabezpečenie postupného návratu do života v spoločnosti. Tento cieľ možno dosiahnuť najmä podmienečným prepustením s určitým druhom dohľadu, ktorý by mal byť v interakcii s účinnou sociálnou pomocou.

Pravidlo 88

Zaobchádzanie s väzňami by nemalo zdôrazňovať ich vylúčenie zo spoločnosti. Preto by sa mali najmä MVO a sociálne inštitúcie snažiť napomáhať väzenskému personálu pri plnení ich úloh pri sociálnej rehabilitácii väzňov.

Mala by existovať interakcia obvineného so sociálnym pracovníkom s povinnosťou udržiavať a zlepšovať všetky žiaduce vzťahy väzňa so svojou rodinou a s hodnotnými sociálnymi agentúrami. Kroky by mali byť v maximálnej miere zlučiteľné so zákonmi a právnymi predpismi týkajúcimi sa občianskych záujmov, práv sociálneho zabezpečenia a iných sociálnych dávok väzňov.

Pravidlo 107 - Od začiatku TOS je potrebné zvážiť budúcnosť väzňa po prepustení a aby bola podporovaná a poskytovaná pomoc pri udržiavaní alebo nadväzovaní takýchto vzťahov s osobami alebo mimo väzenia, ktoré môžu podporovať reintegráciu väzňa a záujmy jeho rodiny.

Pravidlo 108 - Služby a agentúry, vládne alebo iné orgány, zabezpečia pri prepustení väzňa a pri jeho opätovnom začlenení sa v spoločnosti, pokiaľ je to možné a potrebné, aby sa mu poskytli primerané dokumenty a identifikačné doklady, ubytovanie, práca a dostatočné prostriedky na to, aby sa dostali na miesto ich pobytu a aby sa udržali v období bezprostredne nasledujúcom po ich prepustení.

Odporúčanie Rec (2006) 2 Výboru ministrov Rady Európy členským štátom o Európskych väzenských pravidlách:

V rámci uvedeného odporúčania považujeme za dôležité poukázať na najvýznamnejšie články, ktoré akcentujú na dôsledné zaobchádzanie s odsúdenými v súvislosti s ich prepustením na slobodu a ich následnú reintegráciu do spoločnosti.

Pravidlo 33.3 - ustanovuje, že všetci odsúdení majú mať prospech z opatrení určených nato, aby im pomáhali pri ich návrate na slobodu po prepustení. Majú byť prijaté kroky, ktoré zaistia, aby boli väzni podľa potreby pri prepustení na slobodu vybavení príslušnými dokladmi a preukazmi totožnosti a aby im bola poskytnutá pomoc pri hľadaní ubytovania a práce. Väzni prepustení na slobodu majú byť súčasne zabezpečení priamymi prostriedkami na živobytie, majú byť primerane a adekvátne oblečení s ohľadom na klímu a ročné obdobie a majú mať dostačujúce prostriedky na dopravu do cieľa ich cesty. Rozličné kroky, ktoré sa v zmysle pravidla 33 musia podniknúť, sú navrhnuté tak, aby zaistili poskytnutie pomoci pri prechode z väznice do života v spoločnosti všetkým väzňom, vrátane obvinených.

Pravidlo 106.3 - ustanovuje, že vzdelávacie programy pre odsúdených majú byť prispôsobené plánovanej dĺžke ich zotrvania vo väznici. Uvedené pravidlo sa zaoberá len vzdelávaním odsúdených a treba ho vysvetľovať v spojení s pravidlom 26, ktoré obsahuje všeobecné predpisy o vzdelávaní väzňov. Pravidlo 106 zdôrazňuje centrálnu úlohu vzdelávania a rozvoja zručností v režime odsúdených a povinnosť orgánov povzbudiť vzdelávacie snahy odsúdených a poskytnúť im vhodné vzdelávacie programy.

Pravidlo 107.1-5 - ustanovuje, že odsúdeným osobám sa má pomáhať v dostatočnom časovom predstihu prostredníctvom metód a osobitných programov, ktoré im dajú možnosť prejsť zo života vo väznici do života v spoločnosti rešpektujúceho zákon. Obzvlášť v prípade odsúdených s dlhšími TOS, majú byť prijaté kroky na zaistenie pozvoľného návratu do života v slobodnej spoločnosti. Uvedený cieľ možno dosiahnuť predprepúšťacím programom vo väznici, alebo čiastočným či podmienečným prepustením pod dohľadom kombinovaným s účinnou sociálnou pomocou.

Väzenské orgány majú úzko spolupracovať so službami a inštitúciami, ktoré pomáhajú prepusteným väzňom a majú nad nimi dohľad, aby dali možnosť všetkým odsúdeným opätovne sa zaradiť do spoločnosti, najmä pokiaľ ide o rodinný život a zamestnanie.

Predstavitelia uvedených sociálnych služieb alebo inštitúcií majú mať povolený neobmedzený prístup do väzníc a k väzňom, aby mohli pomáhať s prípravami na prepustenie a plánovaním programov starostlivosti po prepustení. Predpisy v pravidle 107.1 doplňujú ustanovenia z pravidla 33 s ohľadom na prepustenie na slobodu všeobecne. Pravidlo 107 treba vysvetľovať v spojení s Odporúčaním (2003) 22 Výboru ministrov o podmienečnom prepustení (Parole). Ako toto odporúčanie vyžaduje, je nutné venovať zvláštnu pozornosť potrebe umožniť väzňom viesť život v spoločnosti v súlade so zákonom. Režimy pred prepustením na slobodu sa majú sústreďovať na ukončenie VTOS a spojenia so spoločnosťou spôsobom stanoveným v pravidle 107 a ďalších ustanoveniach vypracovaných v odporúčaní. Odvolanie sa na orgány v pravidle 107. 4 treba vysvetliť so zahrnutím probačných služieb, pretože ak majú byť väzni prepustení podmienečne, je obzvlášť dôležitá spolupráca s orgánom zodpovedným za kontrolu podmienečného prepustenia.

Odporúčanie Rec (2010) 1 Výboru ministrov členských štátov o probačných pravidlách Rady Európy

Vo svojej úvodnej časti Odporúčanie vymedzuje **Základné princípy**, kde je *a priori* dôležité pravidlo 1 ustanovujúce, že probačné orgány sa musia snažiť o obmedzenie opakovaného páchania trestnej činnosti vytvorením pozitívneho vzťahu s páchateľom trestného činu na účely dohľadu (v prípade potreby vrátane kontroly), vedenie a pomoci, ako aj na zabezpečenie ich úspešnej sociálnej integrácie. Probácia tak zvyšuje bezpečnosť spoločnosti a zabezpečuje spravodlivý výkon justície. Probačné orgány budú spolupracovať s ďalšími verejnými a súkromnými organizáciami a miestnymi spoločenstvami na podpore sociálneho zapojenia páchateľov trestnej činnosti. Pre uspokojenie často komplexných potrieb páchateľov trestnej činnosti a pre zvýšenie bezpečnosti spoločnosti je nevyhnutné koordinované a vzájomne sa doplňujúce práce viacerých orgánov z niekoľkých odborov.

Významnou časťou uvedeného odporúčania je časť s názvom **Integrácia do spoločnosti** (pravidlá 59-61), ktorá ustanovuje, že v prípade, že sú probačné orgány zodpovedné za dohľad nad páchateľmi trestných činov po prepustení, sú povinné v spolupráci s väzenskými orgánmi, páchateľmi trestných činov, ich rodinami a spoločnosťou pracovať na príprave ich prepustenia a opätovného zapojenia do spoločnosti. Mali by nadviazať kontakty s kompetentnými službami vo väzení, ktoré poskytnú podporu pre ich sociálnu a pracovnú integráciu po prepustení. Probačné orgány by mali mať všetok potrebný prístup k väzňom, aby im bolo umožnené poskytovanie pomoci s prípravou na ich prepustenie a plánovanie ich opätovného usídlenia, ktoré zabezpečí kontinuitu a starostlivosť nadväzovaním na konštruktívne dielo, ktoré bolo budované v priebehu väzby. Dohľad nasledujúci po predčasnom prepustení by mal mať za cieľ splnenie potrieb opätovného usadenia páchateľa trestného činu, akým je zabezpečenie zamestnania, bývania, vzdelania a dodržiavanie podmienok prepustenia, tak aby bolo obmedzené riziko opätovného spáchania trestného činu a spôsobenie vážnej škody.[70]

Odporúčanie CM / Rec (2008) 11 Výboru ministrov členským štátom o európskych pravidlách pre mladistvých páchateľov, ktorí podliehajú sankciám alebo opatreniam

Pravidlo 50.1 - ustanovuje, že mladistvým, ktorí sú zbavení slobody, sa zaručuje rôznorodosť zmysluplných činností a intervencií podľa individuálneho celkového plánu, ktorý je zameraný na postup v menej reštriktívnych režimoch a príprava na prepustenie a opätovné začlenenie do spoločnosti. Tieto činnosti a intervencie podporia ich činnosť telesného a duševného zdravia, sebaúcty a zmyslu pre zodpovednosť a rozvíjať postoje a zručnosti, ktoré zabránia ich opätovnému spáchaniu trestných činov.

Pravidlo 50.2 - vymedzuje, že mladiství sa vyzývajú, aby sa zúčastňovali na takýchto činnostiach a intervenciách.

Osobitná časť s názvom Príprava na prepustenie (pravidlá 100.1-103) vymedzuje, že všetkým mladistvým zbaveným slobody sa poskytne pomoc pri prechode na život po prepustení. Všetci odsúdení mladiství budú pripravení na prepustenie špeciálnymi formami intervencie.

[70] Odporúčanie Rec (2010) 1 Výboru ministrov členských štátov o probačných pravidlách Rady Európy. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/download/mezdok_Evrospka_probacni_pravidla.pdf

Musia sa podniknúť kroky na zabezpečenie postupného návratu mladistvého do života v spoločnosti.

Od začiatku VTOS sú inštitucionálne orgány a služby, ktoré dohliadajú a pomáhajú prepusteným mladistvým, povinné im umožniť

a) pomoc pri návrate do svojej rodiny alebo pri hľadaní pestúnskej rodiny a pomáhať im rozvíjať iné sociálne oblasti vzťahov,
b) hľadanie ubytovania,
c) pokračovanie vo vzdelávaní a odbornej príprave,
d) hľadanie zamestnania,
e) ich postúpenie príslušným sociálnym a zdravotníckym agentúram,
f) poskytovanie peňažnej pomoci.

Správy CPT[71]

V posledných rokoch kladie Rada Európy vo svojom úsilí zaručiť dodržiavanie ľudských práv čoraz väčší dôraz na predchádzanie porušeniam. Článok 3 Európskeho dohovoru o ľudských právach ustanovuje, že „*Nikoho nemožno mučiť alebo podrobovať neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu*". Tento článok bol podnetom na prijatie Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania v roku 1987. Dohovor zavádza mimosúdny preventívny mechanizmus na ochranu zadržiavaných osôb. Jeho základom je systém návštev, ktoré vykonáva CPT. Sekretariát CPT je súčasťou Generálneho riaditeľstva pre ľudské práva Rady Európy. [72]

CPT navštevuje miesta zadržiavania (napr. väzenia a zariadenia na zadržiavanie mladistvých, policajné stanice, záchytné tábory pre cudzincov alebo psychiatrické nemocnice) s cieľom zistiť, akým spôsobom sa zaobchádza s osobami zbavenými slobody a v prípade potreby odporučiť štátu nápravu. Okrem toho CPT každoročne vypracúva všeobecnú správu o činnosti, ktorá sa zverejňuje.

V oblasti resocializácie odsúdených sa CPT venovala vo viacerých správach, pričom uvádzame tie najvýznamnejšie:

- 47 - Výňatok z druhej všeobecnej správy [CPT/Inf (92) 3]

Uspokojivý program aktivít (práca, vzdelávanie, šport atď.) má pre celkovú pohodu väzňov kľúčový význam. Platí to pre všetky zariadenia – tak na výkon trestu ako aj na výkon väzby. CPT zistil, že aktivity ponúkané v mnohých zariadeniach na výkon väzby sú mimoriadne obmedzené. Organizácia režimových aktivít v takýchto zariadeniach – v ktorých dochádza k pomerne rýchlej obmene väzňov – nie je jednoduchá. Je samozrejmé, že v nich nemožno očakávať individualizované programy takého typu, o aké sa možno snažiť v ústave na výkon trestu.

[71] Výročné správy Výboru CPT, štandardy, resp. normy Výboru CPT, referenčné a pracovné dokumenty, publikácie a ďalšie priebežne aktualizované informácie sú prístupné (v angličtine a francúzštine) na oficiálnom webovom sídle Výboru CPT v podsekcii „Dokumenty (Documents)": http://www.cpt.coe.int/en/docspublic.htm . Priebežne aktualizovaný zoznam členov Výboru CPT je prístupný (v angličtine a francúzštine) v rámci oficiálneho webového sídla Výboru CPT v podsekcii „Členovia (Members)": http://www.cpt.coe.int/en/members.htm .

[72] Dostupné online na: https://www.coe.int/en/web/cpt/about-the cpt?p_p_id=56_INSTANCE_2sd8GRtnPW2B&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-4&p_p_col_count=1&_56_INSTANCE_2sd8GRtnPW2B_languageId=sk_SK

- 33 - Výňatok z jedenástej všeobecnej správy [CPT/Inf (2001) 16]

Väzni odsúdení na doživotie a na dlhodobé CPT nevidí žiaden dôvod na to, aby sa na všetkých väzňov, ktorým bol uložený istý konkrétny typ trestu, vzťahovali rovnaké obmedzenia bez rozdielu a bez individuálneho posúdenia rizika, ktoré sa s nimi môže (alebo nemusí) spájať. Títo väzni by mali mať prístup k širokej škále zmysluplných aktivít rôznej povahy (pracovná aktivita, podľa možnosti s prvkami odbornej prípravy; vzdelávanie; šport; rekreačné aktivity/združovanie). Navyše by mali mať do istej miery možnosť vybrať si spôsob trávenia času, čím sa podporuje ich zmysel pre samostatnosť a osobná zodpovednosť. Mali by sa robiť aj ďalšie kroky s cieľom zmysluplne stráviť dobu výkonu trestu; dôležitými prvkami sú najmä individualizované programy a primeraná psychosociálna podpora, ktoré týmto väzňom pomáhajú vyrovnať sa s uväznením a pripraviť sa na prepustenie, keď naň nastane čas. Negatívne účinky inštitucionalizácie na väzňov s dlhodobými trestami budú menej výrazné a títo väzni budú lepšie pripravení na prepustenie, keď budú schopní udržiavať efektívne kontakty s vonkajším svetom.

Medzi ďalšie významné dokumenty, ktoré sa zaoberajú problematikou odsúdených radíme aj Uznesenie Európskeho parlamentu o väzenských systémoch a podmienkach č. 2015/2062, Odporúčanie Výboru ministrov Rec (2003) 22 členským štátom o podmienečnom prepustení (dohľade), Odporúčanie Výboru ministrov CM/Rec (2012) 12 členským štátom o väznených cudzích štátnych príslušníkoch, Odporúčanie Výboru ministrov R (2006) 13 členským štátom o používaní vyšetrovacej väzby, podmienkach, za ktorých sa uskutočňuje a poskytovaní záruk voči zneužitiu a iné.

2.3.1.1.2 Národná úroveň

V podmienkach Slovenskej republiky v nadväznosti na NP ŠNN možno vymedziť tri základné kategórie strategických dokumentov:

- Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky,
- Aktuálne koncepcie ZVJS,
- Iné súvisiace strategické dokumenty.

Programové vyhlásenia vlády Slovenskej republiky 2016-2020[73]

V rámci programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky na roky 2016 až 2020 sa v predmetnom dokumente explicitne nenachádza žiadna zmienka o resocializácii či recidíve.

V oblasti Trestná politika a väzenstvo možno za prierezové témy s NP ŠNN považovať:

- riešenie aplikačných problémov v súvislosti s postihovaním drogovej trestnej činnosti,
- možnosti vytvorenia účinných nástrojov vyhodnocovania uplatňovania trestnoprávnych predpisov v rámci aplikačnej praxe a
- v oblasti **väzenstva rekonštrukcie ústavov a zabezpečenie realizácie výstavby nových objektov** s cieľom udržania, modernizácie a zvýšenia súčasných ubytovacích kapacít zboru.

[73] Dostupné online na: https://www.vlada.gov.sk/data/files/7179.pdf

Aktuálne koncepcie ZVJS[74]

Aktuálne schválené koncepcie jednotlivých úsekov služobnej činnosti ZVJS sú:

- Koncepcia aplikovaného penologického výskumu na roky 2016 až 2026 a dlhodobá orientácia analyticko-výskumnej činnosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže
- Koncepcia bezpečnosti vo väzenstve Slovenskej republiky na roky 2011 až 2020;
- Koncepcia poskytovania zdravotnej starostlivosti v ZVJS na roky 2011 – 2020;
- Koncepcia zamestnávania väznených osôb na roky 2011 až 2020;
- Koncepcia bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže na roky 2013 až 2020;
- Koncepcia vzdelávania;
- Koncepcia ďalšieho postupu informatizácie Zboru väzenskej a justičnej stráže na roky 2012 – 2020.

Nie všetky koncepcie obsahujú prierezové témy s NP ŠNN, preto nižšie v texte sumarizujeme len vybrané koncepcie.

A) Aktualizovaná koncepcia väzenstva Slovenskej republiky na roky 2011 až 2020[75]

V predmetnej koncepcii môžeme identifikovať ucelenú oblasť súvisiacu s NP ŠNN, a to v popise aktivít pri príprave odsúdených na prepustenie z VTOS. K zabezpečeniu účelu VTOS a s cieľom vytvoriť čo najlepšie podmienky na realizáciu programov zaobchádzania, ktoré smerujú k príprave odsúdených na prepustenie z VTOS je potrebné najmä:

- prehlbovať diferenciáciu a **individualizáciu VTOS vo vzťahu k jednotlivým kategóriám odsúdených** a uplatňovať účinný program zaobchádzania, a tým sa podieľať na postupnom znižovaní kriminality,
- **motivovať odsúdeného**, aby na základe pozitívnej zmeny postojov spolurozhodoval o svojom právnom postavení a rozsahu práv a zmiernení vo VTOS,
- popri štandardnom VTOS ďalej **rozvíjať zaobchádzanie s odsúdenými v špecializovaných oddieloch**, kde sa umiestňujú odsúdení, ktorí trpia duševným ochorením, poruchou osobnosti alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie, alebo u ktorých je potrebné uplatňovať osobitné bezpečnostné opatrenia,
- v spolupráci s akreditovanými školami a školskými zariadeniami zabezpečovať plnenie povinnej školskej dochádzky u mladistvých odsúdených, **zvyšovať vzdelanostnú úroveň**, **realizovať rekvalifikačné kurzy** odsúdených a **upevňovať pracovné návyky** s cieľom uplatnenia sa na trhu práce po prepustení na slobodu,
- aktívne vyhľadávať primerané zdroje financovania vzdelávacích aktivít s **využitím mimorozpočtových zdrojov a finančných prostriedkov Európskej únie**,
- **osobitnú pozornosť** v procese zaobchádzania venovať populácii **odsúdených, ktorí sú evidovaní ako užívatelia drog**, s dôrazom na uplatňovanie preventívnych a liečebných

[74] Dostupné online na: https://portal.zvjs.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=13:koncepcie-zvjs&catid=2:uncategorised&Itemid=435
[75] Dostupné online na: https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/9932/1

postupov, osvetovú činnosť a dobrovoľnú liečbu drogových závislostí v špecializovaných zdravotníckych zariadeniach pre liečbu drogovo závislých,
- rozvíjať **spoluprácu s vládnymi a mimovládnymi organizáciami a záujmovými združeniami**.

A) <u>Koncepcia poskytovania zdravotnej starostlivosti v Zbore väzenskej a justičnej stráže na roky 2011 až 2020</u>[76]

V súvislosti s orientáciou NP ŠNN v oblasti látkových závislostí predstavuje predmetná koncepcia kľúčový strategický dokument. Za primárne úlohy väzenského zdravotníctva v najbližšom období bude o. i. považované:
- **riešenie problému ústavnej formy ochranných liečení**[77] zriadením psychiatrických liečební zboru určené na súdom nariadené ochranné liečenia a dobrovoľné liečby závislostí počas VTOS,
- **zriadenie liečebne pre mladistvých** v Ústave na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých v Sučanoch a podporovať aj aktivity smerujúce k vytvoreniu a rozšíreniu dobrovoľnej liečby a rovnako v ďalšom období bude potrebné zvyšovať kapacitu ochranných liečení podľa požiadaviek súdov,
- **zefektívnenie súdom nariadenej liečby závislostí** tak, aby plnila svoj účel v podmienkach väzenstva (ambulantná liečba závislostí je totiž v podmienkach väzenstva málo efektívna vzhľadom k samotnej podstate tejto liečby, kedy predpokladom pre takúto liečbu je poskytovanie zdravotnej starostlivosti v reálnych životných podmienkach pacienta) a s určitosťou by mala byť zabezpečená kontinuita súdom nariadenej liečby vykonávanej počas výkonu trestu s ambulantnou liečbou po ukončení VTOS.

B) <u>Koncepcia zamestnávania väznených osôb na roky 2011 až 2020</u>[78]

Oblasť zamestnávania odsúdených má v rámci NP ŠNN dvojakú úlohu. Na jednej strane nezamestnanosť predstavuje jeden z kľúčových kriminogénnych faktorov, na strane druhej zamestnávanie odsúdených z časového hľadiska do istej miery limituje špecifiká zaobchádzania s odsúdenými vo výstupnom oddiele, preto je dôležité poznať strategické zámery zamestnávania väznených osôb v predmetnej koncepcii, medzi ktoré patria najmä:
- udržať, rozšíriť a skvalitniť činnosti stredísk vedľajšieho hospodárstva zameraných na výrobu produktov pre vlastnú potrebu zboru,
- smerovať ťažisko zamestnávania do vnútorných priestorov ústavov a
- prevádzkovanie, rekonštrukcie a výstavby nových priestorov v ústavoch vhodných na zamestnávanie väznených osôb.

---

[76] Dostupné online na: https://portal.zvjs.sk/images/koncepcie/Koncepcia%20poskytovania%20zdravotnej%20starostlivosti%20v%20ZVJS%20na%20roky%202011%20-%202020.pdf.

[77] Keďže za ústavné liečenie možno považovať iba také, ktoré sa vykonáva na oddelení s trvalým, teda 24 hodinovým zdravotníckym zabezpečením. Túto podmienku spĺňajú len psychiatrické oddelenia nemocníc alebo psychiatrických liečební, naopak nespĺňajú ju psychiatrické stacionáre vykonávajúce ochranné liečenie v jednotlivých ústavoch zboru.

[78] Dostupné online na: https://portal.zvjs.sk/images/koncepcie/Koncepcia_zamestnavania_2011_2020.pdf.

C) Koncepcia aplikovaného penologického výskumu na roky 2016 až 2026 a dlhodobá orientácia analyticko-výskumnej činnosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže[79]

V rámci aplikovaného penologického výskumu, ktorý bol kreovaný v podmienkach ZVJS v roku 2016, boli formulované nosné oblasti dlhodobej orientácie analyticko-výskumnej činnosti. V súvislosti s NP ŠNN má predmetná koncepcia presah najmä v nižšie uvedených oblastiach:

- **dlhodobé a doživotné tresty** - je potrebné preskúmať, či sa významným obmedzovaním kontaktu so spoluodsúdenými dosahuje psychická stabilizácia doživotne odsúdeného a problematickým sa tak stáva aj zmysluplné využitie voľného času (výskumný zámer - Efektivita práce s odsúdenými vo výstupných oddieloch),
- **recidíva** - je potrebné podrobiť efektívnosť nástrojov trestnoprávnej represie podrobnému penologickému výskumu a keďže kľúčové faktory na vznik kariéry recidivistu sa vo väčšine prípadov vytvárajú v detstve a dospievaní, preto osobitnou výskumnou otázkou budú mechanizmy zabránenia recidívy mladistvých páchateľov (výskumné zámery – 1. Nástroje na hodnotenie rizika sociálneho zlyhania páchateľov trestnej činnosti 2. Kľúčové faktory na vznik „kariéry" recidivistu),
- **juvenilná justícia z pohľadu penológie** - predmetom penologického výskumu by vo všeobecnosti mala byť analýza predmetných osobitných ustanovení týkajúcich sa mladistvých v jednotlivých právnych predpisoch a ich aplikácie v kontexte napĺňania účelu trestnoprávneho sankcionovania mladistvých v praxi (výskumné zámery - Vplyv väzenského prostredia a systému zaobchádzania na resocializáciu mladistvých. (strednodobý),
- **resocializačné a výchovné vzdelávacie programy** - vynútené sociálne vylúčenie počas VTOS (najmä pri dlhodobých trestoch) spôsobuje stratu sociálneho zázemia, preto účelom resocializačných aktivít je identifikovať kľúčové kompetencie potrebné k sociálnemu začleneniu po prepustení z VTOS a prostredníctvom štandardizovaných resocializačných vzdelávacích programov (napr. resocializačný kurz finančnej gramotnosti, resocializačný kurz digitálnej gramotnosti, resocializačný kurz komunikačných zručností a pod.) pomôcť odsúdeným získať, obnoviť alebo posilniť schopnosti samostatne riešiť ich problémy po prepustení z VTOS (výskumné zámery - 1. Analýza politiky a programov práce s páchateľmi užívajúcimi drogy v trestnoprávnom systéme, 2. Analýza politiky a programov pre prácu s páchateľmi násilia na ženách),
- **práva a povinnosti väznených osôb** - významnou témou v tejto oblasti je vplyv zamestnávania odsúdených v kontexte možnej recidívy u väznených osôb, pričom pozitívne faktory zaradenia do práce sú viditeľné priamo vo výkone trestu (možnosť zárobku, vyplnenie času, pracovné návyky a pod.), rovnako je však potrebné preskúmať, aký má zamestnávanie vplyv na to, aby sa odsúdení po vykonaní TOS zaradili do civilného života v kontexte získaných pracovných návykov, schopností a zručností, prípadne absolvovaného kvalifikačného/rekvalifikačného kurzu bez toho, aby ďalej páchali trestnú činnosť (výskumný zámer - Modely financovania a organizácie zamestnávania odsúdených na Slovensku a v zahraničí).

[79] Dostupné online na: https://portal.zvjs.sk/images/koncepcie/Koncepcia_APV_n%20roky%202016%20az%202026.pdf.

Iné súvisiace strategické dokumenty

Vychádzajú zo všetkých súvisiacich koncepčných materiálov zasahujúcich do výkonu trestnej politiky v Slovenskej republike, hlavných úloh ZVJS a aktuálnych výziev budúceho vývoja. Presah s NP ŠNN majú nižšie uvedené dokumenty[80] v nasledujúcich častiach:

- **Stratégia prevencie kriminality a inej protispoločenskej činnosti v Slovenskej republike na roky 2016 až 2020**[81] - skupinu objektov prevencie kriminality tvoria o. i. páchatelia - najmä problematická mládež, recidivisti, páchatelia s nízkym sociálnym statusom a sociálne vylúčené komunity a jednou z priorít stratégie je práve prevencia kriminality v rizikových skupinách (o. i. aj osoby prepustené z výkonu trestu – účinnejšia resocializácia páchateľov trestných činov);
- **Národná protidrogová stratégia Slovenskej republiky na obdobie rokov 2013 až 2020**[82] - medzi identifikované nové problémy a potreby o. i. patrí aj primeraná integrácia opatrení a služieb vo väzenstve na znižovanie rizík súvisiacich s užívaním drog, pričom v oblasti dopytu po drogách je o. i. potreba rozšíriť tvorbu, dostupnosť a pokrytie opatrení na zníženie dopytu vo väzenskom prostredí na základe posúdenia zdravotných parametrov a potrieb väzňov s cieľom dosiahnuť starostlivosť na kvalitatívne rovnakej úrovni ako starostlivosť v spoločnosti, v súlade s právom na zdravotnú starostlivosť a ľudskú dôstojnosť ukotveným v Ústave SR ako aj v Európskom dohovore o ľudských právach
  a Charte základných ľudských práv, takáto starostlivosť by sa mala zaistiť počas všetkých fáz trestného konania a po prepustení na slobodu;
- **Národný program prevencie HIV/AIDS v Slovenskej republike na roky 2017 až 2020**[83] - v rámci aktivít prevencie pred HIV/AIDS sa národný program v oblasti väzenstva zameriava o. i. na prevenciu HIV/AIDS v ÚVTOS a ÚVV zabezpečenie dostupnosti kondómov a poradenstva dobrovoľného testovania na HIV protilátky;
- **Národný akčný plán pre problémy s alkoholom na roky 2013 až 2020**[84] – medzi jednotlivé úlohy a ciele predmetného akčného plánu pre oblasť väzenstva o. i. patrí vzdelávanie odsúdených v ústavoch na VTOS v oblasti, negatívnych aspektov užívania alkoholu a komplikácii alkoholizmu, zvýšenie zdravotného povedomia odsúdených v oblasti škodlivých účinkov alkoholu a jeho chronického nadužívania, organizačné a metodické riadenie a zabezpečenie podmienok súdom nariadeného ochranného protialkoholického liečenia u osôb vo VTOS, vyhotovovanie a distribúcia edukačných letákov s protialkoholovou tematikou obvineným a odsúdeným osobám vo VV alebo vo VTOS;

[80] Absenciu prepojenia NP ŠNN a národných strategických dokumentov možno konštatovať napr. v dokumentoch Národná rámcová stratégia podpory sociálneho začlenenia a boja proti chudobe, Stratégia Slovenskej republiky pre integráciu Rómov do roku 2020 a Národná stratégia zamestnanosti Slovenskej republiky do roku 2020.
[81] Dostupné online na: https://www.minv.sk/?zakladne-dokumenty-rvpk
[82] Dostupné online na: http://www.health.gov.sk/?protidrogova-politika.
[83] Dostupné online na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/epida/Narodny_Program_Prevencie_HIV_AIDS_v_SR_na_roky_2017_2020.pdf.
[84] Dostupné online na: http://www.uvzsr.sk/docs/info/podpora/Aktualizacia_Narodneho_akcneho_planu_pre_problemy_s_alkoholom_na_roky_2013_2020.pdf.

- **Národný akčný plán na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 už 2019**[85] - medzi jednotlivými úlohami vybraného akčného plánu sa pre oblasť väzenstva nachádza úloha spolupracovať pri vypracovaní metodických postupov a štandardov pre prácu s páchateľmi násilia na ženách.

2.3.1.2 Právne aspekty

Všeobecný právny rámec VTOS je ustanovený v Trestnom poriadku, ktorý ako jeden z dvoch trestnoprávnych kódexov[86] upravuje procesnoprávne aspekty trestného konania. Samotná definícia trestného konania je zakotvená v § 10 ods. 15 Trestného poriadku, ktorým je len stroho konštatované, že *trestné konanie je konanie podľa tohto zákona*. De facto daná definícia vyjadruje skutočnosť, že akékoľvek ustanovenie Trestného poriadku upravuje procesnoprávne aspekty trestného konania. V teoretickej aj praktickej rovine je aj vzhľadom na už uvedené, možné jednoznačne vyvodiť, že VTOS je súčasťou trestného konania, pretože je v rámci Trestného poriadku právne upravený.

Trestný poriadok sa systematicky člení na 7 častí, pričom štvrtá časť s názvom Vykonávacie konanie obsahuje v druhom diely prvej hlavy právnu úpravu VTOS. Právnu úpravu VTOS v Trestnom poriadku možno označiť len za rámcovú, pretože hneď vo svojom prvom ustanovení, konkrétne v § 407 ods. 1 ustanovuje, že *spôsob výkonu trestu odňatia slobody upravuje osobitný zákon*[87]. Ostatné ustanovenia druhého dielu prvej hlavy štvrtej časti Trestného poriadku upravujú len všeobecne nariadenie výkonu trestu (§ 408 Trestného poriadku), odklad výkonu trestu (§ 409 a nasl. Trestného poriadku), rozhodovanie o zmene spôsobu výkonu trestu (§ 411 Trestného poriadku), prerušenie výkonu trestu (§ 412 Trestného poriadku), upustenie od výkonu trestu (§ 413 Trestného poriadku), započítanie väzby a trestu (§ 414 Trestného poriadku), premena zvyšku TOS na trest domáceho väzenia (§ 414a Trestného poriadku), podmienečné prepustenie z VTOS (§ 415 a nasl. Trestného poriadku) a všetky ďalšie špecifiká VTOS, vrátane prepustenia z VTOS a aj výstupných oddielov, sú upravené v ZoVTOS.

Výstupný oddiel

Právna úprava výstupného oddielu je zakotvená v § 85 ZoVTOS, ktorú systematicky začleňujeme do výkonu trestu v špecializovaných oddieloch[88]. Zákonnú úpravu výstupného oddielu dopĺňa ustanovenie § 93 Vyhlášky MS SR 368/2008. V zmysle § 77 ods. 1 ZoVTOS je do špecializovaného oddielu *umiestnený odsúdený, u ktorého je potrebné uplatniť ďalšie metódy a postupy zaobchádzania na účel prehĺbenia individualizácie výkonu trestu alebo vykonať ochranné liečenie*.

Definíciu výstupného oddielu možno vyabstrahovať z ustanovenia § 85 ods. 1 ZoVTOS, podľa ktorého sa ním rozumie oddiel, *do ktorého sa v primeranom čase pred očakávaným skončením výkonu trestu umiestňuje odsúdený, ktorý bol vo výkone trestu spravidla viac ako tri roky, a tiež odsúdený, ktorému treba pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života*. Charakterové črty predmetnej definície tvoria časové vyjadrenia možností zaradenia odsúdeného

[85] Dostupné online na: https://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/NAP_nasilie_print.pdf.
[86] Druhým trestnoprávnym kódexom je Trestný zákon, ktorý upravuje základy trestnej zodpovednosti, druhy trestov, druhy ochranných opatrení, ich ukladanie a skutkové podstaty trestných činov.
[87] Dané ustanovenie odkazuje na ZVTOS.
[88] Medzi špecializované oddiely v zmysle § 77 ods. 3 ZoVTOS zaraďujeme nástupný oddiel, oddiel doživotných trestov, oddiel špecializovaného zaobchádzania, oddiel s bezpečnostným režimom, osobitný oddiel, uzavretý oddiel, oddiel odsúdených so zdravotným postihnutím a výstupný oddiel.

do výstupného oddielu a alternatívne formulovaná podmienka zaradenia odsúdeného do výstupného oddielu viažuca sa na osobu odsúdeného. Je potrebné uviesť, že zriadenie výstupného oddielu nie je fakultatívne, ale v zmysle § 85 ods. 1 ZoVTOS ústav zriaďuje výstupný oddiel obligatórne.

Samotný **moment, kedy je možné umiestniť odsúdeného do výstupného oddielu** je v rámci zákonnej úpravy vyjadrený pomerne neurčito, a to *v primeranom čase pred očakávaným skončením výkonu trestu.* Dané vágne vyjadrenie na jednej strane možno vyvoláva domnienku ohrozenia právnej istoty a jednotnej aplikácie normy v konkrétnych ústavoch, na strane druhej zohľadňuje individuálne potreby konkrétneho odsúdeného.[89] Výklad časového hľadiska „umiestniteľnosti" odsúdeného do výstupného oddielu by mal byť vykonaný s ohľadom na dosiahnuteľnosť účelu výstupného oddielu, ktorý možno vyčítať z ustanovenia § 85 ods. 2 ZoVTOS, podľa ktorého je *program zaobchádzania s odsúdeným umiestneným do výstupného oddielu zameraný na prípravu a na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po výkone trestu*, čo je analogické ustanovenie k časti vyjadrenia účelu trestu zakotvenom v § 1a ZoVTOS, podľa ktorého je potrebné *vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy odsúdených pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život*. Moment umiestnenia odsúdeného do výstupného oddielu sčasti upravuje aj § 93 ods. 1 vyhlášky MS SR 368/2008, podľa ktorého sa do výstupného oddielu umiestni odsúdený najmenej dva mesiace pred prepustením z výkonu trestu. Ustanovenie dolnej hranice umiestnenia odsúdeného do výstupného oddielu je determinované najmä s ohľadom na uplatnenie osobitných prostriedkov zaobchádzania, ktorých realizácia by v kratšej ako dvojmesačnej dobe nebola efektívna. V praxi tak pri jednotlivých odsúdených s rozličnými potrebami a problémami bude potrebné prihliadať v akom momente budú umiestnení do výstupného oddielu, pričom bude potrebné prihliadať najmä na to, aby pobyt vo výstupnom oddiele prispel k plynulému prechodu do „mimoväzenského" života a k potlačeniu potenciálnej recidívy.

Z uvádzanej definície výstupného oddielu možno rozlíšiť dve alternatívne podmienky umiestnenia odsúdeného do výstupného oddielu.

Prvá podmienka, ktorá má objektívny charakter, je založená na dĺžke vykonaného TOS, pričom je stanovená trojročná hranica VTOS, po ktorej sa v dôsledku prizonizácie prezumuje sťažený návrat do občianskeho života, resp. vyššia miera zrecidivovania prepusteného odsúdeného. *De facto* každý odsúdený, ktorý je vo výkone trestu viac ako tri roky, by mal byť v zmysle predmetného ustanovenia umiestnený do výstupného oddielu, bez ohľadu na zistenie miery prizonizácie, rizikové faktory, či iné relevantné subjektívne hľadiská.

Druhá podmienka umiestnenia odsúdeného do výstupného oddielu zohľadňuje už spomínané subjektívne kritériá, ktoré zákonodarca bližšie nešpecifikuje, ani len demonštratívnym vymenovaním, len ich vymedzil charakteristikou osoby odsúdeného, *„ktorému treba pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života"*. Pri danej subjektívnej podmienke opätovne vyvstáva potreba nastavenia triediaceho mechanizmu, ktorý identifikuje rizikové faktory a potreby odsúdeného vo vzťahu k úspešnému zaradeniu do spoločenského života po prepustení z VTOS.

Umiestnenie odsúdeného do výstupného oddielu nepodlieha len vyššie uvedeným podmienkam, ale ZoVTOS rovnako negatívne vymedzuje skupiny odsúdených, ktorí sa spravidla

[89] V rámci riešenia projektu ŠNN tak vyvstáva potreba kreovania triediaceho mechanizmu odsúdených na účely umiestňovania do výstupného oddielu.

do výstupného oddielu neumiestnia. V zmysle § 85 ods. 4 ZoVTOS pôjde o dve skupiny odsúdených, ktorí sa do výstupného oddielu spravidla neumiestnia.

Prvú skupinu, u ktorej je zákonne vylúčené umiestnenie do výstupného oddielu predstavujú odsúdení vykonávajúci trest v otvorenom oddelení. Otvorené oddelenie je ďalšie z druhov špecializovaných oddielov a je upravené v § 76 ZoVTOS. Zdôvodnenie „neumiestniteľnosti" odsúdeného z otvoreného oddelenia do výstupného oddielu možno vidieť najmä v skutočnosti, že v otvorenom oddelení a rovnako aj vo výstupnom oddiele sú podobne zmiernené obmedzenia odsúdených (napr. pri opustení ústavu, prijímaní návštev, telefonovaní a inom) a išlo by tak o kumuláciu opatrení, ktorých cieľom je plynulý prechod do občianskeho života.

Pri druhej skupine odsúdených, ktorí spravidla nebudú umiestnení do výstupného oddielu, ide o odsúdených zaradených na pracovisko vnútornej prevádzky ústavu (zabezpečujúcich prevádzkový režim ústavu). Na rozdiel od odsúdených v otvorenom oddelení, u ktorých je umiestnenie do výstupného oddielu *ex lege* vylúčené, pri odsúdených zaradených na pracovisko vnútornej prevádzky ústavu zákonodarca umožnil výnimočné zváženie umiestnenia takéhoto odsúdeného do výstupného oddielu, a to formuláciou normy *u odsúdeného zaradeného na pracovisko vnútornej prevádzky ústavu sa predchádzajúca veta (týkajúca sa „neumiestniteľnosti" odsúdeného vykonávajúceho trest v otvorenom oddelení) použije primerane*. V danom prípade bude na individuálnom posúdení, či prevažuje záujem na zabezpečení vnútornej prevádzky ústavu vo vzťahu k rizikám ohrozenia prechodu do občianskeho života a samostatného spôsobu života po výkone trestu konkrétneho odsúdeného.

Ako už bolo vyššie v texte podkapitoly uvedené, hlavným cieľom výstupného oddielu je v zmysle § 85 ods. 2 ZoVTOS *príprava na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po výkone trestu*, čo explicitne dopĺňa aj znenie § 93 ods. 1 vyhlášky MS SR 368/2008, podľa ktorej *cieľom je pripraviť odsúdeného na podmienky po prepustení z výkonu trestu*.

Za účelom zabezpečenia daného cieľa je modifikovaný program zaobchádzania s odsúdeným umiestneným do výstupného oddielu, a to tak aby sa *odsúdenému umožnili získať potrebné informácie a praktické zručnosti uľahčujúce návrat do života po prepustení z výkonu trestu*. Prostriedky aplikované pri zaobchádzaní s odsúdeným vo výstupnom oddiele sú rámcovo zakotvené v ustanovení § 93 ods. 3 vyhlášky MS SR 368/2008, podľa ktorého sa u odsúdeného umiestneného do výstupného oddielu dôraz kladie na:

a) poradenstvo, nácvik sociálnych zručností,
b) pracovné uplatnenie,
c) zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím, ak pozitívne vplývalo na odsúdeného,
d) aktivity, do ktorých je odsúdený zapájaný, sa predovšetkým zameriavajú na poskytovanie potrebných praktických informácií o spoločenskom živote, najmä v
    - sociálnej a právnej oblasti,
    - možnostiach ďalšieho vzdelávania,
    - možnostiach zamestnať sa a
    - základoch finančnej gramotnosti,

e) uplatňujú aktivity zamerané na záťažové situácie v súvislosti s prepustením z výkonu trestu.[90]

Okrem vyššie uvedených aktivít sa u odsúdeného vo výstupnom oddiele môžu aplikovať vybrané inštitúty, ktoré majú charakter zmierňujúcich obmedzení v porovnaní so štandardným výkonom trestu. V zmysle § 93 ods. 2 vyhlášky MS SR 368/2008 a § 85 ods. 3 ZoVTOS sa odsúdenému môže povoliť, aby

a) telefonoval bez obmedzenia v čase a spôsobom určeným riaditeľom ústavu,
b) prijímal návštevy blízkych osôb priamym kontaktom,
c) využil inštitút opustenia ústavu na účely zabezpečenia plynulého prechodu do občianskeho života v trvaní do päť dní, a to aj opakovane; ak ide o odsúdeného v maximálnom stupni stráženia, iba so sprievodom príslušníka zboru, aby
   - navštívil blízke osoby mimo ústavu na čas najviac 24 hodín, pričom odsúdený sa môže mimo ústavu pohybovať iba v určenom mieste uvedenom v povolení na opustenie ústavu; to neplatí, ak ide o odsúdeného v maximálnom stupni stráženia;
   - opustil ústav;
   - navštívil kultúrne, osvetové a športové aktivity mimo ústavu za účasti pedagóga.

Na zabezpečenie riadneho chodu výstupného oddielu v kontexte napĺňania jeho cieľa už v rámci penitenciárneho zaobchádzania by mal ústav v zmysle § 85 ods. 1 ZoVTOS úzko spolupracovať *so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami.*

Výstupný oddiel upravuje aj **RMS č. 16/2015 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v znení RMS č. 9/2016**. Možno konštatovať, že ide najmä o formálne úkony vo vzťahu k väzenskému informačnému systému VVVT. Odsúdenému, ktorý je umiestňovaný do výstupného oddielu sa mení diferenciačná skupina, označená „VO“ výstupný oddiel. Túto zmenu zaznamenáva sociálny pracovník v aplikácii VVVT v položke „Osobná karta 1“. Program zaobchádzania u odsúdeného umiestneného v tejto diferenciačnej skupine aktualizuje pedagóg v súčinnosti so sociálnym pracovníkom. Za zásadné možno považovať ustanovenie o pracovne zaradených odsúdených, podľa ktorého, ak sa jedná o odsúdeného, ktorý je pracovne zaradený, pracovná doba by mala byť tak upravená, aby sa mohol plniť program prípravy na prepustenie.

Podstatnú úlohu v rámci činností s odsúdeným zohráva sociálny pracovník, ktorého hlavná náplň práce s odsúdeným je vymedzená v RGR č. 66/2015 v znení RGR č. 22/2016 o sociálnej práci vo VV a VTOS, v zmysle ktorej sociálny pracovník najmä:

- v prípade potreby s prihliadnutím na bezpečnostné riziká navštívi s odsúdeným miesta potrebné k realizácii činností bezprostredne po prepustení (napríklad autobusová stanica, vlaková stanica, v prípade že odsúdený vykonáva trest v mieste trvalého bydliska a nie je sociálne ukotvený – navštívi sídlo probačného a mediačného pracovníka, zariadenie sociálnych služieb poskytujúce postpenitenciárnu starostlivosť),
- zabezpečuje oboznamovanie odsúdeného s aktuálnymi predpismi z oblasti poskytovania sociálnych služieb, sociálneho zabezpečenia, sociálneho poistenia, zamestnávania a dôchodkového zabezpečenia,

[90] Predmetné rámcovo určené aktivity je potrebné premietnuť v rámci riešenia projektu ŠNN do konkrétnych intervencií, resocializačných a výchovných vzdelávacích programov.

- poskytuje odsúdenému informácie o realizácii činností bezprostredne po prepustení so zabezpečením adries prípadne telefonických kontaktov (napríklad na probačného a mediačného pracovníka, zariadenia sociálnych služieb poskytujúcich postpenitenciárnu starostlivosť, sociálneho kurátora - v mieste jeho bydliska),
- v prípade potreby koordinuje osobný a písomný kontakt odsúdeného so subjektmi postpenitenciárnej starostlivosti.,
- s prihliadnutím na bezpečnostné riziká a disponibilné finančné prostriedky na konte odsúdeného môže navrhnúť riaditeľovi ústavu povoliť odsúdenému opustenie ústavu za účelom vybavenia nevyhnutných dokladov,
- vyplní dotazník rizika sociálneho zlyhania, ak od spracovania ostatného hodnotenia rizika sociálneho zlyhania uplynulo viac ako 6 mesiacov alebo počas uvedenej doby došlo k zmene v niektorej zo sledovaných oblastí.

V súvislosti s vyššie uvádzanými aktivitami sociálny pracovník realizuje aj určitú formu **právneho poradenstva**, ktoré sa dotýka viacerých právnych prameňov, a to:

- **Zákona č. 224/2006 Z. z. o občianskych preukazoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov** - podľa § 5 žiadosť o vydanie občianskeho preukazu sa podáva okresnému riaditeľstvu osobne. Občan, ktorému má byť občiansky preukaz vydaný, je povinný podrobiť sa nasnímaniu podoby jeho tváre a jeho podpisu na okresnom riaditeľstve. V zmysle § 5a si môže občan občiansky preukaz prevziať na ktoromkoľvek okresnom riaditeľstve, ktoré uviedol pri podaní žiadosti o vydanie občianskeho preukazu, alebo občan môže požiadať o doručenie občianskeho preukazu na adresu na území SR;
- **Zákona č. 253/1998 Z. z. o hlásení pobytu občanov Slovenskej republiky a registri obyvateľov Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov** - ustanovenie § 3 ods. 8 písm. a) nadväzuje na predchádzajúci odsek, kde sa uvádza, že ak sa občan chce prihlásiť k trvalému bydlisku, je povinný predložiť platný občiansky preukaz;
- **ZoSPODaSK** - oboznámenie s poskytovaním sociálnej starostlivosti po výkone trestu a možnosťou kontaktu so sociálnym kurátorom ÚPSVaR pri riešení jeho sociálnych problémov v zmysle § 18 a nasl., informovanie o podmienkach poskytovania resocializačného príspevku v zmysle § 70;
- **Zákona č. 417/2013 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov** - poučenie o možnosti požiadať ÚPSVaR v územnom obvode svojho trvalého bydliska, odbor sociálnych vecí o dávku v hmotnej núdzi v zmysle § 19,
- **Zákona č. 5/2004 Z. Z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov** - poučenie o možnosti evidencie sa ako uchádzača o zamestnanie na ÚPSVaR a možnostiach spolupráce pri hľadaní zamestnania v zmysle § 34 a nasl. V prípade, ak sa nezamestná alebo nezaeviduje na ÚPSVaR, je povinný prihlásiť sa do 8 dní v príslušnej zdravotnej poisťovni ako dobrovoľný platiteľ zdravotného poistenia, nakoľko je platenie zdravotného poistenia zo zákona povinné[91].

[91] V prípade, ak sa nezamestná alebo nezaeviduje na ÚPSVaR, je povinný prihlásiť sa do 8 dní v príslušnej zdravotnej poisťovni ako dobrovoľný platiteľ zdravotného poistenia, nakoľko je platenie zdravotného poistenia zo zákona povinné.

Prepustenie odsúdeného

V priamej nadväznosti na výstupný oddiel je prepustenie odsúdeného, ktoré sa po jeho umiestnení do výstupného oddielu realizuje už v jeho rámci. Zásadné z hľadiska prepojenia penitenciárnej a postpenitenciárnej sféry a rovnako aj z hľadiska plynulého prechodu odsúdeného z väzenského prostredia do občianskeho života sú viaceré úkony a inštitúty, ktoré sa realizujú pri prepustení odsúdeného. Právna úprava prepustenia z výkonu trestu je zakotvená najmä v § 94 ZoVTOS a v § 96 vyhlášky MS SR 368/2008.

V zmysle § 96 vyhlášky MS SR 368/2008 sa s dvojmesačným predstihom vyhotovuje **zoznam odsúdených, ktorí majú byť prepustení z výkonu trestu**. Na základe zoznamu sa spracuje o každom odsúdenom **oznámenie o nadchádzajúcom prepustení** osoby z výkonu trestu, ktoré sa zašle orgánom a organizáciám, ktorými sú:

- orgán SPO a SK,
- orgán miestnej štátnej správy a
- organizácie (štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami), ktoré spolupracovali so zborom pri zaobchádzaní s odsúdenými a odsúdeným poskytuje aktivity aj po skončení výkonu trestu.

Účel oznámenia ozrejmuje ustanovenie § 94 ods. 4 ZoVTOS, ktorý spočíva v:

- pokračovaní v činnostiach podporujúcich a rozvíjajúcich zmysel pre zodpovednosť,
- dodržiavaní zákonov a spoločenských noriem po skončení výkonu trestu,
- zabezpečení opatrení na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine.

Informačnú povinnosť nemá ústav len vo vzťahu k uvádzaným inštitúciám, ale rovnako aj vo vzťahu k prepúšťanému odsúdenému, s ktorým je v zmysle § 96 ods. 2 a 3 vyhlášky MS SR 368/2008 **vykonaný pohovor**. V rámci pohovoru sociálny pracovník odsúdeného poučí:

- o povinnosti prevziať si bez zbytočného odkladu na príslušnom útvare Policajného zboru v mieste trvalého pobytu preukaz totožnosti, ak tento nebol uschovaný v ústave,
- o zákonných podmienkach osvedčenia sa v skúšobnej dobe v prípade podmienečného prepustenia a zahladenia odsúdenia,
- o právach a povinnostiach uchádzačov o zamestnanie,
- o tom, že je v jeho záujme, aby sa v stanovenej lehote dostavil k zamestnávateľovi alebo na príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

Po skončení pohovoru podľa odsekov 2 a 3 sa odsúdenému predloží na podpis vyhlásenie, že bol o skutočnostiach uvedených v predchádzajúcich odsekoch pri prepustení poučený a vydá sa mu potvrdenie o jeho prepustení. Rovnako po skončení pohovoru sociálny pracovník v zmysle § 7 ods. 3 RGR č. 66/2015 v znení RGR č. 22/2016 o sociálnej práci vo VV a VTOS odovzdá odsúdenému brožúru „Prvé kroky na ceste slobody a zodpovednosti – základné informácie“ (je súčasťou predmetnej RGR ako príloha č. 5).

V rámci výkonu trestu sú aj **odsúdení**, ktorých prechod do občianskeho života je značne sťažený aj ich materiálnou situáciou, inak povedané sú **nemajetní**. V daných prípadoch ústav v zmysle § 94 ods. 2 a 3 ZoVTOS:

- bezplatne poskytne odev a obuv zodpovedajúcu klimatickým podmienkam, ak ich odsúdený nemá pri prepustení z výkonu trestu, alebo peňažné prostriedky na svojom konte na ich zakúpenie,
- môže zo svojho rozpočtu poskytnúť stravu alebo stravné na jeden deň, nenávratný peňažný príspevok na cestovný lístok alebo cestovný lístok na území SR, ak odsúdený nemá dostatok peňažných prostriedkov na cestovné a stravné.

Pred samotným momentom sa v zmysle § 96 ods. 5 vyhlášky MS SR 368/2008 odsúdenému umožní, aby sa osprchoval, oholil, vykoná sa lekárska prehliadka a vydajú sa mu osobné veci, doklady osobnej totožnosti a evidované peňažné prostriedky, ktoré má v úschove ústavu.

2.3.1.3 Súčasný stav väzenskej populácie vo výstupných oddieloch

Ku dňu 9. novembra 2018 bolo vo VTOS evidovaných celkovo 8 799 odsúdených, ktorí tvoria celkovú väzenskú populáciu. Vo výstupných oddieloch bolo k rovnakému dátumu umiestnených 135 odsúdených vo všetkých partnerských ústavoch, z čoho vyplýva že odsúdení umiestnení vo výstupných oddieloch z desiatich partnerských ústavov tvoria 1,5 % celkovej väzenskej populácie.

Graf 10 Pomer odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch k celkovej väzenskej populácii ku dňu 9. novembra 2018

Nasledovne ilustrujeme na grafickom zobrazení skladbu odsúdených vo výstupných oddieloch v závislosti od jednotlivých partnerských ústavov.

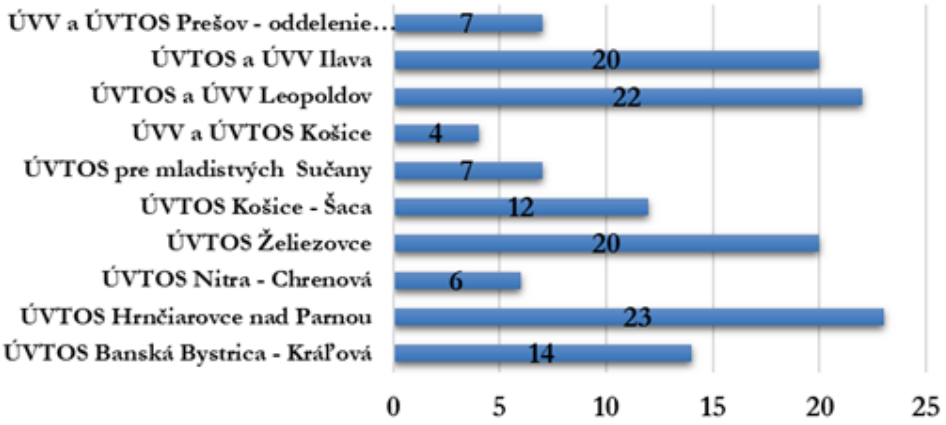

Graf 11 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch z hľadiska ich pobytu v konkrétnych ústavoch

2.3.1.3.1 Realizácia výskumu základných údajov o odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch

V rámci realizácie VA sme v časovom období október – november 2018 uskutočnili zber údajov o odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch, pričom sme sa zamerali na základné aspekty vplývajúce na recidívu. Primárnym výskumným cieľom bola analýza kohorty aktuálnej populácie odsúdených umiestnených do výstupného oddielu ku dňu 9.11.2018 (kriminologických faktorov endogénneho a exogénneho charakteru) z jednotlivých osobných kariet odsúdených.

V rámci spracovania predmetných dát sme využili nasledovné výskumné metódy:

a) zber dát prostredníctvom dotazníkov od sociálnych pracovníkov a psychológov (príslušníci ZVJS pôsobiaci v príslušnom partnerskom ústave),
b) historická analýza jednotlivca v rámci záznamu kriminálnej kariéry páchateľa,
c) monografická metóda prejavujúca sa individuálnou prípadovou štúdiou, ktorá sa zameriava na vývoj skúmanej osoby – odsúdeného z psychologického vyšetrenia,
d) analýza štatistických dát.

V rámci metód uvedených v písm. b) – d) sme využívali ako zdroj dáta z interných systémov ZVJS. Nevyhnutným bolo skúmať faktory zamerané na správanie mentálneho a duševného stavu, závislostí, rodinnej genézy, rodinného stavu, pracovného života a ďalšie vonkajšie, ako aj vnútorné vplyvy, ktoré pôsobia na osobnosť páchateľa a následnú recidívu. Pri predchádzaní opätovnej kriminalite je veľmi vhodné poznať u recidivistov pred prepustením na slobodu ich sociálnu prognózu a podporovať také resocializačné programy, ktoré po ukončení VTOS môžu svojím obsahom a formou nadviazať na penitenciárne zaobchádzanie a prosociálne ovplyvniť správanie bývalého odsúdeného. Ide najmä o adekvátnu prevenciu voči prípadnému kriminálnemu zlyhaniu a následnej recidíve. To je dôvod, prečo skúsenosti z penitenciárnej oblasti naznačujú význam špecifického zaobchádzania nielen vo VTOS, ale aj pre oblasť postpenitenciárneho zaobchádzania s osobami prepustenými na slobodu.

Základné údaje, ktoré považujeme za kľúčové pre získanie výsledkov o výstupných oddieloch sme diferencovali do viacerých oblastí:

a) **štruktúra odsúdených z hľadiska základných identifikačných údajov** – diferenciácia z hľadiska veku a pod.,

b) **štruktúra odsúdených z hľadiska predchádzajúcej trestnej činnosti** – zamerali sme sa na dva podstatné faktory a to či už odsúdený bol súčasným vykonávaným trestom vo VTOS s podmienečným odkladom (t. j. nebol vo VTOS) a rovnako, či už bol vo VTOS nepodmienečne,

c) **štruktúra odsúdených v závislosti od páchaného druhu kriminality** – diferenciácia odsúdených vo výstupných oddieloch z hľadiska násilnej, majetkovej, hospodárskej, mravnostnej, drogovej a inej kriminality,

d) **štruktúra odsúdených v závislosti od sociálnych aspektov** – platnosť občianskych preukazov, zabezpečenie pomoci odsúdeným pred prepustením na slobodu, zabezpečenia bývania po prepustení odsúdených na slobodu, aktuálna finančná situácia odsúdených, vzdelanie, výsledky a obsah hodnotenia rizika sociálneho zlyhania odsúdených,

e) **štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov penitenciárneho zaobchádzania** – vnútorná diferenciácia (v akej diferenciačnej skupine boli odsúdení umiestnení pred umiestnením do výstupného oddielu), celková dĺžka uloženého TOS, zvyšok TOS odsúdených v čase umiestnenia do výstupného oddielu, forma prepustenia odsúdených, umiestňovanie odsúdených do výstupných oddielov, ukladanie disciplinárnych trestov a udeľovanie disciplinárnych odmien,

f) štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov psychologického vyšetrenia.

V období realizácie zberu údajov boli odsúdení umiestnení v štandardných oddieloch výkonu trestu s označením diferenciačnej skupiny „VO“, t. z., že výstupné oddiely ako samostatne zriadené oddiely neexistovali.

2.3.1.3.2 Štruktúra výskumnej vzorky vo všeobecnej rovine

Výskum sme uskutočnili na vzorke všetkých odsúdených, ktorí boli ku dňu 09. novembra 2018 umiestnení do výstupných oddielov.

Z hľadiska veku najväčšiu skupinu tvorili odsúdení vo veku 30 a viac až 45 rokov v počte 73, čo tvorilo vyše polovicu všetkých odsúdených (54 %). Na mladistvých (15 - 18 rokov) pripadlo 1,5 % vzorky, na osoby „blízke veku mladistvému“ (19 - 25 rokov) pripadlo 12,6 %. Druhé najväčšie zastúpenie vzorky tvorili odsúdení v rozsahu veku 31 - 50 rokov a to 34,9 %. Nad 50 rokov tvorili odsúdení 8,6 % (43 osôb).

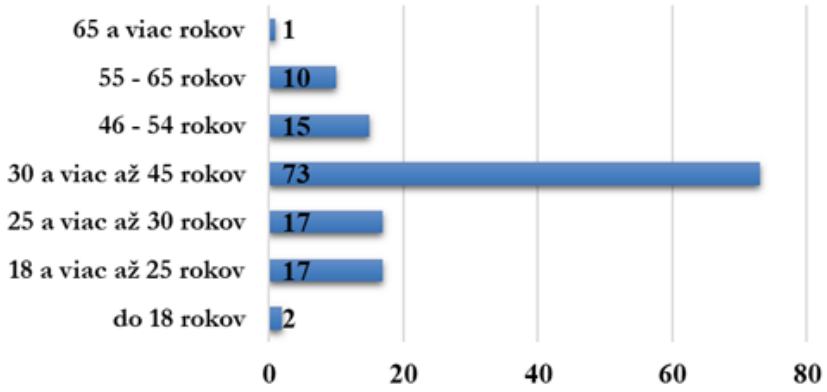

Graf 12 Veková štruktúra odsúdených vo výstupnom oddiele

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Do 18 rokov	18 a viac až 25 rokov	25 a viac až 30 rokov	30 a viac až 45 rokov	46 a viac až 54 rokov	55 a viac až 65 rokov	60 rokov a viac
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	2	1	8	2	1	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	2	2	15	1	2	1
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	0	0	4	1	1	0
ÚVTOS Želiezovce	20	0	0	4	11	4	1	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	2	4	5	1	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	4	0	0	1	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	1	0	3	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	2	5	12	2	1	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	3	1	12	3	2	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	1	0	4	0	2	0
Spolu	**135**	**2**	**17**	**17**	**73**	**15**	**10**	**1**

Tab. 20 Veková štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele z hľadiska

2.3.1.3.3 Recidíva odsúdených vo výstupnom oddiele

Z dostupných štatistických údajov poukazujeme na tú skutočnosť, že v období od 1. januára 2013 do 31. decembra 2017 bolo v diferenciačnej skupine „VO“ umiestnených celkovo 948 odsúdených, z ktorých sa opätovne vrátilo do VTOS 325 odsúdených (35 %). Zastávame názor, že ide o alarmujúce číslo, ktoré preukazuje nepostačujúcu penitenciárnu starostlivosť pred nadchádzajúcim prepustením odsúdených z VTOS, ktorá môže byť považovaná za jeden z indikátorov opakovanej recidívy odsúdených.

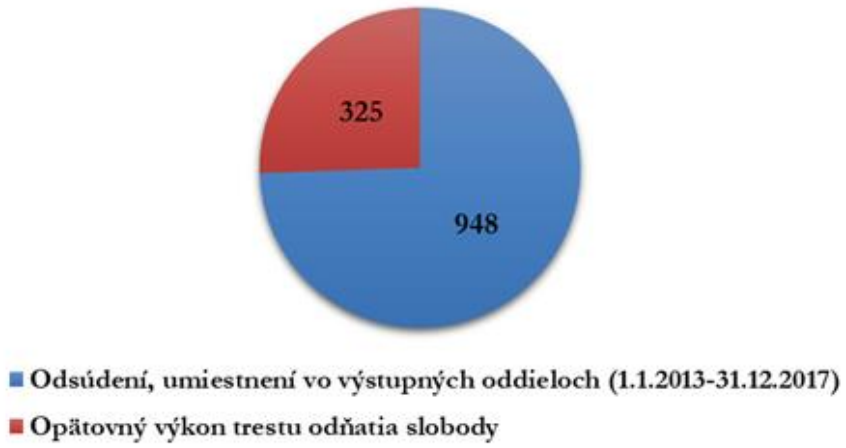

Graf 13 Vyjadrenie podielu počtu odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch k ich opätovnému VTOS

a) počet pobytov odsúdených vo VTOS

Dôležitým ukazovateľom je zároveň aj predchádzajúca trestná činnosť. Recidíva, teda rôznosť trestných činov je situácia, kedy páchateľ spácha trestný čin po tom, čo bol už pre iný trestný čin právoplatne odsúdený. V takom prípade hovoríme o recidíve pravej a páchateľ je právne považovaný za recidivistu.

Pri predmetnom zbere údajov sme zamerali pozornosť na dva faktory, pričom prvý faktor preukazuje, či už bol odsúdenému uložený TOS s podmienečným odkladom (t. j. nebol vo VTOS) a druhý faktor preukazuje, či odsúdený bol vo VTOS. Ide o kľúčové ukazovatele, ktoré poukazujú na skutočnosť, či osoba páchateľa nadobudla status recidivistu. Realizácia výskumu našej vzorky preukazuje, že 17,7 % odsúdených (24 osôb) bolo vo VTOS prvýkrát, teda VTOS, ktorí uskutočňujú vo výstupnom oddiele je prvým nepodmienečným trestom. Zvyšným odsúdeným v počte 111 osôb (82,3 %) priraďujeme status recidivistu z dôvodu opakovaného návratu do VTOS.

Graf 14 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele z hľadiska kriminálnej recidívy

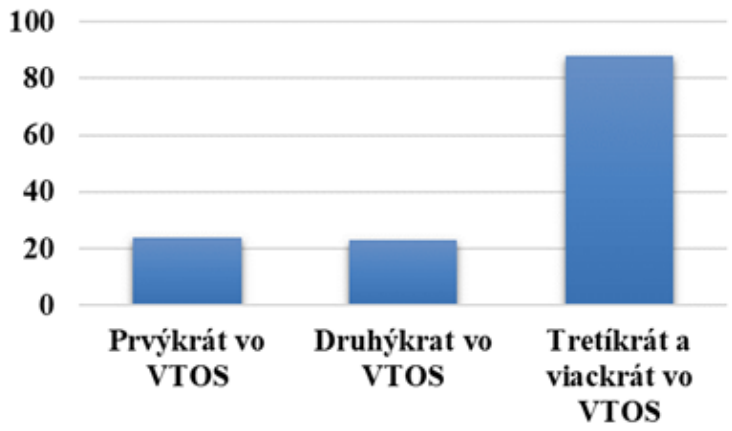

Graf 15 Štruktúra odsúdených vo výstupných oddieloch z hľadiska počtu pobytov vo VTOS

Recidíva odsúdených – počet pobytov vo VTOS				
Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**Prvý krát vo VTOS**	**Druhýkrát vo VTOS**	**Tretíkrát vo VTOS a viac**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	1	4	9
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	3	4	16
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	1	1	4
ÚVTOS Želiezovce	20	4	2	14
ÚVTOS Košice - Šaca	12	1	5	6
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	6	1	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	1	0	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	1	2	19
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	3	2	15
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	2	2
Spolu	**135**	**24**	**23**	**88**

Tab. 21 Počet pobytov odsúdených vo VTOS z hľadiska rozdelenia partnerských ústavov

Diferenciačne sme odsúdených rozlíšili na dve skupiny v závislosti od toho, či boli vo VTOS druhýkrát alebo tretíkrát a viac. Vo VTOS boli druhýkrát odsúdení umiestnení vo výstupných oddieloch v 17, 7 % (23 osôb) a tretíkrát a viac v 65, 2 % (88 osôb).

Na základe vyššie uvedených údajov je zrejmé, že viac ako polovica odsúdených vo výstupných oddieloch sú recidivisti, ktorí boli vo VTOS viac ako trikrát, ide teda o viacnásobných recidivistov z hľadiska kvantity pobytov vo VTOS.

b) Uložený podmienečný trest pred VTOS

Dôležitým prediktorom v zmysle recidívy bolo skúmanie aspektu uloženia TOS s podmienečným odkladom[92]. Z celkového počtu 135 odsúdených bol aspoň raz uložený TOS s podmienečným odkladom v 60 % (80 osôb) a zvyšným 40 % (55 osôb) nebol súdom uložený ani raz TOS s podmienečným odkladom.

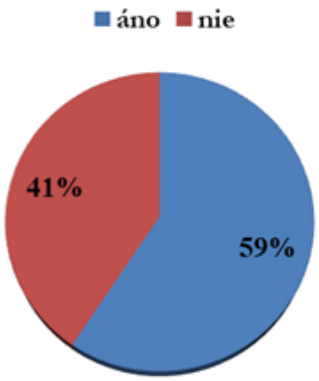

Graf 16 Uložený podmienečný trest pred súčasne vykonávaným TOS

Recidíva odsúdených – uložený podmienečný trest pred VTOS			
Partnerský ústav	**Počet odsúdených vo VODD**	**Podmienečný trest pred VTOS**	**Nebol uložený podmienečný trest pred VTOS**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	12	2
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	1	22
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	5	1
ÚVTOS Želiezovce	20	2	18
ÚVTOS Košice - Šaca	12	12	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	7	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	3	1
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	21	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	10	10

[92] Hmotnoprávne podmienky TOS s podmienečným odkladom sú upravené v ustanoveniach § 49 - 53 Trestného zákona. Procesnoprávne podmienky výkonu podmienečného TOS sú upravené v ustanoveniach § 418 - 420 Trestného poriadku.

ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	7	0
Spolu	**135**	**80**	**55**

Tab. 22 Recidíva odsúdených vo výstupnom oddiele z hľadiska rozdelenia partnerských ústavov

2.3.1.3.4 Štruktúra odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele v závislosti od druhu kriminality

V rámci výskumu sme sa zamerali aj na analýzu odsúdených v závislosti od druhu kriminality[93], pričom sme zisťovali, za aký druh kriminality vykonávajú odsúdení, ktorí sú umiestnení vo výstupných oddieloch, TOS. Počas zberu dát sme typologicky rozdelili a zadelili najprv všetkých odsúdených v závislosti od toho, aký trestný čin spáchali, do jednotlivých druhov kriminality. Z predmetnej tabuľky je zrejmé, že celkový počet je vyšší, ako celkový počet odsúdených vo výstupných oddieloch a to z dôvodu, že niektorí odsúdení boli súdom odsúdení za súbeh trestných činov, v rámci čoho mohli spáchať viaceré trestné činy, kategorizujúce iných druhov kriminalít.

Typ kriminality	Celkový počet	Podiel v %
Násilná kriminalita	48	30
Drogová kriminalita	15	9,4
Mravnostná kriminalita	9	5,6
Majetková kriminalita	59	36,9
Hospodárska kriminalita	3	2,3
Trestné činy všeobecne nebezpečné, proti životnému prostrediu a proti iným právam a slobodám	17	10,6
Trestné činy narušujúce poriadok vo verejných veciach	9	5,6
Korupcia	0	0
Extrémizmus a terorizmus	0	0

Tab. 23 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených v závislosti od typu kriminality

[93] K stavu a štruktúre kriminality bližšie pozri časť 1.3 Štruktúra kriminality.

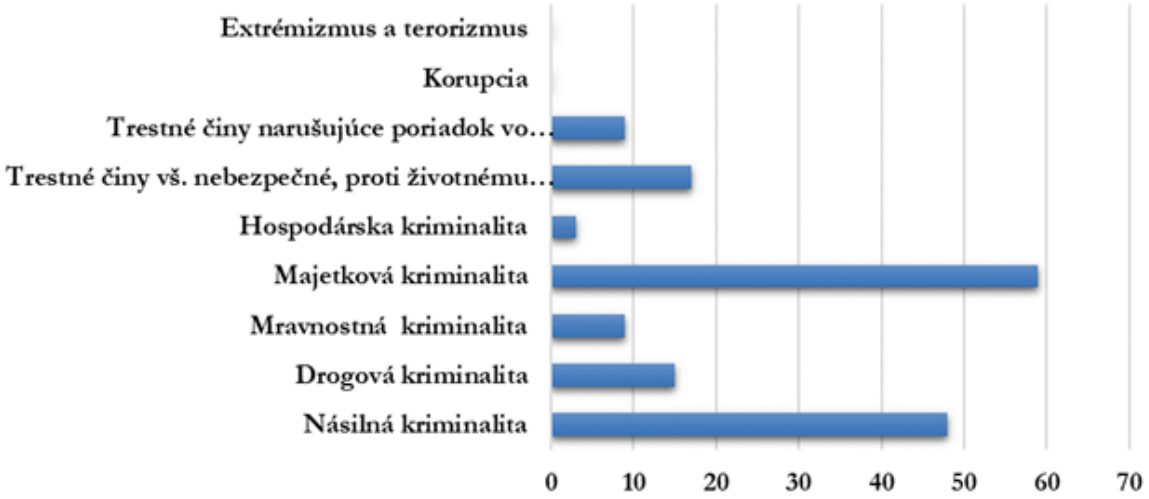

Graf 17 Rozdelenie počtu prípadov odsúdených v závislosti od typu kriminality

Z uvedeného nám vyplýva, že najčastejším druhom kriminality, ktorú páchali odsúdení umiestnení vo výstupnom oddiele bola majetková kriminalita, ktorú tvorilo 36,9 % a násilná kriminalita tvorená 30 %. Menej častým typom páchanej kriminality je drogová kriminalita (9,4 %), mravnostná kriminalita (5,6 %) a trestné činy všeobecne nebezpečné a proti životnému prostrediu, resp. trestné činy proti iným právam a slobodám (10,6 %).

Zároveň uvádzame pre ilustráciu štruktúru kriminality odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch z hľadiska diferenciácie v jednotlivých partnerských ústavoch.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Násilná kriminalita	Majetková kriminalita	Hospodárska kriminalita	Mravnostná kriminalita
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	5	6	0	1
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	11	9	0	2
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	2	0	2
ÚVTOS Želiezovce	20	0	13	0	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	7	5	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	7	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	8	11	1	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	11	4	0	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	2	2	2	3
Spolu	**135**	**48**	**59**	**3**	**9**

Tab. 24 Štruktúra odsúdených z hľadiska násilnej, majetkovej, hospodárskej a mravnostnej kriminality

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	T. č. všeobecne nebezpečné, proti životnému prostrediu a proti iným právam a slobodám	T. č. narušujúce poriadok vo verejných veciach	Korupcia	Drogová kriminalita	Extrémizmus a terorizmus
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	3	0	0	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	7	4	0	5	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	1	1	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	3	1	0	2	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	0	0	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	1	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	0	0	5	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	3	0	0	2	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	2	0	0	1	0
Spolu	**135**	**17**	**9**	**0**	**1**	**0**

Tab. 25 Štruktúra odsúdených z hľadiska ostatnej kriminality

2.3.1.3.5 Štruktúra odsúdených v závislosti od sociálnych aspektov

Rodina a vzťahy odsúdených s rodinou počas aktuálneho TOS vo výstupnom oddiele

Rodina je socializačným činiteľom, ktorý poskytuje jedincovi identifikačné vzory, zoznamuje ho s akceptovateľným predpokladaným správaním pre mužskú a ženskú rolu a pod. Uplatňuje sa ako regulátor správania jedinca a poskytuje mu spoločensky žiadané normy. Pod vplyvom rodinného pôsobenia sa vytvárajú postoje k sociálnemu okoliu, k sebe samému aj k spoločnosti.

Rodinná genéza, ako aj rodinný stav tzv. „*family risk factors*“[94] je dôležitým sledovaným faktorom, nakoľko všeobecne platí, že jedinec väčšiu časť svojho života a najmä prvé roky života prežíva v rodinnom prostredí, ktoré má vplyv na jeho osobnosť správanie a potenciálny začiatok.

[94] K problematike rodinnej genézy páchateľa ako kriminologického faktoru pozri bližšie: ACTON, A. *Issues in Criminology and Criminal Justice Research: 2012 Edition.* Scholarly Editions, 2013, 47 p.

Hodnotením rodinného stavu na vzorke 135 odsúdených umiestnených vo výstupných oddieloch bolo zistené, že vyše polovica skúmaných odsúdených (55,00 %; N-75 odsúdených), sú slobodní, druhá najväčšiu skupinu tvoria odsúdení, ktorí uviedli, že žijú vo vzťahu druh – družka (21 %; 28 odsúdených). Takmer rovnaké hodnoty sme zaznamenali u odsúdených s rodinným stavom rozvedený/á (12 %; 16 odsúdených) a ženatý/vydatá (11 %; 15 odsúdených). Najmenší podiel mali odsúdení, ktorí boli ovdovení (1 %; 1 odsúdený).

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Ods. je slobodný/ slobodná	Ods. je ženatý/ vydatá	Ods. je druh/ družka	Ods. je vdovec/ vdova	Ods. je rozvedený/ rozvedená
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	9	0	3	0	2
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	15	3	1	1	3
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	3	1	0	2
ÚVTOS Želiezovce	20	12	1	4	0	3
ÚVTOS Košice - Šaca	12	5	1	5	0	1
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	5	0	2	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	2	1	1	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	13	2	4	0	3
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	11	1	7	0	1
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	3	0	0	1
Spolu	135	75	15	28	1	16

Tab. 26 Rodinný stav odsúdených vo VODD

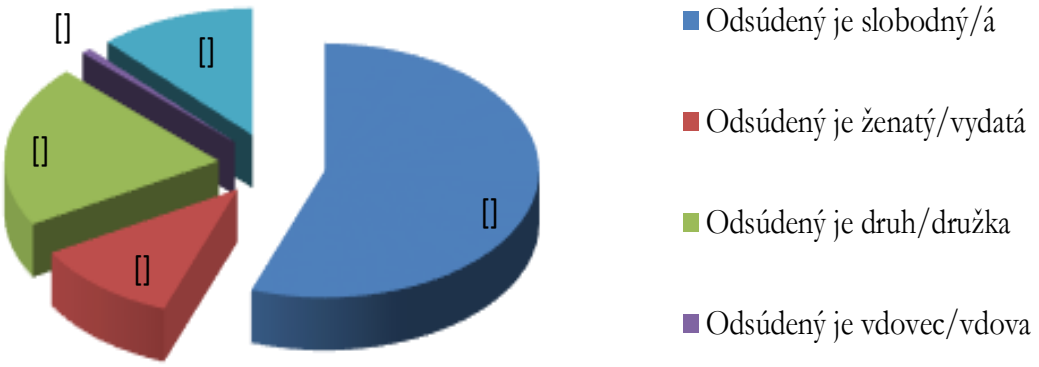

Graf 18 Rodinný stav odsúdených vo VODD

Pre úplnosť dodávame, že pri posudzovaní rodinnej genézy sme vzali do úvahy rodičovskú výchovu, vzťah rodičov, rovnako kriminálnu záťaž v rodine, ako aj fakt, či odsúdený má trvalý pobyt, resp. je bezdomovec a či sa má kam vrátiť po prepustení na slobodu, to znamená, či má zabezpečené bývanie po prepustení na slobodu. Podľa uvedených hodnôt sme zaradili jednotlivých páchateľov do úplnej/neúplnej rodiny. V nižšie uvedenom grafe ilustrujeme percentuálny podiel odsúdených v závislosti od toho, či pochádzajú z úplnej alebo neúplnej rodiny. Vyše polovica skúmaných odsúdených (65 %; 88 odsúdených) pochádza z úplnej rodiny. Z neúplnej rodiny pochádza 47 odsúdených, čo tvorí 35 %. Ďalej uvádzame, že až 82 % t. j. 111 odsúdených má trvalý pobyt a bez domova je 18 %, t. j. 24 odsúdených. S týmto zistením súvisí aj ďalší výsledok hodnotenia a to, že až 119 odsúdených z celkovej sledovanej vzorky (88 %) má zabezpečené bývanie po prepustení na slobodu.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Ods. pochádza z úplnej rodiny	Ods. pochádza z neúplnej rodiny	Ods. má trvalý pobyt	Ods. je bezdomovec	Ods. má zabezpečené bývanie po prepustení na slobodu	Odsúdený nemá zabezpečené bývanie po prepustení na slobodu
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	7	7	2	12	9	5
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	12	9	21	2	22	1
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	6	0	5	1	6	0
ÚVTOS Želiezovce	20	12	8	17	3	19	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	8	4	12	0	12	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	3	4	7	0	7	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	3	1	4	0	4	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	17	5	20	2	21	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	14	6	16	4	12	8
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	6	1	7	0	7	0
Spolu	**135**	**88**	**47**	**111**	**24**	**119**	**16**

Tab. 27 Rodinné zázemie odsúdených vo VODD

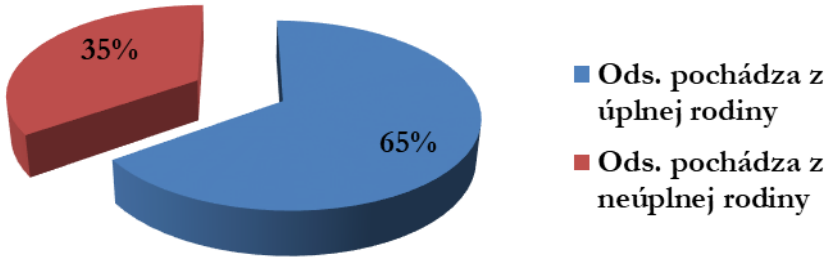

Graf 19 Rodinné zázemie odsúdených vo VODD

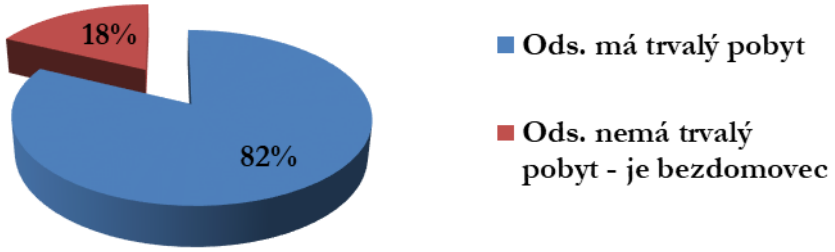

Graf 20 Trvalý pobyt odsúdených vo VODD

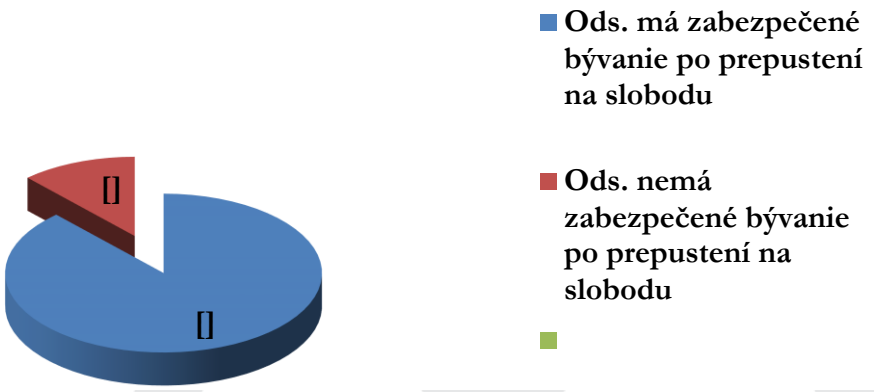

Graf 21 Zabezpečenie bývania odsúdených po prepustení na slobodu

Dysfunkčná rodina môže byť významným kriminogénnym faktorom. Sociálna patológia rodiny môže byť zapríčinená napr. závislosťami, podpriemernou mentálnou úrovňou intelektu rodičov, veľkým počtom detí v rodine, chudobou a pod. Výnimkou nie je ani výskyt páchateľov trestných činov v rodine. Prítomnosť trestanej osoby môže byť spúšťačom delikventného správania. Posudzovaním faktora výskytu kriminálnej záťaže v primárnej rodine odsúdeného

bolo zistené, že u vyše polovice sledovanej vzorky odsúdených sa v primárnej rodine vyskytuje kriminálna záťaž (57,00 %, N- 77).

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Kriminálna záťaž sa vyskytuje v primárnej rodine odsúdeného	Kriminálna záťaž sa nevyskytuje v primárnej rodine odsúdeného
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	8	6
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	12	11
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	5	1
ÚVTOS Želiezovce	20	9	11
ÚVTOS Košice - Šaca	12	7	5
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	7	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	2	2
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	13	9
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	10	10
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	4	3
Spolu	**135**	**77**	**58**

Tab. 28 Kriminálna záťaž v rodine odsúdeného vo VODD

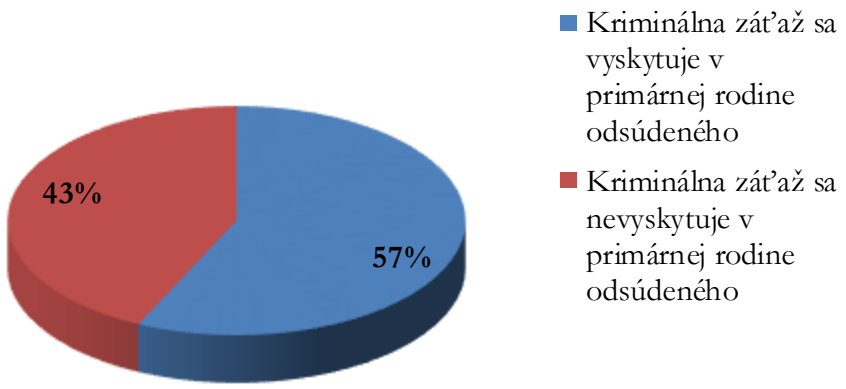

Graf 22 Kriminálna záťaž v rodine odsúdeného vo VODD

Pokiaľ ide o deti hodnotených odsúdených, zisťovali sme, či odsúdený má deti alebo nemá deti, či má, resp. nemá vyživovaciu povinnosť a či ju plní a ak ju neplní, tak sme chceli vedieť aj dôvod neplnenia. Zistili sme, že necelá polovica odsúdených má deti (49 %; 66 odsúdených) a ostatní odsúdení sú bezdetní (51 %; 69 odsúdených). Vyživovaciu povinnosť z danej kohorty odsúdených má 33 %, t. j. 45 odsúdených (títo odsúdení si vyživovaciu povinnosť aj nahlásili počas VTOS), z uvedeného počtu odsúdených si 67 %, t. j. 30 odsúdených zároveň aj plní vyživovaciu povinnosť a 15 odsúdených vyživovaciu povinnosť neplní, čo činí 33 %. Bez vyživovacej povinnosti je vo výstupných oddieloch aktuálne umiestnených 90 odsúdených, čo činí 67 %. Najčastejším dôvodom neplnenia vyživovacej povinnosti odsúdeným vo výstupnom oddiele je jeho nezaradenie do práce, nezaslanie žiadosti na vykonanie zrážok z čistej pracovnej odmeny na úhradu výživného nezaopatrených detí odsúdeného

oprávnenou osobou späť do ústavu, resp. neodoslanie predmetnej žiadosti odsúdeným oprávnenej osobe.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Ods. nemá deti	Ods. má deti	Ods. nemá vyživovaciu povinnosť	Ods. má vyživovaciu povinnosť	Ods. nahlásil vyživovaciu povinnosť	Ods. plní vyživovaciu povinnosť	Ods. neplní vyživovaciu povinnosť
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	8	6	9	5	5	1	4
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	12	11	14	9	9	8	1
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	6	3	3	3	3	0
ÚVTOS Želiezovce	20	9	11	14	6	6	6	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	4	8	6	6	6	1	5
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	4	3	7	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	2	2	2	2	2	0	2
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	15	7	18	4	4	2	2
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	11	9	12	8	8	7	1
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	4	3	5	2	2	2	0
Spolu	**135**	**69**	**66**	**90**	**45**	**45**	**30**	**15**

Tab. 29 Vyživovacia povinnosť odsúdených vo VODD

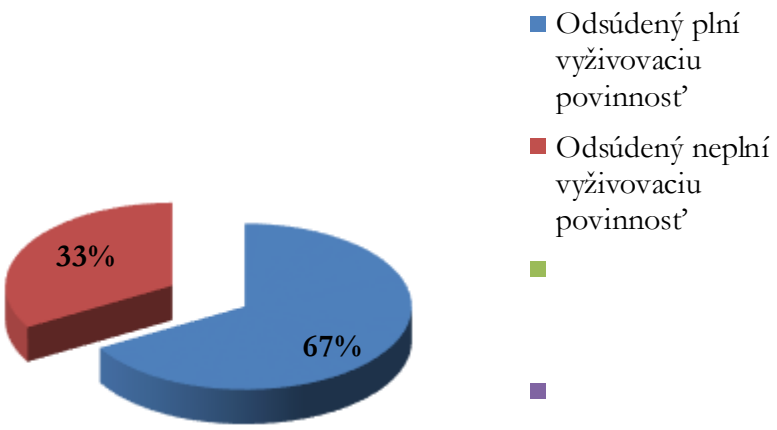

Graf 23 Vyživovacia povinnosť odsúdených vo VODD

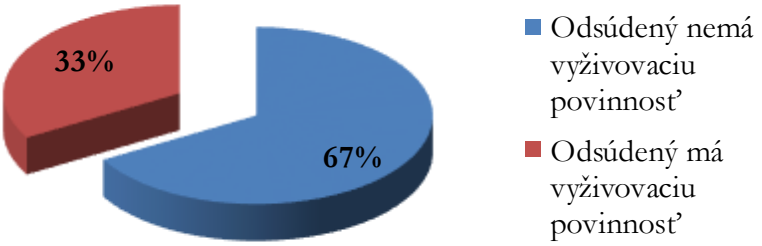

Graf 24 Vyživovacia povinnosť voči odsúdeným vo VODD

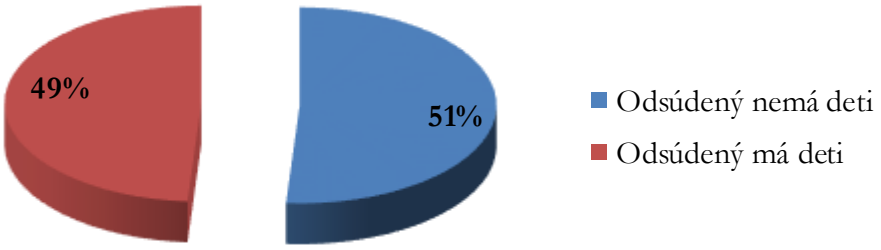

Graf 25 Odsúdený má/nemá deti

Extramurálne vzťahy, vzťahy s vonkajším prostredím, najmä udržiavanie vzťahov odsúdených, či už formou písomného, telefonického kontaktu alebo realizáciou návštev priamo v ústave v priebehu VTOS s rodinnými príslušníkmi alebo blízkymi osobami, prípadne inými

osobami zohrávajú významnú úlohu v zaobchádzaní s odsúdenými. Ich cieľom je udržanie, posilňovanie alebo vytváranie sociálnych kontaktov odsúdeného s vonkajším svetom za účelom plynulého prechodu do občianskeho života po prepustení na slobodu. Pri danom ukazovateli sme sa v hodnotení zamerali najmä na pravidelnosť, intenzitu, kvalitu takého vzťahu. Sledovali sme tiež, či zo strany odsúdeného je vzťah úprimný, či nie je založený iba na získaní osobného prospechu, či nie je povrchný, s prvkami manipulácie resp. zištnosti. Dôležitým zistením bola aj skutočnosť, či má o odsúdeného záujem jeho rodina alebo medzi ním a rodinou pretrváva nepriateľský alebo odmietavý postoj (napr. z dôvodu spáchaného trestného činu voči členom rodiny). Uvedené zistenia uvádzame v nižšie uvedenej tabuľke a grafoch.

Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**Nemá žiadny kontakt s rodinnými príslušníkmi a/alebo inými príp. blízkymi osobami**			**Udržiava kontakt s rodinnými príslušníkmi a/alebo inými príp. blízkymi osobami**			**Udržiava kontakt s rodinnými príslušníkmi a/alebo inými príp. blízkymi osobami, pričom tento kontakt možno charakterizovať ako intenzívny a pravidelný**		
		Pís. kontakt	**Tel. kontakt**	**Návštevy v ústave**	**Pís. kontakt**	**Tel. kontakt**	**Návštevy v ústave**	**Pís. kontakt**	**Tel. kontakt**	**Návštevy v ústave**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	3	6	8	4	4	4	7	4	2
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	2	10	0	0	13	7	21	0	16
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	2	2	3	1	1	3	3	3
ÚVTOS Želiezovce	20	3	11	14	15	8	4	2	1	2
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	7	5	4	3	5	8	2	2
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	0	0	2	4	5	5	3	2
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	1	1	3	0	3	1	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	2	8	8	5	2	5	15	12	9
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	3	11	9	17	9	11	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	2	1	2	3	4	5	2	2
Spolu	**135**	**13**	**57**	**48**	**53**	**50**	**46**	**69**	**28**	**41**

Tab. 30 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD

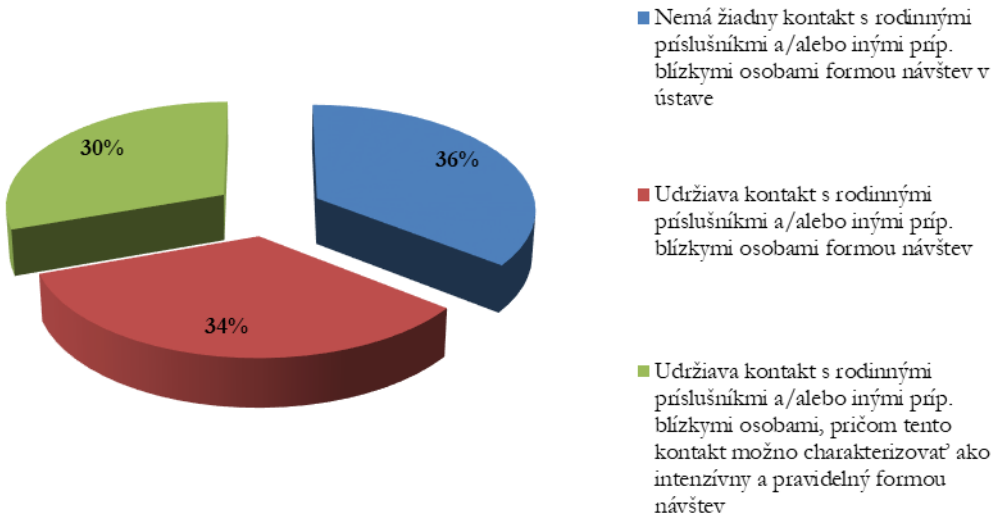

Graf 26 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD formou návštev

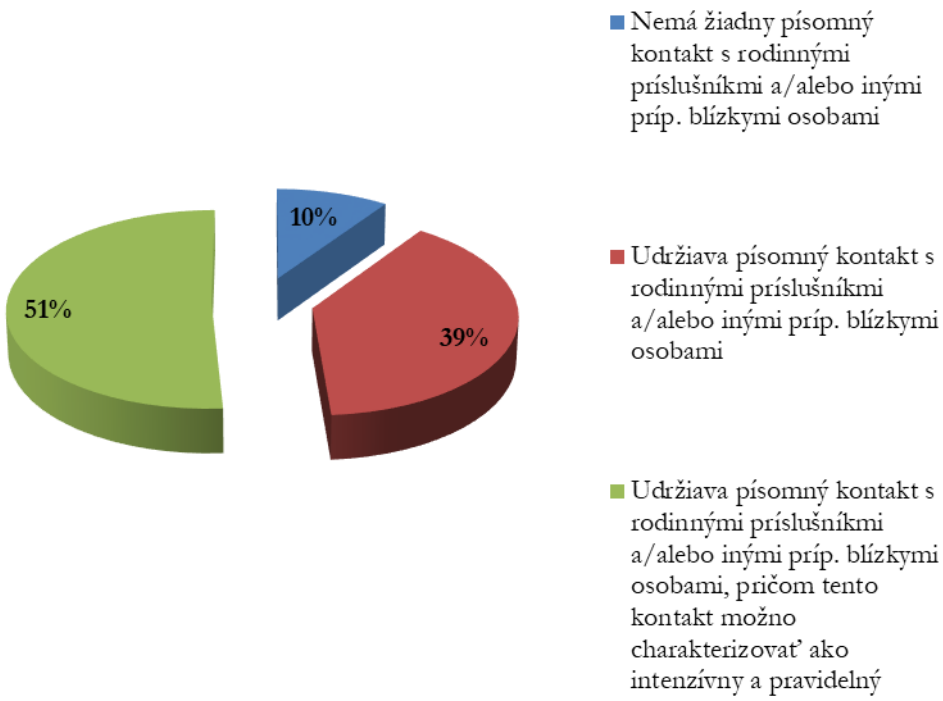

Graf 27 Udržiavanie kontaktov odsúdených vo VODD písomnou formou

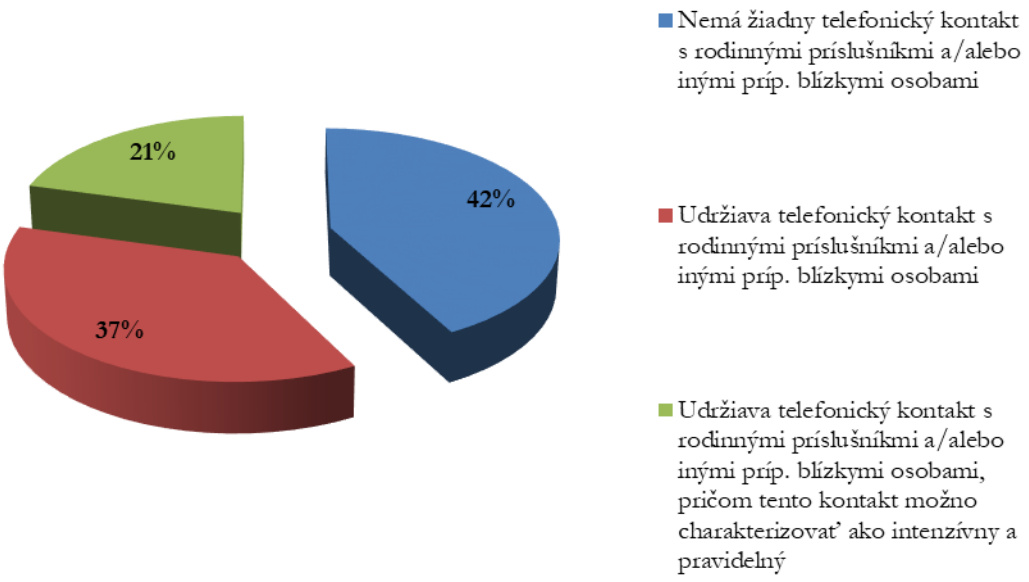

Graf 28 Udržiavanie telefonických kontaktov odsúdených vo VODD

V tejto časti je dôležité zdôrazniť, že za účelom upevňovania vzťahov odsúdeného s primárnou rodinou a za účelom zabezpečenia plynulého prechodu odsúdeného po prepustení na slobodu do občianskeho života (napr. poradenská činnosť priamo v praxi - vybavenie osobných dokladov, návšteva úradov a pod.) sa pri zaobchádzaní s odsúdeným môže v priebehu jeho pobytu vo výstupnom oddiele aplikovať aj inštitút opustenia ústavu (aj za využitia elektronických náramkov). Sledovaním tohto ukazovateľa bolo zistené, že v praxi sa tento inštitút opustenia ústavu vôbec neuplatňuje. Len v 2 % u 3 odsúdených zo sledovanej vzorky 135 odsúdených bolo uplatnené tzv. asistované opustenie ústavu v sprievode príslušníka (návšteva kultúrnych, osvetových a športových aktivít mimo ústavu).

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Celkový počet povolených opustení ústavu vo výstupnom oddiele	Asistované (návšteva kultúrnych, osvetových a športových aktivít mimo ústavu v sprievode príslušníka	Asistované (za účelom zabezpečenia plynulého prechodu do občianskeho života – napr. poradenská činnosť priamo v praxi - vybavenie osobných dokladov, návšteva úradov a pod	Návšteva blízkych osôb mimo ústavu
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	1	1	0	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	0	0	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	0	0	0	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	0	0	0

ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	1	1	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	1	1	0	0
Spolu	**135**	**3**	**3**	**0**	**0**

Tab. 31 Inštitút opustenia ústavu

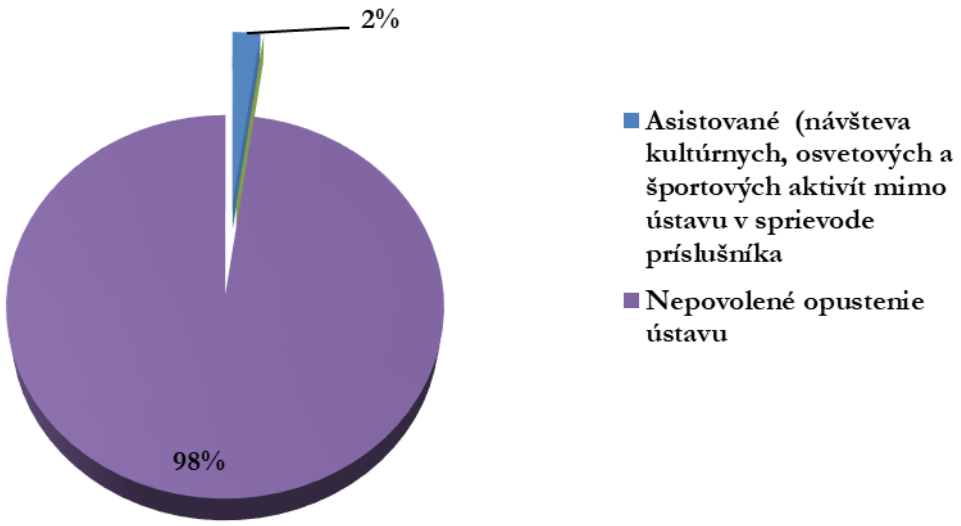

Graf 29 Inštitút opustenia ústavu

Z hľadiska štruktúry odsúdených v závislosti od sociálnych aspektov ďalším ukazovateľom, na ktorý sme zamerali našu pozornosť bolo zisťovanie, či odsúdený umiestnený vo výstupnom oddiele má v úschove ústavu platný občiansky preukaz alebo nie. Bolo zistené, že takmer polovica odsúdených (48 %, 65 odsúdených) má v úschove ústavu platný občiansky preukaz, neplatný občiansky preukaz má v úschove 34 % t. j. 46 odsúdených. Občiansky preukaz v úschove ústavu nemá 18 % t. j. 24 odsúdených.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Platný občiansky preukaz	Neplatný občiansky preukaz	Ods. je bez občianskeho preukazu
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	5	9	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	19	2	2
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	3	2	1
ÚVTOS Želiezovce	20	14	0	6
ÚVTOS Košice - Šaca	12	5	1	6
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	4	0	3
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	1	0	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	5	17	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	7	13	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	2	2	3
Spolu	**135**	**65**	**46**	**24**

Tab. 32 Odsúdení vo VODD – platnosť občianskeho preukazu

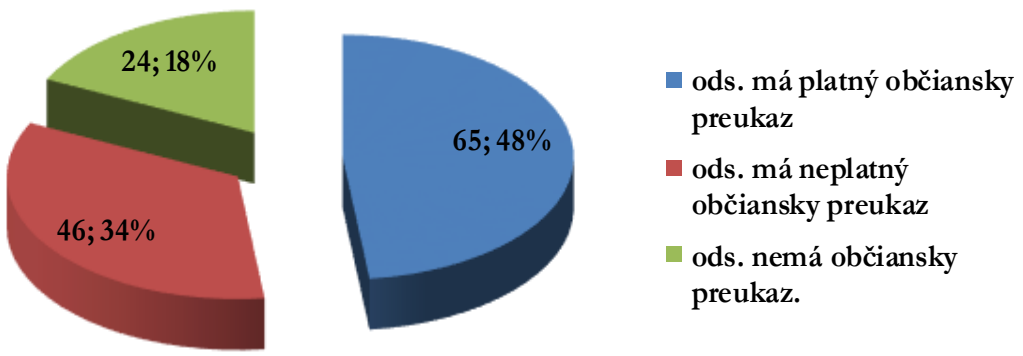

Graf 30 Odsúdení vo VODD – platnosť občianskeho preukazu

Zamestnanosť odsúdených vo výstupnom oddiele

Zamestnanosť ako exogénny indikátor taktiež vplýva na vznik recidívy. Z uvedeného dôvodu má zaraďovanie odsúdených do pracovného procesu nezastupiteľné miesto v zaobchádzaní s odsúdenými. Cieľom zamestnávania odsúdených v priebehu VTOS je upevňovanie pracovných návykov a zručností, zdokonaľovanie schopností odsúdených a budovanie ich vzťahu k hodnotám. Pravidelnou a účelnou prácou sa tiež zmierňuje stres z dlhodobej izolácie odsúdených v uzatvorenej komunite väzenských zariadení. V rámci hodnotenia tohto ukazovateľa sme posudzovali pracovné návyky vyvinuté vlastnou iniciatívou odsúdených počas ich pobytu na slobode v období 12 mesiacov nepretržite pred nástupom do VTOS (napr. práca na dohodu, aktivačné práce, brigáda...). Hodnotili sme vybudované pracovné návyky - každodenné dochádzanie na základe nejakej formy dohody s poskytovateľom práce. Z uvedeného hodnotenia vyplýva, že až 36 %, t. j. 49 odsúdených bolo 12 mesiacov nepretržite

pred nástupom do VTOS nezamestnaných. Zamestnaných nepretržite 12 mesiacov pred nástupom do VTOS bolo 34 % (45 odsúdených), zamestnaných menej ako 12 mesiacov – 3 mesiace bolo 17 % t. j. 23 odsúdených a menej ako 3 mesiace bolo 13 % t. j. 18 odsúdených. Z uvedeného je zrejmé, že 64 % odsúdených malo nestabilné zamestnanie, pričom z tejto vzorky vyše polovica odsúdených, t. j. 54 % (49 odsúdených) bola úplne bez zamestnania. Domnievame sa, že faktor nestabilného, resp. príležitostného zamestnania určitým a zásadným spôsobom ovplyvňuje konanie páchateľa s cieľom napr. ľahšieho zaobstarania si majetku formou majetkových a hospodárskych trestných činov, najčastejšie formou krádeže.

Ďalším krokom v rámci hodnotenia faktoru zamestnanosti odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele bolo zisťovanie, či boli odsúdení pred umiestnením do výstupného oddielu pracovne zaradení aspoň časť TOS, resp. či sú vo výstupnom oddiele pracovne zaradení alebo nie.

Z celej vzorky 135 odsúdených bolo pracovne zaradených pred umiestnením do výstupného oddielu 79 odsúdených t. j. 59 %, a pracovne nezaradených bolo 56 odsúdených, t. j. 41 %. V záujme lepšieho priblíženia uvedené zistenia podrobne premietame do nasledovnej tabuľky. Po umiestnení odsúdených do výstupného oddielu bolo pracovne zaradených 61 %, t. j. 82 odsúdených a pracovne nezaradených bolo 39 %, t. j. 53 odsúdených.

Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**12 mesiacov zamestnaný nepretržite - celých 12 mesiacov pred nástupom do VTOS**	**menej ako 12 mesiacov - 3 mesiace**	**menej ako 3 mesiace**	**0 mesiacov – nezamestnaný nepretržite 12 mesiacov pred nástupom do VTOS**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	2	6	1	5
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	12	0	1	10
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	3	1	1	1
ÚVTOS Želiezovce	20	2	3	1	14
ÚVTOS Košice - Šaca	12	6	0	0	6
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	3	2	1	1
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	5	9	8
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	8	5	4	3
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	5	1	0	1
Spolu	**135**	**45**	**23**	**18**	**49**

Tab. 33 Zamestnanosť odsúdených pred VTOS

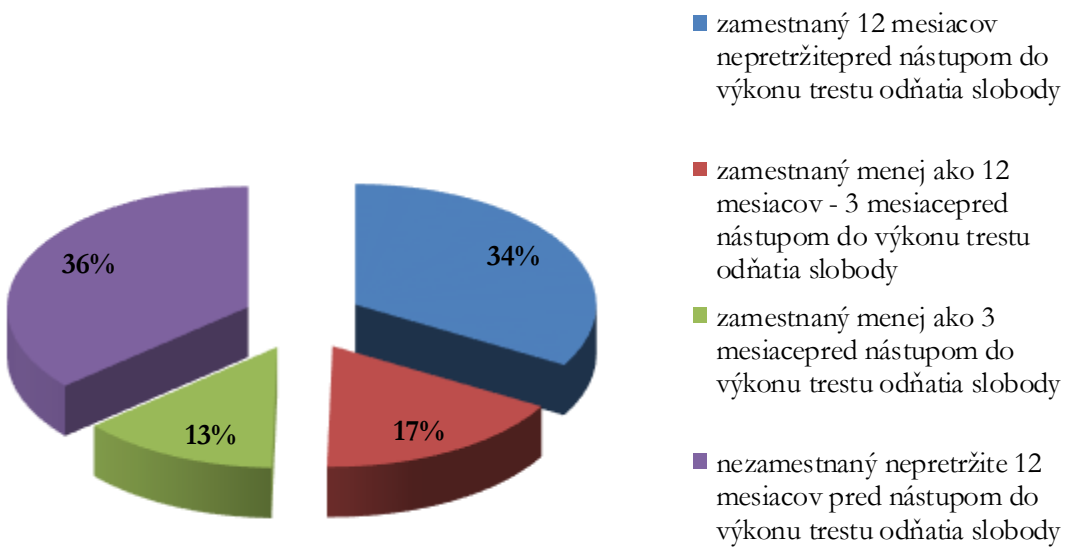

Graf 31 Dĺžka zamestnania odsúdeného rok pred nástupom na VTOS

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Zaradený do práce pred umiestnením do výstupného oddielu (aspoň časť trestu)	Nezaradený do práce pred umiestnením do výstupného oddielu	Zaradený do práce vo výstupnom oddiele	Nezaradený do práce vo výstupnom oddiele
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	11	3	8	6
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	21	2	15	8
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	5	1	5	1
ÚVTOS Želiezovce	20	7	13	20	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	6	6	6	6
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	7	0	7
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	4	0	4
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	12	10	11	11
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	13	7	13	7
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby	7	4	3	4	3

v Sabinove					
Spolu	**135**	**79**	**56**	**82**	**53**

Tab. 34 Zaradenie odsúdeného do práce pred umiestnením do VODD

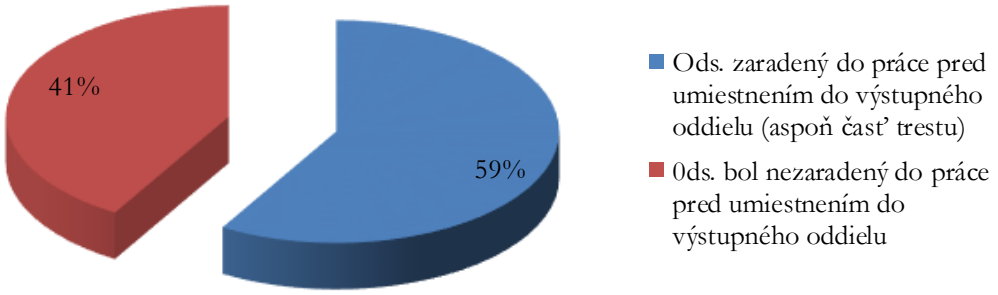

Graf 32 Zaradenie odsúdeného do práce pred umiestnením do VODD

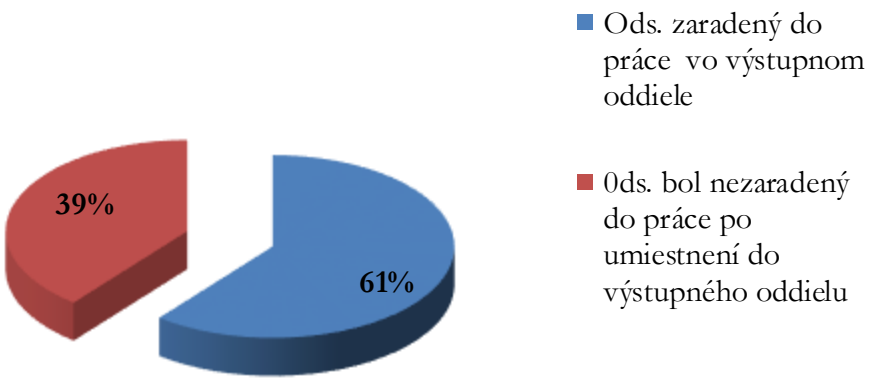

Graf 33 Zaradenie odsúdeného do práce po umiestnení do VODD

<u>Zabezpečenie pomoci odsúdeným vo výstupnom oddiele pred prepustením na slobodu</u>

Pozornosť v rámci hodnotenia sociálnych aspektov sme zamerali aj na zabezpečenie pomoci odsúdeným vo výstupnom oddiele pred prepustením na slobodu zo strany väzenského

personálu – sociálneho pracovníka vo výstupnom oddiele. Za poskytnutú pomoc sme považovali konkrétnu pomoc sociálneho pracovníka pri zabezpečení zamestnania a ubytovania a to napr. zabezpečenie kontaktov, adries na príslušné inštitúcie, následná asistencia a komunikácia sociálneho pracovníka s príslušnými úradmi. Hodnotením daných ukazovateľov bolo zistené, že v 92 %, t. j. 124 odsúdených nepožiadalo sociálneho pracovníka o pomoc pri zabezpečení zamestnania, resp. ubytovania.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Poskytnutá pomoc pri zabezpečení zamestnania	Poskytnutá pomoc pri zabezpečení ubytovania - bývania
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	1
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	1	1
ÚVTOS Želiezovce	20	4	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	2
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	1	0
Spolu	**135**	**6**	**5**

Tab. 35 Pomoc pri zabezpečení ubytovania/zamestnania

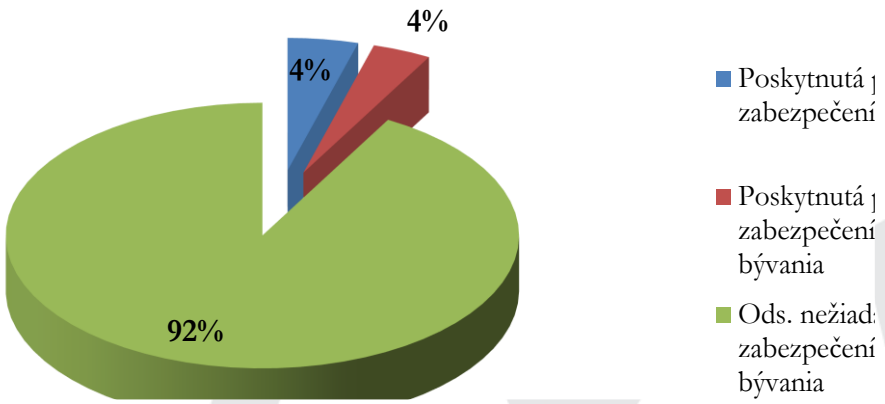

Graf 34 Pomoc pri zabezpečení ubytovania/zamestnania

V rámci hodnotiaceho ukazovateľa zabezpečenie bývania po prepustení odsúdených z výstupných oddielov na slobodu sme sledovali najmä dlhodobé bývanie (znamená stále bývanie u rodiny, vlastná nehnuteľnosť, domovy sociálnych služieb a pod.). Za krátkodobé bývanie sme považovali bývanie u rodiny na prechodné obdobie, v azylovom dome, ubytovni, charitatívnej organizácii a pod. Výsledky sú nižšie uvedené v tabuľke a grafe.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Má zabezpečené dlhodobé bývanie po ukončení VTOS	Má zabezpečené krátkodobé bývanie po ukončení VTOS	Nemá zabezpečené bývanie po ukončení VTOS
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	4	7	3
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	22	0	1
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	5	1	0
ÚVTOS Želiezovce	20	19	0	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	12	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	7	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	20	1	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	12	0	8
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	7	0	0
Spolu	**135**	**112**	**9**	**14**

Tab. 36 Stav zabezpečenia ubytovania po ukončení VTOS

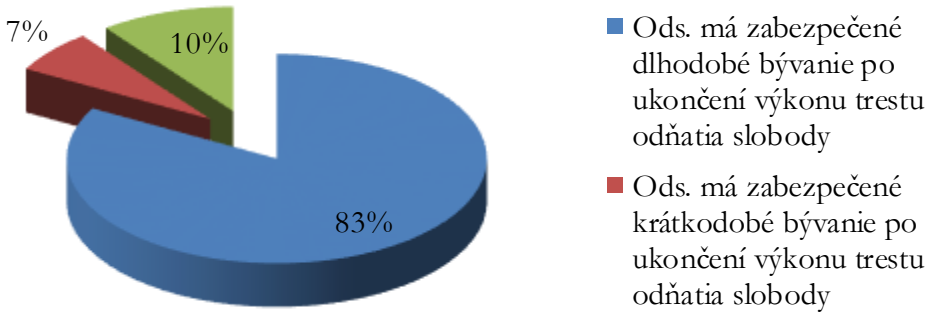

Graf 35 Stav zabezpečenia ubytovania po ukončení VTOS

Aktuálna finančná situácia odsúdených

Nemenej dôležitým faktorom, ktorý tiež ovplyvňuje recidívu, je aj finančná situácia odsúdených. V tejto súvislosti sme našu pozornosť upriamili na zisťovanie aktuálnej finančnej situácie odsúdených vo výstupnom oddiele pred prepustením na slobodu. Len 13%, t. j. 17 odsúdených bolo, resp. je bez dlhov.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Bez dlhov	Zdokumentované aktuálne dlhy nepresahujú sumu 5 000 €	Zdokumentované aktuálne dlhy presahujú sumu 5 000 €
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	3	7	4
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	1	14	8
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	2	0	4
ÚVTOS Želiezovce	20	1	10	9
ÚVTOS Košice - Šaca	12	2	9	1
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	3	4	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	3	1
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	3	13	6
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	1	12	7
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	1	5	1
Spolu	**135**	**17**	**77**	**41**

Tab. 37 Finančná situácia odsúdených vo VODD

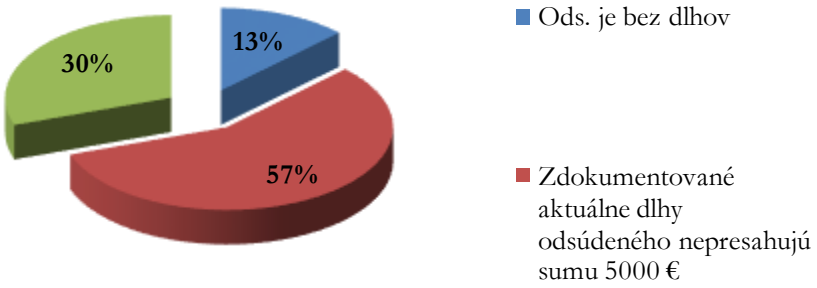

Graf 36 Aktuálna finančná situácia odsúdených vo VODD

<u>Vzdelanostná úroveň odsúdených vo výstupnom oddiele</u>

V rámci hodnotenia ukazovateľa vzdelanostnej úrovne odsúdených - dosiahnutého najvyššieho školského vzdelania odsúdených vo výstupnom oddiele bolo zistené, že vyše polovica skúmanej vzorky odsúdených má dosiahnuté základné vzdelanie a to 58 % , t. j. 79 odsúdených, z toho 45 % odsúdených (61) má ukončenú základnú školu a 13 % odsúdených (18) špeciálnu školu. Stredné odborné vzdelanie bez maturity, s výučným resp. záučným listom má ukončené 31 % odsúdených (41). Maturitu majú 3 odsúdení (2 %) a vysokoškolské vzdelanie má 1 odsúdený (1 %).

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Neukončené základné vzdelanie	Špeciálna škola	Základné vzdelanie (základná škola)	Stredné odborné vzdelanie bez maturity, s výučným resp. záučným listom	Stredoškolské vzdelanie s maturitou	Vysokoškolské vzdelanie
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	3	5	6	0	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	1	14	8	0	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	2	3	1	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	0	0	14	5	1	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	2	5	2	3	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	2	3	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	2	2	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	0	12	9	0	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	2	0	9	8	1	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	1	2	1	2	1	0
Spolu	**135**	**11**	**18**	**61**	**41**	**3**	**1**

Tab. 38 Vzdelanie odsúdených vo VODD

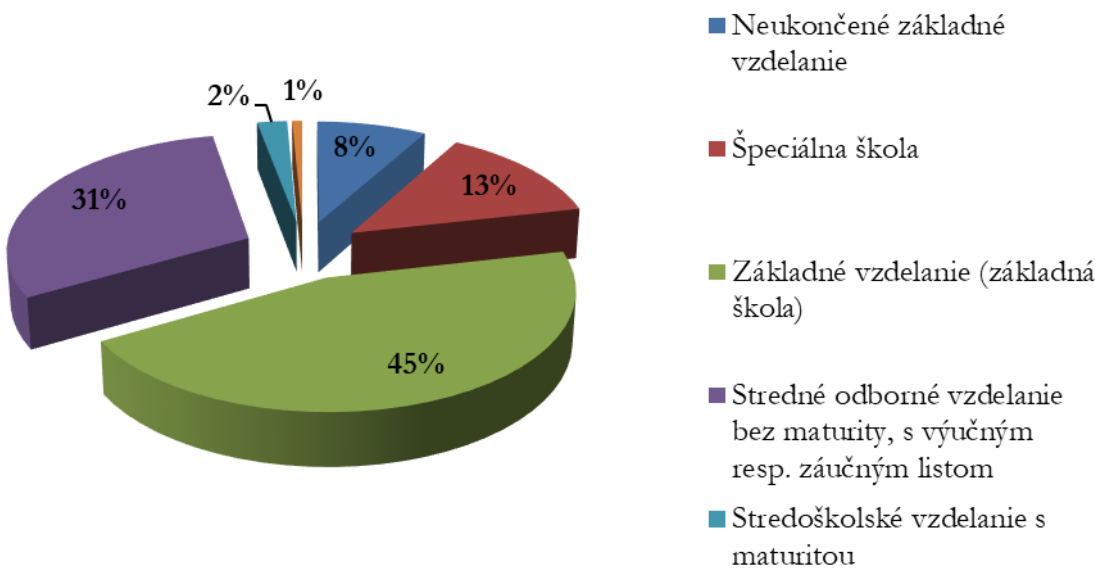

Graf 37 Vzdelanie odsúdených vo VODD

Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania

Posledným hodnoteným ukazovateľom v rámci štruktúry odsúdených v závislosti od sociálnych aspektov bolo zisťovanie resocializačnej prognózy u odsúdených vo výstupnom oddiele prostredníctvom hodnotenia rizika sociálneho zlyhania odsúdených. Posúdením zozbieraných dát z jednotlivých partnerských ústavov môžeme konštatovať, že len u 7 % odsúdených sa resocializačná prognóza javí ako priaznivá - riziko sociálneho zlyhania nízke (9 odsúdených), u vyše polovice odsúdených sa resocializačná prognóza javí ako menej priaznivá - riziko sociálneho zlyhania stredné (55 %; 74 odsúdených) a u 38 % odsúdených sa resocializačná prognóza javí ako nepriaznivá - riziko sociálneho zlyhania vysoké.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Resocializačná prognóza priaznivá - riziko sociálneho zlyhania nízke	Resocializačná prognóza menej priaznivá – riziko sociálneho zlyhania stredné	Resocializačná prognóza nepriaznivá – riziko sociálneho zlyhania vysoké
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	9	5
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	17	6
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	2	4	0
ÚVTOS Želiezovce	20	6	10	4
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	3	9
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	5	2
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	4

ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	15	7
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	1	5	14
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	6	1
Spolu	**135**	**9**	**74**	**52**

Tab. 39 Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania odsúdených vo VODD

2.3.1.3.6 Štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov penitenciárneho zaobchádzania

Vnútorná diferenciácia

TOS sa vykonáva diferencovane. Rozlišujeme vnútornú a vonkajšiu (súdnu) diferenciáciu. Pohyb, kontakt, spôsob zabezpečenia a uplatňovania práv odsúdeného je rozdielny podľa stupňa stráženia. TOS sa podľa vonkajšej diferenciácie ustanovenej Trestným zákonom vykonáva v ústavoch na VTOS s minimálnym, stredným a maximálnym stupňom stráženia. Platí zásada, že čím je vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení; rovnako diferencovane je upravený aj výkon práv a formy zaobchádzania. Dôraz je pritom kladený na zabezpečenie potrebných bezpečnostných opatrení, pričom sa zároveň sleduje zabezpečenie účelu výkonu trestu diferencovane pre odsúdených s rôznym stupňom kriminálneho a sociálneho narušenia. Tak aby spôsob uskutočňovania jednotlivých resocializačných aktivít bol efektívny a neeliminoval snahu menej narušených odsúdených napraviť sa. Vonkajšia diferenciácia sa odlišuje od vnútornej tým, že o vonkajšej diferenciácii rozhoduje súd a o vnútornej diferenciácii rozhoduje riaditeľ ústavu na návrh umiestňovacej komisie na základe záverov a odporúčaní psychologického vyšetrenia, poznatkov o správaní odsúdeného vo VTOS a VV, poznania osobnostného narušenia, poznania postojov k plneniu povinností a programu zaobchádzania. Vnútorná diferenciácia sa vykonáva za účelom zvýšenia účinnosti VTOS. Rozumie sa ňou umiestňovanie odsúdených do oddielov a skupín v rámci toho istého stupňa stráženia. Odsúdení umiestnení do oddielov alebo skupín sú spolu ubytovaní a spravidla aj spolu pracujú a podieľajú sa na plnení určených cieľov zaobchádzania. V rámci vnútornej diferenciácie, t. j. diferenciácie v rámci jednotlivých stupňov stráženia, sú odsúdení rozdeľovaní do diferenciačných skupín tak, aby boli oddelení odsúdení menej kriminálne a sociálne narušení a tí, ktorí preukazujú snahu o nápravu, od ostatných odsúdených. V špecializovaných oddieloch sa uplatňuje zaobchádzanie s osobitnými kategóriami odsúdených, ktorí vyžadujú aj špecializované prostriedky a metódy zaobchádzania. Medzi špecializované oddiely v rámci vnútornej diferenciácie patrí aj výstupný oddiel, do ktorého sú umiestňuje v zmysle platnej legislatívy odsúdený, ktorý bol vo výkone trestu spravidla viac ako tri roky a tiež odsúdený, ktorému treba pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života a s cieľom pomôcť mu v adaptácii na plynulý prechod do života po prepustení na slobodu. Pritom dĺžka pobytu v tomto oddiele je individuálna a určí sa s prihliadnutím na potreby konkrétneho odsúdeného, najmenej však dva mesiace pred prepustením na slobodu.

V rámci analýzy sme sa zaoberali aj hodnotením vnútornej diferenciácie z hľadiska VTOS odsúdených v jednotlivých diferenciačných skupinách a špecializovaných oddieloch pred ich

umiestnením do výstupného oddielu. Boli zaznamenané nasledovné zistenia. Až 61 % odsúdených pred umiestnením do výstupného oddielu vykonávalo TOS v diferenciačnej skupine „B“. V diferenciačnej skupine „C“ vykonávalo TOS 24 % odsúdených, v oddiele špecializovaného zaobchádzania 5 % odsúdených, v diferenciačnej skupine „A“ to boli 4 % odsúdených a zhodne 4 % odsúdených vykonávali TOS v oddiele s bezpečnostným režimom. Zvyšok odsúdených mladistvých, zhodne po 1%, vykonával TOS v základnom a zmiernenom režime.

Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**A**	**B**	**C**	**OBR**	**OŠZ**	**Zmiernený režim - ml.**	**Základný režim – ml.**	**Sprísnený režim – ml.**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	13	1	0	0	0	0	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	19	4	0	0	0	0	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	4	2	0	0	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	2	18	0	0	0	0	0	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	8	3	0	1	0	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	0	0	0	3	2	2	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	1	3	0	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	3	9	7	1	2	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	7	9	4	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	3	3	0	1	0	0	0
Spolu	**135**	**5**	**82**	**32**	**5**	**7**	**2**	**2**	**0**

Tab. 40 Vnútorná diferenciácia z hľadiska VTOS odsúdených pred umiestnením do VODD

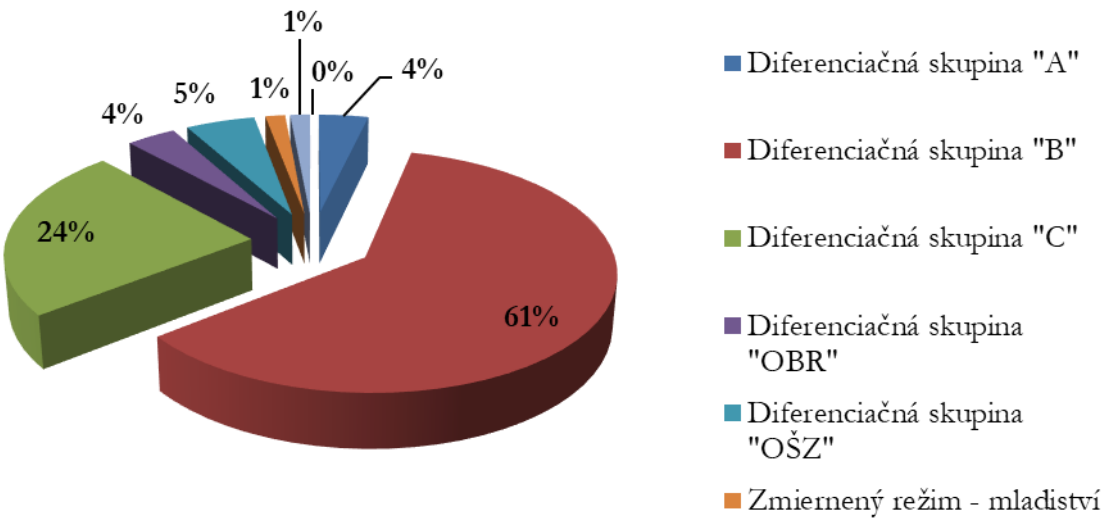

Graf 38 Vnútorná diferenciácia z hľadiska VTOS odsúdených pred umiestnením do VODD

Celková dĺžka uloženého TOS

V rámci vnútornej diferenciácie, t. j. umiestňovania odsúdených do výstupného oddielu sme porovnávali aj celkovú dĺžka uloženého trestu odsúdených vo výstupných oddieloch. Z celkovej vzorky 135 odsúdených má 32 % odsúdených dĺžku TOS v trvaní 36 mesiacov a viac až 48 mesiacov, nasleduje skupina odsúdených (28 %; 38 odsúdených) s dĺžkou 60 mesiacov a viac. Dĺžka TOS v trvaní 48 mesiacov a viac až 60 mesiacov tvorí 17 % odsúdených. Ďalšie údaje o dĺžke TOS sú uvedené nižšie v tabuľke a grafe.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	1 až 6 mes.	6 a viac až 12 mes.	12 a viac až 24 mes.	24 a viac až 36 mes.	36 a viac až 48 mes.	48 a viac až 60 mes.	60 mes. a viac
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	1	4	2	0	4	0	3
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	0	0	0	10	4	9
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	0	0	1	2	1	2
ÚVTOS Želiezovce	20	1	2	6	3	7	0	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	1	0	0	1	5	3	2
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	4	0	0	0	0	1
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	0	0	1	2	1
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	0	0	2	5	5	10
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	0	0	1	9	4	6

ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	0	0	0	0	4	3
Spolu	**135**	**5**	**10**	**8**	**8**	**43**	**23**	**38**

Tab. 41 Celková dĺžka uloženého trestu odsúdených vo VODD

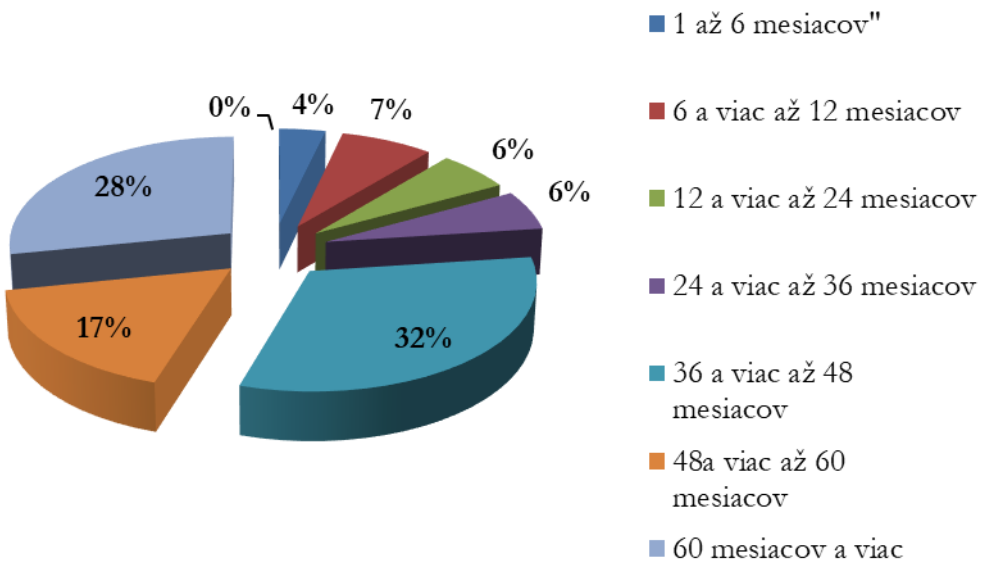

Graf 39 Celková dĺžka uloženého trestu odsúdených vo VODD

Zvyšok TOS odsúdených v čase umiestnenia do výstupného oddielu

Dôležitým ukazovateľom v rámci umiestňovania odsúdených do výstupného oddielu je aj údaj o zvyšku TOS odsúdených v čase ich umiestnenia do výstupného oddielu. Zistili sme, že až 83 % odsúdených má zvyšok TOS v trvaní viac ako 2 mesiace až 6 mesiacov a 16 % odsúdených má zvyšok TOS v trvaní 1 až 2 mesiace a 1 %, t. j. jeden odsúdený má zvyšok trestu v trvaní viac ako 6 mesiacov až 12 mesiacov.

Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**1 až 2 mesiace**	**viac ako 2 až 6 mesiacov**	**viac ako 6 až 12 mesiacov**	**viac ako 12 až 24 mesiacov**	**viac ako 24 až 36 mesiacov**	**viac ako 36 mesiacov a viac**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	4	9	1	0	0	0

ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	1	22	0	0	0	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	5	1	0	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	10	10	0	0	0	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	1	11	0	0	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	7	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	4	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	0	22	0	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	0	20	0	0	0	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	1	6	0	0	0	0
Spolu	**135**	**22**	**112**	**1**	**0**	**0**	**0**

Tab. 42 Dĺžka zostávajúceho TOS odsúdených v čase ich umiestnenia do výstupného oddielu

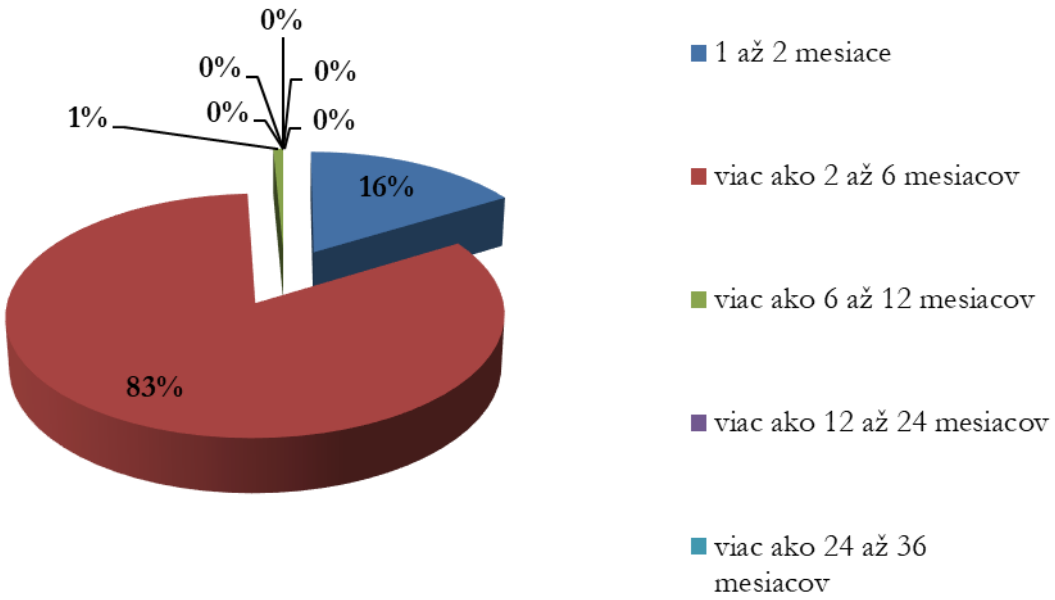

Graf 40 Dĺžka zostávajúceho TOS odsúdených v čase ich umiestnenia do VODD

Forma prepustenia odsúdených vo výstupnom oddiele na slobodu z VTOS

Vyhodnocovali sme aj údaj týkajúci sa spôsobu prepustenia odsúdeného na slobodu z VTOS. Bol zaznamenaný jednoznačný výsledok a to, že 100 % odsúdených bolo prepustených v rámci riadneho TOS. Konštatujeme tiež, že do výstupného oddielu nebol umiestnený pred lehotou podmienečného prepustenia žiadny odsúdený.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Riadny koniec trestu	Podmienečné prepustenie
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	14	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	23	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	6	0
ÚVTOS Želiezovce	20	20	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	12	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	7	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	22	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	20	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	7	0
Spolu	**135**	**135**	**0**

Tab. 43 Forma prepustenia odsúdených vo VODD na slobodu z VTOS

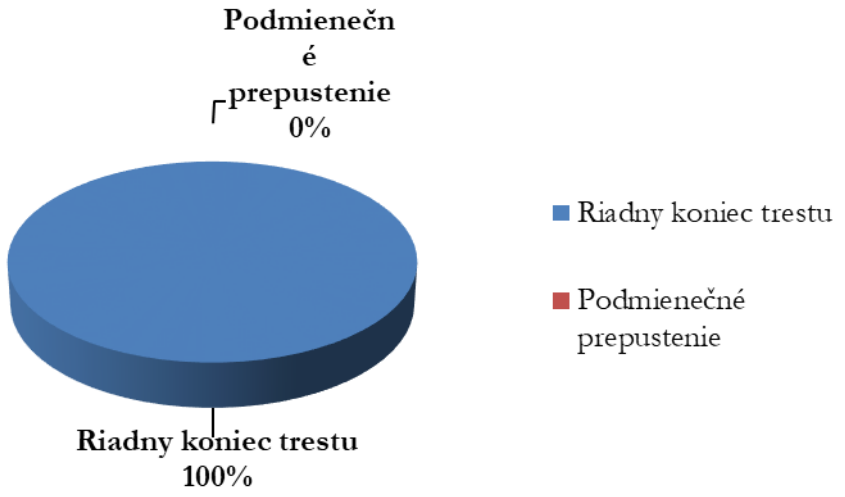

Graf 41 Forma prepustenia odsúdených vo VODD na slobodu z VTOS

Umiestňovanie odsúdených do výstupných oddielov v zmysle § 85 ods. 1 ZoVTOS

Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvňuje umiestňovanie odsúdených do výstupného oddielu je aj naplnenie formálnej podmienky – trvanie TOS 3 roky a viac a zároveň splnenie aj materiálnej podmienky - pomoc pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života (umiestnenie odsúdeného s menším trestom ako 3 roky, ak sa to javilo ako účelné). Konštatujeme, že 79 % odsúdených splnilo formálnu podmienku – trvanie TOS 3 roky a viac a 21 % odsúdených bolo do výstupného oddielu umiestnených po splnení materiálnej podmienky - pomoc pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Splnenie formálnej podmienky - trvanie trestu – 3 roky a viac	Splnenie materiálnej podmienky - pomoc pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života (umiestnenie odsúdeného s menším trestom ako 3 roky, ak sa to javilo ako účelné ...)
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	4	10
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	23	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	6	0
ÚVTOS Želiezovce	20	9	11
ÚVTOS Košice - Šaca	12	11	1
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	1	6
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	22	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	20	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	7	0
Spolu	**135**	**107**	**28**

Tab. 44 Splnenie formálnych a materiálnych podmienok na umiestnenie do VODD

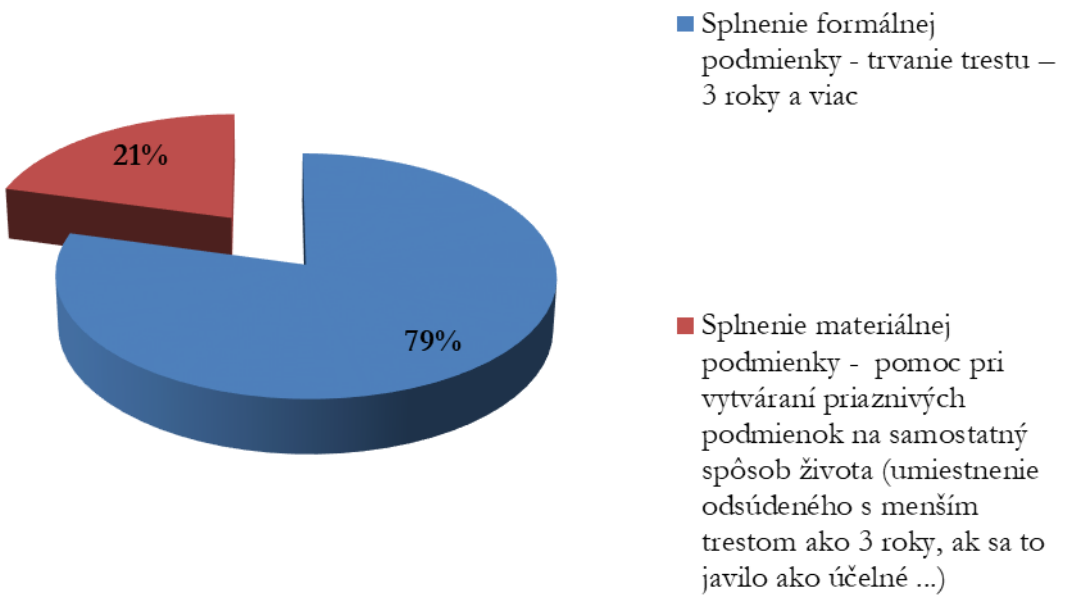

Graf 42 Splnenie formálnych a materiálnych podmienok na umiestnenie do VODD

Hodnotenie plnenia programu zaobchádzania

V priebehu penitenciárneho zaobchádzania sa na každého odsúdeného spracúva program zaobchádzania, ktorý obsahuje edukáciu, aktivity vo voľnom čase, zaraďovanie do práce, vzťahy s vonkajším prostredím, iné metódy a postupy zaobchádzania. Ak ide o odsúdeného so zvyškom TOS kratším ako deväť mesiacov, vypracujú sa krátkodobé ciele zaobchádzania. To platí aj o odsúdených umiestnených vo výstupnom oddiele. Plnenie programu zaobchádzania sa hodnotí a v odôvodnených prípadoch sa aj prehodnocuje. Pri hodnotení plnenia programu zaobchádzania sa vyhodnocuje každá jeho časť zvlášť.

Na základe dostupných údajov o plnení, resp. neplnení programu zaobchádzania odsúdenými umiestnenými vo výstupnom oddiele konštatujeme, že polovica vzorky odsúdených t. j. 53 % odsúdených plní čiastočne program zaobchádzania, program zaobchádzania plní takmer tretina odsúdených a to 27 % odsúdených a neplní 20 % odsúdených.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Plní program zaobchádzania	Plní čiastočne program zaobchádzania	Neplní program zaobchádzania
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	4	8	5
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	13	10	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	1	5	0
ÚVTOS Želiezovce	20	0	18	2
ÚVTOS Košice - Šaca	12	3	8	1
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	3	4	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	1	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	9	5	8
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	1	11	8
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	4	0
Spolu	**135**	**37**	**71**	**27**

Tab. 45 Hodnotenie plnenia programu zaobchádzania odsúdených vo VODD

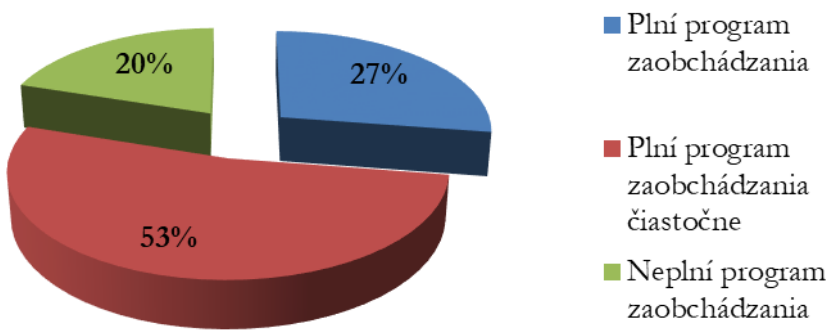

Graf 43 Hodnotenie plnenia programu zaobchádzania odsúdených vo VODD

Disciplinárne konanie (disciplinárne tresty a disciplinárne odmeny) - za posledných 24 mesiacov

Posledným sledovaným ukazovateľom v rámci zisťovania štruktúry odsúdených v závislosti od aspektov penitenciárneho zaobchádzania je disciplinárne konanie a to ukladanie disciplinárnych trestov a udeľovanie disciplinárnych odmien. Pri hodnotení sme brali do úvahy len počet disciplinárnych trestov právoplatne uložených za posledných 24 mesiacov (aj keď počas celého VTOS má odsúdený uložených viac disciplinárnych trestov). Zarátaný bol aj disciplinárny trest s podmienečným odkladom a aj disciplinárny trest, v ktorom sa osvedčil. Nezarátavali sa zahladené disciplinárne tresty. Boli zistené nasledovné výsledky: viac ako polovica odsúdených – 54 % nemá uložený žiadny disciplinárny trest, 19 % odsúdených má uložených 2 až 3 disciplinárne tresty, 15 % odsúdených má uložený 1 disciplinárny trest a 12 % odsúdených má uložených 4 a viac disciplinárnych trestov.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Disciplinárne tresty: 0	Disciplinárne tresty: 1	Disciplinárne tresty: 2 - 3	Disciplinárne tresty: 4 a viac
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	10	1	3	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	17	2	4	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	4	2	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	10	4	5	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	9	1	2	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	3	1	3	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	0	4
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	10	4	3	5
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	7	3	4	6
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	2	2	0
Spolu	**135**	**73**	**20**	**26**	**16**

Tab. 46 Počet disciplinárnych trestov odsúdených vo VODD

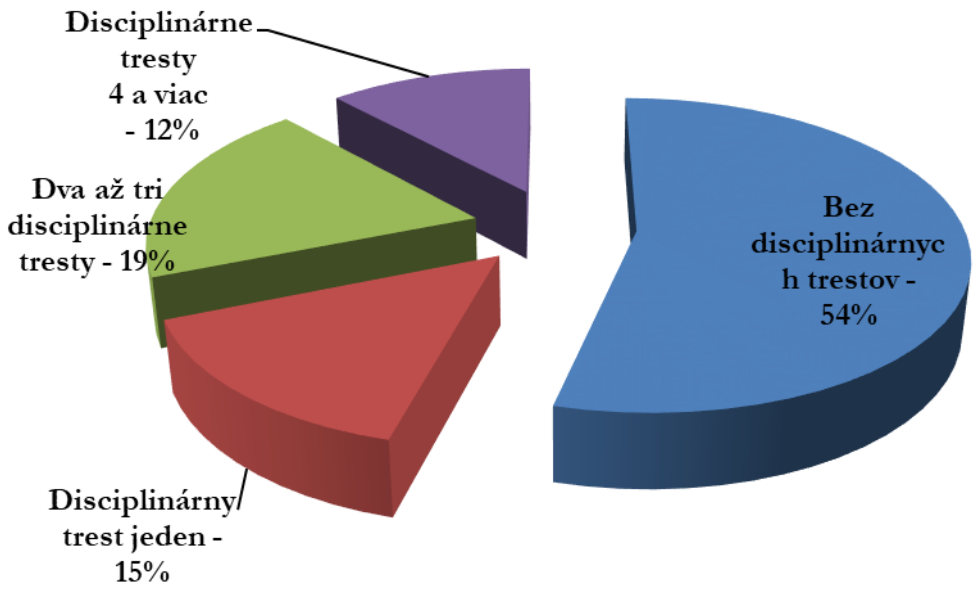

Graf 44 Počet disciplinárnych trestov odsúdených vo VODD

Pri hodnotení ukazovateľa udeľovania disciplinárnych odmien sa posudzovalo obdobie posledných 24 mesiacov, to aj v prípade, že odsúdený je vo VTOS dlhšie. Riadok „nehodnotiteľné" sme uvádzali pri odsúdenom, ktorý má TOS kratší ako 24 mesiacov a nebola mu udelená žiadna disciplinárna odmena. V tomto riadku uvádzame aj odsúdeného, ktorý zo zdravotných dôvodov nie je schopný získať odmenu (vážne zdravotné obmedzenia, diagnózy). V riadku „0": uvádzame odsúdeného, ktorý je vo VTOS dlhšie ako 24 mesiacov a nebola mu udelená žiadna disciplinárna odmena. Konštatujeme, že u 47 % odsúdených nebola udelená žiadna disciplinárna odmena, 49 % odsúdených získalo za obdobie posledných 24 mesiacov 1 a viac disciplinárnych odmien.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Disciplinárne odmeny - 0	Disciplinárne odmeny: 1 a viac	Nehodnotiteľné
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	9	5	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	8	15	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	4	2	0
ÚVTOS Želiezovce	20	7	13	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	5	7	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	1	1	5
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	3	1	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	8	14	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	13	7	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	5	2	0
Spolu	**135**	**63**	**67**	**5**

Tab. 47 Počet disciplinárnych odmien odsúdených vo VODD

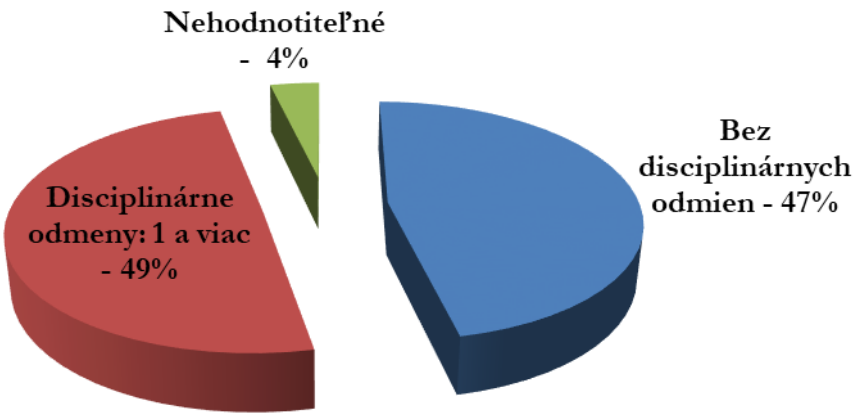

Graf 45 Počet disciplinárnych odmien odsúdených vo VODD

2.3.1.3.7 Štruktúra odsúdených v závislosti od aspektov psychologického vyšetrenia

Látkové a nelátkové závislosti odsúdených vo výstupnom oddiele

Pri posudzovaní daného ukazovateľa látkových a nelátkových závislostí sa „správanie odsúdeného vykazujúce znaky závislosti" vyznačovalo aj u odsúdeného, ktorý nemá diagnostikovanú závislosť. Bolo zistené, že až 51 % odsúdených má správanie vykazujúce znaky závislosti.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Správanie odsúdeného vykazuje znaky závislosti	Správanie odsúdeného nevykazuje znaky závislosti
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	8	6
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	11	12
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	2	4
ÚVTOS Želiezovce	20	12	8
ÚVTOS Košice - Šaca	12	0	11
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	5
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	4
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	16	6
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	14	6
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	4
Spolu	**135**	**69**	**66**

Tab. 48 Látkové a nelátkové závislosti odsúdených vo VODD

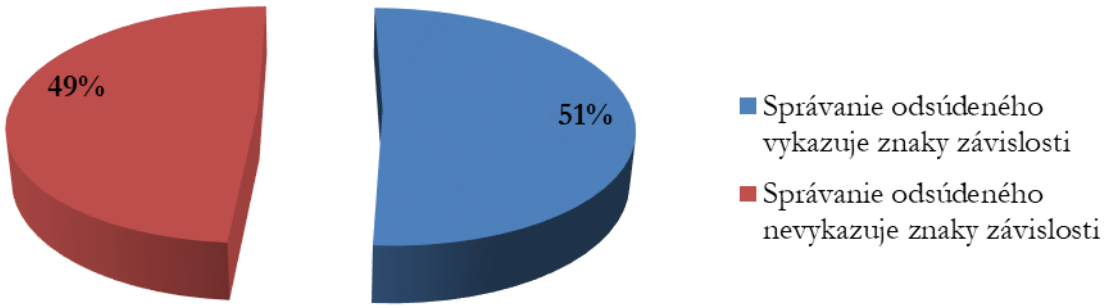

Graf 46 Látkové a nelátkové závislosti odsúdených vo VODD

Ďalším sledovaným ukazovateľom bolo súdom nariadené ochranné liečenie ústavnou a ambulantnou formou. Tu treba zdôrazniť, že sa neposudzoval len aktuálny stav. Konštatujeme, že 68 % odsúdených vo výstupnom oddiele nemá nariadené ochranné liečenie. Nariadené liečenie má 32 %, z toho 5 % odsúdených opakovane.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Súdom nariadené ochranné liečenie	Súdom nariadené ochranné liečenie opakovane	Odsúdenému nebolo súdom nariadené ochranné liečenie
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	2	1	11
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	5	2	16
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	0	6
ÚVTOS Želiezovce	20	10	0	10
ÚVTOS Košice - Šaca	12	1	0	11
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	0	5
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	0	4
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	7	1	14
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	7	2	11
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	2	1	4
Spolu	**135**	**36**	**7**	**92**

Tab. 49 Ochranné liečenie odsúdených vo VODD

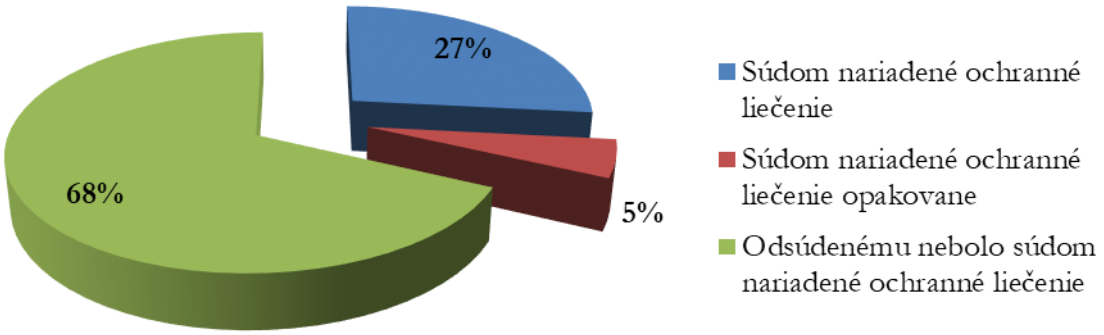

Graf 47 Ochranné liečenie odsúdených vo VODD

S vyššie uvedeným ukazovateľom súvisí aj hodnotenie, či odsúdený počas aktuálneho VTOS absolvoval súdom nariadené ochranné liečenie ústavnou a ambulantnou formou. Možnosť, že odsúdený má súdom nariadené ochranné liečenie, ktoré však neabsolvoval z organizačných dôvodov, sme označili v riadku „odsúdený neabsolvoval súdom nariadené liečenie“. Z hodnotenia vyplýva, že 79 % odsúdených neabsolvovalo ochranné liečenie.

Partnerský ústav	**Počet ods. vo VODD**	**Odsúdený absolvoval súdom nariadené ochranné liečenie počas výkonu trestu odňatia slobody**	**Odsúdený neabsolvoval súdom nariadené ochranné liečenie počas výkonu trestu odňatia slobody**
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	1	13
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	7	16
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	6
ÚVTOS Želiezovce	20	6	14
ÚVTOS Košice - Šaca	12	1	11
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	2	5
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	0	4
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	4	18
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	4	16
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	3	4
Spolu	**135**	**28**	**107**

Tab. 50 Absolvovanie ochranného liečenie odsúdenými vo VODD

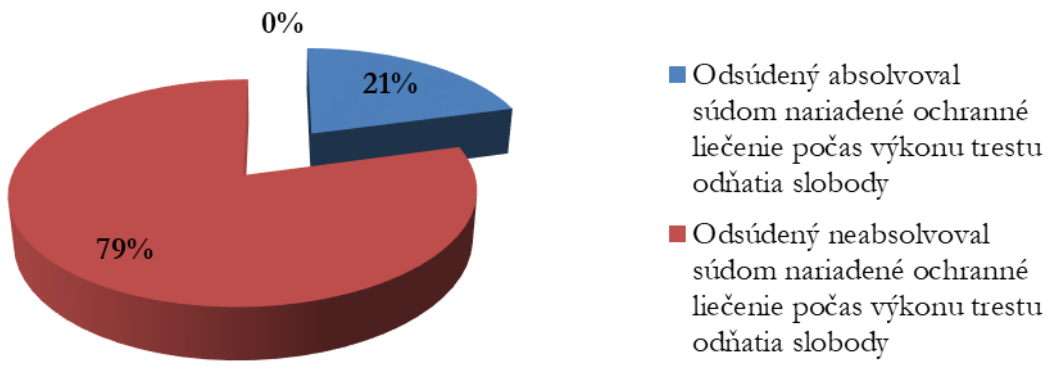

Graf 48 Absolvovanie ochranného liečenia odsúdenými vo VODD

V tomto bode sme posudzovali ochranné liečenia v aktuálnom TOS, aj ochranné liečenia z minulosti, ak sme o nich mali vedomosť. Pod pojmom 2 typy a 3 typy nariadeného ochranného liečenia rozumieme, že odsúdený má uložených súčasne viac druhov ochranných liečení napr.: ústavné ochranné liečenie protitoxikomanické a ambulantné ochranné liečenie protialkoholické. Zistené výsledky korešpondujú s predchádzajúcimi výsledkami a to že 70 % odsúdených nemá nariadený žiadny typ ochranného liečenia.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Žiadny typ súdom nariadeného ochranného liečenia	1 typ súdom nariadeného ochranného liečenia	2 typy súdom nariadeného ochranného liečenia	3 typy a viac súdom nariadeného ochranného liečenia
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	11	2	1	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	16	6	1	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	6	0	0	0
ÚVTOS Želiezovce	20	10	7	3	0
ÚVTOS Košice - Šaca	12	11	1	0	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	5	1	1	0
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	4	0	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	14	6	2	0
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	13	6	1	0
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	5	2	0	0
Spolu	**135**	**95**	**31**	**9**	**0**

Tab. 51 Typy ochranných liečení odsúdených vo VODD

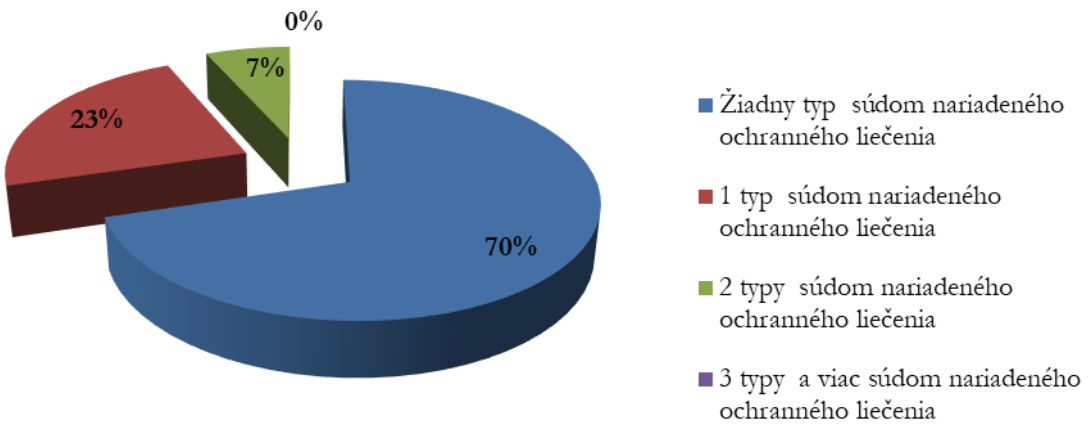

Graf 49 Typy ochranných liečení odsúdených vo VODD

Aktuálny stav úrovne emocionálnej stability odsúdených vo výstupných oddieloch

Emocionálnou stabilitou rozumieme schopnosť primerane spracovávať vonkajšie aj vnútorné podnety (bez zvýšenej iritability, konfliktnosti, vzťahovačnosti a pod.). Z výsledkov psychologického vyšetrenia vyplýva, že polovica odsúdených - 51 % je emocionálne stabilná a 49 % odsúdených je emocionálne nestabilných.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Odsúdený je emocionálne stabilný	Odsúdený nie je emocionálne stabilný
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	11	3
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	14	9
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	1	5
ÚVTOS Želiezovce	20	16	4
ÚVTOS Košice - Šaca	12	5	7
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	4	3
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	1	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	5	17
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	7	13
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	5	2
Spolu	**135**	**69**	**66**

Tab. 52 Aktuálny stav emocionálnej stability odsúdených vo výstupných oddieloch

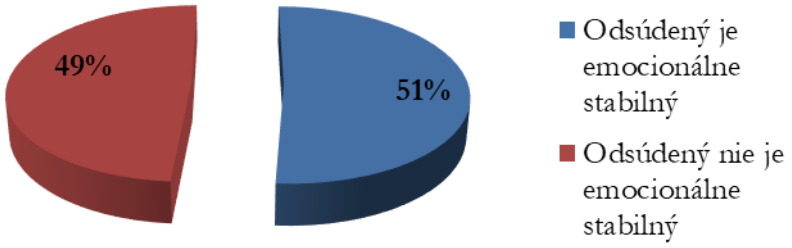

Graf 50 Aktuálny stav emocionálnej stability odsúdených vo VODD

Orientačné určenie pásma úrovne mentálnych schopností odsúdených vo výstupnom oddiele

Po vyhodnotení dát získaných z psychologického vyšetrenia konštatujeme, že u 50 % odsúdených sa úroveň mentálnych schopností odsúdených vo výstupnom oddiele nachádza v pásme priemeru, 37 % odsúdených vykazuje podpriemerné pásmo, 10 % je v pásme mentálnej retardácie a 3 % vykazujú nadpriemerné pásmo.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Mentálna retardácia	Podpriemer	Priemer	Nadpriemer
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	0	6	8	0
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	0	10	13	0
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	3	2	1	0
ÚVTOS Želiezovce	20	1	7	11	1
ÚVTOS Košice - Šaca	12	5	3	4	0
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	0	4	2	1
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	1	3	0	0
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	3	6	12	1
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	1	5	13	1
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	4	3	0
Spolu	**135**	**14**	**50**	**67**	**4**

Tab. 53 Orientačné určenie pásma úrovne mentálnych schopností odsúdených vo VODD

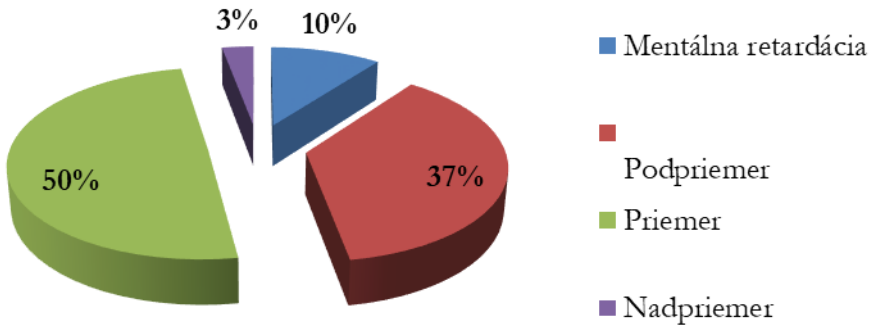

Graf 51 Orientačné určenie pásma úrovne mentálnych schopností odsúdených vo VODD

Špecifická porucha osobnosti

Hodnotiace údaje sme získali na základe posúdenia psychológa, z psychologického vyšetrenia. Uvedený ukazovateľ neznamená, že odsúdený má zdravotníckym pracovníkom diagnostikovanú poruchu osobnosti - riadok „odsúdený vykazuje znaky špecifickej poruchy osobnosti“ sa mohol vyznačiť aj u odsúdeného, ktorý nemá diagnostikovanú poruchu osobnosti. Porovnaním jednotlivých údajov bolo zistené, že až 76 % odsúdených nevykazuje znaky špecifickej poruchy osobnosti, resp. 24 % odsúdených vykazuje znaky špecifickej poruchy osobnosti.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Odsúdený vykazuje znaky špecifickej poruchy osobnosti	Odsúdený nevykazuje znaky špecifickej poruchy osobnosti
ÚVTOS Banská Bystrica – Kráľová	14	4	10
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	7	16
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	0	6
ÚVTOS Želiezovce	20	4	16
ÚVTOS Košice - Šaca	12	2	10
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	1	6
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	2	2
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	9	13
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	4	16
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	0	7
Spolu	**135**	**33**	**102**

Tab. 54 Špecifická porucha osobnosti

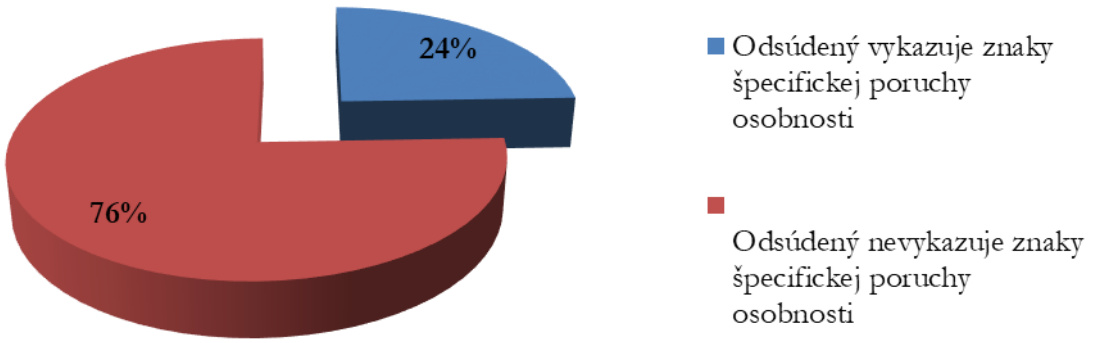

Graf 52 Špecifická porucha osobnosti

Postoj odsúdených vo výstupnom oddiele k trestnej činnosti

V tejto časti sa hodnotí aktuálna trestná činnosť odsúdeného na základe jej analýzy (spracovanie motívu trestného činu bez egocentrického obsahu, schopnosť popísať zážitok obete, schopnosť reálnej empatie voči obetiam a sociálnemu prostrediu). Hodnotiace údaje boli opätovne získane prostredníctvom príslušného psychológa zo záverov psychologického vyšetrenia. V závere konštatujeme, že 51 % odsúdených má kritický postoj - zodpovednosť voči trestnej činnosti s vedomím kompetencie meniť svoje správanie/postoje. Len o 2 % menej odsúdených (49 %) má opačný názor, resp. nekritický postoj - zodpovednosť za trestnú činnosť, odsúdený prenáša zodpovednosť na iných, stavia sa do pozície obete.

Partnerský ústav	Počet ods. vo VODD	Kritický - zodpovednosť voči TČ s vedomím kompetencie meniť svoje správanie/postoje	Nekritický - zodpovednosť za TČ odmieta alebo prenáša na ostatných, na okolnosti, cíti sa ako obeť a pod.
ÚVTOS Banská Bystrica - Kráľová	14	11	3
ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou	23	4	19
ÚVTOS Nitra - Chrenová	6	4	2
ÚVTOS Želiezovce	20	11	9
ÚVTOS Košice - Šaca	12	6	6
ÚVTOS pre mladistvých Sučany	7	5	2
ÚVV a ÚVTOS Košice	4	1	3
ÚVTOS a ÚVV Leopoldov	22	7	15
ÚVTOS a ÚVV Ilava	20	14	6
ÚVV a ÚVTOS Prešov - oddelenie výkonu trestu s miestom výkonu služby v Sabinove	7	6	1
Spolu	**135**	**69**	**66**

Tab. 55 Postoj odsúdených vo VODD k trestnej činnosti

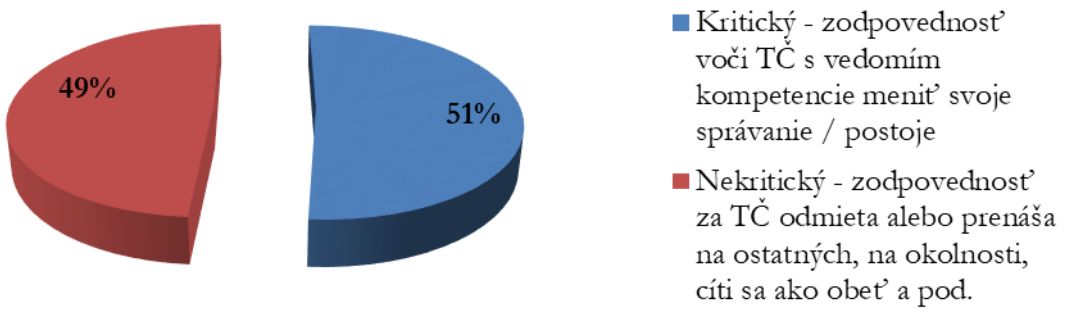

Graf 53 Postoj odsúdených vo VODD k trestnej činnosti

2.3.1.4 Materiálne, priestorové a technické zabezpečenie výstupných oddielov

Aktuálne prevádzkové zabezpečenie výstupných oddielov, čo sa týka jednotného resp. samostatného lokalizačného umiestnenia v príslušnom ÚVTOS absentuje. Napriek tomu boli a sú realizované rôzne odborné intervencie cieľovo zamerané na prípravu na „vedenie riadneho života“ po prepustení odsúdenej osoby na slobodu.

2.3.1.5 Triediaci mechanizmus a rizikové skupiny

Vo VTOS sa nachádza množstvo odsúdených osôb, ktoré je nutné rozdeľovať podľa rôznych hľadísk, napr. právnych, kriminologických, penologických, medicínskych a pod., z dôvodu efektívneho pôsobenia metód a prostriedkov penitenciárneho zaobchádzania. Na uvedenom základe je potrebné oddeliť prvotrestaných od recidivistov a páchateľov závažných úmyselných trestných činov, mladistvé odsúdené osoby od dospelých odsúdených osôb, ženy od mužov a pod.

Vo väzenstve SR sa odsúdené osoby triedia podľa osobnostných charakteristík. Tieto sa zisťujú hneď po nástupe odsúdenej osoby do VTOS. Ide o tzv. vnútornú diferenciáciu, ktorej predchádza diferenciácia vonkajšia (súdna). V zmysle aktuálne platnej legislatívy sa odsúdená osoba umiestňuje do výstupného oddielu výhradne v rámci zásad vnútornej diferenciácie, čiže za súčasný základný rámec triediaceho mechanizmu na účely umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu možno považovať vnútornú diferenciáciu odsúdených osôb.

Účelom VTOS je v zmysle ustanovenia § 1a ZoVTOS chrániť spoločnosť pred páchateľmi trestnej činnosti, zabrániť odsúdeným v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvárať podmienky umožňujúce podporovať a rozvíjať pozitívne osobnostné rezervy pre ich resocializáciu, aby viedli riadny život. Úvahy o TOS môžeme zhrnúť do nasledovných bodov:

- TOS je nevyhnutnou súčasťou opatrení, ktorými súčasná spoločnosť zabezpečuje svoju ochranu pred tými svojimi členmi, ktorí porušovaním zákonov ohrozujú práva jej ostatných členov a jej stabilitu,

- kriminálne správanie páchateľa je podmienené multifaktoriálne s rozhodujúcim podielom faktorov sociálneho prostredia, v ktorom žije páchateľ trestného činu a konkrétny trestný čin je výsledkom koexistencie osobnosti páchateľa a deliktuálnej situácie,
- odsúdený je aj vo VTOS členom spoločnosti, ktorá v súlade so svojimi humánnymi ideálmi má aj pre neho vytvoriť podmienky na pozitívny rozvoj osobnosti.

Z prvého bodu vyplýva, že VTOS má plniť funkciu sociálnej ochrany, ktorá je jeho elementárnou funkciou. Táto je zabezpečovaná stratou osobnej slobody odsúdeného, jeho umiestnením do ÚVTOS. Z ďalších dvoch bodov vyplýva možnosť a z humánneho hľadiska aj povinnosť vo VTOS vytvárať podmienky, ktoré umožňujú pôsobiť na odsúdeného tak, aby sa po skončení VTOS mohol zapojiť do spoločnosti. Znamená to diferencované pôsobenie na osobnosť odsúdeného, aby počas pobytu vo VTOS nedošlo k degradácií jeho osobnosti, resp. aby došlo k pozitívnym zmenám vo vlastnostiach, ktoré sú v pozadí jeho kriminálneho zlyhania. Tu si musíme uvedomiť, že určitá kategória odsúdených je, aj bude relatívne rezistentná na resocializačné zaobchádzanie. Pobyt odsúdených vo VTOS je treba využiť na vytvorenie podmienok pre jeho život v spoločnosti bez trestno-právnych konzekvencií. Na to, aby bolo možné dosiahnuť tento cieľ, je nutné počas VTOS vykonať množstvo opatrení. Dôležité je odsúdených vhodne diferencovať tak v rámci vonkajšej diferenciácie (rozdelenie odsúdených podľa skutkovej podstaty trestného činu a ich rizikovosti a miery nebezpečenstva činu pre spoločnosť do jednotlivých stupňov s rôznou mierou stráženia), ako aj v rámci vnútornej diferenciácie (ich umiestnenie v otvorených oddeleniach a v oddieloch (skupinách) v uzavretých ústavoch, kde je rôzny rozsah práv a obmedzení).

V znení platnej legislatívy sa TOS vykonáva diferencovane v ÚVTOS minimálneho, stredného a maximálneho stupňa stráženia. O tom, v akom ústave a s akým stupňom stráženia bude vykonávať odsúdený VTOS rozhoduje súd, na základe podmienok, ktoré sú stanovené v § 48 Trestného zákona. VTOS je v súčasnosti upravený ZoVTOS. Uvedeným ZoVTOS sa presne ustanovuje spôsob VTOS, dozor a kontrola nad VTOS, stanovujú sa práva a povinnosti odsúdených.

Samotný VTOS bližšie špecifikuje vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 368/2008 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov Činnosť a priebeh života odsúdených vo VTOS okrem vyššie uvedených právnych predpisov upravujú aj ďalšie predpisy a to najmä ústavný poriadok a interné predpisy, ktoré vydáva Generálne riaditeľstvo ZVJS. Aktuálna právna úprava VTOS zabezpečuje dodržiavanie základných zásad VTOS (§ 3 ZoVTOS). Jednou zo základných zásad VTOS je aj zásada diferencovaného VTOS. Z historického hľadiska mali pre diferencovaný VTOS mimoriadny význam závery „Medzinárodného kongresu pre trestné právo a väzenstvo“, ktorý sa konal v Prahe v roku 1930. Bolo prijaté uznesenie, ktoré rozlišuje individualizáciu súdnu a individualizáciu výkonu. V dnešnom ponímaní ide o vonkajšiu súdnu diferenciáciu a vnútornú diferenciáciu odsúdených. Obe sú pre VTOS dôležité. V oblasti väzenstva sa závery uvedeného kongresu začali v praxi uplatňovať až po roku 1960. V procese diferenciácie VTOS významnú úlohu zohrali aj právne predpisy ako sú: zákon č. 56/1965 Zb., ktorým sa menil a dopĺňal Trestný zákon č. 140/1961 Zb. a zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody platný do 31. decembra 2005. Posledný z uvedených zákonov výrazným spôsobom ovplyvnil ďalší vývoj väzenstva na SR. Uvedený zákon stanovil princíp individualizácie VTOS a princíp diferencovaného výkonu v troch nápravnovýchovných skupinách. Cieľom takto ponímaného diferencovaného VTOS bolo, aby menej narušení odsúdení vykonávali TOS oddelene od narušených odsúdených a aby sa

v penitenciárnej starostlivosti o odsúdených pri zaobchádzaní uplatňovali účinnejšie prostriedky k ich náprave.

V podmienkach penitenciárnej praxe v súčasnosti rozlišujeme dve základné úrovne diferenciácie odsúdených a to vonkajšiu (súdnu) diferenciáciu a vnútornú diferenciáciu VTOS. TOS sa vykonáva diferencovane v zmysle vonkajšej (súdnej) diferenciácie a to v ústavoch s minimálnym, stredným a maximálnym stupňom stráženia, pričom v ústavoch s minimálnym stupňom stráženia sa uplatňujú najmiernejšie bezpečnostné opatrenia a v ústavoch s maximálnym stupňom stráženia sa uplatňujú najprísnejšie bezpečnostné opatrenia. Ustanovenie § 12 ZoVTOS charakterizuje vonkajšiu (súdnu) diferenciáciu ako „výkon trestu podľa stupňa stráženia a riadi sa zásadou, že čím vyšší stupeň stráženia, tým väčší je rozsah obmedzení. Rovnako sa postupuje aj pri úprave výkonu práv a foriem zaobchádzania.“ Do ústavu s akým stupňom stráženia nastúpi odsúdená osoba VTOS rozhoduje súd, o umiestnení odsúdenej osoby do konkrétneho ústavu v zmysle aktuálnej profilácie v rámci zboru rozhoduje Generálne riaditeľstvo ZVJS. Vonkajšia (súdna) diferenciácia rieši diferencovaný VTOS hlavne z hľadiska trestno-právnych kritérií, pohlavia a veku. VTOS v ústavoch s tromi stupňami stráženia sa sleduje zabezpečenie účelu výkonu trestu diferencovane pre odsúdené osoby s rôznym stupňom kriminálneho a sociálneho narušenia, aby spôsob uplatnenia jednotlivých práv a resocializačných aktivít mohol byť realizovaný efektívne a neeliminoval snahu menej narušených odsúdených osôb napraviť sa, aj regulácia a kontrola pohybu a činnosti odsúdených osôb v záujme zaistenia ich primeranej izolácie. Na zabezpečenie uvedených cieľov sa využívajú prostriedky stavebné, ženijné, technické, spojovacie, signálno-bezpečnostné a informačný systém. Do akej miery sa využívajú tieto prostriedky na zaistenie primeranej izolácie, kontroly pohybu a činností odsúdených osôb v jednotlivých typoch ústavov v zmysle vonkajšej (súdnej) diferenciácie upravuje § 13 ZoVTOS a to nasledovným spôsobom:

- v ústave s minimálnym stupňom stráženia sú spravidla ubytovne odsúdených osôb od budíčka do večierky neuzamykajú, avšak v odôvodnených prípadoch môže riaditeľ ústavu rozhodnúť aj o uzamknutí ubytovní počas dňa s cieľom zaistiť poriadok a bezpečnosť. Odsúdené osoby majú povolený pohyb vo vymedzených priestoroch ústavu, do práce sa zaraďujú na pracoviská mimo ústavu. Pri plnení pracovných úloh pre potreby ústavu sa môže odsúdeným osobám povoliť pohyb aj mimo ústavu;
- v ústave so stredným stupňom stráženia sa spravidla odsúdené osoby uzamykajú v ubytovniach, nie však v celách alebo izbách, taktiež v odôvodnených prípadoch môže riaditeľ ústavu nariadiť aj uzamykanie ciel a izieb. Odsúdené osoby sa v ústave mimo ubytovní pohybujú pod dohľadom príslušníka zboru, do práce sa zaraďujú na pracoviská v ústave alebo mimo neho a voľný pohyb mimo ústavu sa odsúdeným osobám nepovoľuje;
- v ústave s maximálnym stupňom stráženia sa cely, ubytovne a izby uzamykajú, odsúdené osoby sa pohybujú mimo ciel a ubytovní pod dozorom príslušníka zboru. Odsúdené osoby pracujú na pracoviskách priamo vo vnútri ústavu alebo v celách a izbách. Návštevy sa vykonávajú bez priameho kontaktu.

Za účelom zvýšenia účinnosti zaobchádzania s odsúdenými osobami vo VTOS sa vykonáva vnútorná diferenciácia. Základný princíp vnútornej diferenciácie vychádza z účelu VTOS a cieľov penitenciárneho zaobchádzania. Cieľom vnútornej diferenciácie je rozdeľovanie

odsúdených osôb do diferenciačných skupín tak, aby boli oddelené odsúdené osoby menej kriminálne a sociálne narušené a ktoré preukazujú snahu o nápravu od ostatných odsúdených osôb, je potrebné vypracovať osobitné programy zaobchádzania pre jednotlivé diferenciačné skupiny, ktoré sa navzájom odlišujú a pre ktoré sú charakteristické určité znaky. Je potrebné zdôrazniť, že cieľom nie je len triedenie odsúdených osôb do jednotlivých diferenciačných skupín, ale je to aj diferencovaný, individuálne a situačne podmienený prístup väzenského personálu voči odsúdeným osobám. To znamená aplikáciu takých foriem a metód penitenciárneho zaobchádzania, ktoré zabránia fyzickej a duševnej devastácii odsúdených osôb počas VTOS a zároveň vytvoria predpoklady k zabezpečeniu takých podmienok vo výkone trestu, ktoré by motivovali odsúdené osoby k resocializácii, napomáhali by k vytvoreniu takých postojov a schopností, ktoré by im pomohli sa opätovne začleniť do spoločnosti po prepustení z VTOS a aby sa odsúdené osoby dokázali po prepustení na slobodu o seba postarať a uspokojovať svoje potreby bez porušovania spoločenských noriem.

V rámci penitenciárnej starostlivosti sa zaobchádzanie s odsúdenými vykonáva diferencovane v zmysle zásad vnútornej diferenciácie. Diferencované zaobchádzanie je založené na diferencovanom strážení, pohybe a kontakte a diferencovaným spôsobom sa zabezpečuje aj realizácia práv odsúdených osôb. Ustanovenie § 14 ods.1 ZoVTOS definuje vnútornú diferenciáciu ako „umiestňovanie odsúdených osôb do oddielov a skupín v rámci toho istého stupňa stráženia na zvýšenie účinnosti zaobchádzania s odsúdenými osobami“. Odsúdené osoby takto umiestnené sú spolu ubytované a spravidla aj spolu pracujú a podieľajú sa na plnení určených cieľov zaobchádzania. Dôraz sa pritom kladie na zvýšenie a podporu motivácie samotnej odsúdenej osoby v tom smere, aby odsúdená osoba na základe zmeny postojov spolurozhodovala o svojej celkovej pozícii vo VTOS, o svojom právnom postavení, o rozsahu práv a výhod.

V rámci aktuálne platnej legislatívy týkajúcej sa diferencovaného VTOS v SR odsúdená osoba vykonáva TOS v diferenciačnej skupine „A“, „B“, „C“ alebo v špecializovanom oddiele, kde sa diferenciačná skupina neurčuje, okrem špecializovaného oddielu doživotných trestov, kde sa odsúdená osoba zaraďuje do diferenciačnej skupiny „D“, v rámci ktorej, rozlišujeme diferenciačné podskupiny „D 1“ a „D2“. Základom diferencovaného zaobchádzania je režim. Zaobchádzanie v rovnako označenej diferenciačnej skupine v ústavoch s rôznymi stupňami stráženia je rozdielne. Štandardný režim predstavuje diferenciačná skupina „B“, kam býva umiestňovaná väčšina odsúdených osôb[95]. Podmienky umiestnenia do diferenciačnej skupiny „A“ sú odlišné pre každý stupeň stráženia.

V minimálnom stupni stráženia sú odsúdené osoby s diferenciačnou skupinou „A“ umiestňované na VTOS do otvoreného oddelenia[96]. Do otvoreného oddelenia možno umiestniť odsúdené osoby za prečin ihneď po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania uvedeného v závere psychologického vyšetrenia, ak umiestnenie do tohto oddelenia je odôvodnené súčasným stavom osobnosti odsúdenej osoby alebo aj za ostatné trestné činy, ak nastúpila odsúdená osoba sama do VTOS a umiestňovacia komisia takéto umiestnenie navrhla.

V ústave so stredným stupňom stráženia sa do diferenciačnej skupiny „A“ umiestňujú odsúdené osoby po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania zo záveru

[95] V roku 2017 bolo vo VTOS v priemere 8 781 odsúdených. V „B“ diferenciačnej skupine bolo z uvedeného počtu odsúdených zaradených 5 874 odsúdených. V roku 2018 bolo vo VTOS v priemere 8 737 odsúdených, z toho v „B“ diferenciačnej skupine bolo 5 750 odsúdených. Zdroj: Štatistická ročenka ZVJS za rok 2017.

[96] V roku 2017 bolo do otvoreného oddelenia umiestnených 342 odsúdených a v roku 2018 324 odsúdených.

psychologického vyšetrenia, ak spĺňajú aj trestnoprávne a bezpečnostné kritériá a ak tomu nebránia iné vážne dôvody a tiež odsúdené osoby po vykonaní tretiny trestu v ústave so stredným stupňom stráženia, ak im bol uložený trest za trestné činy uvedené v § 47 Trestného zákona a v ústave s maximálnym stupňom stráženia sa do diferenciačnej skupiny „A“ umiestňujú odsúdené osoby po pobyte v nástupnom oddiele na základe odporúčania zo záveru psychologického vyšetrenia, ak tomu nebránia bezpečnostné dôvody a tiež odsúdené osoby po vykonaní tretiny trestu v ústave s maximálnym stupňom stráženia, ak im bol uložený trest za trestné činy uvedené v § 47 Trestného zákona, do diferenciačnej skupiny „A“ sa tiež umiestňujú aj odsúdené osoby na základe hodnotenia plnenia programu zaobchádzania, ak odsúdené osoby plnia program zaobchádzania a majú kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti, ďalej sa môžu umiestniť do diferenciačnej skupiny „A“ aj odsúdené osoby na doživotný trest po vykonaní piatich rokov uloženého trestu v diferenciačnej skupine „B“ v ústave s maximálnym stupňom stráženia na základe hodnotenia plnenia programu zaobchádzania, ak odsúdené osoby plnia program zaobchádzania a majú kritický postoj k spáchanej trestnej činnosti. Do diferenciačnej skupiny „C“ sa umiestňujú spravidla odsúdené osoby, ktoré neplnia program zaobchádzania, opakovane sa počas výkonu väzby alebo výkonu trestu dopustili disciplinárneho previnenia a ich umiestnenie do diferenciačnej skupiny „C“ odporúča záver psychologického vyšetrenia. Odsúdené osoby so závažnejšími psychickými poruchami (zväčša akútneho charakteru, ako sú napr. odsúdené osoby - užívatelia drog aktuálne v stave abstinenčného syndrómu), sú umiestňované do oddielu so špecializovaným zaobchádzaním. Odsúdené osoby na doživotné TOS majú dve diferenciačné podskupiny a to: „D1“ a „D2“. Všetky odsúdené osoby sú po nástupe do VTOS zaradené do diferenciačnej podskupiny „D1“ a neskôr po vykonaní piatich rokov trestu za podmienok ustanovených v odseku 6, ho môže umiestňovacia komisia preradiť do diferenciačnej podskupiny „D2“, ak rešpektuje väzenský personál a dodržiava ústavný poriadok.

V oblasti zaobchádzania s odsúdenými osobami bol v rámci novelizácie predpisov upravujúcich VTOS prehodnotený systém vnútornej diferenciácie mladistvých odsúdených osôb s cieľom vytvorenia nového systému progresívnej vnútornej diferenciácie mladistvých odsúdených osôb založeného na výchovných, vývojových a bezpečnostných potrebách mladistvých odsúdených osôb s účinnosťou od 1. januára 2014. Mladistvým odsúdeným osobám sa určuje diferenciačná skupina podľa ich mentálnej úrovne, osobnostnej charakteristiky, výchovno-vzdelávacích, špeciálnych, reedukačných a resocializačných potrieb, správania odsúdeného a jeho prístupu k plneniu povinností a programu zaobchádzania a bezpečnostného rizika a to:

- diferenciačná skupina so zmierneným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe, ktorá je pozitívne motivovaná na reedukačný a resocializačný proces, s aktívnym prístupom k plneniu programu zaobchádzania, motivovaná plniť si svoje povinnosti a správať sa v súlade s ústavným poriadkom,
- diferenciačná skupina so základným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe s neujasneným prístupom k plneniu programu zaobchádzania a k plneniu povinností, porušujúcemu ústavný poriadok menej závažným spôsobom, slabšie motivovanej na reedukačný a resocializačný proces,
- diferenciačná skupina so sprísneným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe, ktorá je nedostatočne motivovaná na reedukačný a resocializačný proces, s pasívnym, ľahostajným až odmietavým prístupom k plneniu programu zaobchádzania a k plneniu

povinností, porušujúcemu ústavný poriadok závažnejším spôsobom. Pre uplatňovanie zaobchádzania s osobitnými kategóriami odsúdených osôb, ktoré vyžadujú špeciálne prostriedky a metódy zaobchádzania, sa v ústavoch zriaďujú špecializované oddiely.

V súlade s aktuálne platnou legislatívou sa v ÚVTOS môžu zriaďovať nasledovné špecializované oddiely:

- nástupný oddiel,
- oddiel doživotných trestov s diferenciačnými podskupinami D1 a D2, sa zriaďuje v určených ústavoch,
- oddiel špecializovaného zaobchádzania (pre odsúdené osoby s duševným ochorením, poruchou osobnosti alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie, pre odsúdené osoby s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu a pre odsúdené osoby , ktorým súd uložil ochranné liečenie),
- oddiel s bezpečnostným režimom,
- osobitný oddiel (umiestňujú sa odsúdené osoby podľa zákona č. 256/1998 Z. z. o ochrane svedka a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov),
- uzavretý oddiel,
- oddiel pre odsúdené osoby zdravotne postihnutých,
- výstupný oddiel.

Praktická aplikácia vnútornej diferenciácie je celistvý, dynamický, progresívny a kontinuálny proces, realizovaný v reálnom čase a v logickom príčinnom slede. Čiže môžeme konštatovať, že účelom vnútornej diferenciácie je zaradiť do jednotlivých diferenciačných skupín odsúdené osoby s príbuznou alebo zhodnou symptomatológiou, aby spôsob uplatnenia jednotlivých práv a resocializačných aktivít mohol byť realizovaný efektívne a neeliminoval snahu menej narušených odsúdených osôb napraviť sa. Kritéria, ktoré sa zohľadňujú pri umiestňovaní odsúdených osôb do jednotlivých diferenciačných skupín sú:

- závery a odporúčania psychologického vyšetrenia,
- poznatky o spávaní sa odsúdenej osoby vo VTOS a vo VV,
- poznanie sociálneho a kriminálneho narušenia,
- poznanie postojov k programu zaobchádzania.

Diferenciačnú skupinu určí riaditeľ ústavu na návrh umiestňovacej komisie. Spomínaná dynamickosť a progresivita systému vnútornej diferenciácie spočíva hlavne v pružnom rozhodovaní a umiestňovaní odsúdených osôb do jednotlivých diferenciačných skupín, s možnosťou prieniku a pohybu medzi nimi a teda aj možnosťou korekcie metód penitenciárneho zaobchádzania a programu zaobchádzania a jeho realizácie. Možnosť prieniku medzi jednotlivými diferenciačnými skupinami je zároveň pre odsúdené osoby významným motivačným faktorom v procese resocializácie.

V zásade možno povedať, že rozdielny VTOS v jednotlivých diferenciačných skupinách spočíva predovšetkým v rozdielnej miere a intenzite aplikovaných metód penitenciárneho zaobchádzania protektívneho, formatívneho a liečebného charakteru a istých odlišností v systéme obmedzení a výhod, treba však povedať, že nie nad rámec zákona o výkone trestu. Máme na mysli predovšetkým voľno-časové aktivity, pracovné zaradenie, voľný pohyb, inštitút opustenia ústavu a podobne. Významnú úlohu a postavenie v diferencovanom zaobchádzaní má i režim. Inak povedané, že zaobchádzanie v rovnako označenej diferenciačnej skupine v ústavoch

s rôznym stupňom stráženia je rozdielne, zároveň však platí, že ak sa odsúdený premiestňuje medzi ústavmi s rovnakým stupňom stráženia, diferenciačná skupina sa nemení. Režim možno teda charakterizovať ako určitý spôsob organizácie, riadenia a ovplyvňovania vnútorného chodu väzenského zariadenia, ktorý je determinovaný ZoVTOS a vyhláškou MS SR č. 368/2008. Zároveň plní funkciu regulácie vzťahov, interakcií a správania odsúdených. Legislatívne upravuje vnútornú diferenciáciu ustanovenie v § 9 až 21, 70, 77 až 93 vyhlášky MS SR č. 368/2008.

Vychádzajúc z aplikačnej praxe odsúdené osoby nachádzajúce sa vo VTOS sú rovnako ako iné osobitne zraniteľné a rizikové skupiny vystavené vyššiemu riziku chudoby a sociálnemu vylúčeniu v porovnaní s majoritnou populáciou v spoločnosti. Dôvodom sú najmä faktory vychádzajúce z povahy väzenských zariadení, t. j. vynúteného vylúčenia (izolácie) odsúdených osôb zo sociálnych sietí (spoločnosti) a interakcie s jej členmi. Vynútené sociálne vylúčenie počas VTOS (najmä pri dlhodobých trestoch) spôsobuje u odsúdených osôb stratu sociálneho zázemia, stratu pracovnej motivácie a spolu so subjektívnymi faktormi, nereálnymi očakávaniami a diskrimináciou na trhu práce, vytvára prekážku plnohodnotnému začleneniu sa do spoločnosti po prepustení z VTOS. Ohrozenie sociálnym vylúčením je u bývalých odsúdených osôb znásobené subjektívnym faktormi ako sú napr.:

- nízky stupeň vzdelania (k 31. decembru 2018 bolo vo VTOS 4 130 negramotných osôb, osôb s neúplným základným vzdelaním a osôb bez stredoškolského vzdelania - 47,3 % celkovej väzenskej populácie)[97],
- absencia pracovných návykov pred nástupom do VTOS (k 31. decembru 2018 bolo vo VTOS 4211 osôb bez predchádzajúcich pracovných skúseností – 48,3 % celkovej väzenskej populácie)[98],
- bezdomovectvo - odsúdený bez trvalého pobytu pred nástupom do VTOS podľa výstupov
  z informačného systému ZVJS - Evidencia obvinených a odsúdených je t. č. vo VTOS 1406 bezdomovcov, t. j. osôb, ktorých trvalý pobyt bol evidovaný na obec (adresu sídla obecného úradu),
- príslušnosť k marginalizovaným skupinám.

Po prepustení z VTOS (najmä pri dlhodobých trestoch) na odsúdené osoby pôsobia ďalšie negatívne faktory ako sú napr.:

- strata sociálneho zázemia (strata kontaktov s blízkymi osobami – odsúdená osoba má pocit, že nikam nepatrí, neexistuje nikto, kto by ju akceptoval, prevažne alebo väčšinou sú akceptované len skupinou osôb s rovnakým osudom, životnou skúsenosťou),
- nedostatok finančných prostriedkov (možný vznik rizika opätovného páchania majetkovej a ekonomickej trestnej činnosti s cieľom rýchleho získania finančných prostriedkov),
- nedostatok pracovnej motivácie (závisí od dĺžky pobytu vo VTOS alebo neakceptovaním na trhu práce zo strany spoločnosti po návrate z väzenia),
- nereálne očakávania (snaha o „dobehnutie" všetkého, čo bolo vo VTOS obmedzené a zakázané, čo môže viesť k rizikovému správaniu po prepustení na slobodu - riziko opätovného páchania trestnej činnosti - násilné správanie pod vplyvom alkoholu alebo iných omamných alebo psychotropných látok).

[97] Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018.
[98] Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018.

Odstraňovanie rizikových faktorov sociálneho vylúčenia je v súčasnosti rozdelené na obdobie vo VTOS (tzv. penitenciárna starostlivosť zabezpečovaná ZVJS) a bezprostredne po VTOS (tzv. postpenitenciárna starostlivosť zabezpečovaná sociálnymi kurátormi a neverejnými poskytovateľmi sociálnych služieb). Koncepcia oddeleného odstraňovania rizikových faktorov sociálneho vylúčenia, resp. zabezpečenia penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti však nie je efektívna – resocializácia vo VTOS je narušená vzťahom nadriadenosti a podriadenosti jej subjektov a po prepustení zase zlyháva na schopnosti vybudovať vzťah s klientom, ktorý by viedol k cielenej práci pri riešení sociálnych problémov.

Za týmto účelom boli vytvorené legislatívne predpoklady na zriadenie spojovacích mostíkov penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti - výstupných oddielov v ÚVTOS. Do kategórie tzv. špecializovaných oddielov patrí aj výstupný oddiel. Zriadenie výstupného oddielu aktuálne legislatívne upravuje ustanovenie § 85 ZoVTOS, ustanovenie § 93 vyhlášky MS SR č. 368/2008 a ustanovenie § 21 interného predpisu o zaobchádzaní. Tak ako sme už uviedli vyššie v zmysle aktuálne platnej legislatívy za súčasný triediaci mechanizmus na účely umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu možno považovať vnútornú diferenciáciu odsúdených osôb, v rámci ktorej sa do výstupného oddielu umiestňuje v primeranom čase pred očakávaným skončením VTOS odsúdená osoba:

- ktorá bola vo výkone trestu spravidla viac ako tri roky (§ 85 ods. 1 ZoVTOS),
- ktorej treba pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života (§ 85 ods. 1 ZoVTOS),
- ktorá bude súčasťou skupiny výstupného oddielu a u ktorej sa najmenej dva mesiace pred prepustením z výkonu trestu uplatňujú osobitné prostriedky zaobchádzania, ktorých cieľom je pripraviť odsúdenú osobu na podmienky po prepustení z výkonu trestu (§ 93 ods. 1 vyhlášky MS SR č. 368/2008).

V rámci vnútornej diferenciácie odsúdených osôb, čiže triedenia odsúdených osôb do skupín odsúdených osôb je potrebné uviesť, že odsúdená osoba s diferenciačnou skupinou „A“ vykonávajúca TOS v otvorenom oddelení sa do výstupného oddielu neumiestňuje. Dôležité je tiež poznamenať, že u odsúdenej osoby pracovne zaradenej na „pracovisko vnútornej prevádzky ústavu“ sa predchádzajúca veta použije primerane (§ 85 ods. 4 ZoVTOS).

Na základe vyššie uvedeného možno VTOS považovať za špecifické prostredie, v ktorom odsúdená osoba strávi určité obdobie v závislosti od určenej dĺžky TOS. Zároveň by však TOS nemal byť vnímaný iba ako izolácia páchateľa trestnej činnosti a ochrana spoločnosti, ale TOS by mal byť vnímaný aj ako obdobie, v ktorom budú odsúdenej osobe poskytnuté komplexné resocializačné a výchovné vzdelávacie programy na zmenu postojov a správania tak, aby bola odsúdená osoba po ukončení VTOS začlenená do spoločnosti a spoločensky akceptovateľná.

To znamená, že VTOS môžeme považovať za sústavnú prípravu odsúdenej osoby na život po prepustení na slobodu, ktorá začína ihneď po nástupe do VTOS a najintenzívnejšia je v období pred následným prepustením z VTOS, t. j. počas umiestnenia odsúdenej osoby vo výstupnom oddiele. Kontinuálne by mala pokračovať aj po prepustení na slobodu prostredníctvom spolupráce s príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny.

2.3.1.6 Intervencie a špecifiká penitenciárneho zaobchádzania vo výstupných oddieloch

Pre potrebu zakotviť určité pravidlá a štandardy pre zaobchádzanie s väzňami, vznikli v roku 1957 medzinárodné uznávané štandardy pre zaobchádzanie s väzňami, ktoré dostali názov „Štandardné minimálne pravidlá Organizácie spojených národov pre zaobchádzanie s väzňami" (ďalej len „pravidlá"). V podmienkach väzenstva je zaobchádzanie bežne používaný pojem, ktorý bol inštitucionalizovaný práve v týchto pravidlách. V článku 65 týchto pravidiel sa uvádza: „*Cieľom zaobchádzania s jednotlivcami odsúdenými k trestu alebo inému opatreniu, ktoré je spojené s odňatím slobody, má byť pokiaľ to dovoľuje dĺžka trestu, vypestovať vôľu a schopnosti, ktoré im umožnia po prepustení dodržiavať zákony a vedieť sa o seba postarať. Toto zaobchádzanie má byť takej povahy, aby v nich vyvolalo sebaúctu a rozvinulo ich zmysel pre zodpovednosť*". Pravidlá boli v roku 2015 neskôr Komisiou pre prevenciu kriminality a trestnú justíciu Organizácie spojených národov revidované a pomenované na tzv. „Pravidlá Nelsona Mandelu". Ich cieľom zostáva i po revízii vytvorenie všeobecného konsenzu súčasného poňatia VTOS a nájsť najvhodnejšie princípy aj prax pre zaobchádzanie s väznenými osobami a riadenie vnútornej štruktúry väzenských zariadení. Môžeme ich teda považovať za určité vhodné minimálne podmienky zaobchádzania, ktoré sú akceptované OSN.

V histórii slovenského väzenstva znamená zriadenie výstupných oddielov prvok prehĺbenia diferencovaného VTOS a resocializácie odsúdených osôb. Problematiku výstupných oddielov v podmienkach bývalého Zboru nápravnej výchovy v roku 1973 upravovala príloha prípisu č. SZNV-2100/20-1973 „Dočasné smernice pre činnosť výstupných oddelení" a v nadväznosti naň v roku 1976 „Rozkaz náčelníka správy č. 7/1976 o spôsobe organizácie a vykonávaní nápravnovýchovnej činnosti v nástupných a predprepúšťacích oddeleniach v nápravno-výchovných ústavoch Slovenskej socialistickej republiky", ktorý v § 9 až 18 stanovil podmienky činnosti predprepúšťacieho oddelenia. Uvedené smernice neohraničovali čas pobytu vo VTOS ako podmienku umiestnenia odsúdeného do výstupného oddelenia a boli postavené na princípe prehodnotenia aktuálnosti potreby zapojenia odsúdeného do programu resocializácie pred jeho prepustením na slobodu. Program resocializácie bol zameraný najmä na prehĺbenie vzťahov odsúdeného k rodine, sociálne poradenstvo, riešenie sociálnych problémov, napr. pracovné zaradenie po VTOS, ubytovanie, zabezpečenie chýbajúcich dokladov a iné. Zákon č. 59/1965 Zb. o výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov a ani vyhláška MS SR č. 125/1994 Z. z., ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia Slobody, vecne neupravovali problematiku výstupných oddielov. Po spoločenských zmenách v rokoch 1989 a 990 sa činnosť tzv. „výstupných oddelení" pre nezáujem odsúdených osôb postupne utlmovala a prakticky sa s ich organizáciou a činnosťou skončilo.

K zásadnej zmene dochádza až v roku 2006 prijatím nových všeobecne záväzných právnych predpisov týkajúcich sa VTOS a to ZoVTOS, ktorý v § 85 explicitne stanovuje podmienky zriadenia výstupného oddielu v ústave a vyhlášky MS SR č. 368/2008, ktorá v ustanoveniach § 93 bližšie špecifikuje zaobchádzanie s odsúdenými osobami vo výstupnom oddiele. Následne po prijatí týchto všeobecne záväzných právnych predpisov bol vydaný aj interný predpis, ktorý v § 11 podrobne upravoval podmienky VTOS odsúdených osôb vo výstupnom oddiele a to „Rozkaz generálneho riaditeľa č. 45/2006 o zriaďovaní a činnosti špecializovaných oddielov". Predmetný interný predpis nahradil 1. januára 2010 „Rozkaz generálneho riaditeľa č. 86/2009 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými", v ktorom sa v ustanoveniach § 13 až 21 upravuje činnosť a zriadenie špecializovaných oddielov, vrátane

výstupného oddielu. Uvedený interný predpis bol následne viackrát novelizovaný a to: „Rozkazom generálneho riaditeľa č. 33/2012 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými“, „Rozkazom generálneho riaditeľa č. 23/2014 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými“ a naposledy „Rozkazom ministra spravodlivosti Slovenskej republiky č. 16/2015 o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v znení neskorších predpisov“ , ktorý je doposiaľ aktuálne platný. Aktuálne zriadenie výstupného oddielu legislatívne upravuje ustanovenie § 85 ZoVTOS, ustanovenie § 93 vyhlášky MS SR č. 368/2008 a ustanovenie § 21 rozkazu o zaobchádzaní.

Väzenstvo sa dnes považuje za určitý druh sociálnej služby spoločnosti ako jeden z jej subsystémov, ktorý je poverený spoločnosťou reintegrovať tých jej členov, ktorí sa dostali do konfliktu s jej záujmami. Na odsúdenú osobu, sa hľadí ako na člena spoločnosti, ktorý síce porušil svojím nezodpovedným konaním jej záujmy, ale ktorý ako jej člen má opäť právo na znovu začlenenie do spoločnosti. Spoločnosť spolu s jej inštitúciami preberá na seba povinnosť pôsobiť na odsúdenú osobu tak, aby sa v budúcnosti vyvarovala konfliktu so zákonmi. Prostriedkom na splnenie tejto úlohy vo väzenstve je práve penitenciárne zaobchádzanie s odsúdenými osobami. V širšom spoločenskom ponímaní môžeme penitenciárne zaobchádzanie považovať za obsah TOS, to znamená všetky aktivity inštitúcie a jej personálu týkajúce sa odsúdených osôb ako i spôsobu kontaktu s odsúdenými osobami. V § 11 ZoVTOS sa zaobchádzanie s odsúdenými osobami vymedzuje ako „súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností podľa zákona, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami sa dbá aj na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia“.

Podľa Kozoňa (2006) tento proces zaobchádzania pozostáva z troch základných fáz vzhľadom na obsah zaobchádzania a čas realizácie a to:

1) fáza zaobchádzania s odsúdenou osobou počas pobytu na nástupnom oddiele,
2) fáza zaobchádzania s odsúdenou osobou počas výkonu trestu,
3) fáza zaobchádzania s odsúdenou osobou počas pobytu vo výstupnom oddiele pred ukončením výkonu TOS.

Účelom penitenciárneho zaobchádzania je teda vytvorenie podmienok na sociálnu reintegráciu odsúdenej osoby po prepustení na slobodu a aby odsúdená osoba odchádzala z výkonu trestu do občianskeho života minimálne nie horšia, než do výkonu trestu nastúpila a aby sa na základe vlastnej aktivity dokázala plnohodnotne integrovať do spoločnosti a viesť riadny život občana. Pri penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými osobami sa vychádza zo zásady, že každá odsúdená osoba má právo na poskytovanie pedagogickej, psychologickej a sociálnej starostlivosti v súlade s jeho individuálnymi resocializačnými potrebami.

Na splnenie účelu zaobchádzania sa pre každého odsúdeného vypracúva program zaobchádzania. Z tohto dôvodu je veľmi dôležité, aby sa na základe poznania individuálnych osobitostí odsúdených osôb zvážili možnosti ich pozitívneho ovplyvňovania prostriedkami penitenciárneho zaobchádzania a oddelili sa odsúdené osoby, u ktorých je predpoklad dosiahnutia stanoveného cieľa od tých, u ktorých možnosti reedukácie a resocializácie budú sťažené a proces pozitívneho ovplyvňovania bude nepatrný. V rámci penitenciárneho zaobchádzania sa odsúdeným osobám v jednotlivých stupňoch stráženia určujú príslušné programy zaobchádzania v závislosti od diferenciačnej skupiny, dĺžky zvyšku TOS.

Za prostriedky penitenciárneho zaobchádzania v zmysle § 16 ZoVTOS sa považujú formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť. Tieto sa v penitenciárnom zaobchádzaní využívajú na splnenie cieľov programu zaobchádzania, ktorý zohráva kľúčovú úlohu v rámci celého systému penitenciárneho zaobchádzania.

Prostriedkom na realizáciu individuálnej formy zaobchádzania s odsúdenou osobou s diferenciačnou skupinou „VO" je program zaobchádzania, ktorý je zameraný na odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti, rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu. ZoVTOS v § 15 špecifikuje program zaobchádzania, ktorý sa využíva ako prostriedok realizácie individuálneho prístupu k odsúdeným osobám.

Cieľom individuálnej výchovnej práce je splnenie účelu VTOS a realizácia diferencovaného zaobchádzania s odsúdenými osobami na základe psychických schopností odsúdeného, jeho mentálnej úrovne, veku, fyzických daností, sociálneho a kultúrneho postavenia a podobne. Vytvára tak systémový prístup k výchove a komplex výchovných postupov. Tieto sa stanovujú individuálne s ohľadom na potrebu resocializácie odsúdenej osoby. Ustanovenie § 15 ods. 3 ZoVTOS definuje program zaobchádzania ako „*súhrn aktivít zameraných na rozvoj osobnosti odsúdeného, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu v súlade s právami a povinnosťami ustanovenými v zákone a v iných všeobecne záväzných právnych predpisoch*". Program zaobchádzania sa vypracováva na každú odsúdenú osobu, ak má odsúdená osoba zvyšok trestu kratší ako 9 mesiacov, vypracujú sa len krátkodobé ciele zaobchádzania. Programom zaobchádzania sa zabezpečuje cieľavedomé, komplexné a štruktúrované pôsobenie na odsúdenú osobu podľa jeho osobnostných vlastností, odborných vedomostí a stupňa vzdelania v súlade s účelom VTOS. Pri uplatňovaní penitenciárneho zaobchádzania sa vychádza zo zásad ako komplexnosť (zameranie na osobnosť a jej jednotlivé zložky, ako sú vedomosti, postoje, motivačné pochody atď.), diferencovanosť (využívanie rôznych spôsobov zaobchádzania a programov zaobchádzania) sústavnosť (pôsobenie 24 hodín denne za účasti všetkých príslušníkov a občianskych zamestnancov zboru).

Základným a hlavným cieľom programov zaobchádzania je príprava odsúdených osôb na pokiaľ možno hodnotný život na slobode, v optimálnom prípade na podporu „dozretia" osobnosti prejavujúcej sa sebareguláciou založenou na samostatnom a zodpovednom rozhodovaní a akceptácii jeho následkov. Základným princípom uplatňujúcim sa vo všetkých programoch zaobchádzania je princíp reality. To znamená, že požiadavky kladené programom zaobchádzania na odsúdenú osobu musia zodpovedať požiadavkám reálneho života na slobode. Len tak môže byť splnený vyššie uvedený cieľ.

Programu zaobchádzania sa venuje aj vyhláška MS SR č. 368/2008, ktorá v ustanoveniach § 23 až 26 určuje spôsob stanovenia a plnenia programu zaobchádzania ako prostriedku individuálnej výchovnej práce s odsúdenými osobami. Pedagóg príslušného oddielu, do ktorého je odsúdená osoba umiestnená po pobyte v nástupnom oddiele, vypracuje program zaobchádzania do troch mesiacov v spolupráci najmä s psychológom a sociálnym pracovníkom a poskytne odsúdenému ponuku aktivít, ktoré sa v ústave organizujú. Odsúdená osoba môže pri zostavovaní programu zaobchádzania spolupracovať tak, že sám navrhne aktivity, o ktoré má záujem. Na účely stanovenia programu zaobchádzania odsúdenému a hodnotenia jeho plnenia je príslušník zboru a zamestnanec zboru oprávnený spracúvať poznatky o prejavoch správania a postojoch odsúdeného, najmä vo vzťahu k plneniu povinností stanovených v § 39 ZoVTOS. Predtým než zostaví program zaobchádzania poskytne odsúdenému ponuku aktivít, ktoré sú

v ústave organizované. Ak je súčasťou programu zaobchádzania aj návrh na zmenu diferenciačnej skupiny, komisia navrhne riaditeľovi ústavu umiestniť odsúdeného do oddielu s príslušnou diferenciačnou skupinou. Program zaobchádzania sa spracúva na základe záverov a odporúčaní psychologického vyšetrenia, príčin a motívov spáchania trestného činu, poznatkov získaných počas výkonu väzby, dĺžky trestu, správania odsúdeného, možnosti sociálnej rehabilitácie, zaradenia do práce, zapojenia do individuálnych a skupinových foriem zaobchádzania, záujmov, vzdelania, využívania voľného času a ďalších poznatkov o odsúdenom.

Program zaobchádzania obsahuje nasledovné časti:

- edukáciu - tvorí súhrn činností pedagogického a psychologického pôsobenia na odsúdeného zameraných na vzdelávanie, resocializáciu a odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti s cieľom formovať primerané správanie a hodnotovú orientáciu odsúdeného v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, t. j. tvorí súhrn výchovných, vzdelávacích a osvetových aktivít zameraných na získavanie vedomostí, zručností a návykov, rozvoj poznávacích, praktických a tvorivých schopností s cieľom zlepšiť sociálne postavenie odsúdeného,
- aktivity vo voľnom čase - tvorí súhrn činností, ktoré umožňujú uspokojovať potreby a záujmy odsúdeného s cieľom vytvárať a posilňovať spoločensky akceptovateľnú hodnotovú orientáciu, vôľové vlastnosti, vzťah k okoliu a vedú odsúdeného k sebarealizácii a zmysluplnému tráveniu voľného času,
- zaraďovanie do práce - zabezpečuje podmienky na získanie potrebných zručností, upevňovanie pracovných návykov alebo zvyšovanie pracovnej kvalifikácie s cieľom vytvoriť predpoklady na úspešné zaradenie odsúdeného do občianskeho života,
- vzťahy s vonkajším prostredím - tvorí súhrn činností, ktorých cieľom je udržanie, posilňovanie alebo vytváranie sociálnych kontaktov odsúdeného s vonkajším svetom prostriedkami a metódami sociálnej práce, vyhľadávanie kontaktov s inštitúciami zabezpečujúcimi postpenitenciárnu starostlivosť s cieľom plynulého prechodu do občianskeho života, cielené rozvíjanie komunikačných zručností, ktoré sú potrebné v otvorenej spoločnosti, sú zamerané na extramurálne udržanie a rozvoj, eventuálnu stimuláciu vzniku hodnotných sociálnych väzieb a vzťahov (rodina, priatelia a pod.),
- iné metódy a postupy zaobchádzania - tvorí súhrn špeciálnopedagogických, psychologických, liečebných a rehabilitačných činností, ktoré môže uplatňovať len príslušník zboru, zamestnanec zboru alebo iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.

Plnenie programu zaobchádzania hodnotí pedagóg najmenej raz za 6 mesiacov od jeho určenia alebo posledného hodnotenia. U odsúdenej osoby s dĺžkou TOS nad 5 rokov sa hodnotenie plnenia programu zaobchádzania uskutočňuje najmenej raz za 12 mesiacov. Komplexné hodnotenie plnenia programu zaobchádzania sa vypracuje vždy: pred zmenou diferenciačnej skupiny, prvým udelením mimoriadneho voľna na opustenie ústavu, umiestnením do špecializovaného oddielu alebo umiestnením do diferenciačnej skupiny zo špecializovaného oddielu, ak dôvody umiestnenia pominuli, vypracovaním hodnotenia na účely rozhodovania o podmienečnom prepustení, zmene spôsobu výkonu trestu, udelení milosti, upustení od výkonu zvyšku TOS, určení spoločného spôsobu výkonu postupne uložených trestov alebo premene zvyšku TOS na trest domáceho väzenia.

Nový program zaobchádzania sa vypracuje pri zmene stupňa stráženia, umiestnení odsúdenej osoby do oddielu špecializovaného zaobchádzania a do oddielu s bezpečnostným

režimom. Pri zmene diferenciačnej skupiny a trvalom premiestnení odsúdeného do iného ústavu v tom istom stupni stráženia sa program zaobchádzania aktualizuje podľa potreby. Zmenu programu zaobchádzania, najmä pri krízových stavoch odsúdenej osoby alebo výrazných zmenách správania prerokuje pedagóg podľa potreby so psychológom, sociálnym pracovníkom a s lekárom v ústave. Pred prepustením odsúdenej osoby z VTOS pedagóg vyhodnotí priebeh plnenia programu zaobchádzania. Ak má odsúdená osoba zabezpečenú aj postpenitenciárnu starostlivosť, navrhne ďalšie resocializačné aktivity a v určených prípadoch aj liečebné aktivity.

Každý dôležitý a podstatný poznatok k hodnoteniu úrovne resocializácie odsúdenej osoby sa zaznamenáva do osobnej karty odsúdenej osoby. Ide najmä o poznatky získané z osobných kontaktov s odsúdenými osobami, cieleným pozorovaním konania, správania a prežívania odsúdenej osoby, zmien v jeho postojovej a hodnotovej orientácii, rozborom výsledkov dosahovaných odsúdeným pri plnení pracovných úloh a riadených aktivít vo voľnom čase, z osobnej korešpondencie, od príslušníkov a občianskych zamestnancov zboru v ústave, lektorov odborného vzdelávania, rodinných príslušníkov a blízkych osôb odsúdenej osoby, zástupcov cirkví, náboženských spoločností a charitatívnych inštitúcií a podobne. Za koordináciu a hodnotenie plnenia programu zaobchádzania zodpovedá pedagóg oddielu, v ktorom je odsúdená osoba umiestnená.

Na zaobchádzaní s odsúdenou osobou s diferenciačnou skupinou „VO“ sa podieľa najmä pedagóg, sociálny pracovník, psychológ a ostatný väzenský personál, ako príslušník zboru alebo zamestnanec zboru, ktorý počas plnenia služobných povinností alebo pracovných povinností prichádza do priameho kontaktu s odsúdenou osobou. Program zaobchádzania u odsúdeného umiestneného v skupine výstupného oddielu s diferenciačnou skupinou „VO“ aktualizuje pedagóg v súčinnosti so sociálnym pracovníkom a psychológom. Zaobchádzanie s odsúdenými osobami v skupine výstupného oddielu s diferenciačnou skupinou „VO“ sa vykonáva diferencovane na základe psychických schopností odsúdenej osoby, jeho mentálnej úrovne, veku, vzdelania, fyzických daností a zdravotného stavu.

Zaobchádzanie s odsúdenými osobami na zverenom úseku koordinuje a usmerňuje pedagóg, ktorý samostatne vedie ucelenú agendu s rozhodovacou právomocou v oblasti disciplinárneho konania voči odsúdeným osobám. Počas VTOS odsúdenej osoby v skupine výstupného oddielu je odsúdený spravidla zaradený na vhodné pracovisko, prípadne na pracovisko s upravenou pracovnou dobou tak, aby mohol plniť program zaobchádzania zameraný na prípravu na prepustenie na slobodu.

V oddiele s diferenciačnou skupinou „A“ a „B“ sa odsúdenej osobe určí rozšírený program zaobchádzania, pričom zaobchádzanie je zamerané na posilňovanie osobnostných vlastností, nácvik sociálnych zručností a stratégií zameraných na primerané zvládnutie a odbúravanie stresu pri náročných životných situáciách, zvyšovanie morálneho a právneho vedomia, akceptovanie spoločenských noriem, podporovanie sebarealizácie, vytváranie zdravého sebavedomia a pracovných návykov a zručností. Odsúdená osoba sa pritom zúčastňuje na organizácii a činnosti oddielu, má možnosť rozvíjať a rozširovať okruh svojich záujmov, zúčastňovať sa na kultúrnych, osvetových, náboženských, vzdelávacích a športových aktivitách.

Odsúdenej osobe s diferenciačnou skupinou „C“ sa určí základný program zaobchádzania, kde zaobchádzanie je zamerané na dodržiavanie režimu, vytváranie pracovných návykov a zručností. Odsúdená osoba sa nezúčastňuje na organizácii činnosti oddielu, ponuka aktivít vo voľnom čase je obmedzená a o účasti na nich rozhoduje príslušný pedagóg oddielu.

Pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami v oddiele doživotných trestov sa využívajú programy zaobchádzania stabilizujúce fyzický a psychický stav odsúdenej osoby. Odsúdená osoba sa nepodieľa na jeho určení. Zaobchádzanie je zamerané na dlhodobé udržiavanie stabilného psychického stavu, potláčanie negatívnych prejavov v správaní, posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie skutočného pohľadu na seba a na aktuálnu životnú situáciu. Aktivity vo voľnom čase sú obmedzené, je zapojená do aktivít, ktoré mu určí pedagóg, psychológ alebo psychiater.

V oddiele špecializovaného zaobchádzania, kde sú umiestňované najmä odsúdené osoby s duševnými ochoreniami, poruchou osobnosti alebo inými závažnými psychickými problémami, vyžadujúcimi si špecializované zaobchádzanie sa uplatňuje hlavne program zaobchádzania intenzívnej liečebno-výchovnej starostlivosti, kde zaobchádzanie je zamerané na jeho psychický stav a odstránenie problémov vo VTOS. Režim a organizácia aktivít je prispôsobená psychickému stavu a liečbe. Uplatňujú sa špeciálno-pedagogické, poradenské a terapeutické metódy a skupinové a individuálne formy práce.

U odsúdených osôb, ktoré majú problémy s adaptáciou na podmienky VTOS, sa uplatňuje ochranný program zaobchádzania, v ktorom zaobchádzanie je zamerané na nácvik hygienických návykov, sociálnych zručností, vytváranie pracovných návykov a zodpovednosti. Pri zaobchádzaní sa využívajú špeciálno-pedagogické, poradenské, skupinové a individuálne formy práce.

V špecializovanom oddiele, kde sú umiestňované odsúdené osoby, ktorým súd nariadil ochranné liečenie, sa pri zaobchádzaní využívajú metódy a prostriedky určené na vykonávanie ochranného liečenia, ako i určený liečebný poriadok.

Zaobchádzanie s odsúdenými osobami umiestnenými do oddielu s bezpečnostným režimom je zamerané najmä na potláčanie negatívnych prejavov v správaní, zdôrazňuje sa hlavne bezpečnostné hľadisko a režim. Odsúdená osoba sa nepodieľa na určení programu zaobchádzania. Záujmová činnosť sa vykonáva len v cele a na základe povolenia pedagóga.

Odsúdená osoba umiestnená do oddielu so zdravotným postihnutím sa môže podieľať na tvorbe programu zaobchádzania. Režim a organizácia aktivít je prispôsobená zdravotným obmedzeniam, najmä stupňu a závažnosti zdravotného postihnutia. Zaobchádzanie je zamerané najmä na posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie reálneho obrazu o sebe, nácvik sociálnych zručností, zvyšovanie morálneho a právneho vedomia a prosociálnosť, hodnotovú orientáciu, sebarealizáciu a vytváranie zdravého sebavedomia.

Vo výstupnom oddiele je zaobchádzanie s odsúdenými osobami primárne zamerané na sociálne poradenstvo, nácvik sociálnych zručností, na pracovné uplatnenie sa na trhu práce a zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím, ak pozitívne vplývalo na odsúdenú osobu. Činnosť sa organizuje prostredníctvom zásad komunitného systému a samosprávy, odsúdená osoba sa aktívne podieľa na programe zaobchádzania. Aktivity, do ktorých je odsúdená osoba zapájaná, sú zamerané na poskytovanie informácií o spoločenskom živote, z oblasti sociálnej a právnej a o možnostiach zamestnať sa po prepustení na slobodu.

Cieľom zaobchádzania s odsúdenými osobami v nástupnom oddiele je príprava odsúdených osôb na bezproblémové zvládnutie VTOS, ich adaptáciu na VTOS, oboznámenie odsúdených osôb s podmienkami väzenského zariadenia - ústavu, právami a povinnosťami, ako aj možnosťami a aktivitami, ktoré môžu realizovať v rámci programu zaobchádzania v ústave. Zaobchádzanie s odsúdenými sa uskutočňuje podľa „Plánu organizovanej činnosti“, ktorý vypracúva pedagóg nástupného oddielu a schvaľuje riaditeľ ústavu. V zaobchádzaní

s odsúdenými osobami v nástupnom oddiele sa budú využívať prostriedky zaobchádzania ako ústavný poriadok, formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť a disciplinárna právomoc.

V zaobchádzaní s mladistvými odsúdenými osobami sa využívajú také formy a metódy zaobchádzania, ktoré minimalizujú negatívne účinky izolácie od spoločnosti. Je zamerané predovšetkým na zvyšovanie vedomia zodpovednosti, samostatnosti, získavanie kvalifikácie a pozitívneho vzťahu k práci, na vzdelávanie a rozvíjanie záujmovej činnosti. Na splnenie týchto cieľov sa často využíva možnosť organizovania kultúrno-osvetových činností mimo ústavu. Pri stanovovaní obsahu programu zaobchádzania mladistvým odsúdeným osobám sa vždy sleduje zabezpečenie jeho pracovnej kvalifikácie, príprava na samostatný spôsob života a zabránenie vplyvu nepriaznivého väzenského prostredia. Pri realizácii jednotlivých aktivít ústav spolupracuje s rodičmi alebo zákonnými zástupcami mladistvého. Účasť na samotných aktivitách programu zaobchádzania, do ktorých sú mladistvé odsúdené osoby zaradené, je pre nich povinná. V rámci penitenciárneho zaobchádzania sa mladistvým odsúdeným osobám počas ich VTOS poskytuje čo najširšia ponuka programov, ktoré im umožní zlepšiť kvalitu života po skončení VTOS. U mladistvých odsúdených osôb sa stanovuje štandardný reedukačný program zaobchádzania, intenzívny reedukačný program zaobchádzania alebo špeciálny výchovno-vzdelávací program pričom tento je určený podľa edukačných, reedukačných a resocializačných potrieb mladistvých odsúdených osôb. To, ako uplatnia získané vedomosti, zručnosti a spôsobilosti závisí od ich rozhodnutia.

Odsúdené ženy vykonávajú TOS oddelene od odsúdených mužov. Za základné kritérium diferencovaného VTOS odsúdených žien okrem trestnoprávnych, považujeme pohlavie. Vzorom pre jeho usporiadanie a zabezpečenie slúži VTOS odsúdených mužov, ktorému sa venuje značná pozornosť, z hľadiska jeho početnej prevahy vo väzenskej populácii. Môžeme teda konštatovať, že v penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými ženami sa uplatňujú obdobné prostriedky, metódy a formy ako pre VTOS odsúdených mužov v jednotlivých stupňoch stráženia. Pre VTOS odsúdených žien sú špecifické ustanovenia, ktoré vymedzujú niektoré odchýlky od VTOS odsúdených mužov. Z nich vyplýva, že VTOS sa uskutočňuje s prihliadnutím na ich fyziologické a psychické osobitosti.

Pri realizácii jednotlivých aktivít zaobchádzania s odsúdenými osobami vo výstupných oddieloch sa využívajú najmä individuálne a skupinové formy zaobchádzania zamerané na korekciu nereálnych očakávaní odsúdených osôb po prepustení na slobodu, podporu procesu zmeny, motiváciu k vedeniu života bez trestnej činnosti, prijatie zodpovednosti a dôsledkov za svoje konanie a pod. Cieľom individuálnych foriem zaobchádzania je formovanie pozitívnych vôľových vlastností a schopností odsúdenej osoby tak, aby po prepustení z VTOS dodržiaval všeobecne záväzné právne predpisy a zásady spoločenskej morálky. Individuálne formy zaobchádzania podporujú tiež sebaúctu odsúdenej osoby, úctu k iným a rozvíjajú zmysel pre zodpovednosť za jeho správanie.

Pred očakávaným prepustením z VTOS pri dosahovaní cieľov stanovených v programe zaobchádzania sa využívajú najmä v penitenciárnej praxi najmä tieto individuálne formy zaobchádzania s odsúdenými osobami a to:

- rozhovor,
- penitenciárna diagnostika,
- intervencia,

- sociálne poradenstvo zamerané na riešenie aktuálnych problémov vyskytujúcich sa pred ukončením výkonu trestu a po ňom,
- psychologické poradenstvo, orientované na riešenie všeobecných i konkrétnych problémov odsúdených, zvlášť v oblastiach: zamestnania, partnerských vzťahov, výchove detí, zdravia a vzdelávania. Cieľom poradenstva je stimulovať rozvoj schopností klienta riešiť svoje problémy,
- psychologická intervencia (pomocou nej sa odkláňajú nežiaduce formy neprispôsobivého, nevhodného správania sa odsúdenej osoby alebo tlmia, či zmierňujú negatívne, zaťažujúce prežívanie spojené s pobytom vo VTOS,
- krízová intervencia psychológa podľa individuálnych potrieb odsúdenej osoby, predstavuje spojenie psychoterapie a poradenstva. Rozumie sa tým intenzívny krátkodobý zákrok psychológa v situácii akútnej interpersonálnej alebo interpersonálnej krízy. Najčastejšími prípadmi, ktorej je krízová intervencia indikovaná, je predovšetkým seba deštruktívne správanie (seba poškodzovanie, pokus o samovraždu, hladovka) a agresia voči okoliu (rozbíjanie cely, napadnutie väzenského personálu a pod.).
- uplatnenie inštitútu opustenia ústavu v praxi - odsúdenej osobe umiestnenej do výstupného oddielu sa môže povoliť opustenie ústavu za účelom udržania, zintenzívnenia alebo nadviazania rodinných vzťahov, riešenia aktuálnych sociálnych problémov a praktického nácviku niektorých sociálnych zručností a vybavenia dokladov.
- iné metódy a postupy zaobchádzania.

V rámci uplatňovania individuálnych foriem zaobchádzania sa realizuje najmä:
- vstupný pohovor v nástupnom oddiele a po umiestnení odsúdeného do oddielu alebo skupiny,
- individuálny pohovor zameraný na plnenie stanovených cieľov v programe zaobchádzania,
- individuálny pohovor zameraný na plnenie blízkych cieľov zaobchádzania,
- individuálny pohovor zameraný na riešenie žiadosti,
- individuálny pohovor zameraný na riešenie sťažnosti,
- individuálny pohovor zameraný na disciplinárne konanie,
- riešenie rodinných a osobných problémov,
- riešenie problémov súvisiacich s pracovným zaradením,
- iné individuálne formy zaobchádzania.

Okrem už spomenutých individuálnych foriem zaobchádzania sa uplatňujú v praxi aj skupinové formy zaobchádzania. Skupinové formy zaobchádzania sú stretnutia odsúdených osôb organizované s cieľom dosiahnuť ich aktívnu účasť v procese zaobchádzania, pozitívneho sociálneho učenia a správania, riešenia emocionálnych a sociálnych konfliktov, rozvoja pozitívnych vlastností a medziľudských vzťahov. Využívaním skupinových foriem zaobchádzania sa sleduje zmiernenie alebo odstránenie nevhodných prejavov správania, priaznivá zmena narušeného prežívania a podpora duševného zdravia odsúdenej osoby. Základnými skupinovými formami zaobchádzania sú:
- komunita,
- sociálno-výcvikové skupiny,
- iné metódy a postupy zaobchádzania.

Pod pojmom komunitný systém sa rozumie organizovanie zaobchádzania na základe aktívnej účasti odsúdených osôb, kolektívnych a skupinových foriem pôsobenia. Komunita je progresívny spôsob realizácie a organizácie zaobchádzania, ktorý sa uskutočňuje na základe aktívnej účasti odsúdených osôb, pričom sa kladie dôraz na skupinové formy výchovného pôsobenia. Progresivita komunity spočíva v zavedení špecifických princípov, najmä obojstrannej otvorenej komunikácie, sociálnom učení a v komunitách so zriadenou samosprávou aj v spoluúčasti odsúdených na rozhodovaní. Odsúdená osoba sa v rámci vnútornej diferenciácie umiestni do oddielu alebo skupiny, ktoré sú organizačným článkom zaobchádzania. Komunita je organizovaná v rámci jednotlivých oddielov alebo skupín. Činnosť komunity sa zameriava najmä na oblasť kultúrno-osvetovej činnosti, zamestnávania, poriadku a disciplíny. V rámci užšieho uplatňovania komunity sa realizujú tieto typy komunít:

- organizačná, kde hlavným cieľom je aktivizácia odsúdených pri riešení problémov každodenného života, ktorá sa dosahuje uplatňovaním princípov samosprávnych činností,
- interakčná, ktorá sa zameriava na vzťahy a interakcie medzi odsúdenými osobami, medzi odsúdenými osobami a príslušníkmi zboru a zamestnancami zboru a medzi skupinami odsúdených osôb navzájom, s cieľom poznávania jednotlivca a skupín a na kontrolu rozvoja neformálnych štruktúr.

V zaobchádzaní s odsúdenými osobami formou komunitného systému sa zvyšuje efektívnosť ovplyvňovania odsúdených osôb počas VTOS a je optimálny z viacerých pohľadov a to najmä tým, že sa zásadným spôsobom podieľa na organizácii života odsúdených osôb. Systém pôsobí na zmeny v oblasti hodnotovej orientácie, eliminujú sa negatívne javy v správaní odsúdených osôb, podporuje sa vytváranie pozitívnych sociálnych zručností, otvorená komunikácia, optimalizujú sa interpersonálne vzťahy. V praxi sa realizuje formou pravidelných komunitných stretnutí celého kolektívu odsúdených osôb spravidla jedenkrát do týždňa. Pravidelnosť stretnutí má význam pri utváraní optimálnej atmosféry na jednotlivých oddieloch ústavu a pri eliminácii prejavov napätia a agresie odsúdených osôb. Stretnutia majú význam aj z hľadiska prevencie, dokážu včas zachytiť väčšinu problémov. Tieto stretnutia možno považovať za organizačnú základňu celého systému zaobchádzania – režimové ovplyvňovanie, zamestnávanie, kultúrno-osvetová činnosť a celý systém interpersonálnych vzťahov. Bezprostredné pôsobenie pedagóga príslušného kolektívu odsúdených osôb, prípadne ďalších pracovníkov ústavu ako referenta režimu, sociálneho pracovníka a psychológa na celý kolektív odsúdených osôb a interakcia medzi všetkými, má nesmierny význam v systéme zaobchádzania, minimalizuje sa tým izolácia jednotlivca v kolektíve. Záležitosti komunity sú spoločné, pri ich riešení sa vyžaduje zodpovednosť, vzájomné porozumenie a pomoc, ale aj kritika a informácie o všetkých odsúdených osobách a ich prístupe k činnostiam, k udržiavaniu poriadku a čistoty, o plnení disciplíny a povinností v oblasti pracovného zaradenia. V procese života komunity dochádza k formovaniu osobnosti odsúdenej osoby, v podobe poznania nových názorov, skúseností, vedomostí, zážitkov a pocitov, dôležitá je tiež spätná väzba, ktorá umožňuje poskytovanie a prijímanie informácií, pôsobenie správania jednotlivcov na iných, vzniká tu tak priestor na korekciu nevhodného a neprimeraného správania. Komunitný systém tak možno považovať za integračný prvok zaobchádzania, v ktorom sa uplatňujú všetky pedagogické zásady, najmä však zásada štandardnosti požiadaviek kladených na správanie odsúdených, zásada sústavnosti, postupnosti a cieľavedomosti.

Na zvýšenie účinnosti riešenia problémov odsúdených osôb sa v ústave v jednotlivých oddieloch zriaďuje samospráva odsúdených osôb. V rámci samosprávy sa môže zriadiť úsek kultúrno-osvetovej činnosti, úsek disciplíny a poriadku, úsek zamestnávania a úsek činnosti pre všeobecný rozvoj osobnosti odsúdenej osoby. Členmi úseku disciplíny a poriadku sú spravidla vedúci ciel alebo izieb a odsúdené osoby určené do služby. Samosprávu odsúdených osôb si volia odsúdené osoby za prítomnosti pedagóga. Samospráva sa vytvára ako pomocný orgán pedagóga v kolektívoch odsúdených osôb. Zriaďuje sa v ústavoch s minimálnym stupňom stráženia a v otvorených oddeleniach. V oddieloch uvedených v § 78 až 83 ZoVTOS (nástupný oddiel, oddiel doživotných trestov, oddiel špecializovaného zaobchádzania, oddiel s bezpečnostným režimom, osobitný oddiel, uzavretý oddiel) v ústavoch so stredným stupňom stráženia sa samospráva zriaďuje len vtedy, ak je to účelné.

Sociálno-výcviková skupina je založená na aktívnej účasti odsúdených osôb. Obsahová náplň sociálno-výcvikových skupín vychádza zo špecifických potrieb odsúdenej osoby s cieľom získania a rozvoja sociálnych kompetencií v určenej oblasti. Sociálno-výcvikovou skupinou sa rozumie:

- sociálno-psychologický výcvik,
- sociálno-komunikačný tréning,
- diskusné skupiny,
- skupinové poradenstvo.

Sociálno-psychologický výcvik je systematicky plánovaný prístup v zaobchádzaní s odsúdenými osobami, zameraný na ovplyvňovanie skupinových procesov a skupinového správania (napríklad hranie rolí, riešenie simulovaných situácií, video-prezentácie, hry s pedagogickým a psychologickým potenciálom, učenie sa praxou, metódy autentickej skúsenosti, diskusné, inscenačné a dotazníkové techniky). Činnosť odsúdenej osoby v skupine v priebehu sociálno-psychologického výcviku umožňuje, aby odhalila vzťah medzi svojimi vnútornými problémami a ťažkosťami, ktoré má v styku s ľuďmi. Sociálno-psychologický výcvik sa organizuje tak, aby sa jeho absolventi dopracovali k takým zmenám správania, ktoré by im umožnili, aby boli v sociálnych situáciách úspešnejší.

Sociálno-komunikačný tréning sa organizuje ako intenzívny a interaktívny proces s precvičovaním modelových situácií s cieľom zlepšiť schopnosti verbálnej a neverbálnej komunikácie s dôrazom uvedomiť si komunikačný proces, seba v komunikácii a sprostredkovať podnety k zdokonaleniu komunikácie. Pri tréningu je možné využívať audio a videotechniku a výcvikové videofilmy.

Diskusná skupina je aktívny spôsob skupinového ovplyvňovania odsúdených osôb, zameraný na sprostredkovanie zdrojov hodnotných informácií od osôb, ktoré sa zaoberajú riešením obdobných problémov, čo umožňuje oboznámiť sa s názormi iných ľudí na príslušnú tému. Venuje sa riešeniu záťažových situácií v súvislosti s prepustením z VTOS.

Skupinové poradenstvo je založené na skupinovej dynamike, aktívnom sociálnom učení a získavaní vedomostí a praktických zručností odsúdenými na základe osobných skúseností,

spätnej väzby a zážitkov sledovaných javov. Zamerané je najmä na pomoc odsúdeným osobám pri úspešnom návrate do spoločnosti.

Uplatňovanie iných metód a postupov pri zaobchádzaní je zamerané na odstránenie subjektívnych príčin trestnej činnosti spočívajúcich najmä v postojovej, hodnotovej a emocionálnej sfére osobnosti odsúdenej osoby. Iné metódy a postupy zaobchádzania môže uplatňovať príslušník zboru, zamestnanec zboru a iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.

Iné metódy a postupy zaobchádzania uplatňované individuálnou alebo skupinovou formou sú najmä:

- psychoterapeutické,
- reedukačné,
- špeciálno-pedagogické,
- liečebno-pedagogické.

Psychoterapeutické metódy a postupy sú zamerané na psychosociálne alebo psychosomaticky podmienené psychické poruchy a poruchy správania odsúdenej osoby, ktoré je možné ovplyvňovať psychologickými a komunikačno-interakčnými prostriedkami s cieľom zmierniť alebo odstrániť existujúce symptómy, priaznivo zmeniť narušené prežívanie, správanie a postoje a podporiť duševné zdravie odsúdenej osoby.

Reedukačné metódy a postupy spočívajú vo vybudovaní a posilňovaní autoregulačných (samo usmerňovacích) mechanizmov odsúdenej osoby, vo vytváraní prijateľnej hierarchie hodnôt, v posilňovaní pozitívnych foriem správania, vo vybudovaní vhodných stereotypov správania, v posilňovaní vôľového konania a v schopnosti prekonávať záťažové situácie odsúdenou osobou.

Špeciálno-pedagogické metódy a postupy sú zamerané na odsúdené osoby vyžadujúce špeciálne prístupy z dôvodu mentálnej, zmyslovej, emocionálnej alebo sociálnej poruchy, poruchy správania alebo ich kombinácií.

Liečebno-pedagogické metódy a postupy tvoria súhrn individuálnych a skupinových terapeutických metód, zameraných na zmiernenie alebo odstránenie psychickej poruchy odsúdených osôb s poruchami osobnosti, s defektmi intelektu, organickým poškodením mozgu a závislých na alkoholických nápojoch, omamných látkach a psychotropných látkach. Odsúdená osoba, u ktorej boli na základe psychiatrického alebo psychologického vyšetrenia diagnostikované uvedené poruchy vyžadujúce uplatňovanie iných metód a postupov zaobchádzania a liečebných postupov, sa umiestni v rámci vnútornej diferenciácie do oddielu špecializovaného zaobchádzania.

Sociálny pracovník v rámci zaobchádzania s odsúdenou osobou vo výstupnom oddiele sa zameriava najmä na tieto činnosti:

- zmierňovanie sociálnych problémov alebo odstraňovanie príčin ich vzniku, systematickú prípravu odsúdenej osoby na prepustenie z VTOS, na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po skončení výkonu trestu,

- intenzívnu spoluprácu s orgánmi a organizáciami štátnej i neštátnej správy, ktoré sa môžu podieľať na riešení sociálnych problémov odsúdenej osoby,
- poskytovanie pomoci formou poradenskej činnosti, metód a postupov sociálnej práce, najmä nácviku sociálnych zručností zameraných na podporu prosociálneho správania, zmenu postojov a konania odsúdenej osoby,
- zintenzívnenie sociálnej práce s odsúdenou osobou zameranej na zmapovanie sociálnej situácie odsúdenej osoby po skončení VTOS, zahŕňajúcej rodinné, bytové otázky, možnosti zamestnania po prepustení na slobodu. Pri riešení týchto problémov poskytuje odbornú sociálnu pomoc,
- realizáciu tzv. „motivačného kurzu“, ktorého cieľom je získanie alebo rozšírenie základných vedomostí a zručností pre úspešné hľadanie si práce, čím sa zvýši predpoklad ich zamestnateľnosti a reintegrácie do pracovného života,
- v prípade potreby s prihliadnutím na bezpečnostné riziká navštívi s odsúdenou osobou miesta potrebné k realizácii činností bezprostredne po prepustení na slobodu (napríklad autobusová stanica, vlaková stanica, v prípade že odsúdená osoba vykonáva TOS v mieste trvalého bydliska a nie je sociálne ukotvená – navštívi sídlo probačného a mediačného pracovníka, zariadenie sociálnych služieb poskytujúce postpenitenciárnu starostlivosť),
- zabezpečuje oboznamovanie odsúdenej osoby s aktuálnymi predpismi z oblasti poskytovania sociálnych služieb, sociálneho zabezpečenia, sociálneho poistenia, zamestnávania a dôchodkového zabezpečenia,
- poskytuje odsúdenej osobe informácie o realizácii činností bezprostredne po prepustení so zabezpečením adries prípadne telefonických kontaktov (napríklad na probačného a mediačného pracovníka, zariadenia sociálnych služieb poskytujúcich postpenitenciárnu starostlivosť, sociálneho kurátora - v mieste jeho bydliska),
- v prípade potreby koordinuje osobný a písomný kontakt odsúdenej osoby so subjektmi postpenitenciárnej starostlivosti,
- s prihliadnutím na bezpečnostné riziká a disponibilné finančné prostriedky na konte odsúdenej osoby môže navrhnúť riaditeľovi ústavu povoliť odsúdenej osobe opustenie ústavu za účelom zabezpečenia plynulého prechodu do občianskeho života a vybavenia nevyhnutných dokladov v trvaní do päť dní a to aj opakovane; ak ide o odsúdenú osobu v maximálnom stupni stráženia, iba so sprievodom príslušníka zboru,
- pred prepustením z VTOS vykoná sociálny pracovník s odsúdenou osobou pohovor, pri ktorom ju poučí o skutočnostiach uvedených v osobitnom predpise a to: o povinnosti prevziať si bez zbytočného odkladu na príslušnom útvare Policajného zboru v mieste trvalého pobytu preukaz totožnosti, ak tento nebol uschovaný v ústave a tiež sa poučí o zákonných podmienkach osvedčenia sa v skúšobnej dobe v prípade podmienečného prepustenia a zahladenia odsúdenia, poučí sa o právach a povinnostiach uchádzačov o zamestnanie a o tom, že je v jej záujme, aby sa v stanovenej lehote dostavila k zamestnávateľovi alebo na príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny a poučí sa o povinnosti, aby sa bez zbytočného odkladu dostavila odsúdená osoba na príslušný okresný súd vo veci nariadeného ochranného dohľadu alebo probačného dohľadu,
- súčasne mu odovzdá brožúru „Prvé kroky na ceste slobody a zodpovednosti – základné informácie“.

Psychológ v rámci zaobchádzania s odsúdenou osobou vo výstupnom oddiele zabezpečuje špecializované činnosti, zamerané najmä na:

- poskytovanie individuálneho poradenstva a psychoterapie,
- poskytovanie krízovej intervencie,
- sociálno-psychologický výcvik, v ktorom vhodnými metódami a technikou aktívneho sociálneho učenia odsúdená osoba získa schopnosť spolunažívať a spolupracovať s inými na rovnocenných partnerských zásadách, prijímať a zodpovedne plniť úlohy, získavať vlastnou aktivitou uspokojenie, úspechy, schopnosť riadiť vlastný vývin,
- realizáciu tzv. „motivačného kurzu“, ktorého cieľom je získanie alebo rozšírenie základných vedomostí a zručností pre úspešné hľadanie si práce, čím sa zvýši predpoklad ich zamestnateľnosti a reintegrácie do pracovného života.

Väzenský kaplán sa pastoráciou podieľa na zaobchádzaní s odsúdenými osobami poskytovaním individuálnych rozhovorov, spovedí, prijímaním sviatostí, svätými omšami. Úzko spolupracuje s cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami pri riešení problémov a poskytovaní pomoci odsúdeným osobám pred skončením VTOS.

Zdravotnícky personál poskytuje prvotnú zdravotnú intervenciu odsúdeným osobám a vykonáva výstupnú lekársku prehliadku.

Referent režimu okrem úloh vyplývajúcich zo štatútu služobnej činnosti sa riadi smernicami na výkon služby, pričom venuje zvýšenú pozornosť režimovému ovplyvňovaniu odsúdených osôb vo výstupnom oddiele s diferenciačnou skupinou „VO“. O kladných alebo záporných poznatkoch ovplyvňovania odsúdených osôb informuje príslušného pedagóga, získané poznatky zaznamenáva do aplikácie VVVT – osobnej karty odsúdeného.

Na zmiernenie obmedzení VTOS a s cieľom plniť úlohy výstupného oddielu sa odsúdenej osobe môže povoliť, aby telefonovala bez obmedzenia v čase a spôsobom určeným riaditeľom ústavu, prijímala návštevy blízkych osôb priamym kontaktom a podľa **§ 85 ods. 3 ZoVTOS**:

- navštívila blízke osoby mimo ústavu na čas najviac 24 hodín, pričom odsúdená osoba sa môže mimo ústavu pohybovať iba v určenom mieste uvedenom v povolení na opustenie ústavu; to neplatí, ak ide o odsúdenú osobu v maximálnom stupni stráženia,
- opustila ústav,
- navštívila kultúrne, osvetové a športové aktivity mimo ústavu za účasti pedagóga.

Pri zaobchádzaní s odsúdenou osobou umiestnenou do výstupného oddielu s diferenciačnou skupinou „VO“ sa dôraz kladie najmä na:

- poradenstvo, nácvik sociálnych zručností, na pracovné uplatnenie a zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím, ak pozitívne vplývalo na odsúdenú osobu,
- aktivity, do ktorých je odsúdená osoba zapájaná, zameriavajú sa predovšetkým na poskytovanie potrebných praktických informácií o spoločenskom živote, najmä v sociálnej a právnej oblasti, o možnostiach ďalšieho vzdelávania a o možnostiach zamestnať sa, o základoch finančnej gramotnosti,

- aktivity zamerané na záťažové situácie v súvislosti s prepustením odsúdenej osoby z VTOS.

Odsúdenej osobe umiestnenej vo výstupnom oddiele s diferenciačnou skupinou „VO“ sa umožňuje účasť na kultúrnych, zábavných podujatiach, osvetových a športových aktivitách organizovaných v ústave. Na zmiernenie obmedzenia výkonu trestu a s cieľom plniť úlohy výstupného oddielu sa odsúdenej osobe môže povoliť, aby navštívila takéto podujatia aj mimo ústav za účasti pedagóga. Odsúdená osoba si môže z knižničného fondu domácej a zahraničnej literatúry vypožičať knihy, knižnicu pre odsúdené osoby môže navštevovať osobne. Odsúdenej osobe je umožnené počúvanie rozhlasového vysielania vlastným rádioprijímačom po splnení interných predpisov; ďalej sledovanie videoprogramov a televízneho vysielania z ústavného televízneho prijímača, umiestneného v kultúrnej miestnosti. Sledovanie TV programov je vymedzené časovým rozvrhom dňa. Odsúdená osoba môže naďalej vykonávať záujmovú činnosť formou oddielových alebo celoústavných krúžkov.

Zaobchádzanie je potrebné aplikovať z komplexnejšieho hľadiska, dôležité pritom je pozitívne stimulovať odsúdené osoby na tomto procese. Môžeme ho teda charakterizovať ako proces pozostávajúci zo súboru zámerných, cieľavedomých a zákonom vymedzených činností uplatňovaných voči odsúdeným osobám, ktoré smerujú k naplneniu účelu TOS. Výsledkom penitenciárneho zaobchádzania by malo byť dosiahnutie prosociálneho správania u odsúdenej osoby pre jeho úspešnú reintegráciu do spoločnosti po prepustení na slobodu.

2.3.2 Resocializačné a výchovné programy (definícia na účely analýzy)

V podkapitole venujeme primárnu pozornosť zapojeniu mimovládnych organizácií, ktoré sa v rámci svojej činnosti venujú odsúdeným nielen v rámci postpenitenciárnej starostlivosti, ale (často aj vďaka tejto aj z pohľadu poslania ZVJS významnej činnosti) svoje pôsobenie prirodzene rozširujú aj na aktivity v rámci penitenciárnej starostlivosti. Okrem spolupráce na organizačnom, materiálnom a finančnom zabezpečovaní jednotlivých foriem záujmovej činnosti obvinených a kultúrno-osvetovej činnosti odsúdených[99] či darov (§ 7 RGR č.4/2009) je dostatočný priestor pre MVO aj pri (spolu)realizácii resocializačných a výchovných programoch, na ktoré je zameraná pozornosť v nasledujúcich subkapitolách.

2.3.2.1 Program 1: Projekt Cesta späť do spoločnosti

<u>Témy, ciele a realizátori</u>

Kto v spolupráci s kým program realizuje/realizoval:

Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, o. z. v Dolnom Kubíne a UVTOS: Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Žiline, Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici, Ústav na výkon trestu odňatia slobody Ružomberok.

[99] Táto forma je vnímaná ako prirodzená podpora skupinového a individuálneho ovplyvňovania obvineného a odsúdeného, najmä aby ich viedla k zmysluplnému a účelnému využívaniu voľného času, zmierňovala negatívne účinky izolácie obvineného a odsúdeného od spoločnosti a takým spôsobom, aby zvyšovala ich všeobecnú kultúrnu a vzdelanostnú úroveň (§ 5 ods. 2 RGR č.7/2009). Z hľadiska obvineného alebo odsúdeného je formovaním jeho hodnotového rebríčka k napĺňaniu voľného času kultúrnymi aktivitami v súlade s účelom výkonu väzby, účelom výkonu trestu a programom zaobchádzania (§ 5 ods. 2, písm. f, RGR č.7/2009).

S akými cieľmi:

1) V efektívnom partnerstve s ústavmi na výkon väzby a ústavmi na výkon trestu odňatia slobody riešiť problémy v resocializácii a reedukácii odsúdených, rozvíjať metódy práce, ktoré vedú k prevencii kriminality a riešia následky trestnej činnosti, súčasne zohľadňujú záujmy a potreby obetí, ale aj páchateľov, resp. ich sociálneho prostredia (hlavný cieľ).
2) Umožniť odsúdeným zaradiť sa do normálneho života prostredníctvom sociálnych, a výchovných programov zameraných na adaptáciu, integráciu, pracovné uplatnenie, teda prispieť k ich úspešnému návratu do spoločnosti.

Obsah a časové obdobie realizácie

Cieľovou skupinou sú páchatelia odsúdení za rôzne druhy trestných činov. Kritéria a kontraindikácie účasti v programe, priebeh a obsah programu, personálne, organizačné a materiálne predpoklady kladené na poskytovateľov programu nie sú špeciálne vymedzené.

Analýza programu v ústave/voch:

Program zabezpečujú plno kvalifikovaní lektori z MVO – psychológovia, sociálni pracovníci a ekonómovia s dlhoročnou praxou s cieľovou skupinou v rámci penitenciárnej aj postpenitenciárnej starostlivosti a európskymi lektorskými skúškami. Cieľovou skupinou sú odsúdení v závislosti od zamerania programu, zároveň sú vždy zadefinované kontraindikácie.

Obsah aj počet stretnutí boli vždy stanovené podľa predchádzajúcej požiadavky ÚVTOS.

Príklady:

Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Žiline – v období 3. september – 5. november 2017 (10 stretnutí po 3 hodiny):

- Základy práva – 1stretnutie
- Finančná gramotnosť a rodinný rozpočet – 2 stretnutia
- Základy komunikácie na slobode – 1 stretnutie
- Trh práce - 2 stretnutia
- Riešenie zadlženosti – 1 stretnutie
- Osobný bankrot 1 stretnutie
- Zvládanie agresie a nekonfliktné správanie – 2 stretnutia

Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici – v období 16. september až 18. november 2017 (2 skupiny odsúdených, 5 stretnutí po 4 hodinách):

- Psychologická príprava na slobodu – 1stretnutie
- Riešenie zadlženosti a osobný bankrot – 1stretnutie
- Finančná gramotnosť a rodinný rozpočet – 1stretnutie
- Základy práva – 1stretnutie
- Trh práce – 1stretnutie

Financovanie

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky – Žiadosť o poskytnutie dotácie na podporu projektu v roku 2017

Celkové rozpočtové náklady v eurách: 8 449.50 EUR

Vlastné zdroje financovania projektu v eurách: 495 EUR

Výška požadovanej dotácie v eurách: 7 954.50 EUR

Evaluácia

Program je odvodený od sociálno-psychologických výcvikov, ktoré EDUKOS realizuje ako uznávaný certifikovaný subjekt pre postpenitenciárnu starostlivosť od roku 2005 v rámci súdom nariadených alternatívnych trestov na okresných súdoch (v spolupráci s probačnými a mediačnými úradníkmi). Tento program prešiel postupným evaluačným procesom na základe dvoch medzinárodných projektov, ktoré boli zamerané aj na ich možnosť implementácie na cieľovú skupinu odsúdených vo VTOS. Zabezpečujúca organizácia pri realizácii dlhodobo spolupracuje aj s odbornými pracoviskami Katolíckej univerzity v Ružomberku. (oblasť výskumu a zabezpečenia lektorovania vybraných tém).

2.3.2.2 Program 2: Sociálno-výcvikový program (pilotný projekt) pre páchateľov násilia na ženách

Témy, ciele a realizátori

Kto v spolupráci s kým program realizoval:

Ústav na výkon trestu odňatia slobody Hrnčiarovce nad Parnou, Ústav na výkon väzby a Ústav na výkon trestu odňatia slobody Bratislava, občianske združenie Aliancia žien Slovenska.

S akými cieľmi:

Účelom bolo vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchateľmi násilia na ženách a overiť ich v penitenciárnej praxi. (porovnaj s časťou „evaluácia")

Cieľom programu bolo u páchateľov odsúdených za rodovo podmienené násilie vytvárať vhodné podmienky pre:

1) podporu a rozvoj pozitívnych osobnostných rezerv osvojením si nenásilného správania v medziľudských vzťahoch s cieľom predchádzania ďalšiemu násiliu a zmeny násilných modelov správania sa[100],
2) predchádzanie recidíve, najmä sexuálne motivovaných trestných činov a
3) zabezpečenie bezpečnosti, podpory a ľudských práv minulých, terajších či potenciálnych budúcich obetí rodovo podmienených násilných trestných činov.

Obsah a časové obdobie realizácie

Analýza programu v ústave:

Cieľovou skupinou boli páchatelia odsúdení za rodovo podmienené násilie[101]. Kritéria a kontraindikácie účasti v programe, priebeh a obsah programu, personálne, organizačné a materiálne predpoklady kladené na poskytovateľov programu sú vymedzené nasledovne:

---

[100] Aktívne opatrenia na ochranu obetí vychádzajú z filozofie práce so súčasným násilníkom. Asi najpresnejšie to vystihuje K. Holcr, ktorý píše: „Násilie v minulosti je najväčším prediktorom páchania násilia v budúcnosti."(In Holubová, 2010, s. 25)

[101] Rodovo podmienené násilie je síce širší pojem ako domáce násilie, ale vo všeobecnosti sem podľa Trestného zákona zahrňujeme: § 144 - vražda (najmä so sexuálnym motívom), § 145 - úkladná vražda (najmä so sexuálnym motívom), § 155-157 – ublíženie na zdraví, § 153 - nedovolené prerušenie tehotenstva, § 179 - obchodovanie s ľuďmi, §182 – obmedzovanie osobnej slobody, § 183 - pozbavenie osobnej slobody, §199 – znásilnenie, § 200 – sexuálne násilie, § 201-202 – sexuálne zneužívanie, § 208 – týranie blízke a zverenej osoby, § 360 - nebezpečné vyhrážanie, § 360a - nebezpečné prenasledovanie, § 369- rozširovanie detskej pornografie, § 370 - prechovávanie detskej pornografie a účasť na detskom pornografickom predstavení.

Kritériá pre prijatie páchateľa do programu boli:

- priznanie sa k násilnému činu,
- pripravenosť na spoluprácu a motivácia k zmene,
- postačujúce rečové znalosti a kognitívne schopnosti,
- vhodnosť z pohľadu psychického zdravia, emocionálnej odozvy, schopnosti vytvárať vzťahy,
- schopnosť participovať na procese skupinovej formy učenia,
- schopnosť zúčastňovať sa na stretnutiach skupiny v triezvom stave,
- pri aktuálnom partnerskom vzťahu – súhlas páchateľa so skutočnosťou, že poskytovateľ bude kontaktovať jeho partnerku za účelom kontaktovania s informáciou o účasti páchateľa v programe, ponuky podpory pre partnerku, zistenia spätnej väzby ohľadom správania páchateľa, informovania o prerušení alebo ukončení účasti páchateľa v programe, alebo výstrahy v prípade zvýšeného nebezpečenstva pre partnerku,
- podpis dohody a dodržiavanie podmienok účasti v programe.

Kontraindikácie – kritériá vylučujúce účasť páchateľa v programe boli:

- psychické ochorenie neumožňujúce aktívnu účasť na skupinovom programe,
- akútne suicidálne tendencie,
- akútna problematika závislosti v štádiu, kedy je primárne potrebná jej liečba,
- nepodpísanie dohody o spolupráci alebo nedodržanie dohodnutých podmienok.

Personálnym predpokladom na poskytovanie tohto typu programu kladené na lektora boli:

- vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v odbore psychológia, sociálna práca, pedagogika, alebo v obdobnom príbuznom odbore,
- absolvovanie rodového scitlivovacieho tréningu a vzdelávania zameraného na prevenciu a elimináciu násilia na ženách,
- absolvovanie akreditovaného základného vzdelávania v oblasti práce s páchateľmi násilia na ženách v rozsahu minimálne 30 hodín pred začatím výkonu práce trénera,
- absolvovanie akreditovaného ďalšieho vzdelávania v rozsahu minimálne 100 hodín pri výkone práce trénera v programe pre prácu s páchateľmi,
- predchádzajúce skúsenosti s vedením skupín (poradenstvo, terapia, vzdelávanie),
- predchádzajúce skúsenosti s prácou s páchateľmi trestných činov alebo dostatočná reflexia vlastnej roly ako autority s ohľadom na vedenie skupiny páchateľov s povinnou účasťou,
- pripravenosť k sebareflexii a povinnosť kolegiálnej výmeny skúseností a supervízie,
- samotná práca s páchateľmi násilia na partnerkách prebiehala skupinovou formou.

Stretnutia skupiny sa konali v terapeutickej miestnosti ústavu. Priestor terapeutickej miestnosti bol vhodný na prácu skupiny, vyhovujúci zariadením aj vybavením. Miestnosť, v ktorej prebiehali skupinové stretnutia sa nachádzala v samostatnej budove objektu ústavu, mimo budovy, kde sú odsúdení ubytovaní. Skupinové aktivity sa tak mohli vykonávať bez vyrušenia režimovými činnosťami iných odsúdených prebiehajúcich v ústave.

Program skupiny bol rozdelený na 24 stretnutí. Stretnutia sa uskutočňovali spravidla raz týždenne v trvaní dvoch hodín. Pre primeranú možnosť udržania efektivity a skupinovej dynamiky bolo uvažované o počte účastníkov skupiny od päť do desať. Skupinových stretnutí s páchateľmi násilia sa reálne priemerne zúčastňovalo sedem členov. Dĺžka trvania intervenčného programu bola dôležitá z hľadiska upevnenia poznatkov sociálneho učenia a ich osvojenia si v praxi.

Členovia skupiny boli z rôznych oddielov a pracovísk v ústave, preto bol čas stretnutí skupiny volený tak, aby čo najmenej zasahovalo do časových rozvrhov dňa odsúdených. Zásahom do pracovného času sme sa ale nevyhli.

Skupinové stretnutia v priebehu intervenčného programu s páchateľmi násilia viedli vždy dvaja lektori, muž a žena. Rodovo zmiešaná dvojica lektorov tak ponúkala odsúdeným možnosť vnímať obohacujúce články participácie muža a ženy v rovnovážnom a rovnoprávnom vzťahu so vzájomným rešpektom. Rovnoprávne postavenie lektora a lektorky bolo veľmi dôležité hlavne pri demonštrovaní praktických častí tréningových modulov. Každý náznak akéhokoľvek znevažovania lektorky nemohol zostať bez okamžitej reakcie zo strany lektora.
Špecifikom realizácie programu v podmienkach výkonu trestu je život v izolácii od spoločnosti, čo znamená aj absenciu reálnej skúsenosti z partnerského spolužitia, pri ktorom by si páchateľ mohol odskúšať naučené komunikačné vzorce a spôsoby riešenia problémov a konfliktov kooperatívnym spôsobom bez použitia násilia, či uplatňovania moci a kontroly.

Niektoré spätné väzby od partneriek, ktoré telefonicky a aj osobne poskytli pracovníčkam poradenského centra Aliancie žien, vypovedali o zlepšení komunikácie v korešpondencii a počas návštev, pričom pozitívne očakávanie sa prenášalo aj na obdobie po prepustení páchateľa z výkonu trestu. Vyskytol sa však aj prípad, kedy ex-partnerka pri kontakte s pracovníčkou vyjadrila obavy z návratu páchateľa do civilného života a žiadala o pomoc a asistenciu vo veciach súvisiacich so súdnym konaním o podmienečnom prepustení odsúdeného páchateľa.

Úvodné stretnutie programu slúžilo predovšetkým na oboznámenie účastníkov s programom, jednotlivými podmienkami a okolnosťami účasti a predstavenie garanta programu. V priebehu programu sa garant následne zúčastnil niekoľkých sedení skupiny ako posila lektorského tímu, alebo v pozícii supervízora.

Po úvodnom stretnutí sedem odsúdených pristúpilo na účasť v programe a vyjadrili písomný súhlas so zapojením sa do programu. V priebehu intervenčného programu bol do skupiny zaradený ďalší člen, do programu tak vstúpilo osem odsúdených. Na tretie stretnutie skupiny sa jeden z členov nedostavil, pod povrchnou zámienkou, aby sa stretnutiu vyhol. Pri následnom pohovore vyšiel najavo odpor a odmietanie ďalšej práce v skupine. Napriek písomnému záväzku účasti sa už v úvode rozhodol z programu odstúpiť, aby nebol konfrontovaný so svojim násilným správaním. V pokročilej fáze programu odstúpil zo skupiny ďalší účastník. Dlhodobá stagnácia a popieranie vlastných násilných skutkov viedli k negatívnej odozve od ostatných členov i lektora a lektorky skupiny a odsúdený ukončil svoju účasť. Celý program absolvovalo šesť odsúdených. Za aktívnu participáciu na programe a snahu o zmenu spôsobu komunikácie, postojov a hodnôt sa lektorský tím rozhodol navrhnúť všetkých páchateľov, ktorí ukončili program, na udelenie disciplinárnej odmeny.

Náplň činnosti skupiny sa prevažne tvorila podľa koncepcie a metodiky Ute Rösemann a podľa potreby boli situačne využívané ďalšie techniky. Férové jednanie, pravidlá spravodlivej hádky a time-out techniky boli základnými prínosmi pre odsúdených pri rolových hrách a praktických nácvikoch. Technika oddychového času sa páchateľom najviac pozdávala a jej

použitie sa museli naučiť správne používať. Poslúžiť mala len ako dočasné riešenie vzniknutej situácie na prevenciu pred eskaláciou situácie a násilia, nie na psychické potrestanie partnerky alebo vyhýbanie sa riešeniu problémov. Cesta zmeny osobnosti zo sebeckej a agresívnej na zodpovednú bola a je dlhá. (Vavro, Hutta, Farkašová 2017, s. 9 – 13)

Sociálno-výcvikový program pre páchateľov násilia na ženách ako pilotný projekt bol realizovaný v priebehu roku 2016 (ÚVTOS Hrnčiarovce nad Parnou, ústav s najnižším stupňom stráženia, z 10 odsúdených 8 úspešne ukončilo) a období január-apríl 2017 (ÚVTOS Bratislava, otvorené oddelenie, z 10 odsúdených 8 úspešne ukončilo).

Financovanie

Projekt bol finančne v plnej výške zabezpečený z mimorozpočtových – teda externých zdrojov – z grantu udeleného Aliancii žien Slovenska z Finančného mechanizmu EHP a Nórskeho finančného mechanizmu v rámci programu SK09 Domáce a rodovo podmienené násilie (programové obdobie 2009 – 2014). Celkové náklady predstavovali sumu takmer 12 000 € (bez zahrnutia prevádzkových nákladov ZVJS). Náročnosť financovania programu bez existujúceho iného systémového zdrojového krytia umožnil realizáciu jedného behu programu externým trénerským tímom Aliancie žien Slovenska bez možnosti vytvorenia dostatočných podmienok z hľadiska organizačných, materiálnych aj ľudských zdrojov pre ďalšie kontinuálne pokračovanie v projekte v rámci penitenciárnej starostlivosti[102].

Evaluácia

Pilotný projekt bol podkladom k vytvoreniu návrhu metodiky práce s páchateľmi násilia v penitenciárnej starostlivosti. Návrh metodiky bol vypracovaný v gescii Koordinačno-metodického centra pre násilie na ženách a domáce násilie a je naplnením úlohy č. 25 Národného akčného plánu na prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2014 – 2019 uloženej Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v spolupráci so zborom a Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky – „Vypracovať metodické postupy a štandardy pre prácu s páchateľmi násilia na ženách“. Občianske združenie Aliancia žien Slovenska v súčasnosti na základe overenia realizuje projekt „Intervenčné centrum – projekt práce s páchateľmi rodovo podmieneného násilia (ÚV 005). Vízie a perspektívy vyplývajúce z realizácie projektu/programu sú podľa organizácie nasledovné: Z analýzy štruktúry mužov odsúdených za rodovo podmienené násilie podľa Strémyho a Grigera (2018, s.12) vyplýva, že len v podmienkach VTOS by mohlo byť do uvedeného programu predbežne zaradených 160 odsúdených ročne, čo pri prepočte podľa štandardov predstavuje minimálne 12 programov a sumu 144 tis. € ročne. Ako autori upozorňujú, v prípade zabezpečenia programu vlastnými zamestnancami/príslušníkmi je táto suma ešte vyššia - čistá práca na programe prepočítaná podľa štandardov zaberie trénerom pri 12 programoch 5 460 hodín práce – odhadované mzdové náklady + náklady na jeden kurz trénera by dosahovali podobnú hodnotu.

Ako konštatujú Strémy a Griger (2018, s.12), realizácia programu si vyžaduje dodržiavanie princípu profesionálnej kompetencie, tzn. konkrétny program môže vykonávať len fyzická alebo právnická osoba – poskytovateľ, ktorý bude spĺňať určené personálne, materiálne a organizačné štandardy; hodnotenie naplnenia zadefinovaných štandardov by mal realizovať odborný orgán toho ústredného orgánu štátnej správy, ktorý je zodpovedný za výkon trestnej politiky štátu

[102] Na princípoch udržateľnosti výsledkov z projektu.

(keďže povinnosť zúčastniť sa programu je súčasťou výkonu sankcie uloženej oprávneným orgánom, tak je týmto orgánom podľa nášho názoru Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky).

2.3.2.3 Program 3: Umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom

Témy, ciele a realizátori

Kto v spolupráci s kým program realizoval:

Ústav na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová v spolupráci s **Asociáciou slovenských arteterapeutov** so sídlom v Španej Doline[103]. Asociácia sa primárne podieľa na podpore a rozvoji odbornej a profesijnej úrovne arteterapeutov. V rámci svojej asociačnej činnosti sa snaží aj o popularizáciu arteterapie prostredníctvom programov určených pre rôzne cieľové skupiny – priamych klientov arteterapie, ako aj odbornú a laickú verejnosť prostredníctvom vzdelávacích a osvetových podujatí (http://art-therapy.sk/vzdelavanie/).

S akými cieľmi:

1. Hlavný cieľ: V rámci efektívneho partnerstva Ústavu na výkon trestu odňatia slobody Banská Bystrica – Kráľová s **Asociáciou slovenských arteterapeutov** aktívne podporiť prípravu odsúdeného na život na slobode, jeho reintegráciu do spoločnosti, ako aj o prevenciu kriminálnej či drogovej recidívy.
2. Umožniť odsúdeným v špecializovanom oddelení realizáciu jednej z najobľúbenejších a najefektívnejších foriem terapie[104].

Obsah a časové obdobie realizácie

Cieľovou skupinou sú odsúdení s mentálnym postihnutím, duševným ochorením, poruchou osobnosti, s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie vo VTOS.

Analýza programu v ústave:

Arteterapia s odsúdenými bola realizovaná prostredníctvom jedinečného arteterapeutického zošita (prispôsobeného pre prácu s výrazne narušeným odsúdeným), zjednodušene Arte zošita, vytvoreného ústavným pedagógom a arteterapeutom Mgr. Petrom Trepáčom[105]. Arte zošit je výhradne zameraný na tematickú kresbu. Obsahuje šestnásť tém, čo predstavuje aj šestnásť arteterapeutických stretnutí. Jednotlivé témy v zošite obsahujú okrem inštrukcie, ku ktorej sa odsúdený môže počas tvorby vracať, aj ilustračný obrázok uľahčujúci lepšie uchopenie témy, napomáhajúci k uvoľneniu kreativity odsúdeného. Jednotlivé témy v zošite sú včlenené do širšieho kontextu predstavujúceho tri okruhy života odsúdeného. Do

---

[103] ZVJS ako subjekt nepatrí do žiadnej z kategórií oprávnených žiadateľov. Preto je možné sa o grant uchádzať napr. prostredníctvom spolupracujúcej mimovládnej organizácie *(nadácie, občianske združenia, neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, neinvestičné fondy),* školy, cirkvi alebo účelového zariadenia cirkvi, prípadne zdravotníckeho zariadenia.

[104] Arteterapia predstavuje liečbu prostredníctvom umenia a najčastejšie pri nej v praxi ide o využívanie rôznych výtvarných činností a vyjadrovacích prostriedkov. Obdobne ako ďalšie terapeutické cesty sa využíva v práci tak s ľuďmi s telesným, zmyslovým, mentálnym alebo kombinovaným postihnutím, s deťmi a dospelými s rôznymi ochoreniami, ako aj s dlhodobo hospitalizovanými. Arteterapia prispieva k rozvoju tvorivých schopností, sociálneho cítenia, harmonicky pôsobia na emocionálny vývin, a tak pomáhajú a liečia. Taktiež zlepšujú koncentráciu a pamäť, motoriku a tiež verbálnu i neverbálnu komunikáciu.

[105] Má dlhoročné skúsenosti v arteterapii s rôznorodou klientelou a je členom Asociácie slovenských arteterapeutov.

prvého okruhu zapadajú témy zamerané na život odsúdeného pred výkonom trestu, kde sa postupne odkrývajú príčiny a dôvody páchania trestnej činnosti, čo zvyčajne prináša nové zistenia o odsúdenom a dopomáha k efektívnejšiemu hodnoteniu psychického stavu a mentálnej úrovne odsúdeného. Druhým okruhom tém je život odsúdeného vo výkone trestu zameraný na odstraňovanie negatívnych vplyvov výkonu trestu a zmeny postoja k páchaniu trestnej činnosti. V danom okruhu sa témy upriamujú aj na premeny sebaobrazu odsúdeného, postoja k sebe aj k iným. Tretí okruh je cielený na predstavy odsúdeného o živote po výkone trestu. Ide tu o prípravu odsúdeného na život na slobode, jeho reintegráciu do spoločnosti, ako aj o prevenciu kriminálnej či drogovej recidívy[106].

Program pre odsúdených bol realizovaný v období 1. júna 2018 – 31. októbra 2018 v oddiele špecializovaného zaobchádzania v Ústave na výkon trestu odňatia slobody v Banskej Bystrici-Kráľovej. Program úspešne ukončilo 30 odsúdených (všetci odsúdení umiestnení v uvedenom období na oddiele).

Financovanie

Projekt bol čiastočne finančne zabezpečený z mimorozpočtových – teda externých zdrojov – z grantového programu pre Nádej 2018[107] Nadácie VÚB. Celkové náklady predstavovali sumu 1 300 € (bez zahrnutia prevádzkových nákladov ZVJS). Náročnosť financovania programu bez existujúceho iného systémového zdrojového krytia umožnil realizáciu jedného behu programu pod vedením ústavného pedagóga Mgr. Petra Trepáča bez možnosti vytvorenia dostatočných podmienok z hľadiska organizačných, materiálnych aj ľudských zdrojov pre ďalšie kontinuálne pokračovanie v projekte v rámci penitenciárnej starostlivosti.[108]

Evaluácia

Projekt arteterapie je určený odsúdeným, umiestneným v oddiele špecializovaného zaobchádzania, ktorí sú mentálne, psychicky, či kriminálne narušení. Pilotný projekt bol podkladom k vytvoreniu a overeniu arteterapeutického zošita, ktorý spĺňa všetky didaktické zásady a spolu s metodikou umožňuje efektívnejšiu spoluprácu arteterapeuta a odsúdeného počas tvorby. Umožňuje im spoločne porozumieť výtvarnej symbolike, myšlienkovým vzorcom, ako aj celej štruktúre osobnosti odsúdeného. Návrh metodiky a pracovného zošita bol vypracovaný v gescii Asociáciou slovenských arteterapeutov a je ho možné aj naďalej využívať pre potreby ZVJS. Na základe analýzy po realizácii projektu došlo k významnému poklesu disciplinárnych trestov u odsúdených, zlepšila sa komunikácia a úroveň spolupráce s odsúdenými, ako aj komunikácia medzi odsúdenými.

Realizácia resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v spolupráci s externými organizáciami má v ZVJS svoju dlhodobú tradíciu, prináša vždy významné kvalitatívne zvýšenie práce pre prácu s odsúdeným klientom, v mnohých prípadoch však celkový

---

[106] Ďalšie podrobnosti o vplyve aktivít na odsúdeného sú popisované v článku „Arteterapia ako umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom" (Trepáč, 2018).

[107] **Cieľom otvorenej grantovej schémy** *„Pre Nádej - Umenie lieči, Dotyk lieči"*, ktorý je vyhlasovaný v ročnej periodicite od roku 2015, je udeliť granty organizáciám, ktoré poskytujú služby a terapiu pre ľudí s postihnutím a sú v priamom a pravidelnom kontakte s ľuďmi s telesným, zmyslovým, mentálnym, resp. kombinovaným postihnutím, deťmi a ľuďmi s rôznymi ochoreniami či dlhodobo hospitalizovanými. Maximálna výška grantového príspevku je 1 500 € a každoročne sa rozdeľuje celkom 30 tis. €. Termín podania žiadosti je v marci príslušného roku.

[108] Oficiálna správa o projekte je dostupná na stránke asociácie: http://art-therapy.sk/2018/08/10/arteterapeuticky-projekt-podporeny-z-grantoveho-programu-nadacie-vub-pre-nadej-s-podtitulom-umenie-lieci-a-dotyk-lieci-2018/.

prínos pilotného projektu po jeho realizácii klesá prevažne na zvýšenie kľúčových kompetencií zamestnancov ZVJS. Dôvodom uvedeného stavu je okrem nepostačujúcej siete externých subjektov zaoberajúcich sa penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou (najmä neziskových organizácií), ako aj neexistencia štandardného finančného mechanizmu, ktorý by umožňoval trvalo udržateľné financovanie systému a prepojenie potenciálnych interných a externých kapacít. Vyplýva to aj z plánovaného systému akreditačného konania. Jeho súčasťou by mal byť aj jasne zadefinovaný systém financovania programov.

Ako tvrdia Strémy a Griger, financovanie resocializačných a výchovných vzdelávacích programov z mimorozpočtových zdrojov (vrátane európskych fondov a grantov), resp. zdrojov mimovládnych organizácii ako poskytovateľov akreditovaných programov je krátkodobé a rizikové, nakoľko v prípade obmedzenia zdrojov zo strany EÚ alebo mimovládnych organizácií sa nemusí zrealizovať potrebný počet programov. Z pohľadu istoty naplnenia účelu výkonu trestu a dlhodobej udržateľnosti sa nám ako najvýhodnejšie javí priame financovanie programov z kapitoly štátneho rozpočtu Ministerstva spravodlivosti SR. (2018, s.13) V súčasnosti je ale podľa dostupných interných údajov ZVJS vynakladaná suma na vzdelávanie jedného odsúdeného nižšia ako 1 €/rok (Valentovičová, 2018).

Akokoľvek pesimisticky je možné vnímať aktuálne obmedzený prístup MVO do procesu tvorby resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v rámci ZVJS, je potrebné pre objektívny pohľad na problematiku zároveň skonštatovať, že ZVJS sa čoraz viac otvára spolupráci aj s MVO a začína ich vnímať ako prirodzenú súčasť rozvoja a efektívnosti vlastnej činnosti[109].

2.3.3 Špecifické cieľové skupiny

Problematiku VTOS vo všeobecnosti považujeme za mimoriadne zaujímavú, o to viac v prípade, ak sa týka niektorej zo špecifických skupín odsúdených osôb, resp. osobitných kategórií odsúdených osôb. VTOS má svoje odlišnosti, ktoré sa uplatňujú najmä u špecifických skupín odsúdených osôb. U každej z týchto špecifických skupín odsúdených osôb je potrebné klásť dôraz hlavne na individuálny prístup v zaobchádzaní s nimi. Vzhľadom na to, že cieľom vnútornej diferenciácie je rozdeľovanie, triedenie odsúdených do diferenciačných skupín tak, aby boli oddelení odsúdení menej kriminálne a sociálne narušení a ktorí preukazujú snahu o nápravu od ostatných odsúdených, sa vypracúvajú osobitné programy zaobchádzania pre jednotlivé diferenciačné skupiny, ktoré sa navzájom odlišujú a pre ktoré sú charakteristické určité znaky.

V podmienkach slovenského väzenstva v rámci VTOS rozlišujeme špecializovaný VTOS

[109] Dnes už prevažne stráca platnosť konštatovanie Lenky Suchej, ktorá ešte v roku 2012 napísala: „*Úlohou mimovládneho neziskového sektora všeobecne má byť podpora a vyplnenie „bielych miest" v oblastiach a činnostiach, kde zlyháva, neintervenuje, nezasahuje štát. V prípade penitenciárnej starostlivosti akoby to neplatilo. Väčšina ÚVTOS vníma mimovládne organizácie (ďalej len ako MVO) ako „neželaných hostí", napriek ich odbornosti, akreditácii, dlhodobej praxi.*" (2012, 31) Dôkazom zmeny by mal byť aj projekt „Šanca na návrat", ktorého cieľom je aj nastaviť štandardy pre vzájomnú spoluprácu v oblasti prípravy a realizácie programov. Ten by mal zabezpečiť elimináciu rizík, na ktoré Lenka Suchá síce upozorňuje v rámci postpenitenciárnej starostlivosti, ale sú rovnako aktuálne aj pre pôsobenie MVO v rámci penitenciárnej starostlivosti: „*Situácia nie je úplne priaznivá a často sa stretávame so štyrmi základnými problémami: MVO, ktoré sa venujú tejto cieľovej skupine, je veľmi málo. Odbornosť niektorých MVO, ktoré sa venujú tejto cieľovej skupine, je minimálne diskutabilná. Väčšina z týchto MVO pôsobí v okolí hlavného mesta – Bratislavy alebo iných väčších miest, niektoré regióny (východ Slovenska) nie sú takmer vôbec pokryté. Väčšina z týchto MVO sa venuje len individuálnej práci s jednotlivcom – nepracuje s rodinou a so širším sociálnym prostredím.*" (2012, 32)

a VTOS osobitných kategórií odsúdených osôb.

S poukázaním na ciele stanovené v národnom projekte „Šanca na návrat“ môžeme vyššie uvedené skupiny odsúdených osôb považovať za „špecifické cieľové skupiny“, v zaobchádzaní s ktorými sa budú v rámci vnútornej diferenciácie uplatňovať najmä špecializované prostriedky a metódy zaobchádzania.

Inštitút špecializovaného VTOS je právne upravený v ZoVTOS v § 76 až 85 a vo vyhláške MS SR č. 368/2005 v § 77 až 93. Pod špecializovaným VTOS sa v zmysle ZoVTOS rozumie VTOS v otvorenom oddelení a VTOS v špecializovaných oddieloch.

Otvorené oddelenie môže byť v zmysle vyššie uvedeného ZoVTOS zriadené pri ústave na VV a ÚVTOS na základe rozkazu generálneho riaditeľa zboru. Takto zriadené otvorené oddelenie sa stáva organizačnou súčasťou príslušného ústavu. VTOS môže v otvorenom oddelení vykonávať odsúdená osoba, ktorá bola v zmysle vonkajšej (súdnej) diferenciácie zaradená na výkon trestu do ústavu s minimálnym stupňom stráženia. Zaobchádzanie s odsúdenými osobami v otvorenom oddelení sa organizuje spravidla formou komunitného systému a prvkov samosprávnych činností. Režim má zmierňujúci charakter, čím sa odlišuje od uzavretých ústavov s minimálnym stupňom stráženia a je upravený a prispôsobený podmienkam otvoreného oddelenia. Odsúdené osoby pracujú na nestrážených pracoviskách, môžu sa neobmedzene pohybovať v priestoroch oddelenia, používať vlastný odev v mimopracovnom čase, prijímať návštevy jedenkrát do týždňa, telefonovať bez obmedzenia z telefónneho automatu a ubytovne a izby sa neuzamykajú. V prípade plnenia programu zaobchádzania im taktiež môže byť udelená vychádzka mimo ústav za účelom návštevy blízkej osoby na čas najviac 48 hodín, čo v uzavretom ústave nie je možné.

Do kategórie špecializovaného VTOS radíme aj VTOS v špecializovaných oddieloch. Špecializované oddiely sa zriaďujú v ústavoch s cieľom prehĺbiť účinnosť zaobchádzania s osobitnými kategóriami odsúdených. Účelom VTOS v špecializovaných oddieloch je účinné zaobchádzanie s osobitnými kategóriami odsúdených osôb, uplatňovanie metód a postupov zaobchádzania s cieľom prehĺbenia individualizácie VTOS alebo vykonania ochranného liečenia. Podmienky VTOS a zaobchádzania v špecializovaných oddieloch upravuje okrem už spomenutého ZoVTOS a vyhlášky MS SR č. 368/2008, aj rozkaz o zaobchádzaní.

O zriadení a zrušení oddielu špecializovaného zaobchádzania, oddielu s bezpečnostným režimom, osobitného oddielu a oddielu odsúdených so zdravotným postihnutím rozhoduje generálny riaditeľ zboru. Oddiel špecializovaného zaobchádzania a oddiel s bezpečnostným režimom sa zriaďujú na základe projektu, ktorý sa pred schválením alebo zrušením Generálnym riaditeľstvom zboru prerokuje v kolégiu riaditeľa ústavu. Predmetný projekt na zriadenie špecializovaného oddielu obsahuje účel a pôsobnosť špecializovaného oddielu, návrh priestorových a materiálnych podmienok, vnútornej bezpečnosti, personálneho zabezpečenia, obsahu zaobchádzania, časového rozvrhu dňa a predpokladaných finančných nákladov na jeho zriadenie.

Nástupný oddiel - účelom zriadenia nástupného oddielu je zabezpečiť vhodné podmienky na adaptáciu odsúdenej osoby na VTOS a jej oboznámenie sa s podmienkami VTOS v ústave, jej právami a povinnosťami, možnosťami pracovného zaradenia a kultúrno-osvetovou činnosťou. V prípade, že je v ústave zriadená len nástupná izba alebo cela, táto je súčasťou oddielu s odsúdenými osobami zaradenými v diferenciačnej skupine „B“. U mladistvých odsúdených osôb sú nástupné izby súčasťou oddielu mladistvých odsúdených osôb, zaradených v diferenciačnej skupine so základným režimom. Do nástupného oddielu je umiestnená

aj odsúdená osoba, ktorej bola rozhodnutím súdu zmenená vonkajšia diferenciácia a bola premiestnená na VTOS do iného ústavu. K základnému priestorovému vybaveniu nástupného oddielu okrem ciel alebo izieb patrí aj miestnosť na kultúrno-osvetovú činnosť, prípadne viacúčelová miestnosť na záujmovú činnosť a športové aktivity. Izby a cely sa zriaďujú podľa kapacitných možností ústavu. V priestoroch nástupného oddielu alebo nástupnej izby má odsúdená osoba dostupné osobitné predpisy a ústavný poriadok pre odsúdených. Materiálne vybavenie nástupného oddielu alebo nástupnej izby zohľadňuje podmienky na zabezpečenie športových, respektíve iných aktivít podľa možností ústavu, zabezpečenie vhodnej formy sprostredkovania základných informácií (nástenky na aktuálne informácie, pokyny a oznamy), poskytnutie spoločenských hier a podobne.

Zaobchádzanie v nástupnom oddiele je zamerané najmä na dôkladné oboznámenie odsúdenej osoby s podmienkami VTOS v ústave, s právami a povinnosťami odsúdených osôb a organizáciou ich života v ústave. Zaobchádzanie sa uskutočňuje podľa „Týždenného plánu organizovanej činnosti nástupného oddielu“ (ďalej len „týždenný plán“), ktorý zahŕňa najmä prednášky, individuálnu prácu pedagóga, psychológa, sociálneho pracovníka a referenta režimu. Týždenný plán je súčasťou „Organizačného zabezpečenia nástupného oddielu alebo nástupnej izby“, ktorý vypracuje určený pedagóg a schvaľuje riaditeľ ústavu. Osvetová činnosť v nástupnom oddiele je zameraná na otázky súvisiace s pobytom odsúdenej osoby v ústave, najmä na jej oboznámenie s osobitnými predpismi a ústavným poriadkom. Dôraz sa kladie na poznanie a plnenie povinností vyplývajúcich z právnych predpisov, oboznamovanie sa s právami a povinnosťami odsúdených osôb, oboznamovanie s následkami neplnenia povinnosti odsúdených osôb (napríklad disciplinárne tresty, preradenie do ústavu s vyšším stupňom stráženia, zmena diferenciačnej skupiny, ochranný dohľad po skončení VTOS), otázkami stravovania, odievania, finančných náležitostí, zdravotnej starostlivosti, sociálnej práce vo VTOS, kultúrno-osvetovej činnosti, možnosťami zaraďovania do práce, vzdelávania, bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci a ochranou pred požiarmi a možnosti využívania duchovných a pastoračných služieb. Informáciu o poučení zaznamená príslušník zboru alebo zamestnanec zboru, ktorý poučenie vykonal do osobnej karty odsúdeného v aplikácii VVVT a vykonanie aktivity potvrdí v príslušnej položke v týždennom pláne svojím podpisom .

Odsúdená osoba, ktorej môže byť v súlade s osobitným predpisom premenený zvyšok VTOS na trest domáceho väzenia, sa počas umiestnenia v nástupnom oddiele poučí o podmienkach, za ktorých môže byť spracovaný návrh riaditeľa ústavu na premenu zvyšku TOS na trest domáceho väzenia a právach a povinnostiach kontrolovanej osoby. Pedagóg nástupného oddielu sleduje najmä stav adaptácie odsúdenej osoby na podmienky VTOS, záujmy, vzťah k práci a plneniu povinností, dodržiavanie ústavného poriadku, interpersonálne vzťahy a diagnostikuje osobnostné vlastnosti odsúdenej osoby. Získané poznatky a informácie pedagóg zaznamenáva v osobnej karte odsúdenej osoby v aplikácii VVVT. Psychológ v nástupnom oddiele monitoruje a zaznamenáva osobitosti odsúdenej osoby, najmä psychické procesy, stavy, vlastnosti a reakcie. Na základe psychologického vyšetrenia a aktuálneho psychického stavu odsúdenej osoby psychológ navrhuje možnosti zaradenia odsúdenej osoby do diferenciačnej skupiny, možnosti pracovného zaradenia a spôsob uplatňovania iných metód a postupov zaobchádzania. Sociálny pracovník v nástupnom oddiele vyhodnocuje vplyv sociálneho prostredia, v ktorom sa odsúdená osoba pred VTOS nachádzala (rodinná anamnéza, širšie sociálne prostredie) z dôvodu posúdenia sociokultúrnych činiteľov, ktoré mohli mať vplyv na

utváranie osobnosti a postojov odsúdenej osoby. Získané poznatky sú východiskom pri vypracovaní častí programu zaobchádzania, na ktorých sa sociálny pracovník podieľa.

Pred ukončením pobytu v nástupnom oddiele pedagóg vypracuje a do osobnej karty odsúdenej osoby zaznamená oboznámenie odsúdenej osoby s podmienkami VTOS, poznatky o správaní odsúdenej osoby v nástupnom oddiele, o jeho postoji k VTOS, prípadne dôležité individuálne odlišnosti, poznatky a odporúčania pre ďalšie zaobchádzanie s odsúdenou osobou.

Oddiel doživotných trestov s diferenciačnými podskupinami D1 a D2 - účelom výkonu doživotného TOS je najmä ochrana spoločnosti pred ďalšou trestnou činnosťou odsúdeného jeho izoláciou v ústave, usmerňovanie jeho správania v súlade s dobrými mravmi a stabilizácia psychického a fyzického stavu. Odsúdená osoba, ktorej súd uložil doživotný trest, sa umiestňuje do určeného ústavu a do osobitnej cely, v ktorej spravidla aj pracuje a je ubytovaná sama. Oddiel doživotných trestov sa zriaďuje v určenom ústave s maximálnym stupňom stráženia, je oddelený od ostatných ubytovacích priestorov odsúdených osôb a je zabezpečovaný vnútorným bezpečnostným systémom. Vnútorné zariadenie cely je pripevnené k podlahe alebo ku stene. Pri zriaďovaní oddielu doživotných trestov sa osobitná pozornosť venuje vnútornému bezpečnostnému systému. Priestory oddielu doživotných trestov, najmä chodba, prechody a vstupy do oddielu, kultúrno-osvetová miestnosť, miestnosť na záujmovú alebo športovú činnosť a priestor pre zaraďovanie odsúdených osôb do práce sú monitorované kamerovým systémom. Ak je priestor pre zaradenie odsúdených osôb do práce súčasťou ubytovacej bunky, nemusí byť monitorovaný kamerovým systémom. Priestory oddielu doživotných trestov diferenciačnej podskupiny „D1“ tvoria jednomiestne cely a miestnosť určená na individuálne pohovory
s možnosťou sledovania situácie referentom režimu. Cely diferenciačnej podskupiny „D1“, ktoré určí riaditeľ ústavu, môžu byť monitorované. Priestory oddielu doživotných trestov pre diferenciačnú podskupinu „D2“ tvoria cely s kapacitou najviac pre štyri osoby, miestnosť na kultúrno-osvetovú činnosť, miestnosť na záujmovú alebo športovú činnosť a miestnosť určenú na individuálne pohovory. Miestnosť na záujmovú alebo športovú činnosť je vybavená vhodným pevne zabudovaným alebo prenosným športovým náradím na kondičné cvičenia, vybavením na stolný tenis, spoločenskými hrami, materiálom na záujmovú činnosť a v prípade potreby aj audiovizuálnou technikou.

Pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami v oddiele doživotných trestov sa využívajú programy zaobchádzania stabilizujúce fyzický a psychický stav odsúdenej osoby. Odsúdená osoba sa nepodieľa na jeho určení. Zaobchádzanie je zamerané na dlhodobé udržiavanie stabilného psychického stavu, potláčanie negatívnych prejavov v správaní, posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie skutočného pohľadu na seba a na aktuálnu životnú situáciu. Aktivity vo voľnom čase sú obmedzené, je zapojená do aktivít, ktoré mu určí pedagóg, psychológ alebo psychiater. Zaobchádzanie s odsúdenými na doživotný TOS, sa realizuje rozdielne pre diferenciačnú podskupinu „D1“ a „D2“. V diferenciačnej podskupine „D1“ sa uplatňujú iba individuálne formy zaobchádzania. V diferenciačnej podskupine „D2“ sa môžu vykonávať v primeranom rozsahu aj skupinové aktivity pod dohľadom príslušníka zboru. Po večernej previerke počtov odsúdených osôb sa skupinové aktivity nevykonávajú. Pedagóg oddielu doživotných trestov, vždy pri hodnotení programu zaobchádzania preskúma opodstatnenosť zaradenia odsúdenej osoby do príslušnej diferenciačnej podskupiny a záver po prerokovaní v umiestňovacej komisii predloží riaditeľovi ústavu s návrhom na prípadné vykonanie zmeny v zaradení. Vychádzky a disciplinárne tresty sa vykonávajú oddelene od ostatných odsúdených

osôb. Návšteva odsúdenej osoby, ktorej súd uložil doživotný trest, sa spravidla vykonáva bez priameho kontaktu a za priameho dozoru príslušníka zboru. Odsúdenej osobe umiestnenej v oddiele doživotných trestov nemožno zmeniť spôsob VTOS jej preradením do ústavu so stredným alebo minimálnym stupňom stráženia, prerušiť VTOS ani povoliť opustenie ústavu. Obmedzenia VTOS odsúdenej osoby možno v rámci vnútornej diferenciácie zmierniť.

Do oddielu doživotných trestov sa odsúdená osoba umiestňuje ihneď bez pobytu v nástupnom oddiele a do diferenciačnej podskupiny „D1“. Do diferenciačnej podskupiny „D2“ možno odsúdenú osobu umiestniť po vykonaní piatich rokov trestu. V oddiele doživotných trestov odsúdená osoba je oddelene umiestnená od ostatných odsúdených osôb, nezaraďuje sa do aktivít organizovaných pre celý ústav, mimo cely sa pohybuje zásadne pod dozorom príslušníka zboru, ak je zaradená do práce, prácu vykonáva v cele, kde je ubytovaná alebo v priestoroch oddielu určených na tento účel. Odsúdenej osobe možno na návrh pedagóga so súhlasom riaditeľa povoliť vzájomný kontakt v rámci diferenciačnej podskupiny „D1“. Ak odsúdená osoba plní program zaobchádzania, dodržiava ústavný poriadok a vykazuje pozitívne zmeny v postoji k trestnej činnosti a v hodnotovej orientácii, možno odsúdeného umiestniť do diferenciačnej podskupiny „D2“, ktorá je charakteristická zmiernením niektorých obmedzení výkonu doživotného trestu, najmä:

- povolením pohybu vo vymedzenom priestore mimo cely,
- umožnením kontaktu s ostatnými odsúdenými osobami v diferenciačnej podskupine „D2“,
- organizovaním skupinových aktivít,
- povolením účasti na vybraných aktivitách organizovaných pre celý ústav; odsúdená osoba sa zúčastňuje na aktivitách zásadne pod priamym dozorom príslušníka zboru.

Umiestnenie odsúdenej osoby do diferenciačnej podskupiny „D2“ určuje riaditeľ ústavu na základe návrhu pedagóga po prerokovaní v umiestňovacej komisii.

Oddiel špecializovaného zaobchádzania - pre odsúdené osoby, u ktorých je potrebné uplatňovať ďalšie resocializačné postupy na podporu dosiahnutia cieľov stanovených v programe zaobchádzania, prekonanie krízových stavov a pre odsúdené osoby, ktorým bolo súdom uložené ochranné liečenie, sa v určenom ústave zriaďuje oddiel špecializovaného zaobchádzania. Oddiel špecializovaného zaobchádzania sa zriaďuje v ústave so všetkými stupňami stráženia a s ubytovacou kapacitou spravidla pre 20 odsúdených osôb. Oddiel špecializovaného zaobchádzania sa zriaďuje pre odsúdené osoby:

- s duševným ochorením, poruchou osobnosti alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie,
- s problémami s adaptáciou na podmienky výkonu trestu,
- ktorým súd uložil ochranné liečenie.

O zriadení alebo zrušení oddielu špecializovaného zaobchádzania rozhoduje generálne riaditeľstvo na návrh riaditeľa ústavu; súčasťou návrhu na zriadenie je projekt. Priestorové vybavenie oddielu špecializovaného zaobchádzania tvoria spravidla cely alebo izby s kapacitou najviac pre šesť osôb, miestnosť na kultúrno-osvetovú činnosť a viacúčelová miestnosť na terapeutickú činnosť, záujmovú činnosť alebo športovú činnosť. Komunikačné priestory oddielu špecializovaného zaobchádzania sú spravidla monitorované kamerovým systémom. Riaditeľ ústavu môže určiť, že cela, izba alebo miestnosť na kultúrno-osvetovú činnosť budú monitorované kamerovým systémom. Pri materiálnom vybavovaní oddielu špecializovaného

zaobchádzania sa zohľadňujú požiadavky na audiovizuálnu techniku a materiál na realizovanie terapeutických aktivít (napríklad muzikoterapia, arteterapia, biblioterapia a ergoterapia) a vybavenie na relaxačné cvičenia. O umiestnení odsúdenej osoby do oddielu špecializovaného zaobchádzania môže rozhodnúť riaditeľ ústavu podľa osobitného predpisu na základe:

- návrhu pedagóga, psychológa alebo psychiatra po predchádzajúcom prerokovaní v umiestňovacej komisii,
- odporúčania lekára uvedeného v prepúšťacej správe po hospitalizácii v psychiatrickom oddelení, pokiaľ si stav odsúdenej osoby po prepustení vyžaduje pokračovať v terapii v oddiele špecializovaného zaobchádzania.

Odsúdenej osobe sa zruší umiestnenie v oddiele špecializovaného zaobchádzania na základe rozhodnutia riaditeľa ústavu na návrh komisie, ak:

- je jej aktuálny stav stabilizovaný, umožňuje výkon trestu v štandardných podmienkach a odsúdená osoba plní program zaobchádzania,
- odsúdená osoba neplní program zaobchádzania, marí terapeutické aktivity alebo negatívne pôsobí na ostatných odsúdených.

Ak pominuli dôvody na umiestnenie odsúdenej osoby do oddielu špecializovaného zaobchádzania, odsúdená osoba sa umiestni do štandardného oddielu alebo sa v súlade s osobitnými predpismi premiestni do ústavu, z ktorého bola do špecializovaného oddielu dodaná.

Pri zaobchádzaní s odsúdenou osobou s duševným ochorením, poruchou osobnosti alebo inými závažnými psychickými problémami vyžadujúcimi špecializované zaobchádzanie umiestnenou v oddiele špecializovaného zaobchádzania sa uplatňuje najmä program intenzívnej liečebno-výchovnej starostlivosti, kde:

- odsúdená osoba plní program zaobchádzania a zúčastňuje sa na organizácii a spravovaní oddielu; pritom sa prihliada na závažnosť stanovenej diagnózy a jeho psychický stav,
- zaobchádzanie s odsúdenou osobou je zamerané na jej psychický stav a odstránenie problémov vo výkone trestu,
- režim a organizácia aktivít sú prispôsobené osobnostným vlastnostiam odsúdených osôb, psychickému stavu a liečbe,
- uplatňujú sa špeciálno-pedagogické, poradenské a terapeutické metódy a skupinové a individuálne formy práce; ak to podmienky v ústave umožňujú a ak sa tým zlepší psychický stav odsúdenej osoby, môže byť zaradená do práce na pracovisku v ústave,
- odsúdená osoba sa podľa psychického stavu môže zúčastňovať na aktivitách organizovaných pre celý ústav.

Za odsúdenú osobu s problémami s adaptáciou na podmienky VTOS sa považuje:

- ktorá nemá osvojené základné hygienické návyky a sociálne zručnosti,
- ktorej intelektové schopnosti sa pohybujú v pásme subnormy a nižšie,
- ktorá pre osobnostné vlastnosti nie je schopná vykonávať TOS mimo špecializovaného oddielu,
- u ktorej pre fyzické danosti a osobnostné vlastnosti možno predpokladať, že bude zneužívaná odsúdenými osobami.

Pri zaobchádzaní s vyššie uvedenou odsúdenou osobou umiestnenou do oddielu špecializovaného zaobchádzania sa uplatňuje ochranný program zaobchádzania, v rámci ktorého:

- odsúdená osoba sa nezúčastňuje na jeho určení a zúčastňuje sa na organizácii a činnosti oddielu; pritom sa prihliada na úroveň jej intelektových schopností a zručností,
- zaobchádzanie je zamerané na nácvik hygienických návykov, sociálnych zručností, vytváranie pracovných návykov a zodpovednosti,
- časový rozvrh dňa a organizácia aktivít sú prispôsobené osobnostným vlastnostiam odsúdených osôb, intelektovým schopnostiam a sociálnym zručnostiam,
- uplatňujú sa špeciálnopedagogické, poradenské, skupinové a individuálne formy práce,
- odsúdenú osobu možno zaradiť do práce na pracovisku v ústave, ak to podmienky v ústave umožňujú a odsúdená osoba má na to predpoklady.

Pri zaobchádzaní s odsúdenou osobou, ktorej súd uložil ochranné liečenie sa uplatňujú metódy a prostriedky určené na vykonávanie ochranného liečenia, ako i ustanovený liečebný poriadok a systém vedenia oddielu formou terapeutickej komunity. V oddiele špecializovaného zaobchádzania sa zriaďuje miestnosť na terapeutickú činnosť a môže sa zriadiť aj kompenzačná miestnosť. Odsúdenej osobe, ktorá bola umiestnená v špecializovanom oddiele a pominuli dôvody na také umiestnenie, sa určí diferenciačná skupina podľa kritérií určených pre vnútornú diferenciáciu.

Oddiel s bezpečnostným režimom - účelom oddielu s bezpečnostným režimom je najmä zabezpečenie účinného spôsobu VTOS u odsúdených osôb, ktorí svojím správaním ohrozujú svoju bezpečnosť alebo bezpečnosť iných osôb, prípadne maria účel VTOS alebo uplatňovanie súdom stanovených obmedzení.

Dôsledným penitenciárnym zaobchádzaním a využívaním účinných metód v oddiele s bezpečnostným režimom sa v ústave eliminuje výskyt mimoriadnych udalostí u odsúdených osôb s rizikovým správaním. Podmienky umiestnenia odsúdenej osoby do oddielu s bezpečnostným režimom a zriadenie oddielu s bezpečnostným režimom upravujú osobitné predpisy. O umiestnení odsúdeného do oddielu s bezpečnostným režimom rozhoduje riaditeľ ústavu. O takomto umiestnení informuje ústav prokurátora vykonávajúceho dozor nad zachovávaním zákonnosti v ústave. Pri zriaďovaní oddielu s bezpečnostným režimom sa osobitná pozornosť venuje vnútornému bezpečnostnému systému. Riaditeľ ústavu môže určiť, že cela alebo miestnosť na kultúrno-osvetovú činnosť v oddiele s bezpečnostným režimom budú monitorované kamerovým systémom. O zrušení umiestnenia alebo o ponechaní odsúdenej osoby v oddiele s bezpečnostným režimom môže rozhodnúť na návrh pedagóga alebo návrh oddelenia/skupiny/referátu preventívno-bezpečnostnej služby ústavu po predchádzajúcom prerokovaní v umiestňovacej komisii riaditeľ ústavu. Ak riaditeľ ústavu rozhodne o zrušení umiestnenia odsúdenej osoby v oddiele s bezpečnostným režimom, odsúdenej osobe sa spravidla určí diferenciačná skupina „C“; mladistvému odsúdenému sa spravidla určí diferenciačná skupina so sprísneným režimom. Z dôvodu ochrany bezpečnosti odsúdenej osoby alebo iných osôb možno odsúdenú osobu umiestniť do cely samostatne.

K priestorovému vybaveniu oddielu s bezpečnostným režimom patria cely s kapacitou pre jedného alebo dvoch odsúdených a viacúčelová miestnosť vybavená televíznym prijímačom. Vybavenie v oddiele s bezpečnostným režimom je pripevnené k podlahe alebo stene tak, aby nemohlo byť zneužité. Súčasťou oddielu s bezpečnostným režimom môže byť aj kompenzačná miestnosť, ak nie je ďalej ustanovené inak. Pri materiálnom vybavení oddielu s bezpečnostným

režimom sa zohľadňujú potreby a požiadavky zamerané na individuálnu záujmovú činnosť, individuálne vzdelávanie, sledovanie televízneho vysielania a počúvanie rozhlasového vysielania spôsobom, ktorý nenaruší bezpečnosť v ústave. V oddiele s bezpečnostným režimom sa odsúdené osoby pohybujú mimo cely len pod dozorom príslušníka zboru. Vychádzky, návštevy a disciplinárne tresty sa vykonávajú oddelene od ostatných odsúdených. Príslušník zboru zodpovedný za zaobchádzanie s odsúdenou osobou v oddiele s bezpečnostným režimom priebežne skúma, či dôvody umiestnenia trvajú, zmenili sa alebo pominuli. V prípade ukončenia opodstatnenosti umiestnenia odsúdenej osoby do oddielu s bezpečnostným režimom príslušník zboru po predchádzajúcom prerokovaní v umiestňovacej komisii ihneď predloží riaditeľovi ústavu návrh na zrušenie umiestnenia odsúdenej osoby v oddiele s bezpečnostným režimom. Opodstatnenosť umiestnenia odsúdenej osoby do oddielu s bezpečnostným režimom preskúmava riaditeľ ústavu a prokurátor vykonávajúci dozor nad zachovávaním zákonnosti v ústave najmenej raz za tri mesiace.

Do oddielu s bezpečnostným režimom sa umiestni:

- odsúdená osoba, ktorá sústavne porušuje ústavný poriadok, odmieta plniť svoje povinnosti, pôsobí na ostatné odsúdené osoby v rozpore s účelom VTOS, ohrozuje bezpečnosť príslušníkov zboru, odsúdených osôb alebo iných osôb, ušla z VTOS, o útek sa pokúsila alebo ho pripravovala,
- odsúdená osoba, proti ktorej sa vedie trestné stíhanie, je splnený dôvod väzby a súd rozhodol o primeranom uplatnení obmedzení podľa osobitného predpisu,
- odsúdená osoba, ktorá svojím nezvládateľným agresívnym správaním ohrozuje svoj život, zdravie alebo život a zdravie iného.

Do oddielu s bezpečnostným režimom možno umiestniť odsúdenú osobu:

- za obzvlášť závažný zločin, ktorý vykonala ako člen organizovanej, zločineckej alebo teroristickej skupiny a z preventívno-bezpečnostných dôvodov,
- ktorá je navrhnutá na disciplinárne potrestanie pre porušenie ústavného poriadku, je podozrivá, že sa dopustila trestného činu a je predpoklad, že by mohla zmariť riadne vyšetrenie veci, bude v svojej protiprávnej činnosti pokračovať alebo ak boli voči nej použité donucovacie prostriedky; takáto odsúdená osoba môže byť umiestnená do oddielu na nevyhnutný čas, najviac však na 48 hodín.

Oddiel s bezpečnostným režimom sa zriaďuje s ubytovacou kapacitou spravidla pre desať odsúdených osôb. Ak nie je predpoklad ubytovaciu kapacitu naplniť a v ústave je odsúdená osoba spĺňajúca kritériá umiestnenia do oddielu s bezpečnostným režimom, zriadi sa cela s bezpečnostným režimom umiestnená v oddelenom priestore alebo na návrh riaditeľa ústavu premiestni generálne riaditeľstvo odsúdenú osobu do iného ústavu, v ktorom je oddiel s bezpečnostným režimom zriadený. O zriadení alebo zrušení oddielu s bezpečnostným režimom rozhoduje generálne riaditeľstvo na návrh riaditeľa ústavu; súčasťou návrhu na zriadenie je projekt. Odsúdená osoba umiestnená do oddielu s bezpečnostným režimom sa ubytuje do jednomiestnej alebo dvojmiestnej cely. Cela je vybavená rádioprijímačom a odsúdenej osobe možno povoliť, aby mala v cele vlastný televízny prijímač alebo televízny prijímač môže inštalovať ústav. Na sledovanie televízneho vysielania sa spravidla využíva miestnosť určená na tento účel. Chodba a v prípade potreby aj iné priestory oddielu sú zabezpečené kamerovým

systémom. Cela je vybavená privolávacím signalizačným zariadením. Vnútorné zariadenie cely je pripevnené k podlahe alebo ku stene. V oddiele vykonáva nepretržitú službu príslušník zboru, ktorý kontroluje pohyb a činnosť odsúdenej osoby. V oddiele s bezpečnostným režimom sa cela vždy uzamyká, odsúdená osoba sa nepodieľa na určení programu zaobchádzania a samospráva sa nezriaďuje, pri zaobchádzaní sa zdôrazňuje bezpečnostné hľadisko a režim, zaobchádzanie je zamerané najmä na potláčanie negatívnych prejavov v správaní, odsúdená osoba môže byť zaradená do práce len na pracovisko osobitne zriadené na tento účel; v takom prípade pridelenú prácu vykonáva v cele, záujmovú činnosť odsúdená osoba vykonáva len v cele a na základe povolenia pedagóga, vybrané televízne programy môže sledovať spravidla len v kultúrnej miestnosti a s povolením pedagóga; ak je televízny prijímač umiestnený v cele, inštaluje sa technické zariadenie umožňujúce jeho ovládanie, disciplinárny trest umiestnenia do uzavretého oddielu sa vykonáva zásadne oddelene od ostatných odsúdených osôb.

Uzavretý oddiel - účelom zriadenia uzavretého oddielu je zabezpečenie výkonu disciplinárnych trestov podľa osobitných prepisov s dôrazom na dôsledné regulovanie správania a udržiavania disciplíny odsúdených osôb. V uzavretom oddiele sa osobitná pozornosť venuje vnútornému systému bezpečnosti. Individuálne zaobchádzanie s odsúdenou osobou vykonáva pedagóg, v oddiele ktorého je odsúdená osoba umiestnená. Pedagóg rieši požiadavky odsúdenej osoby a pravidelne sa zaujíma o jej správanie vo výkone disciplinárneho trestu.

Zaobchádzanie s odsúdenou osobou zabezpečuje príslušník zboru v súlade s príslušnou smernicou riaditeľa ústavu na výkon režimovej činnosti.

Osobitný oddiel - zriaďuje sa podľa potreby v určenom ústave, o zriadení alebo zrušení oddielu rozhoduje Generálne riaditeľstvo zboru. Na zabezpečenie zákonných podmienok VTOS v osobitnom oddiele vypracuje ústav projekt obsahujúci technické, bezpečnostné a organizačné podmienky, ktorý schváli Generálne riaditeľstvo ZVJS.

Do osobitného oddielu sa umiestňujú odsúdené osoby alebo obvinené osoby podľa osobitného predpisu. VTOS odsúdených osôb alebo výkon väzby obvinených osôb sa zabezpečuje v súlade s vykonávacou dohodou.

Oddiel odsúdených osôb so zdravotným postihnutím - účelom zriadenia oddielu odsúdených osôb so zdravotným postihnutím je vytvorenie vhodných podmienok na primerané zaobchádzanie s odsúdenými osobami uvedenými v osobitnom predpise. O zriadení oddielu odsúdených so zdravotným postihnutím v ústave rozhoduje Generálne riaditeľstvo ZVJS. Oddiel sa zriaďuje v nemocnici pre obvinených a odsúdených a podľa počtov odsúdených osôb so zdravotným postihnutím, potrieb ústavov a rozhodnutia Generálne riaditeľstvo zboru aj v určenom ústave.

O umiestnení odsúdenej osoby do oddielu so zdravotným postihnutím rozhoduje Generálne riaditeľstvo ZVJS na návrh a po vyšetrení zdravotného stavu odsúdenej osoby v nemocnici pre obvinených a odsúdených; súčasťou návrhu je lekárska správa odôvodňujúca umiestnenie. Odsúdenú osobu so zmenenou pracovnou schopnosťou alebo ťažším zdravotným postihnutím, s dlhodobou závažnou chorobou, ktorá podstatne znižuje jej pracovnú schopnosť, u ktorej to vyžaduje zdravotný stav, muži starší ako 65 rokov veku a ženy staršie ako 60 rokov veku možno po predchádzajúcom posúdení lekára umiestniť do oddielu pre odsúdených so zdravotným postihnutím. Obmedzenia vyplývajúce z príslušného stupňa stráženia v ústave sa

uplatňujú primerane. Pri zriaďovaní oddielu odsúdených osôb so zdravotným postihnutím sa vytvárajú vhodné podmienky na bezbariérový prístup a pohyb aj do vonkajších priestorov ústavu, na vychádzkový dvor, výdaj stravy, ošetrenie v zdravotníckom zariadení a vykonanie nákupu v predajni v ústave. Priestorové vybavenie oddielu odsúdených osôb so zdravotným postihnutím zahŕňa izby a cely. Súčasťou oddielu odsúdených osôb so zdravotným postihnutím sú spravidla priestory na kultúrno-osvetovú činnosť, rehabilitačnú, záujmovú alebo terapeutickú činnosť. Pedagóg v spolupráci so psychológom a sociálnym pracovníkom vypracuje program zaobchádzania, v ktorom sa prihliada na zdravotné postihnutie odsúdenej osoby.

Pri zaobchádzaní s odsúdenými participuje zdravotnícky personál ústavu. Pri zaobchádzaní s odsúdenou osobou umiestnenou do oddielu odsúdených so zdravotným postihnutím:

- vonkajšia a vnútorná diferenciácia sa uplatňuje podľa stupňa a závažnosti zdravotného postihnutia a kriminálneho narušenia odsúdenej osoby,
- odsúdenej osobe sa umožní podieľať na určení programu zaobchádzania, pri ktorom sa prihliada na jeho zdravotné postihnutie,
- režim a organizácia aktivít sú prispôsobené zdravotným obmedzeniam odsúdených osôb, najmä stupňu a závažnosti zdravotného postihnutia,
- zaobchádzanie sa môže uskutočňovať formou komunitného systému a samosprávy,
- dôraz sa kladie na poradenstvo v rámci zaobchádzania a režim,
- zaobchádzanie je zamerané najmä na obmedzenia vyplývajúce zo zdravotného postihnutia, posilňovanie pozitívnych osobnostných vlastností, vytváranie reálneho obrazu o sebe, nácvik sociálnych zručností, zvyšovanie morálneho a právneho vedomia a prosociálnosť, hodnotovú orientáciu, sebarealizáciu a vytváranie zdravého sebavedomia,
- odsúdenej osobe sa umožní s prihliadnutím na jeho zdravotné postihnutie rozvíjať a rozširovať okruh záujmov, zúčastňovať sa osvetových, kultúrnych, vzdelávacích a športových aktivít, ak to podmienky ústavu umožňujú,
- odsúdená osoba môže byť zaradená do práce na vhodné pracovisko, ak je v nemocnici pre obvinených a odsúdených alebo v ústave zriadené; do práce sa zaradí na návrh lekára alebo s jeho súhlasom, ak odsúdená osoba požiadala o zaradenie,
- podľa pokynov lekára sa vykonáva liečebno-preventívna a rehabilitačná starostlivosť; na vychádzkach sa odsúdená osoba zúčastňuje na odporúčanie lekára.

Premiestnenie z oddielu odsúdených so zdravotným postihnutím do oddielu s príslušnou diferenciačnou skupinou môže navrhnúť riaditeľ nemocnice pre obvinených a odsúdených alebo riaditeľ ústavu po predchádzajúcom posúdení lekárskou poradnou komisiou, ak odsúdená osoba už nevyžaduje sústavnú liečebno-preventívnu a rehabilitačnú starostlivosť, z dôvodu, že

- podľa rozhodnutia príslušného orgánu bolo zrušené zníženie pracovnej schopnosti,
- liečebno-preventívnou a rehabilitačnou starostlivosťou bolo dosiahnuté zlepšenie zdravotného stavu, ktoré obnovilo jej pracovnú schopnosť,
- liečebno-preventívnou a rehabilitačnou starostlivosťou bolo dosiahnuté zlepšenie, ktoré umožňuje umiestnenie medzi odsúdené osoby bez zdravotného postihnutia.

Výstupný oddiel - v ústave sa zriadi výstupný oddiel, do ktorého sa v primeranom čase pred očakávaným skončením výkonu trestu umiestňuje odsúdená osoba, ktorá bol vo výkone trestu spravidla viac ako tri roky a tiež odsúdená osoba, ktorej treba pomôcť pri vytváraní

priaznivých podmienok na samostatný spôsob života. Tvorí ho skupina odsúdených osôb, u ktorej sa najmenej dva mesiace pred prepustením z výkonu trestu uplatňujú osobitné prostriedky zaobchádzania, ktorých cieľom je pripraviť odsúdenú osobu na podmienky po prepustení z VTOS. Odsúdenej osobe sa umožní získať potrebné informácie a praktické zručnosti uľahčujúce návrat do života po prepustení z VTOS. Ústav pritom úzko spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami.

Program zaobchádzania s odsúdenou osobou umiestnenou do výstupného oddielu je zameraný na prípravu na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po výkone trestu, aktualizuje ho pedagóg v súčinnosti so sociálnym pracovníkom a psychológom. Počas VTOS je odsúdená osoba v skupine výstupného oddielu spravidla zaradená na vhodné pracovisko, prípadne na pracovisko s upravenou pracovnou dobou tak, aby mohla plniť program prípravy na prepustenie. Odsúdenej osobe umiestnenej do výstupného oddielu sa môže povoliť opustenie ústavu na účel zabezpečenia plynulého prechodu do občianskeho života v trvaní do päť dní a to aj opakovane; ak ide o odsúdeného v maximálnom stupni stráženia, iba so sprievodom príslušníka zboru. Odsúdená osoba vykonávajúca TOS v otvorenom oddelení sa do výstupného oddielu neumiestňuje.

Pri zaobchádzaní s odsúdenou osobou umiestnenou do výstupného oddielu sa:

- dôraz kladie na poradenstvo, nácvik sociálnych zručností, na pracovné uplatnenie a zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím, ak pozitívne vplývalo na odsúdenú osobu,
- aktivity, do ktorých je odsúdená osoba zapájaná, zameriavajú predovšetkým na poskytovanie potrebných praktických informácií o spoločenskom živote, najmä v sociálnej a právnej oblasti, o možnostiach ďalšieho vzdelávania a o možnostiach zamestnať sa, o základoch finančnej gramotnosti,
- uplatňujú aktivity zamerané na záťažové situácie v súvislosti s prepustením z VTOS.

Dôležitým predpokladom pre zvyšovanie účinnosti resocializačného pôsobenia na odsúdené osoby je prehlbovanie diferencovaného spôsobu VTOS. Ako sme už vyššie uviedli, v rámci VTOS rozlišujeme aj osobitné kategórie odsúdených osôb, ktoré sú špecifické rôznymi odlišnosťami v rámci zaobchádzania. Do tejto skupiny osobitných kategórií odsúdených osôb v zmysle zákona o výkone trestu patria:

- odsúdené ženy,
- odsúdené mladistvé osoby,
- odsúdené osoby - cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti,
- pri ktorých sa prihliada najmä na ich psychické, fyziologické, vekové, etnické a národnostné osobitosti.

<u>Odsúdené ženy</u> - predpokladom efektívnosti VTOS je súčasné uplatňovanie základných princípov penitenciárneho zaobchádzania – princípu individualizácie a princípu diferenciácie. Princíp individualizácie spočíva vo voľbe penitenciárnych prostriedkov vhodných pre resocializáciu odsúdenej osoby. Jeho praktická realizácia podmieňuje vytváranie takých skupín odsúdených osôb, v ktorých môžu byť podrobené zaobchádzaniu adekvátnemu ich osobitostiam,

čím sa uplatňuje princíp diferenciácie. Jedným zo základných diferenciačných kritérií je pohlavie, preto ženy tvoria samostatnú skupinu odsúdených. Uvedená požiadavka bola po prvýkrát oficiálne formulovaná v Štandardných minimálnych pravidlách pre zaobchádzanie s väzňami, kde sa v článku 8 písm. a) uvádza: „Ženy a muži sú umiestnení pokiaľ možno v samostatných ústavoch ; v ústave, kde sú muži aj ženy, majú byť všetky priestory pre ženy úplne oddelené.“ Odsúdené ženy predstavujú jednu z osobitných kategórií odsúdených osôb a preto je potrebné venovať im v samotnom VV a vo VTOS špecifickú pozornosť. Odsúdené ženy tvoria podstatne menšiu časť väzenskej subkultúry ako odsúdení muži, ale ich uväznenie a izolácia od spoločnosti si vyžaduje na rozdiel od odsúdených mužov, osobitný, dôslednejší a najmä pozornejší prístup väzenského personálu. V prípade VTOS odsúdených žien sa za odlišnosť oproti štandardnému VTOS považuje spôsob zaobchádzania s nimi tak z hľadiska ich fyziologických, ako i psychických osobitostí, na ktoré je potrebné brať zreteľ. K podmienkam VTOS odsúdených žien v SR je potrebné vedieť, že odsúdené ženy vykonávajú TOS oddelene od mužov a to v osobitnom a jedinom ústave zriadenom iba pre ženy. Výkon trestu odsúdených žien sa vykonáva v samostatnom ústave oddelene od odsúdených mužov. Na SR bol pre tento účel vybudovaný moderný Ústav na výkon trestu odsúdených žien v Nitre – Chrenovej. Vykonávajú v ňom TOS odsúdené ženy podľa súdom stanoveného stupňa stráženia. Všeobecné zásady a systém zaobchádzania, rozsah práv a povinností je rovnaký pre odsúdených mužov i odsúdené ženy.

V zaobchádzaní s odsúdenými ženami sa uplatňujú podobné prostriedky, metódy a formy ako pre VTOS mužov v jednotlivých stupňoch stráženia. Vo vzťahu k odsúdeným ženám zákon o výkone trestu stanovuje tieto špecifiká:

- VTOS je vylúčený u tehotnej ženy a ženy, ktorá sa stará o dieťa mladšie ako jeden rok,
- VTOS u žien, ktoré prekročili 60 rokov sa vykonáva tak, aby bol primeraný veku a zdravotnému stavu. Z uvedeného dôvodu sú odsúdené ženy umiestňované do osobitných kolektívov,
- ustanovenia ZoVTOS sa používajú vo vzťahu k ženám s prihliadnutím na ich fyziologické a psychické osobitosti.

Pre VTOS odsúdených žien sú však špecifické niektoré ustanovenia ako možnosť prania osobnej bielizne, vykonávanie drobných opráv osobných vecí, individuálna príprava jednoduchých jedál tepelnou úpravou, používanie vlastných kozmetických prípravkov pri úprave zovňajšku, možnosť každodenného sprchovania, ktorými sa VTOS odsúdených žien odlišuje od výkonu trestu odsúdených mužov. Ubytovacia plocha pre odsúdenú ženu je najmenej 4 m^2 a u tehotnej ženy ju nemožno znížiť. Minister spravodlivosti SR je oprávnený vydať súhlas na zriadenie špecializovaného oddelenia, v ktorom môže byť odsúdenej žene na jej žiadosť povolené, aby vo výkone trestu mala pri sebe a starala sa o svoje dieťa staršie ako jeden rok spravidla do troch rokov, výnimočne až do piatich rokov jeho veku; to neplatí, ak dieťa bolo súdom zverené do starostlivosti inej osoby.

Odlišnosti sú aj v uplatňovaní disciplinárnych trestov. Ak bol odsúdenej žene opätovne uložený disciplinárny trest celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu alebo disciplinárny trest umiestnenia do samoväzby, možno s jeho výkonom začať najskôr po desiatich dňoch od vykonania niektorého z týchto trestov. To neplatí, ak sa odsúdená žena dopustila disciplinárneho previnenia počas výkonu niektorého z uvedených disciplinárnych trestov a bol jej uložený takýto disciplinárny trest; v takom prípade možno odsúdenú ženu podrobiť disciplinárnemu trestu bez

prerušenia najviac po dobu 14 dní. Zdravotnícka starostlivosť je zabezpečená v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi.

Spôsob VTOS a zaobchádzania s odsúdenými ženami je realizované v súlade so zásadami a odporúčaniami Európskych väzenských pravidiel. Spôsob VTOS, rozsah práv a stanovených povinností odsúdených osôb, formy a prostriedky zaobchádzania, podmienky zamestnávania, kultúrno-osvetovej práce, duchovnej starostlivosti a sociálneho zabezpečenia odsúdených osôb sú upravené v ZoVTOS a vo vyhláške. V ústave sa vytvárajú podmienky aj na vhodné zamestnávanie odsúdených žien, väčšina žien je zaradených do primeranej práce. Ústav zabezpečuje tiež podmienky na vzdelávanie odsúdených samoštúdium, využívanie ústavnej knižnice, odoberanie dennej tlače, objednávanie tlače a kníh, odborných publikácií. Pre záujemkyne z radov odsúdených žien sa organizujú vzdelávacie kurzy, napr. kurz kuchárky, realizuje sa právna osveta, rodičovská výchova, rozvíjajú sa rôzne formy záujmovej činnosti typickej pre ženské pohlavie, zamerané napr. ručné práce, estetizáciu ústavu, zhotovovanie drobných predmetov pre deti a pod.

Zaobchádzanie s odsúdenými ženami sa viac orientuje na aktivity, ktoré sú zamerané na udržiavanie kontaktov s blízkymi osobami a osobitne na udržiavanie emocionálnych väzieb s deťmi a realizuje sa prostredníctvom odborne vyškoleného personálu – pedagógovia, psychológovia a sociálni pracovníci, ktorí odsúdené ženy nielen usmerňujú, ale poskytujú im aj poradenstvo a v prípade potreby i odbornú pomoc.

Mladiství odsúdení - mladí ľudia v dnešnej dobe vyrastajú v spoločnosti, pre ktorú je charakteristické stále sa zvyšujúce tempo sociálnych zmien a mládež spolu s celou spoločnosťou prechádza neustálymi spoločenskými zmenami. Neprispôsobenie sa neustálym spoločenským zmenám môže vyústiť u časti mladých ľudí do porušovania spoločnosťou akceptovaných noriem, či do správania sa, ktoré môže byť v rozpore so zákonom. Pre takéto prípady si každá ľudská spoločnosť v historickom vývoji vytvára určité mechanizmy reakcie na protispoločenskú činnosť páchanú jej jednotlivými členmi, mládež nevynímajúc. V rámci riešenia kriminality mládeže je potom potrebné stanoviť hranice trestnoprávnej zodpovednosti, keď je vymedzenie vekovej kategórie mládeže kľúčovým problémom. V kriminologickej, ale aj súvisiacej trestnoprávnej literatúre nachádzame odlišné chápanie tejto kategórie osôb. Pojem mládež tu *de facto* zastrešuje pojmoslovie používané predovšetkým v trestnoprávnych kódexoch. Ide o pojmy dieťa, maloletý (dieťa do štrnástich rokov veku), mladistvý (dieťa od 14 rokov do 18 rokov veku), osoba blízka veku mladistvému (v kriminológii používaný pojem mladý dospelý). V sociologickej literatúre je pod pojmom dieťa – v súlade s článkom 1 Dohovoru o právach dieťaťa – považovaná každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov.

Trestná zodpovednosť mládeže v SR je právne upravená ustanovením § 97 ods. 1 Trestného zákona, ktorý znie: „Osoba, ktorá v čase spáchania trestného činu dovŕšila štrnásty rok a neprekročila osemnásty rok svojho veku, sa považuje za mladistvú“. A pre komplexnosť informácií uvádzame, že pod pojmom „osobou blízkou veku mladistvých sa rozumie osoba, ktorá dovŕšila osemnásty rok svojho veku a neprekročila dvadsaťjeden rokov svojho veku“ (§ 127 ods. 2 Trestného zákona). Z psychologického hľadiska ide o jedincov v období adolescencie, v ktorom sa prejavuje snaha nájsť si miesto v spoločnosti, vytvárať nové vzťahy s vrstovníkmi, postupné získanie nezávislosti od rodičov, výber a príprava na povolanie, postupná príprava na partnerský vzťah a rodinný život, ako aj dosiahnutie sociálne zodpovedného správania. Adolescencia je tiež obdobím nestability a zmätku. Je to obdobie, v ktorom mladí

ľudia veľmi radi experimentujú i v takých činnostiach, akými sú deviantné správanie, či požívanie alkoholu
a drog. Adolescenti pri tvorbe úsudkov nemajú ešte dostatočné životné skúsenosti. Tak môže byť ich hodnotenie skreslené a spojené s predčasnými, unáhlenými reakciami. Dospievanie je značne problematickým obdobím samo o sebe. Zároveň je mládež vystavená pôsobeniu vonkajších faktorov. Celkovou sociálnou klímou, ekonomickými podmienkami, presadzovanými hodnotami, mierou benevolencie a pod. Zmeny v životných podmienkach jednotlivých rodín sa premieta do správania sa a reakcií mládeže. Mládež sa tak ocitá pred zložitou úlohou. Musí sa vyrovnať s pluralistickou ponukou hodnotových orientácií, vzorcov správania, viery, životných cieľov a politického myslenia tak, aby si utvorila vlastné etické a politické vedomie. Zároveň je tu aj široká prevalencia patologického správania a závislostí. Táto komplikovanosť sociálnych vzťahov súperí s vnútornou snahou mladého jedinca o osamostatnenie.

Jedným z predpokladov rizikového správania je, ak adolescent je nútený konať podľa pravidiel a požiadaviek dospelých, s ktorými nie je stotožnený, pričom dochádza k frustrácii vyvolávajúcej neželané reakcie prípadne vzburu. Na druhej strane dezintegrované rodinné prostredie, rozvrátené rodinné pomery a neexistencia primeraných vzorov správania taktiež vedú k nežiaducemu správaniu u mladých ľudí. Labáth (2001) považuje za „rizikovú mládež dospievajúcich, u ktorých je následkom spolupôsobenia viacerých faktorov zvýšená pravdepodobnosť zlyhania v sociálnej a psychickej oblasti“.

Z hľadiska etiologických faktorov, ktoré sa podieľajú na vzniku antisociálneho správania mladistvých rozoznávame nasledujúce skupiny:

- mladiství s predpokladmi normálneho psychického vývinu, u ktorých boli poruchy správania vyvolané vplyvmi sociálneho prostredia a nesprávnou výchovou,
- mladiství, ktorých trestná činnosť je vyvolaná prevažne pubertálnou a adolescentnou nevyrovnanosťou a vývinovými disproporciami,
- mladiství, u ktorých sa prejavujú poruchy rozumových schopností alebo oneskorenie rozumového vývinu,
- mladiství s psychopatickými rysmi osobnosti, neurotickými dispozíciami, organickými postihnutiami centrálnej nervovej sústavy a pod.,
- mladiství, u ktorých sa na vzniku trestnej činnosti podieľal alkoholizmus, prípadne toxikománia.

Nové spoločenské pomery zmenili i spôsob trávenia voľného času mládeže. Spoločenské organizácie venujúce sa problematike mládeže majú obmedzenú pôsobnosť, mládež trávi voľný čas voľne na sídliskách, či v reštauračných zariadeniach. Zapojenie mladého človeka do vzdelávacieho procesu v rámci umeleckých škôl, jazykových kurzov a podobne je zvyčajne spojené s výdajom finančných prostriedkov rodiny, čo si v súčasnosti niektoré rodiny nemôžu dovoliť. Niektoré rodiny však o takéto zaťaženie svojho potomka nejavia záujem. Často krát samotní mladí ľudia nechcú byť určitým spôsobom organizovaní. Chcú si sami koordinovať svoj voľný čas, nemajú záujem o aktívnu činnosť. Radšej uprednostňujú pasívne sledovanie televízie a trávia svoj voľný čas s masmédiami. V neformálnom prostredí pri určitej anonymite, ktorú prinášajú komunity v súčasnosti, napr. na sídliskách dochádza k vzniku rôznych skupín a skupiniek, ktoré môžu mať a často majú kriminálne tendencie.

Aj keď základné metódy práce sú totožné s tými, ktoré sa uplatňujú pri dospelých klientoch, psychické, emocionálne, osobnostné i fyzické zvláštnosti mladistvých si vyžadujú osobitný prístup. Účelom TOS u mladistvých odsúdených je predovšetkým vychovať ho na

riadneho občana, pričom TOS má zároveň pôsobiť na predchádzanie protiprávnych činov a primerane chrániť aj spoločnosť; uložený TOS má súčasne viesť k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia.

Mladistvý odsúdený vykonáva TOS v ÚVTOS pre mladistvých. Vo výnimočných prípadoch hodných osobitného zreteľa môže generálny riaditeľ rozhodnúť, že mladistvý odsúdený vykoná TOS aj v inom ústave, ak je to pre plnenie programu zaobchádzania účelnejšie. Ubytovacia plocha pre mladistvého je najmenej 4 m^2.

V zaobchádzaní s mladistvými odsúdenými sa využívajú také formy a metódy zaobchádzania, ktoré minimalizujú negatívne účinky izolácie od spoločnosti, ktoré by viedli k obnoveniu narušených sociálnych vzťahov a k začleneniu mladistvého do rodinného a sociálneho prostredia. Zaobchádzanie je zamerané predovšetkým na zvyšovanie zodpovednosti, samostatnosti, získavanie pracovnej kvalifikácie, kladného vzťahu k práci, vzdelávanie a rozvíjanie záujmovej činnosti. K splneniu týchto cieľov sa často využívajú aj aktivity organizované v rámci kultúrno-osvetovej činnosti mimo ústavu. Realizácia jednotlivých aktivít sa organizuje za aktívnej spolupráce s rodičmi alebo zákonnými zástupcami mladistvého. Poskytuje sa im čo najširšia ponuka programov zaobchádzania, ktoré im umožnia lepšie sa uplatniť v živote po návrate na slobodu.

S prihliadnutím na osobnostné vlastnosti, úroveň psychických schopností a resocializačnú prognózu sa mladiství odsúdení zaraďujú do skupín, v ktorých sa uplatňujú odlišné formy a metódy zaobchádzania. Pri stanovení obsahu programu zaobchádzania mladistvého odsúdeného sa vždy sleduje zabezpečenie jeho pracovnej kvalifikácie, príprava na samostatný spôsob života a najmä zabránenie nepriaznivého vplyvu väzenského prostredia. Pri príprave mladistvého odsúdeného na budúce povolanie a jeho zaraďovaní do práce ústav spolupracuje s rodičmi alebo zákonnými zástupcami mladistvého. Pre mladistvého odsúdeného je povinná účasť na aktivitách programu zaobchádzania, do ktorých je zaradený. Riaditeľ ústavu na účel účasti mladistvého odsúdeného na vzdelávaní, kultúrno-osvetovej činnosti a športových činnostiach môže povoliť vychádzku mimo ústavu na čas najviac desať hodín za jeden deň; takú vychádzku môže riaditeľ ústavu povoliť aj bez účasti príslušníka zboru. Mladistvému odsúdenému nemožno uložiť disciplinárny trest umiestnenia do samoväzby; celodenné umiestnenie do uzavretého oddielu možno uložiť najviac na desať dní a disciplinárny trest umiestnenia do uzavretého oddielu v mimopracovnom čase najviac na 14 dní. Ak bol mladistvému odsúdenému opätovne uložený disciplinárny trest celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu, možno s jeho výkonom začať najskôr po desiatich dňoch od vykonania tohto trestu. To neplatí, ak sa mladistvý odsúdený dopustil disciplinárneho previnenia počas výkonu tohto disciplinárneho trestu a bol mu uložený takýto disciplinárny trest; v takom prípade možno mladistvého odsúdeného podrobiť disciplinárnemu trestu bez prerušenia najviac na 14 dní. Ak je to z výchovných dôvodov vhodné, môže sa mladistvý odsúdený aj počas výkonu disciplinárneho trestu celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu zúčastňovať na preventívnych, osvetových a jednorazových alebo krátkodobých vzdelávacích činnostiach. Mladistvému odsúdenému zaradenému do denného štúdia nemožno uložiť disciplinárny trest celodenného umiestnenia do uzavretého oddielu.

Po umiestnení mladistvého odsúdeného v ústave na výkon trestu pre mladistvých rozhodne riaditeľ ústavu o ustanovení opatrovníka mladistvému odsúdenému na zastupovanie a pomoc pri konaní vo veciach súvisiacich s VTOS (ďalej len „opatrovník“). V zmysle ZoVTOS opatrovníkom môže byť len fyzická osoba, u ktorej nie je pochybnosť o nezaujatosti pre jej

pomer k mladistvému odsúdenému, k obhajcovi alebo zákonnému zástupcovi mladistvého odsúdeného a ktorá

- má vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa v študijnom odbore sociálna práca, psychológia alebo právo alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou a
- nevykonáva režimovú činnosť podľa ZoVTOS alebo nemá disciplinárnu právomoc podľa zákona o výkone trestu.

Rozhodnutie o ustanovení opatrovníka sa doručuje zákonnému zástupcovi mladistvého. Opatrovník je povinný vykonávať svoju funkciu v záujme mladistvého odsúdeného. Funkcia opatrovníka zaniká dosiahnutím plnoletosti mladistvého, skončením výkonu trestu mladistvého alebo rozhodnutím riaditeľa ústavu o zbavení funkcie opatrovníka z dôvodu, že opatrovník prestal spĺňať podmienky. Ak súd uložil mladistvému odsúdenému ochrannú výchovu, je zabezpečený jej výkon a ústav má informáciu o uložení ochrannej výchovy mladistvému odsúdenému, dňom ukončenia VTOS ústav zabezpečí dodanie mladistvého odsúdeného do príslušného výchovného zariadenia.

V oblasti zaobchádzania s odsúdenými osobami bol v rámci novelizácie predpisov upravujúcich VTOS prehodnotený systém vnútornej diferenciácie mladistvých odsúdených osôb s cieľom vytvorenia nového systému progresívnej vnútornej diferenciácie mladistvých odsúdených osôb založeného na výchovných, vývojových a bezpečnostných potrebách mladistvých odsúdených osôb s účinnosťou od 1. januára 2014. Mladistvým odsúdeným osobám sa určuje diferenciačná skupina podľa ich mentálnej úrovne, osobnostnej charakteristiky, výchovno-vzdelávacích, špeciálnych, reedukačných a resocializačných potrieb, správania odsúdeného a jeho prístupu k plneniu povinností a programu zaobchádzania a bezpečnostného rizika a to:

- diferenciačná skupina so zmierneným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe, ktorá je pozitívne motivovaná na reedukačný a resocializačný proces, s aktívnym prístupom k plneniu programu zaobchádzania, motivovaná plniť si svoje povinnosti a správať sa v súlade s ústavným poriadkom,
- diferenciačná skupina so základným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe s neujasneným prístupom k plneniu programu zaobchádzania a k plneniu povinností, porušujúcemu ústavný poriadok menej závažným spôsobom, slabšie motivovanej na reedukačný a resocializačný proces,
- diferenciačná skupina so sprísneným režimom sa určí mladistvej odsúdenej osobe, ktorá je nedostatočne motivovaná na reedukačný a resocializačný proces, s pasívnym, ľahostajným až odmietavým prístupom k plneniu programu zaobchádzania a k plneniu povinností, porušujúcemu ústavný poriadok závažnejším spôsobom.

V diferenciačnej skupine sa stanovuje štandardný reedukačný program zaobchádzania, intenzívny reedukačný program zaobchádzania alebo špeciálny výchovno-vzdelávací program určený podľa edukačných, reedukačných a resocializačných potrieb mladistvých.

Návšteva mladistvého odsúdeného sa uskutočňuje raz za týždeň spravidla bez priameho dozoru príslušníka zboru vo vyhradenej miestnosti alebo na voľnom priestranstve v ústave. Ak sa v čase návštevy organizujú kultúrne a športové vystúpenia mladistvých odsúdených, návštevníkom sa môže povoliť účasť na nich; taktiež možno povoliť prehliadku určených priestorov ústavu.

Kultúrno-osvetová činnosť mladistvých odsúdených je zameraná na zvyšovanie ich kultúrnej a vzdelanostnej úrovne, právneho vedomia, osvojovanie si mravných noriem a pozitívne formovanie občianskych postojov a morálky. Ústav po dohode s príslušným orgánom štátnej správy v školstve, obcou alebo so samosprávnym krajom (ďalej len „školský orgán“) zabezpečuje povinnú školskú dochádzku mladistvým odsúdeným formou denného štúdia alebo doplnenie základného vzdelania formou denného štúdia v ústave aj mladistvým odsúdeným, na ktorých sa už povinná školská dochádzka nevzťahuje, ak o to požiadajú. Ústav vytvára podmienky na plnenie povinnej školskej dochádzky v súlade s osobitným predpisom. Ak mladistvý odsúdený splnil podmienky na štúdium na škole poskytujúcej stredné odborné vzdelanie alebo úplné stredné vzdelanie, umožní sa mu po dohode so školským orgánom študovať a individuálne sa pripravovať do školy alebo na praktický výcvik. Ústav v spolupráci so školským orgánom zabezpečuje pre mladistvých odsúdených vyučenie a zaučenie v rôznych profesiách. Vzdelávanie sa spravidla organizuje v detašovanej triede základnej školy, strednej školy v ústave alebo sa zabezpečí individuálne vzdelávanie. Mladistvý odsúdený môže pri kultúrno-osvetových aktivitách a návšteve školského zariadenia mimo ústavu používať aj vlastný odev. Účasť mladistvého odsúdeného na kultúrno-osvetových aktivitách a vzdelávaní, do ktorého bol zaradený, je povinná. Záujmová činnosť mladistvých odsúdených sa vykonáva podľa ich individuálnych predpokladov, záujmov a resocializačných potrieb. Mladistvému odsúdenému sa umožní vybrať si, v ktorom záujmovom krúžku chce pracovať; pritom môže pracovať súčasne vo viacerých záujmových krúžkoch. Prehliadka výsledkov záujmovej činnosti mladistvých odsúdených sa v ústave koná najmenej raz za šesť mesiacov.

Príprava mladistvého odsúdeného na prepustenie z VTOS spočíva v skupinových výchovných postupoch a individuálnom poradenstve, účasti na podujatiach mimo ústavu v sprievode pedagóga a informatívnych vychádzkach. Pred dodaním mladistvého odsúdeného na výkon ochrannej výchovy zašle ústav s dvojmesačným predstihom príslušnému výchovnému zariadeniu oznámenie o nadchádzajúcom prepustení z VTOS; rovnako sa postupuje na základe písomného vyžiadania príslušného výchovného zariadenia alebo zariadenia na výkon rozhodnutia súdu zabezpečujúceho výkon rozhodnutia súdu o ústavnej starostlivosti, výchovnom opatrení alebo predbežnom opatrení. Ústav podáva správu o správaní mladistvého odsúdeného alebo o zdravotnom stave mladistvého odsúdeného jeho rodičom alebo zákonnému zástupcovi aj bez žiadosti týchto osôb, ak má za to, že je to potrebné na udržanie alebo zlepšenie kontaktov mladistvého. Správu o správaní mladistvého zašle ústav na základe písomného vyžiadania príslušného orgánu SPO a SK alebo príslušného výchovného zariadenia.

<u>Odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti</u> - ako sme už vyššie uviedli, medzi osobitné kategórie odsúdených radíme aj odsúdených cudzincov a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti. Jazyková bariéra predstavuje nielen zásadný problém v procese zaobchádzania s odsúdenou osobou, ktorá neovláda slovenský jazyk, ale v súbehu s nedostatkom rodinných väzieb a kontaktu s vonkajším svetom je rizikovým faktorom pri sociálnej reintegrácii osôb prepustených z VV a VTOS. Na VTOS týchto kategórií odsúdených sa vzťahujú ustanovenia ZoVTOS s prihliadnutím na ich etnické a národnostné osobitosti. Všetky práva ustanovené ZoVV alebo ZoVTOS sa zaručujú všetkým obvineným a odsúdeným v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania, ktorá spočíva v zákaze diskriminácie z dôvodu pohlavia, náboženského vyznania alebo viery, rasy, príslušnosti k národnosti alebo etnickej skupine, zdravotného postihnutia, veku, sexuálnej orientácie, manželského stavu a rodinného stavu, farby

pleti, jazyka, politického alebo iného zmýšľania, národného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia, alebo z dôvodu oznámenia kriminality alebo inej protispoločenskej činnosti, Po prijatí do VTOS sa poučia o ich práve obracať sa na diplomatickú misiu alebo konzulárny úrad štátu, ktorého sú občanmi, odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti sa môžu obracať na diplomatickú misiu, konzulárny úrad alebo medzinárodné orgány, ktorých poslaním je chrániť ich záujmy. O prijatí odsúdeného cudzinca do VTOS ústav bezodkladne informuje konzulárny úrad štátu, ktorého je občanom, ak o to odsúdený požiada.

Poučenie ústavu o právach, povinnostiach a podmienkach VTOS sa uskutočňuje v jazyku, ktorému rozumejú. Ústav je povinný im zabezpečiť neodkladnú zdravotnú starostlivosť a umiestňuje odsúdených cudzincov rovnakej národnosti alebo hovoriacich rovnakým alebo obdobným jazykom spoločne na ubytovňu, aby mohli komunikovať v jazyku, ktorí ovládajú a zároveň im podľa možností ústavu umožňuje prístup k literatúre napísanej v jazyku, ktorému rozumejú. V prípade záujmu odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti, je možné pre nich organizovať v rámci vzdelávania odsúdených aj kurzy štátneho jazyka. Zároveň ich ústav poučí aj o práve prijať návštevu predstaviteľa vyššie uvedených orgánov; taká návšteva sa nepovažuje za návštevu podľa § 24 zákona o výkone trestu a vykoná sa priamym kontaktom. Predstaviteľ orgánu môže pri návšteve odsúdenému cudzincovi alebo odsúdenej osobe bez štátnej príslušnosti odovzdať dennú tlač, časopisy alebo knihy v zmysle § 35 ods. 1 ZoVTOS.

Problematika VTOS cudzincov je veľmi zložitá tak administratívne, ako i exekučne. Všeobecne záväzné právne predpisy špeciálne neupravujú VTOS odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti. Problémy nastávajú v jazykovej bariére medzi odsúdenými osobami a personálom väzenských zariadení, dôležitú úlohu zohrávajú v priebehu VTOS aj etnické špecifiká ako strava, náboženstvá a atď. Medzi známe a najčastejšie problémy, ktoré sú predmetom intenzívneho riešenia pri zaobchádzaní s odsúdenými cudzincami a odsúdenými osobami bez štátnej príslušnosti, patria predovšetkým etnické špecifiká, jazyková bariéra, stravovanie, umiestňovanie odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti, zdravotnícka starostlivosť a problémy spojené s vyhostením odsúdených cudzincov. Bariéry v komunikácii s odsúdenými cudzincami a odsúdenými osobami bez štátnej príslušnosti vznikajú tak z dôvodu neovládania cudzích jazykov u pracovníkov väzenského personálu, ktorí prichádzajú s odsúdenými cudzincami do každodenného styku, ale aj z dôvodu neznalosti slovenského jazyka u odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti.

Problémy sú výraznejšie najmä vo VV. Počas trvania výkonu väzby sú odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti viac menej donútení naučiť sa aspoň základné znalosti slovenského jazyka. Mnohí odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti, ktorí sa v našej republike zdržiavali dlhšiu dobu, či už legálne alebo nelegálne, sú schopní sa dohovoriť s personálom väzenského zariadenia.

Nielen odborníci z odboru psychológie, kriminológie, penológie, ale aj samotná aplikačná prax potvrdzuje, že nemožno nájsť univerzálny recept pre prácu, resp. zaobchádzanie s jednotlivými etnikami odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti. V slovenských väzenských zariadeniach vykonávajú TOS odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti z mnohých krajín, ich náboženské, sociálne a ďalšie odlišnosti sú mnohokrát veľmi výrazné. Za účelom predchádzania vzniku konfliktov, ktoré by mohla spôsobiť najmä neznalosť prostredia, odkiaľ odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti pochádzajú, bola na úrovni Generálneho riaditeľstva ZVJS, ale najmä na úrovni jednotlivých

ústavov nadviazaná spolupráca s konzulárnymi úradmi a diplomatickou misiou jednotlivých štátov, ako i s príslušnými oddeleniami cudzineckej polície PZ.

V oblasti stravovania sa odsúdeným cudzincom a odsúdeným osobám bez štátnej príslušnosti poskytuje trikrát denne strava, ktorá zodpovedá odporúčaným výživovým dávkam, pritom sa prihliada na druh a náročnosť vykonávanej práce, ich vek a zdravotný stav. Pri stravovaní sa prihliada aj na kultúrne a náboženské tradície odsúdených cudzincov, najmä u odsúdených cudzincov (moslimov) pochádzajúcich z balkánskych štátov, arabsky hovoriacich krajín Afriky a Ázie.

Pri zabezpečovaní potrieb u odsúdených cudzincov a odsúdených osôb bez štátnej príslušnosti sa v rámci zaobchádzania dôraz kladie hlavne na tieto oblasti:

- zabezpečenie dostupnosti zákona o výkone trestu, vyhlášky a ústavného poriadku v materskom jazyku alebo jazyku, ktorému odsúdený cudzinec rozumie; vzorové ústavné poriadky pre odsúdených boli preložené do jazyka: anglického, francúzskeho, maďarského, nemeckého, poľského, ruského a vietnamského,
- podľa možností ústavu organizovať pre odsúdených cudzincov a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti kurzy slovenského jazyka,
- voľno-časové a vzdelávacie aktivity obohatiť o poznatky zo spôsobu života v krajinách pôvodu odsúdených cudzincov - pomôcť tak adaptácii odsúdených cudzincov v podmienkach ústavu,
- doplniť knižnice pre odsúdených podľa možností ústavu o knižničné tituly cudzojazyčnej literatúry.

Negramotné odsúdené osoby - jednou z priorít zboru je vytváranie podmienok, aby odsúdené osoby využili možnosti a doplnili si vzdelanie, ktoré im po prepustení z VTOS „otvorí dvere“ na trhu práce. Odsúdenému, u ktorého sú na to predpoklady, sa umožní, aby získal základné vzdelanie, stredné odborné vzdelanie, úplné stredné vzdelanie alebo sa zúčastnil iných foriem vzdelávania, ktoré mu umožnia získať alebo zvyšovať si pracovnú kvalifikáciu (§ 32 ods. 2 ZoVTOS). Negramotnému odsúdenému sa umožní, aby absolvoval kurz pre negramotných. Ak je odsúdený zaradený do takéhoto kurzu, je povinný sa na ňom pravidelne zúčastňovať. Odsúdenému sa umožňuje prístup k vzdelávaniu, ktoré pozostáva zo všeobecnovzdelávacej výučby, kultúrnych a športových činností, sociálneho vzdelávania a bezplatného využívania fondov knižnice.

Vzdelávanie sa spravidla uskutočňuje formou modulárnej výučby, sociálneho vzdelávania alebo umožnením účasti na diaľkových formách štúdia a v kurzoch. Ústav zabezpečuje vzdelávanie odsúdených na základe uzatvorenej zmluvy s príslušnou vzdelávacou inštitúciou. Vzdelávanie odsúdených sa spravidla organizuje tak, aby bolo ukončenie štúdia oficiálne uznané vydaním príslušného dokladu akreditovanou inštitúciou. Z dokladu nesmie byť zrejmé, že odsúdený ho získal počas výkonu trestu. Štúdium sa zohľadní v programe zaobchádzania. Porušenie povinnosti účastníka vzdelávania sa považuje za neplnenie časti programu zaobchádzania. Po umiestnení odsúdeného do diferenciačnej skupiny „C“ príslušného stupňa stráženia riaditeľ ústavu môže navrhnúť príslušnej vzdelávacej organizácii vylúčenie odsúdeného zo štúdia. Odsúdenému, ktorý prejaví záujem o ďalšie vzdelávanie po prepustení z výkonu trestu, sa umožní absolvovanie prijímacieho konania podľa všeobecne záväzných právnych predpisov, ak to nie je v rozpore s účelom výkonu trestu a je predpoklad, že výkon trestu sa skončí pred

začiatkom školského roka; ak je to účelné, odsúdenému, ktorý vykonáva trest v diferenciačnej skupine „A“, okrem ústavu s maximálnym stupňom stráženia, možno povoliť vykonanie prijímacieho konania aj v prípade, ak sa výkon trestu neskončí pred začiatkom školského roka.

V minulosti sa pojmom gramotnosť pomenúvala schopnosť jedinca čítať a písať. V súčasnosti je takéto chápanie gramotnosti nedostačujúce, pojem sa neustále rozširuje, pretože súvisí s potrebami rozvíjajúcej sa spoločnosti. To, čo od jedinca vyžadovalo predchádzajúce storočie, dnes už neplatí. Túto skutočnosť vyjadruje pojem funkčná gramotnosť. Od žiaka sa vyžaduje nielen schopnosť zvládnutia techniky čítania a písania, ale aj schopnosť porozumieť textu (prehovoru), hodnotiť ho, analyzovať, spájať s ostatnými kognitívnymi operáciami, vedomosťami, podnetmi a podobne. V súčasnosti sa teda presadzuje komplexný prístup k rozvíjaniu gramotnosti, ktorá zdôrazňuje prepojenosť a neoddeliteľnosť všetkých zložiek komunikačných zručností. Najnovšie sa k základným komunikačným zručnostiam (čítanie, písanie, hovorenie, počúvanie) radí aj zručnosť vyhľadávania informácií v nekontextových zdrojoch (brožúrky, reklamy..) a schopnosť vizuálne stvárniť dané informácie (multimedialita). V modernej spoločnosti hrá gramotnosť neodmysliteľnú úlohu. Je bránou k vzdelávaniu, k získavaniu a spracovaniu informácií a tým sprostredkovane - k profesijnej úspešnosti, k prístupom k médiám, k pestovaniu kultúrnych i ďalších osobných záľub a k fungovaniu v celom rade životných situácií. Človek by mal mať také vybavenie (vedomosti, zručnosti a schopnosti), ktoré mu umožnia pracovať s informáciami, vedieť efektívne komunikovať (sociálne i technicky), orientovať sa v komplexnom prostredí, byť flexibilný a pripravený na zmeny, vedieť pracovať tímovo, efektívne využívať pracovný i mimopracovný čas a byť schopný participovať občiansky i všeobecne (Rabušicová, 2000). Naopak, nedostatočnú úroveň (najmä funkčnej) gramotnosti potrebnú pre fungovanie vo svete, ktorú majú niektoré skupiny ľudí aj vo vysoko rozvinutých krajinách, označujú za paradox rozvinutej civilizácie (Průcha. 1992).

Bázová gramotnosť je historicky najstaršia podoba gramotnosti, e-gramotnosť je najmladšia. Bázová gramotnosť postačovala človeku, keď bol jeho životný horizont pomerne malý. Dnešný akcelerovaný život samozrejme ďaleko prekračuje požiadavky bázovej gramotnosti a vyžaduje si zvládnutie textových kompetencií, funkčnú gramotnosť a e-gramotnosť. Od vzniku povinnej školskej dochádzky škola vždy zohrávala rozhodujúcu úlohu pri nácviku a rozvoji gramotnosti detí a mládeže. Táto úloha jej zostane a ešte zosilnie. Efektívne vyučovacie metódy čítania a písania, vhodné texty a hlavne motivovanie žiakov do čítania a písania hodnotných textov zostáva jej dôležitým cieľom.

Osobitný teoretický, výskumný i edukačný problém tvoria gramotnostne rizikové skupiny ľudí – žiaci s poruchami čítania a písania, minoritné/etnické skupiny obyvateľstva, dlhodobo nezamestnaní obyvatelia a ďalší.

Do kategórie špecifických skupín odsúdených osôb radíme aj odsúdené osoby, ktoré sú postihnuté viacnásobným znevýhodnením, ktoré sú negramotné, čiže nemajú elementárnu (bázovú) komunikačnú a numerickú gramotnosť (nevedia čítať, písať a počítať).

Marginalizované segregované rómske komunity – ďalšou špecifickou skupinou je nepochybne skupina páchateľov trestnej činnosti pochádzajúca z marginalizovaných segregovaných rómskych komunít. Rómovia sú v našej spoločnosti jedinou etnickou skupinou, ktorá vzbudzuje veľmi polarizované postoje. Väčšinová spoločnosť ich vníma nepriaznivo, aj keď nemá poznatky o ich kultúre a z nej vyplývajúcich modusov hodnôt, postojov či správania. Vo všeobecnosti existuje množstvo predsudkov, ku ktorým patrí aj démonizovanie Rómov ako rodených kriminálnikov (Matoušek a Kroftová 2003).

Je však dôležité upozorniť na niektoré špecifiká práce s touto klientelou, vzhľadom na odlišnosť životného štýlu, hodnotovej orientácie a z nich vyplývajúcich problémov, ktoré je potrebné riešiť. Rómovia sa vyznačujú veľkou mierou nezamestnanosti, v mnohých osadách až 100 %. Ich postoj k nezamestnanosti je odlišný práve s ohľadom na ich hodnotový systém. Pre väčšinu z nich je to realita s ktorou sa zmierili a ani nehľadajú zmenu. U Rómov, predovšetkým v ženskej populácii prevláda všeobecný názor, že žena sa má postarať o rodinu a je takmer nemožné nájsť zamestnanú vydatú rómsku ženu z rómskej osady. Iná je situácia mužov, ktorí majú snahu sa zamestnať prevažne pre zlepšenie finančnej situácie v rodine. Typická rómska rodina sa vyznačuje vyšším počtom detí. Tým narastajú požiadavky na uspokojenie základných životných potrieb. Azda najvážnejším problémom z hľadiska zamestnania je nízka vzdelanostná úroveň Rómov z osád. Na vzdelanostnú situáciu rómskej menšiny komplexne pôsobia ekonomické, sociálne a kultúrne vplyvy. Veľký význam má kultúrny artefakt, ktorým je nedocenenie úlohy školského (mimorodového) vzdelávania pre profesijné uplatnenie, životný štýl a kultúrne návyky. Po skončení povinnej školskej dochádzky asi 25 % rómskych detí pokračuje v štúdiu na stredných školách, ktoré však nie vždy dokončia (Havlík, Koťa, 2002).

Marginalizácia dospelých Rómov je umocnená kultúrou chudoby. V segregovaných komunitách sa cyklus marginalizácie uzatvára. Marginalizované segregované rómske komunity sú chudobné a z pohľadu majority sociálne vylúčené. Ich obyvatelia majú obmedzený prístup k verejným službám, tovarom, zdrojom a k participácii na rozhodovaní vo verejnom živote. Rómske osídlenia sú na nižšej socioekonomickej úrovni ako ostatné časti obcí a vykazujú diametrálne odlišné charakteristiky. Tými sú najmä nižšia kvalita bývania, preľudnenosť obydlí, absencia infraštruktúry, uzatvorené sociálne siete, chudoba, vysoká nezamestnanosť a príjmová a aj materiálna deprivácia obyvateľov (Pirohová, Lukáč, Lukáčová, 2016) .

Je potom viac ako nemožné rómskemu klientovi sprostredkovať zamestnanie. Sociálna politika štátu dlhodobo nenútila nezamestnaných hľadať si zamestnanie. Poskytovala nezamestnaným sociálne dávky, ktoré pokrývali základné výdaje rodiny a ktoré vo vyplácaných sumách sa veľmi málo odlišovali od možnej minimálnej mzdy. Pri pripočítaní prídavkov na deti zabezpečovali prežitie rodiny bez zapojenia na trhu práce. Súčasné zmeny však priniesli, že nezamestnaný musí v pravidelných intervaloch preukazovať, že si hľadá prácu. To ovplyvnilo aj postoj nezamestnaných Rómov k otázke zamestnanosti. Okrem toho sa zmenil pomer sociálnych dávok k minimálnej mzde a znevýhodňovanie sociálnych dávok pokračuje. Obvyklým problémom je, že mnohí z rómskych klientov nie sú schopní napísať žiadosť o prijatie do zamestnania, nevedia jednať so zamestnávateľmi. V prípade prijatia do zamestnania vznikajú problémy s dodržiavaním pracovnej disciplíny alebo ich pracovným výkonom, čo ich vyraďuje z práce. V tejto súvislosti považujeme za užitočné prostredníctvom rôznych subjektov zabezpečiť aspoň základné zaškolenie Rómov pre také činnosti, ktoré sú v danom regióne využiteľné. Takéto snahy sú zatiaľ v štádiu projektového overovania.

Ďalším rizikovým faktorom je, že prepustený odsúdený žije v pomerne početnej komunite, ktorá je rizikovou skupinou. Pravdepodobnosť recidívy je tu pomerne vysoká. Napriek tomu existujú však aj výnimky, kedy Rómovia splnili povinnosti uložené súdom a v skúšobnej dobe podmienečného odsúdenia sa osvedčili.

V práci s rómskymi klientmi je dôležitá v praxi spolupráca probačného úradníka s terénnymi sociálnymi pracovníkmi a rómskymi asistentmi, ktorí pôsobia v jednotlivých obciach a osadách. Sú to osoby, ktoré dobre poznajú komunitu i jej členov a pomery, ktoré sú pre dané spoločenstvo charakteristické. Spoluprácou asistenta a probačného úradníka dochádza k prenosu

dôležitých informácií. Probačný úradník sa môže dozvedieť viac o situácii klienta a jeho postavení v komunite. Zároveň asistent bude vedieť, že v osade je prepustený odsúdený, ktorý je pod zvýšeným dohľadom probačného úradníka. Záverom je potrebné zdôrazniť, že tak ako pri iných skupinách klientov, je aj pri práci s rómskymi odsúdenými potrebné vychádzať z charakteristík a potrieb každého jedinca.

2.4 Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť

2.4.1 Mapa procesu prípadového manažmentu trestanej osoby

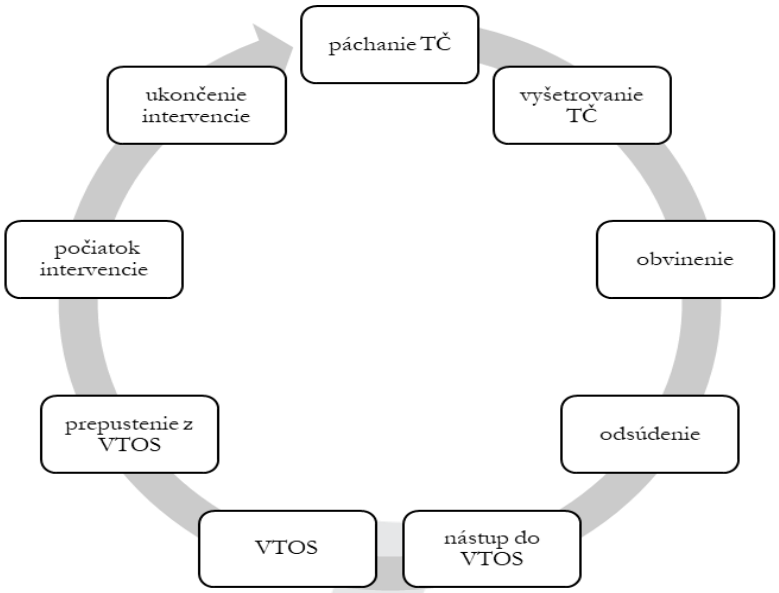

Obrázok 4 Prípadový manažment a recidíva[110]

[110] Zdroj: Lulei, 2017

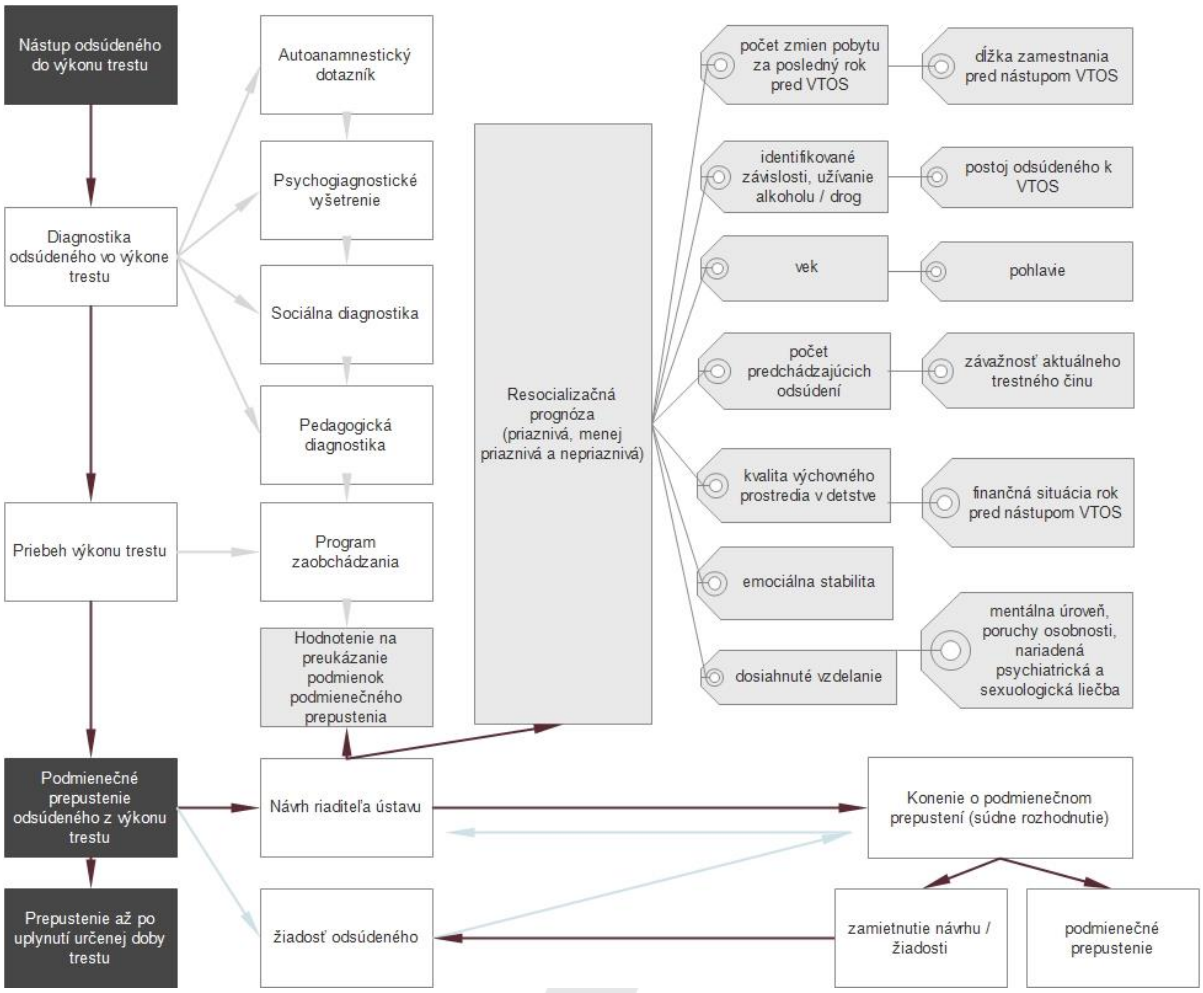

Obrázok 5 HRSZ v procese žiadosti o PP[111]

2.4.2 Multiinštitucionálna spolupráca - preliminárna identifikácia absentujúcich prvkov spolupráce kľúčových aktérov

Miera efektívnej spolupráce zainteresovaných subjektov, môže priamo ovplyvniť ich schopnosť úspešne implementovať nové programy a dosiahnuť požadovaný výsledok. Skutočná spolupráca, definovaná ako „kooperatívny spôsob spolupráce dvoch alebo viacerých subjektov smerom k spoločnému cieľu“ vyžaduje komunikáciu, angažovanosť a koordináciu na mnohých úrovniach (Frey, 2006). Spôsob ako prebieha spolupráca na úrovni štátu (inštitúcií), organizácií a programových (personálnych/klientskych) úrovní môže mať priamy vplyv na výsledky programu a úspech v oblasti resocializácie. Potrebné prvky spolupráce nachádzame v legislatívnych dokumentoch, resp. iných záväzných dokumentoch jednotlivých subjektov, z ktorých primárne vychádzame. Pre prehľadnosť vyabstrahovaný text uvádzame oddelene podľa jednotlivých aktérov zapojených do procesu resocializácie.

Za dôležité považujeme určiť, kam sa väzenstvo bude v nasledujúcich rokoch uberať. V aktualizovanej koncepcii väzenstva SR na roky 2011 až 2020 sa okrem iného uvádza, že v spolupráci s akreditovanými školami a školskými zariadeniami je potrebné zabezpečovať:

- plnenie povinnej školskej dochádzky u mladistvých odsúdených,

[111] Zdroj: Griger, 2017 (nepublikované)

- zvyšovať vzdelanostnú úroveň,
- realizovať rekvalifikačné kurzy odsúdených,
- upevňovať pracovné návyky s cieľom uplatnenia sa na trhu práce po prepustení na slobodu,
- rozvíjať spoluprácu s vládnymi a mimovládnymi organizáciami a záujmovými združeniami.

ÚVTOS

Zbierka rozkazov generálneho riaditeľa ZVJS č. 66/2015 o sociálnej práci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody upravuje v ZVJS systém, podmienky, postup a rozsah spolupráce ZVJS s orgánmi SPO a SK (ďalej len „sociálny kurátor") a akreditovanými subjektmi, s poskytovateľmi sociálnych služieb krízovej intervencie a ďalšími subjektmi postpenitenciárnej starostlivosti (ďalej len „subjekty postpenitenciárnej starostlivosti". Táto spolupráca prebieha v externej aj internej rovine.

V rámci zabezpečovania kontinuálnej penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti sociálny pracovník ZVJS spolupracuje so:

- sociálnymi kurátormi,
- probačnými a mediačnými úradníkmi,
- mestskými a obecnými úradmi,
- školami,
- azylovými zariadeniami,
- charitatívnymi organizáciami,
- notármi,
- matrikami,
- inými štátnymi a neštátnymi orgánmi a organizáciami,
- s blízkymi osobami odsúdeného.

Podrobnosti o spolupráci so subjektmi postpenitenciárnej starostlivosti, dohadujú ústavy v súlade s osobitným predpisom, formou dohody o vzájomnej spolupráci. Na základe dohody ústavy spolupracujú prevažne so subjektami, ktoré zabezpečujú aktivity priamo vo VTOS. Plánovaná spolupráca v postpenitenciárnej oblasti je zakomponovaná do vypracovania plánu sociálnej pomoci.

Odbor výkonu väzby a výkonu trestu Generálneho riaditeľstva ZVJS zasiela v súlade s uzavretou zmluvou o vzájomnej spolupráci ÚPSVR SR.

- raz za štvrťrok informácie o počte obvinených a odsúdených v jednotlivých ústavoch podľa miesta bydliska obvinených a odsúdených,
- aktuálne kontakty na sociálnych pracovníkov v ústave s uvedením mena, priezviska, e-mailu a telefónnej linky.

V internej rovine sociálny pracovník sám alebo v spolupráci s inými odborníkmi v ústave, subjektmi postpenitenciárnej starostlivosti pri riešení sociálnych problémov s prihliadnutím na osobnosť odsúdeného používa metódy sociálnej práce, a to najmä rozhovor, poradenstvo, povzbudenie, vedenie k svojpomoci, nácvik sociálnych zručností, sprostredkovanie (distribúcia) a skupinovú sociálnu prácu. Sociálny pracovník spolupracuje s odborníkmi v ústave najmä s pedagógom ZVJS a psychológom ZVJS, pri riešení:

- sociálnych problémov,

- činností v rámci nástupného oddielu,
- činností v rámci výstupného oddielu,
- stanovení a realizácii programu zaobchádzania,
- hodnotení na preukázanie splnenia podmienok na premenu zvyšku TOS na trest domáceho väzenia,
- podmienečného prepustenia,
- vypracovania hodnotenia rizika sociálneho zlyhania.

ÚPSVR

Dôležitým aktérom v rámci postpenitenciárnej starostlivosti sú úrady práce sociálnych vecí a rodiny, ktoré zastrešuje ÚPSVR. Z hľadiska cieľovej skupiny prepustených z VTOS je dôležitá oblasť sociálnej kurately pre dospelých. Ťažiskovým zákonom je ZoSPODaSK. V kompetencii SPO a SK sú dve skupiny odsúdených. Prvou skupinou sú mladiství a druhou skupinou sú dospelí odsúdení.

Orgán SPO a SK sa podieľa na príprave mladistvého na prepustenie z VTOS a z VV. Po prepustení z VTOS alebo z VV pomáha mladistvému, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie, pri hľadaní zamestnania, riešení osobných problémov a vzťahových problémov.

V prípade plnoletej fyzickej osoby sociálnu kuratelu zabezpečuje orgán SPO a SK najmä:
- po prepustení z VTOS alebo z VV,
- ak je účastníkom probácie alebo mediácie podľa osobitných predpisov,
- ak bola prepustená zo zdravotníckeho zariadenia na liečbu drogových závislostí alebo iných závislostí,
- po ukončení resocializačného programu.

Orgán SPO a SK v závislosti od povahy a závažnosti životnej situácie alebo problému plnoletej fyzickej osoby najmä:
- udržiava písomný kontakt a osobný kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas VTOS, VV a spolupôsobí pri jej prevýchove a riešení jej osobných problémov, rodinných problémov a sociálnych problémov, najmä pri udržiavaní a posilňovaní rodinných väzieb,
- podieľa sa na príprave plnoletej fyzickej osoby na prepustenie z VTOS alebo z VV,
- pomáha plnoletej fyzickej osobe po prepustení z VTOS alebo z VV, najmä pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie a pri riešení osobných problémov a vzťahových problémov,
- motivuje plnoletú fyzickú osobu k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava kontakt s plnoletou fyzickou osobou počas liečby a následnej resocializácie v záujme podpory liečby a resocializácie,
- pomáha plnoletej fyzickej osobe po návrate zo zariadenia na liečbu závislosti alebo po ukončení resocializačného programu najmä pri uľahčení návratu do rodiny, riešení osobných problémov a vzťahových problémov, pracovnom uplatnení a hľadaní bývania,
- motivuje plnoletú fyzickú osobu k aktívnemu prístupu pri hľadaní zamestnania a k získavaniu alebo udržaniu pracovných zručností a spôsobilostí,

- odporúča a sprostredkúva plnoletej fyzickej osobe pomoc špecializovaných inštitúcií,
- ponúka plnoletej fyzickej osobe účasť na resocializačných programoch a iných programoch organizovaných inými orgánmi štátnej správy, obcami, vyššími územnými celkami a akreditovanými subjektmi,
- motivuje plnoletú fyzickú osobu k účasti v svojpomocných skupinách zameraných na riešenie osobných problémov a vzťahových problémov.

Pri poskytovaní pomoci plnoletej fyzickej osobe postupuje orgán SPO a SK najmä v súčinnosti s obcou a akreditovaným subjektom pričom postupuje pri výkone opatrení podľa plánu sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou. Príspevok slúži na uľahčenie resocializácie mladistvých a plnoletých fyzických osôb po prepustení z VTOS, z VV, najmä na účel vybavenia osobných dokladov a zabezpečenia nevyhnutných vecí osobnej potreby. Resocializačný príspevok sa poskytuje najviac vo výške 40 % sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pričom celková suma resocializačných príspevkov v kalendárnom roku nesmie túto sumu presiahnuť. Prax však poukazuje na to, že pôsobnosť sociálnej kurately veľmi často začína aj končí poskytnutím resocializačného príspevku. Nie každý prepustený má záujem požiadať o resocializačný príspevok a poskytnutie pomoci. Suma príspevku je nízka a mnoho prepustených ma problém zabezpečiť si počiatočné úhrady nákladov po prepustení. Kritickým dňom pre vybavovanie resocializačného príspevku je piatok. Odborníci, ktorí pracujú v postpenitenciárnej oblasti upozorňujú na fakt, že keď sú odsúdení prepustení v piatok, nestihnú o príspevok požiadať a môžu tak spraviť až v nasledujúci pracovný týždeň. V prípade ak nemajú dostatočnú podporu a zdroje, riešia situáciu páchaním ďalšej trestnej činnosti. Takýmto spôsobom sa opäť vracajú k recidívnemu správaniu, čo negatívne ovplyvňuje ich ďalšie fungovanie a zaradenie sa do spoločnosti. Údaje v tabuľke č.1 dokazujú znižujúci trend žiadostí o resocializačný príspevok. Prax nám ukazuje, že prepustení, ktorí nepožiadajú o resocializačný príspevok sa do starostlivosti sociálneho kurátora neskôr nedostanú. Práve resocializačný príspevok plní okrem funkcie zabezpečenia základných životných potrieb aj kontaktnú a motivačnú funkciu. Práve prvý kontakt sociálneho kurátora s prepusteným je priestor pre jeho motivovanie k ďalšej spolupráci. Analýza výstupných oddielov, spracovaná v predošlých kapitolách dokazuje, že len minimálne množstvo žiadateľov dlhodobejšie spolupracuje so sociálnymi kurátormi na riešení svojej nepriaznivej situácie.

Len 18 % odsúdených vo výstupných oddielov žiadalo o následnú pomoc sociálnych pracovníkov pri zabezpečení zamestnania a ubytovania (zabezpečenie kontaktov, adries na príslušné inštitúcie, následnú asistenciu a komunikáciu sociálnych pracovníkov s príslušnými úradmi a pod.).

Rok	Počet poberateľov	%	Počet prepustených
2015	3 870	70,03%	5 526
2016	3 647	64,47%	5 657
2017	3 423	61,94%	5 526
2018	3 112	58,74%	5 298

Tab. 56 Porovnanie počtu poberateľov resocializačného príspevku s počtom prepustených z VTOS a VV za roky 2015 – 2018[112]

[112] Zdroj: Vlastné spracovanie podľa štatistických údajov ZVJS a ÚPSVR, 2015 – 2018

Zákon definuje povinnosť ústavov ZVJS poskytovať súčinnosť orgánom SPO a SK a zariadeniam zriadeným na výkon rozhodnutia súdu na účely vykonávania opatrení SPO a SK. Rovnaká povinnosť sa vzťahuje k obciam a vyšším územným celkom, a to v rozsahu potrebnom na výkon ich samosprávnej pôsobnosti podľa tohto zákona.

Probácia a mediácia

V zmysle Trestného zákona môže súd určiť po podmienečnom prepustení probačný dohľad vo výmere do 3 rokov. Tento dohľad vykonáva probačný a mediačný úradník v zmysle zákona o probačných a mediačných úradníkoch. Súčasťou probačného dohľadu v zmysle trestného zákona sú povinnosti a alebo obmedzenia odsúdeného. Jednou z povinností je podrobenie sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu. Okrem dohľadu probačný a mediačný úradník pomáha odsúdenému viesť riadny život. Dôležitým aspektom je účelnosť spolupráce. V zmysle zákona o probácií a mediácií probačný a mediačný úradník pri výkone probácie a mediácie postupuje v súčinnosti s orgánmi sociálneho zabezpečenia, so školami a školskými zariadeniami, zdravotníckymi zariadeniami, s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, so záujmovými združeniami občanov, s nadáciami a ďalšími inštitúciami, ktoré poskytujú všeobecne prospešné služby. Pri výkone probácie a mediácie je probačný a mediačný úradník oprávnený obracať sa na štátne orgány, obce, iné právnické osoby a fyzické osoby so žiadosťou o poskytnutie potrebných údajov. Tieto osoby sú povinné bez zbytočného odkladu žiadosti probačného a mediačného úradníka vyhovieť. Probačný a mediačný úradník má na účely poskytovania súčinnosti od Policajného zboru postavenie osoby poverenej výkonom rozhodnutia súdu. Ak je vedené trestné konanie proti obvinenému vo väzbe alebo vo VTOS alebo ak je vo VV, alebo vo VTOS spolupáchateľ alebo poškodený, postupuje probačný a mediačný úradník pri výkone svojej pôsobnosti v súčinnosti so ZVJS a s príslušným orgánom činným v trestnom konaní.

Samospráva - Obec, VÚC

Územná samospráva je časť verejnej správy spravidla v oblasti otázok lokálneho významu, ktorú uskutočňuje nie štát, ale obyvateľstvo územných celkov a/alebo isté orgány územných celkov. V zmysle čl. 64 Ústavy SR územnú samosprávu tvorí obec a vyšší územný celok. Obec a vyšší územný celok sú samostatné, samosprávne a správne celky, právnické osoby s vlastným majetkom a finančnými prostriedkami, povinnosti im možno ukladať iba zákonom. Pri zaobchádzaní s odsúdeným a plnení úloh spojených s programom zaobchádzania ZVJS spolupracuje okrem štátnych orgánov aj s orgánmi územnej samosprávy, ktoré pôsobia v súlade so všeobecne záväznými právnym predpismi. Návšteva orgánov územnej samosprávy, vykonaná v súvislosti s plnením programu zaobchádzania sa nepovažuje za návštevu podľa § 24 ods. 1 ZoVTOS.

Dôležitou súčasťou pomoci začlenenia pre prepustených by mala byť komunita, resp. obec a vyšší územný celok. Prevažne v menších obciach je menšia anonymita ako vo väčších obciach – mestách, preto je dôležité apelovať na pomoc obce (aj jej samotných obyvateľov), ktorej zástupcovia môžu dobre poznať pomery, možnosti aj riziká pre prepusteného, ktorý je jej

obyvateľom. Podľa zákona o obecnom zriadení okrem iného, obec spolupôsobí pri utváraní vhodných podmienok na bývanie v obci a plní úlohy na úseku sociálnej pomoci v rozsahu podľa osobitného predpisu. Práve zákon o sociálnych službách vymedzuje povinnosti obce zabezpečiť sociálne služby. V rozsahu svojej pôsobnosti poskytne alebo zabezpečí poskytovanie sociálnej služby fyzickej osobe bezodkladne, ak je jej život alebo zdravie vážne ohrozené, ak fyzická osoba nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, alebo ak fyzická osoba odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby skončila pobyt v zariadení podľa osobitného predpisu a nemá zabezpečené podmienky na bývanie v prirodzenom rodinnom prostredí. Za vážne ohrozenie života alebo zdravia fyzickej osoby sa považuje najmä, ak táto fyzická osoba je ohrozená správaním inej fyzickej osoby, je odkázaná na pomoc inej fyzickej osoby a nemá žiadnu blízku osobu alebo jej blízka osoba, na ktorej pomoc bola odkázaná, zomrie alebo táto fyzická osoba nemá zabezpečenú osobnú starostlivosť alebo jej nemožno túto osobnú starostlivosť zabezpečiť manželom alebo manželkou, plnoletým dieťaťom alebo rodičom alebo inou fyzickou osobou, ktorú súd ustanovil za opatrovníka.

Legislatívna rovina relatívne dostatočne popisuje súčinnosť medzi základnými inštitúciami, ktoré poskytujú pomoc vo VTOS a po prepustení. Prax však ukazuje, že okrem legislatívnej roviny treba vnímať rovinu spolupráce, ktorá je problematická vo viacerých oblastiach. V prvom rade upozorňujeme na fakt, že postpenitenciárna starostlivosť na SR pre klienta nie je povinná (okrem probačného dohľadu), ale ponúkaná a nemožno ju prepustenému nariadiť. Každý prepustený by však mal dostať príležitosť v prípade potreby požiadať a využiť takúto formu starostlivosti. Rozhodujúcim prvkom v postpenitenciárnej starostlivosti je motivácia klienta využiť ponúkané služby. Kleskeň (2013) identifikovala oblasti, v ktorých je potrebné vykonať zmeny.

1. <u>Zefektívniť prepojenie sociálnej práce s odsúdenými a sociálnej práce s prepustenými</u>

Problém spočíva v absencii kontinuálneho prepojenia medzi penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou. Úspech intervencií do veľkej miery závisí od zapojenia samotného páchateľa čo vyžaduje dlhodobý proces, ktorý nekončí prepustením z VTOS. Preto je veľmi dôležité aby sa s plánovaním resocializácie začalo ešte vo výkone trestu a zaistila sa tak kontinuálna podpora ešte pred prepustením. Podľa Grigera (2014) zmena súvisí aj s účelom VTOS, ktorý okrem represie vo forme izolácie odsúdeného, vidí v ochrane spoločnosti po uplynutí časového intervalu vo výkone trestu.

2. <u>Zefektívniť spoluprácu sociálnych pracovníkov pracujúcich s prepustenými na všetkých úrovniach</u>

Multidisciplinárny prístup je najefektívnejším spôsobom prevýchovy páchateľov (Mc Guire, 2002). Odborníci z rôznych profesií prevažne sociálni pracovníci, psychológovia, pedagógovia, liečební pedagógovia, lekári, právnici, špeciálni terapeuti a pod. môžu z efektívnej spolupráce vyťažiť maximum pre úspešný návrat klientov po prepustení. Preto je dôležite zabezpečiť kontinuálnu spoluprácu štátneho a mimovládneho sektora. Štátny sektor môže využiť potenciál pracovníkov tretieho sektora, ktorí majú väčšie možnosti (časové aj organizačné) pracovať s klientmi v ich prirodzenom prostredí. Tí by ich následne informovali o výsledkoch spolupráce. Ďalšou kapitolou je zabezpečenie regionálnej spolupráce ako aj

informácie o ponúkaných službách v rámci mimovládneho sektora. Dôsledné sieťovanie môže prispieť ku komplexnému riešeniu situácie klientov. Rovnako je dôležité aby bol zabezpečený priestor pre výmenu skúseností, know-how, dobrej praxe a spoločnej participácii na zmysluplných projektoch.

3. Rozšíriť sieť MVO poskytujúcich postpenitenciárnu starostlivosť na územie celého SR

V SR je nedostatok mimovládných organizácií, ktoré sa venujú postpenitenciárnej starostlivosti. Väčšina z nich pôsobí na území západného SR a tak nie je možné celoplošne zastrešiť ponuku služieb. Súčasne projektové výzvy podporujú sociálny rozvoj v iných samosprávnych krajoch ako v Bratislavskom a preto by bolo vhodné využiť túto ponuku. K tomu je dôležité aby bola zabezpečená dostatočná edukácia resp. ponúkať akreditované kurzy v téme penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti, aby organizácie vedeli upraviť rozsah poskytovaných služieb. Ďalšou možnosťou je podporovať vznik nových mimovládnych organizácií s cieľom poskytovania penitenciárnych a postpenitenciárnych služieb.

4. Profesionalizovať sociálnu prácu s odsúdenými a prepustenými

Podľa Kleskeň (2016) je zatiaľ najvyššou ambíciou v tejto oblasti možnosť vzniku špecializácie v sociálnej práci, ktorá by bola zameraná na získanie špecifických zručností v práci s odsúdenými a prepustenými. Tento priestor ponúka Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý hovorí o možnosti špecializácií v sociálnej práci. Jednorazovým vzdelávaním pracovníkov sa však nedajú dosahovať kvalitatívne zmeny. Samozrejmosťou musí byť neustále zvyšovanie odbornosti a kontinuálne vzdelávanie.

5. Realizovať programy vychádzajúce zo systémových prístupov

V praxi penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti sa vo väčšej miere praktizujú individualizujúce prístupy viac ako systémové prístupy. Nevyhnutnou súčasťou práce s odsúdenými je práca s rodinou. Vo väčšine prípadov je práve rodina, ktorá je priamo alebo nepriamo súčasťou celého trestného procesu. Rodina je stigmatizovaná a aj preto ju nazývame sekundárnou obeťou dopadu trestnej činnosti jej člena. Na druhej strane môže byť aj základným motivátorom pre odsúdeného viesť riadny život. Práve systémový prístup poukazuje na to ako jeden článok systému dokáže ovplyvniť zvyšok systému, ako prostredníctvom systémovej práce dokážeme vplývať na rodinu.

6. Realizovať resocializačné výcvikové programy

Resocializačné výcvikové programy môžu byť realizované už počas VTOS priamo v priestoroch ÚVTOS (najčastejšie sociálnymi pracovníkmi ÚVTOS), ale aj v období po prepustení (podmienečnom alebo nepodmienečnom), či počas podmienečného odkladu VTOS. Jednou z kompetencií, ktoré zákon priznáva sociálnemu kurátorovi, je, že ponúka prepustenému účasť na resocializačných programoch. Môžu ich organizovať orgány štátnej správy, obce, alebo akreditované subjekty (MVO). Podľa ZoSPODaSK vyšší územný celok utvára podmienky na

organizovanie sociálnych programov najmä pre drogovo závislých a inak závislých obyvateľov svojho územia, obyvateľov po prepustení z VTOS, obyvateľov po ukončení resocializačného programu.

O programoch sa zmieňuje aj Trestný zákon, ktorý pri podmienečnom odklade VTOS môže uložiť povinnosť podrobiť sa programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu. Prax však poukazuje na problematiku nedostatku možností pre odsúdených zúčastniť sa takýchto programov. Ako sme už vyššie spomenuli problémom je deficit organizácií, ktoré pracujú na poli penitenciárnej a postpenitenciárnej práce, čo má priamy vplyv aj na realizáciu resocializačných programov. Odsúdený tak nemá možnosť zúčastniť sa potrebného programu. Za problém považujeme aj príliš všeobecný charakter súčasných programov. Podľa Mc Guirea (2002) by mali programy dodržiavať nasledovné princípy:

- vychádzať z explicitného modelu príčin trestného činu odvodeného z empiricky čistých dát,
- obsahovať klasifikáciu rizík,
- zamerať sa na kriminogénne faktory,
- byť ústretový, aby z neho mali páchatelia trestnej činnosti maximálny úžitok,
- páchateľom by mal poskytovať príležitosť na nácvik nových zručností,
- mal by sa týkať postojov, správania a motivácie.

V rámci NP ŠNN bola realizovaná medzinárodná konferencia, ktorej súčasťou bol workshop s názvom: „Potenciál prepojenia intervencií v penitenciárnej a postpenitenciárnej oblasti“. Účastníci identifikovali oblasti, ktoré sťažujú súčinnosť a spoluprácu. Prvá časť bola zameraná na fungujúce resp. nefungujúce aspekty v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti.

Za fungujúce účastníci považovali:

- vzťah a spolupráca v línii sociálny pracovník vo VTOS – klient (odsúdený) – sociálny pracovník SPO a SK,
- legislatíva (zákony a iné právne úpravy).

V diskusii bola pomerne silná zhoda, že jeden z kľúčových cieľov projektu, ktorým je prepojenie penitenciárnej a postpenitenciárnej praxe, funguje v špecifických regiónoch, či personálnych spoluprácach („ostrovčeky pozitívnej deviácie“), avšak takýto spôsob je nesystémový a v realite aj veľmi krehký (napr. z dôvodu personálu na pracovných pozíciách, kedy dochádza k úpadku vybudovanej spolupráce).

Za nefungujúce považovali účastníci:

- sieťovanie a výmenu informácií medzi profesionálmi pracujúcimi s trestanými osobami,
- spoluprácu so samosprávou (obec a VÚC),
- komplikácie s vybavovaním dokladov odsúdených,
- nesystematické zdieľanie informácií (je potrebné vyvinúť veľké úsilie založené na neformálnych vzťahoch pre získanie niektorých informácií z vlastného rezortu, či príbuzných rezortov),
- nefunguje reálna dlhodobá práca s bývalými odsúdenými v období po prepustení (čo je samo o sebe rizikový faktor recidívy), napr. formou „prípadového manažéra“, u ktorého

by sa informácie o odsúdenom zbiehali a ktorý by videl situáciu prepusteného zo širšieho hľadiska, čím by vedel odporučiť ďalšie postupy a intervencie,

- nedostatočne sa darí pracovať s motiváciou prepustených zmeniť svoj životný štýl a v zmenách vytrvať (problémy s duševným zdravím, závislosti a iné),
- neefektívne oddlžovanie odsúdených (zneužívanie pomoci zo strany odsúdených) - je potrebné rozvíjať možnosti ako sa odsúdený môže zbaviť dlhov a dostať sa zo „začarovaného kruhu" dlžôb, ktoré zvyšujú riziko recidívy.

Účastníci konferencie sa ďalej zhodli v tom, že jeden z najväčších problémov odsúdených je vybavovanie dokladov, na čo má veľký vplyv funkčnosť/nefunkčnosť systému. Problém je tak na strane odsúdeného, ktorý nemusí byť osobnostne a komunikačne zručný vybaviť si doklady pri náročnom byrokratickom procese. Diskutujúci za ideálne považovali, aby všetci odsúdení disponovali platným občianskym preukazom. Dôležité je motivovať odsúdených, aby si zabezpečili doklady samostatne a naučili sa tak zodpovednosti. Sieťovanie a výmenu informácií medzi profesionálmi pracujúcimi s trestanými osobami vidia účastníci workshopu v probléme systému ako takého, pričom príčinu vnímajú hlavne v tom, že sieťovanie a výmenu informácií „nemá kto robiť". Za ideálne považujú efektívne zdieľanie informácií medzi profesionálmi a trestanými osobami, pričom by sa realizovali stretnutia v podobe funkčných okrúhlych stolov za prítomnosti organizácií a kľúčových aktérov – pracovníkov. K tomu je dôležitý skutočný záujem zo strany profesionálov a pravidelnosť v realizovaní pracovných stretnutí.

Stigmatizácia odsúdených je vnímaná ako problém systému, pričom ju nepripisujú len zástupcom obcí. Ideálne je aby obce aktívne prijali zodpovednosť za riešenie situácie svojho občana, je však otázne ako túto zodpovednosť dosiahnuť.

Z ďalších tém boli na workshope diskutované napr.: problém stigmatizácie nielen zo strany potenciálnych zamestnávateľov a rôznych úradov, ale aj mikroregiónu a rodiny, resp. blízkeho okolia prepusteného, problematika dobrovoľníckej práce, zmeny postojov verejnosti aj inštitúcií k riešeniu problému recidívy, zaradenie sa do riadneho života, zamestnanie a zlepšovanie rodinných vzťahov.

Na základe vyše uvedených informácií môžeme skonštatovať že prepojenie penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti do určitej miery funguje, avšak zďaleka nenapĺňa všetky svoje kapacity a potenciál. Dôležitým faktorom v celom procese je motivácia odsúdeného k spolupráci. Práve z dôvodu motivácie je opodstatnené vyžadovať od odborníkov intervencie, ktoré budú klientovi ukazovať výhody nerecidívneho správania. Dôležité je stanovovanie nových životných scenárov hneď po prepustení, ktoré budú klienta motivovať upustiť od páchania trestnej činnosti. K tomu je potrebné aby mal personál vo VTOS zabezpečené dostatočné vzdelávanie v rôznych prístupoch. Zavedenie resocializačných programov je veľmi dobrá možnosť intervencií pokrývajúcich riziká a potreby odsúdených. Vytvárajú most do postpenitenciárnej oblasti, kde je nutné v začatých intervenciách pokračovať. To sa však bez kvalitného sieťovania, ktorého výsledkom je vytvorenie formalizovanej siete, bude veľmi ťažko realizovať. Nevyhnutným je jednotný postup, vytvorenie štandardov a vytvorenie spätnoväzobného mechanizmu, bez ktorého nie je možné zmerať a nastaviť efektivitu intervencií. Častou praxou sú intuitívne zásahy pomáhajúcich pracovníkov bez overenia si dopadov svojej práce. Problém podporuje nekontinuálne financovanie neziskových organizácií, ktoré sú závislé od dotačných schém a ich pravidlách. Často sa stáva, že organizácie sú nútené prerušiť svoju činnosť, alebo zredukovať svoje aktivity v neprospech klientov. V postpenitenciárnej oblasti je práve toto jeden z najväčších

problémov, ktorý je nutné riešiť. Finančná neistota podporuje deficit potrebného množstva organizácií, ktoré by mohli zabezpečovať následnú starostlivosť o prepustených. Ďalším nevyhnutným krokom by malo byť zjednotenie prístupu ku klientovi všetkých zainteresovaných odborníkov. Kleskeň (2013) uvádza, že z dôvodu sprehľadnenia celého procesu by bolo vhodné stanoviť jedného pracovníka do role case managera prípadu.

1.4.3 Informačné systémy kľúčových aktérov (IT)

Táto kapitola obsahuje analýzu súčasného stavu ohľadne informačných systémov, ktoré používajú kľúčoví aktéri a bolo ich možné analyzovať z verejne dostupných zdrojov.

2.4.3.1 Zbor väzenskej a justičnej stráže

Aplikácia „VVVT“ Výkon väzby a trestu (ďalej len aplikácia) je určená na podporu činností oddelení výkonu väzby a výkonu trestu v ústavoch ZVJS ako aj odboru výkonu väzby a výkonu trestu GR ZVJS. Podporuje tieto činnosti:

- umiestňovanie klientov,
- vyhľadávanie a zobrazenie informácií o klientoch (osobné údaje, aktuálne umiestnenie, zoznam TOS, ďalšie tresty, ochranné opatrenia, nebezpečnosť, zoznam spoločníkov, rekvalifikačné kurzy, prax, blízke osoby pre návštevy, pobyty v ústavoch, pracovné zaradenie, trvalý a prechodný pobyt),
- zisťovanie obsadenosti priestorov (sektor, blok, cela, oddiel v členení kapacita, počet klientov, počet voľných miest, počet klientov zaradených do práce, počet klientov v diferenciačných skupinách),
- disciplinárne konanie (odmeny a tresty),
- vytvorenie ľubovoľného zoznamu klientov na základe zadania požiadaviek do filtra správu umiestňovacích priestorov (sektor, blok, cela) a správu oddielov, doplnkovú dokumentáciu (štítkovnica, evidencia oddielu disciplinárnych trestov, evidenciu vyšetrovacích úkonov),
- dokumentáciu psychológa (psychologické vyšetrenie, vyšetrenia uchádzačov, ambulantná kniha, štatistické údaje),
- evidenciu voľnočasových aktivít (skupinové aktivity, krúžková činnosť, skupinové formy práce),
- štatistika (štatistika hodnotení klienta, štatistika sociálneho pracovníka, štatistika psychológa),
- tlačové zostavy pôvodné a štatistické (hromadná tlač pozvánok návštevu, zoznam klientov s povolenou návštevou, zoznam eskortou prichádzajúcich klientov a iné),
- zmenu prihlasovacieho hesla používateľa aplikácie a správu premiestňovateľov.

<u>Evidovanie dokumentov zaslaných z aplikácie RegIS</u>

Aplikácia sa radí do radu aplikácií tvoriacich informačný systém pre ZVJS (Evidencie, Zdravotné poisťovne, Centrálna evidencia, Výroba, Financie, Pohľadávky, Výkon väzby a trestu, Registratúrny informačný systém).

Aplikácia je členená na samostatné celky:

- Vyhľadávanie – vyhľadanie klienta, vyhľadanie podľa normalizovaného priezviska, aktuálny pobyt, zistenie obsadenosti, vytvorenie zoznamu klientov, prehľad porušovania zásad umiestňovania,
- Umiestňovacia komisia – zoznam pre umiestňovaciu komisiu,
- Doplnková dokumentácia – štítkovnica, evidencia ciel, evidencia uzavretého oddielu evidencia vyšetrovacích úkonov, štítkovnica pracoviska, dokumentácia psychológa skupinové poučenia,
- Voľnočasové aktivity – skupinové aktivity, krúžková činnosť, skupinové formy práce,
- Administrácia – zmena hesla, správa umiestňovacích priestorov, správa oddielov, správa umiestňovateľov, správa krúžkov, správa skupín, správa časov návštev,
- Štatistiky – štatistika hodnotení klienta, štatistika sociálneho pracovníka, štatistika psychológa,
- Tlačové zostavy – pôvodné, štatistické,
- Dokumenty z RegIS – dokumenty na spracovanie prijaté z registratúrneho informačného systému.

Ďalšia používaná aplikácia v rámci zboru je aplikácia „ZVJS – Evidencia obvinených a odsúdených 2“ – ***Centrálna evidencia*** (ďalej len aplikácia) je určená na vyhľadávanie klientov evidencii, prezeranie údajov o klientoch a manuálne lustrácie.

Aby bolo možné používať dané aplikácie, je nutné, aby ste mali:

1) k dispozícii počítač s nainštalovaným software Microsoft Internet Explorer, verzia 6.0 alebo vyššia.
2) prístup cez http protokol k počítaču, na ktorom je nainštalovaná a spustená aplikácia „ZVJS – Centrálna evidencia“.

2.4.3.2 Probačný a mediačný úrad

Informačný systém probačného a mediačného úradu predstavuje webové sídlo https://esmo.gov.sk (viď obrázok 6). Ide o verejný portál Probácie, mediácie a elektronického monitoringu Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, nazvaný ESMO. Podľa informácie zo stránky Vyhlásenie o prístupnosti[113] portál spĺňa všetky predpísané štandardy pre informačné systémy verejnej správy definované Výnosom o štandardoch pre ISVS č. 55/2014 Z. z.[114]

[113] Dostupné online na: https://esmo.gov.sk/web/esmo/-/vyhlasenie-o-pristupnosti.
[114] Dostupné online na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2014/55/.

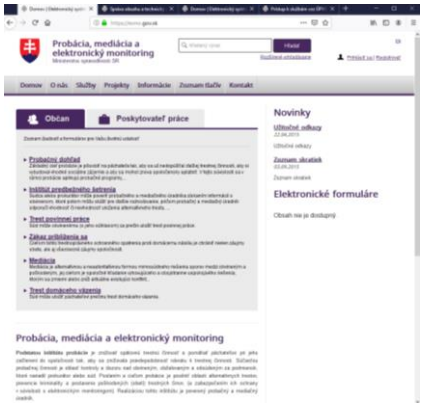

Obrázok 6 Portál ESMO[115]

Toto webové sídlo je vytvorené z dôrazom najmä na spoľahlivosť, prístupnosť a prehľadnosť informácií. Zobrazenie obsahu je možné prispôsobovať pomocou štandardných nástrojov webových prehliadačov, ako napr. zväčšenie alebo zmenšenie textu. Informácie na verejnom portáli sú prístupné aj po deaktivovaní kaskádových štýlov alebo zobrazenia obrázkov.

Súbory publikované na portáli ESMO sú najmä vo formátoch PDF a RTF. Jednotlivé stránky portálu predstavujú spracovaný zdrojový kód podľa W3C štandardov. Portál taktiež podporuje RSS správy, obsahuje mapu webu a poskytuje možnosť nahlásenia chyby správcovi obsahu a technickému prevádzkovateľovi, ktorým je Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky (tiež prostredníctvom e-mailu esmo@justice.sk).

Sprístupnenie eGov služieb na portáli ESMO je realizované formou publikovaných elektronických formulárov. Prepojenie a integrácia s ústredným portálom verejnej správy (ÚPVS)[116] je v súlade z výnosom o štandardoch v ISVS č. 55/2014 Z.z. uvedené v prílohe č. 3 „Štandard pre elektronické formuláre“. V súvislosti s uvedeným výnosom sú vzory elektronických formulárov registrované v module elektronických formulárov eForm ÚPVS a sú dostupné pod:

- Úsek verejnej správy: U00119 – Súdy a väzenstvo;
- Okruh životnej situácie: Občan a štát;
- Životná situácia: Zákon a právo (Právna ochrana).

Pokryté oblasti služieb:

- Probačný dohľad;
- Inštitút predbežného šetrenia;
- Trest povinnej práce;
- Trest domáceho väzenia;
- Zákaz priblíženia sa;
- Mediácia.

Po výbere elektronického formulára z webového sídla ÚPVS je používateľ automaticky presmerovaný na portál ESMO, kde následne tento formulár vypĺňa.

[115] Zdroj: https://esmo.gov.sk/
[116] Dostupné online na: https://www.slovensko.sk

2.4.3.3 Orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby

Sociálnu kuratelu pre plnoleté osoby zabezpečujú Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (PSVR) Slovenskej republiky. Ako príklad informačného systému je uvedená webová stránka úradu PSVR Bratislava (viď obrázok 7).

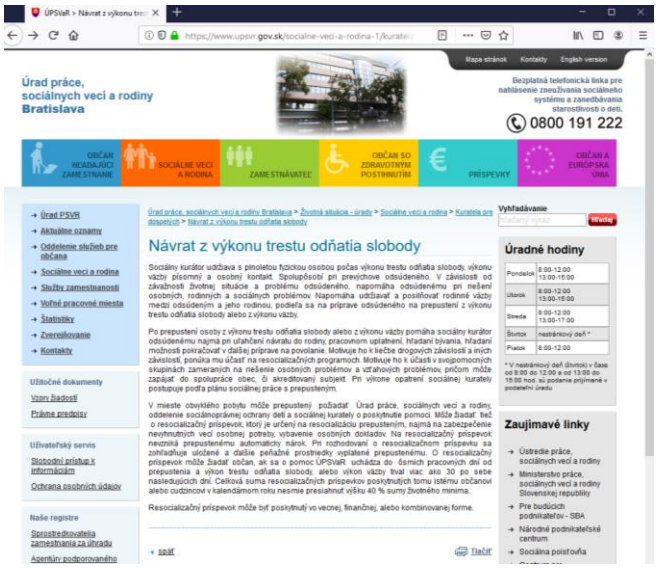

Obrázok 7 Portál Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny[117]

V záložke sociálnych vecí a rodiny je prístupná kuratela pre dospelých, ktorá poskytuje informácie z dvoch oblastí:

- Mladí dospelí po ukončení ústavnej starostlivosti
- Návrat z VTOS

Obsahovo ide len o stručné textové informácie (napr. o resocializačnom príspevku), portál neobsahuje v tejto oblasti žiadne formuláre alebo žiadosti.

Správcom obsahu a technickým prevádzkovateľom portálu je ÚPSVR SR. Podľa informácií z Vyhlásenia o prístupnosti[118] portál nebol podrobený testu prístupnosti, avšak bol validovaný službou W3C. Portál je prístupný aj po vypnutí zobrazovania obrázkov, kaskádových štýlov (CSS), Java a JavaScript sekvencií. Zobrazenie obsahu je možné prispôsobovať pomocou štandardných nástrojov webových prehliadačov, ako napr. zväčšenie alebo zmenšenie textu.

ÚPSVR SR využíva viacero informačných systémov, z ktorých je v súčasnosti iba jeden prepojený na informačný systém Centrálna správa referenčných údajov (IS CSRÚ). Ide o Informačný systém služieb zamestnanosti (ISSZ). Toto prepojenie umožnilo integráciu údajov so Sociálnou poisťovňou a možnosť nahlasovania voľných pracovných miest prostredníctvom webu.

Právne vzťahy pri poskytovaní služieb zamestnanosti upravuje zákon č. 5/2004 Z. z., ktorý v Prílohe č. 1[119] definuje zoznam osobných údajov a iných údajov spracúvaných na účely tohto zákona. Tieto údaje sú rozdelené do nasledujúcich oblastí:

---

[117] Zdroj: https://www.upsvr.gov.sk/ba.html
[118] Dostupné online na: https: //www.upsvr.gov.sk/ba/vyhlasenie-o-pristupnosti.html?page_id=239648.
[119] Dostupné online na: https: //www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/5/#prilohy.

1) Evidencia uchádzačov o zamestnanie podľa § 33 a evidencia záujemcov o zamestnanie podľa § 37,
2) Evidencia voľných pracovných miest podľa § 40,
3) Evidencia zamestnávateľov podľa § 41 a zoznam chránených dielní a chránených pracovísk podľa § 55,
4) Evidencia zamestnávania občanov členských štátov Európskej únie a ich rodinných príslušníkov a štátnych príslušníkov tretích krajín a ich rodinných príslušníkov podľa § 41a,
5) *Sociálna poisťovňa* poskytuje podľa § 67 ods. 6 ústrediu údaje,
6) *Ústav informácií a prognóz školstva* poskytuje podľa § 67 ods. 8 ústrediu údaje,
7) *Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou* poskytuje podľa § 67 ods. 9 ústrediu údaje (z CSRÚ),
8) *Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky* poskytuje podľa § 67 ods. 10 ústrediu osobné údaje zo živnostenského registra.

Ďalšie informačné systémy spravované a využívané ÚPSVaR Slovenskej republiky sú:

- IS RSD – inf. systém Riadenie sociálnych dávok
- IS DMS – inf. systém Document Management System - prepojený s IS RSD
- KIDS – Sociálno-právna ochrana a kuratela.

2.4.3.4 Mimovládne organizácie

Portál IVeS (https://ives.minv.sk) obsahuje registre a evidencie, ktoré zahŕňajú najmä mimovládne organizácie. Konkrétne sú tam obsiahnuté:

- Evidencia občianskych združení;
- Register záujmových združení právnických osôb;
- Register združení obcí;
- Register neinvestičných fondov;
- Register neziskových organizácií;
- Register politických strán a politických hnutí;
- Spoločenstvá vlastníkov bytov a nebytových priestorov;
- Organizácie s medzinárodným prvkom;
- Register nadácií.

Obrázok 8 obsahuje príklad zobrazenia Registra neziskových organizácií.

Obrázok 8 Register neziskových organizácií[120]

Podľa informácií z Vyhlásenia o prístupnosti[121] portál spĺňa všetky základné štandardy prístupnosti určené Výnosom o štandardoch pre ISVS č. 312/2010 Z. z.[122], nie je však jasné, či spĺňa aj novelizované výnosy. Portál je zameraný na maximálnu prístupnosť obsahu, pričom je webové sídlo je prístupné aj po vypnutí zobrazovania obrázkov, kaskádových štýlov s miernym obmedzením JavaScript sekvencií. Správcom obsahu a technickým prevádzkovateľom je organizácia pre informatiku verejnej správy – IVeS Košice (http://www.ives.sk/portal/), ktorá je štátnou príspevkovou organizáciou v pôsobnosti Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

Podľa informácií z www.vssr.sk[123] pripraví MV SR nový zdrojový register mimovládnych organizácií, ako ukladá zákon č. 346/2018 Z. z.[124] o registri mimovládnych organizácií. Pozostávať má z verejnej a neverejnej časti. Neverejná bude obsahovať zákonom chránené osobné údaje. Verejná časť bude obsahovať napr. názov a adresu sídla organizácie, elektronickú formu stanov, zriaďovacích listín, štatútov, nadačných listín atď.

2.4.3.5 Policajný zbor Slovenskej republiky, súdy a prokuratúra, samospráva a komunita

Informačný systém Policajného zboru SR predstavuje webové sídlo https://portal.minv.sk, ktoré slúži ako informačný portál pre Elektronické služby MS SR (viď obrázok 9).

120 Zdroj: https://ives.minv.sk/rez/registre/pages/list.aspx?type=rno
121 Dostupné online na: https://ives.minv.sk/rez/registre/pages/vyhlasenie_en.html.
122 Dostupné online na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2010/312/20100715.html
123Dostupné online na: http://www.vssr.sk/clanok-z-titulky/ministerstvo-vnutra-vybuduje-komplexny-elektronicky-register-mimovladnych-organizacii.htm.
124 Dostupné online na: https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2018/346/20190101.

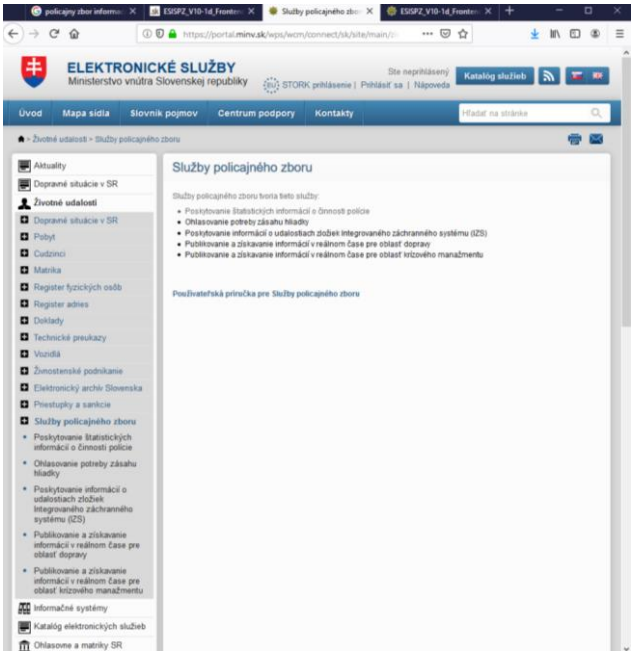

Obrázok 9 Informačný portál Elektronických služieb MV SR[125]

Portál v sebe integruje služby z viacerých informačných systémov policajného zboru a samosprávy[126]:

- Informačný systém hlásenia pobytu a evidencie občanov;
- Centrálny informačný systém matričnej agendy;
- Informačný systém evidencie vozidiel;
- Informačný systém dokladov - občianske preukazy;
- Informačný systém register adries;
- Informačný systém register fyzických osôb;
- Informačný systém elektronický archív SR;
- Informačný systém priestupky a sankcie;
- Informačný systém služby policajného zboru.

Podľa informácie zo stránky Vyhlásenie o prístupnosti[127] portál spĺňa W3C štandardy a vychádza z najnovších poznatkov a trendov rešpektujúcich kvalitatívne atribúty webových stránok, ako napr. kredibilita, nájditeľnosť a využiteľnosť. V záložke Životné udalosti informačného portálu sa nachádzajú jednotlivé služby, ktoré je možné použiť, napr. Služby policajného zboru zahŕňajú:

- Poskytovanie štatistických informácií o činnosti polície;
- Ohlasovanie potreby zásahu hliadky;
- Poskytovanie informácií o udalostiach zložiek Integrovaného záchranného systému (IZS);
- Publikovanie a získavanie informácií v reálnom čase pre oblasť dopravy;
- Publikovanie a získavanie informácií v reálnom čase pre oblasť krízového manažmentu.

125 Zdroj: https://portal.minv.sk
126 Dostupné online na: https://portal.minv.sk/wps/wcm/connect/sk/site/main/Informacne-systemy/.
127 Dostupné online na: https://portal.minv.sk/wps/wcm/connect/sk/site/pages/vyhlasenie-o-pristupnosti.

Prostredníctvom Katalógu služieb (viď obrázok 10) je možné priamo vyplniť interaktívne formuláre služieb. Používatelia služieb by ale mali byť znalí zákona a postupov, ktoré treba dodržať, pretože tie sa v tejto časti informačného systému nenachádzajú (je možné ale prejsť späť na informačný portál a potrebné postupy naštudovať).

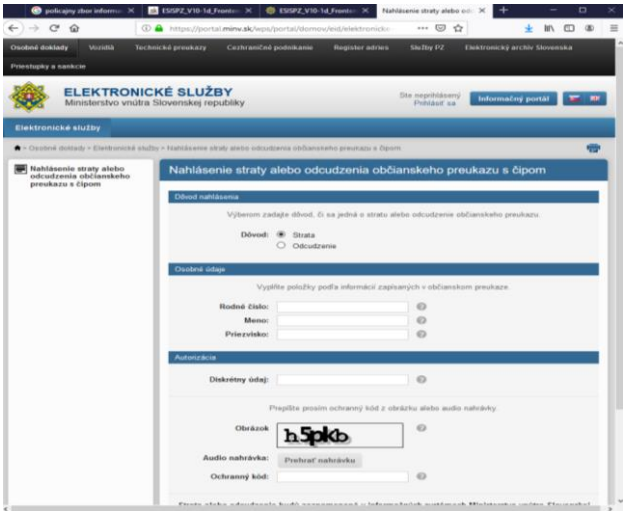

Obrázok 10 Katalóg Elektronických služieb Ministerstva vnútra Slovenskej republiky[128]

1.4.3.6 Akademická obec

Akademická obec používa množstvo informačných systémov. Jednak sú to webové sídla poskytujúce informácie pre verejnosť, najmä ohľadom štúdia. Ďalej sú to vnútorné informačné systémy, ako napr. AIS2[129], ktoré zabezpečujú rôzne služby, ako prijímacie konanie, evidencia štúdia, rozvrh, administratívny systém, alebo reporty.

Obrázok 11 AIS2 – Akademický informačný systém[130]

Ďalším prvkom je Centrálny register, ktorým je Rezortný informačný systém Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (http://crinfo.iedu.sk/RISPortal/), určený prioritne pre regionálne školstvo (viď obrázok 12). Zabezpečuje zber údajov, poskytuje prehľad

128 Zdroj: https://portal.minv.sk
129 Dostupné online na: https://www.ais2.sk.
130 Zdroj: https://www.ais2.sk

škôl s počtami žiakov a učiteľov, aktuálne stavy registrov/číselníkov a údaje a schvaľovanie výkazov.

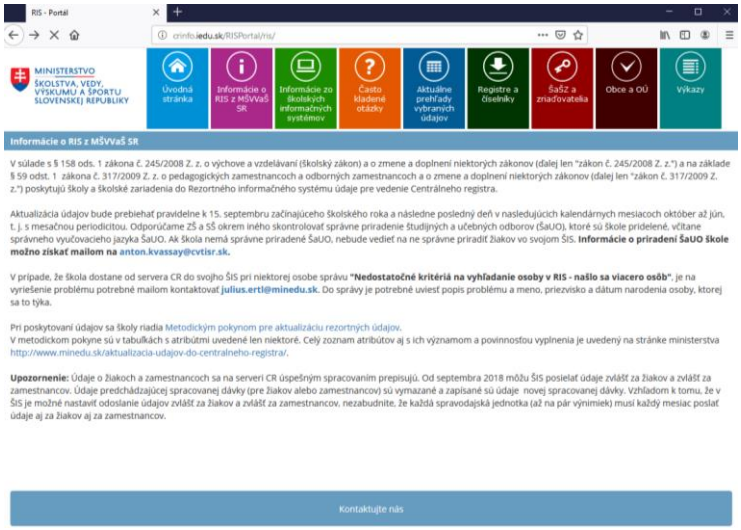

Obrázok 12 Rezortný informačný systém[131]

2.4.4 Intervencie so zameraním na odsúdeného a systémovú prácu s rodinou

2.4.4.1 Systémový prístup v práci s rodinou

Pri práci s rodinou sa najčastejšie stretávame s individualizujúcim a systémovým prístupom. Pri individualizujúcom je v centre pozornosti jednotlivec, zväčša identifikovaný klient, ktorý je vnímaný ako problémový. Systémový prístup vníma rodinu ako **systém prvkov, ktoré sú medzi sebou prepojené jednotlivými vzťahmi, funkciami, komunikáciou**. Toto delenie preferuje aj Plaňava (2000), ktorý poukazuje na paralelu: fungujúci (alebo dysfunkčný) jedinec = fungujúca (alebo dysfunkčná) rodina - individualizujúci prístup, fungujúca (alebo dysfunkčná) rodina = fungujúci (alebo dysfunkčný) jedinec - systémový prístup. Základným prvkom, z ktorého systémové prístupy vychádzajú je systém, teda súbor určitých častí, ktoré sú navzájom prepojené vzťahmi, sú na sebe závislé a determinujú sa. Každý z nás je súčasťou viacerých systémov, jedným z nich je aj rodina. Systémový prístup je podľa Sobotkovej (2007) predovšetkým myšlienkový nástroj k uchopeniu skutočnosti, ktorý umožňuje získavanie a spracovanie informácií, určitý spôsob konceptualizácie problémov a nájdenie účinnej formy intervencie. Jeden z najdôležitejších faktov, na ktorých tento prístup stavia je, že celok je viac než súhrn jeho častí. Pokiaľ by sme ho rozložili na jednotlivé časti, stratil by veľkú časť svojej kvality. Práve toto tvrdenie predikuje dôležitosť vnímania rodiny ako celku s osobitosťami a inou kvalitou. Ako jedni z prvých popísali rodinné systémy Kantor a Lehr (1975), ktorí ich zhrnuli do 4 téz:

1) Rodinné systémy sú organizačne zložité, vytvárajú spletité vzťahy, zložky rodinného systému nie sú fixné, nemenné ani chaotické, vzťahy medzi nimi sa vzájomne ovplyvňujú.
2) Rodinné systémy sú otvorené, ich otvorenosť podmieňuje ich životaschopnosť, schopnosť redukcie, kontinuity a zmeny.
3) Rodinné systémy sú adaptabilné, vyvíjajú sa a menia na základe citlivých reakcií na podnety vonkajšieho i vnútorného pôvodu.

[131] Zdroj: http://crinfo.iedu.sk/RISPortal/

4) Rodinné systémy sú systémy priebežnej informačnej výmeny.

Tieto charakteristiky rodinných systémov doteraz považujeme za aktuálne a nadčasové. Napriek tomu, že podoba rodiny sa v čase mení a vyvíja, vlastnosti jej systému zostávajú stále platné.

Odborník, ktorý pracuje s rodinou systémovo musí vnímať celé sociálne pole rodiny, nie len jednotlivé detaily, ktoré obmedzujú možnosť vnímania širších súvislostí. Mal by vychádzať z premisy, že individuálne problémy klienta môžu mať pôvod v poruchovom fungovaní rodiny a opätovne negatívne vplývať na jej aktuálnu funkčnosť. Gabura (2013) považuje za najúčinnejšie faktory systémového rodinného poradenstva:

- prenos fókusu individuálneho problému člena rodiny na problém celej rodiny,
- heteroanamnéza prináša mnohostranný pohľad na problém a jeho riešenie,
- odstraňuje sa označkovanie identifikovaného klienta,
- minimalizuje sa hra na hľadanie vinníka,
- využívajú sa cirkulárne spôsoby chápania príčin a následkov,
- pozornosť sa primárne zameriava na „tu a teraz“
- využíva sa účinné zapojenie širšej sociálnej siete rodiny,
- preferuje sa multiprofesionálny prístup.

Rodinný systémový prístup je viac ako len súbor techník, pracuje s rodinou ako s médiom a prostredníctvom jej zmeny umožňuje iný pohľad na jej problémy. Rodina má svoju dynamiku, správanie každého člena v nej ovplyvňuje ostatných, patologické prejavy člena môžu vyvolať patológiu v rodine. U mnohých odsúdených klientov nachádzame prvky patologického správania, v podstate akúkoľvek trestnú činnosť môžeme vnímať ako patológiu vo vzťahu k dodržiavaniu pravidiel spoločnosti. V kontexte systémového prístupu tieto prejavy nemožno oddeliť od dosahu na rodinu, práve naopak, intenzívne ju ovplyvňujú. V rámci rodiny sa vytvárajú ďalšie podsystémy (manželský, rodičovský, súrodenecký), pričom porucha fungovania niektorého podsystému sa väčšinou prejaví v celku. Ako príklad môžeme uviesť súrodenecký podsystém – u mladších súrodencov často zaznamenávame kopírovanie patologického správania starších, ktoré vnímajú ako vzorové.

Väčšina odsúdených klientov je súčasťou nejakej rodiny, s ktorou prežíva (a ona s ním) aj náročné situácie. Ak teda riešime problém jedného člena rodiny (napríklad jeho obvinenie, odsúdenie a výkon trestu), mali by sme ho riešiť v kontexte celku. Z pohľadu práce s rodinou systémový prístup znamená, že ako klienta vnímame rodinu nie jednotlivca. Napriek mnohým benefitom práce s celou rodinou, rodina ako systém stále vyvoláva množstvo nezodpovedaných otázok a odborníci majú pred touto formou práce rešpekt.

V súčasnosti sa v podmienkach penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti individualizujúce prístupy využívajú stále viac ako systémové. Dôvodov je niekoľko, za najvýznamnejší považujeme nedostatok personálu (odborníkov pomáhajúcich profesií), ktorí v rámci svojej pracovnej časovej dotácie nie je schopný obsiahnuť aj prácu s rodinou odsúdeného. Ďalším dôvodom môže byť rodina, ktorá nie je motivovaná k spolupráci (nevidí v nej význam), alebo nevôľa samotného odsúdeného, či society ako takej. Práve v tejto oblasti vzniká priestor pre multiprofesionálny prístup a využitie intervencie pracovníkov pôsobiacich mimo ÚVTOS. Postupne sa aj v praxi začíname stretávať s erudovanými odborníkmi pôsobiacimi mimo ZVJS (napríklad z mimovládneho sektora, z orgánu SPO a SK a pod.), ktorí sa stávajú významným spojením medzi odsúdeným a jeho sociálnym prostredím. Takáto príprava

na prepustenie nadobúda nový pozitívny rozmer aj v efektivite práce s rodinou. Pri tejto forme spolupráce je dôležité, aby externí odborníci spolupracovali s internými (ZVJS) a ich intervencie neboli v rozpore ale smerovali k rovnakému cieľu. Ak má byť jeden zo základných cieľov práce s odsúdeným klientom jeho príprava na prepustenie z výkonu trestu, je nevyhnutné zaradiť do práce aj systémový prístup. Odsúdený nie je jediný, koho treba na prepustenie pripraviť.

Pokiaľ sa kontinuálne nepracuje s rodinou odsúdeného a jeho širším sociálnym prostredím (bývalý zamestnávateľ, širšia rodina) môže sa stať, že odsúdený síce bude pripravený opustiť ÚVTOS, no nikto nebude pripravený na jeho príchod. Zabezpečiť rodine odsúdeného odbornú starostlivosť nie je nutné len z hľadiska dlhodobej perspektívy návratu jej člena, ale aj z dôvodu minimalizácie stigmatizácie rodiny pri aktuálnej strate člena, ktorý odchádza na výkon trestu.

V nasledujúcej časti predstavíme všetky intervencie, s ktorými sa obvinení, odsúdení, prepustení a ich rodiny stretávajú.

2.4.4.2 Intervencie zamerané na odsúdeného a rodinu v penitenciárnej starostlivosti

Samotný pojem „penitenciárna starostlivosť“ je vo vzťahu k intervenciám zameraným na odsúdeného či systémovú prácu s jeho rodinou čiastočne mätúci. Charakteristiky pojmu „penitenciárny“ sa zhodujú v spoločnom východisku, ktorým je trest (väzenský, trestanecký, týkajúci sa výkonu trestu, trestný, spočívajúci v treste, pokánie, ľútosť). Uvedené definície je náročné uchopiť v spojení s pojmom „starostlivosť“, ktorého hlavnými východiskami sú opatera a aktívne venovanie sa za účelom úspešného vývinu. Zjednodušene môžeme tvrdiť, že penitenciárna starostlivosť je starostlivosť o osoby vo VTOS, ktorá sa skladá z viacerých intervencií zameraných na odsúdeného klienta. Tieto intervencie sú (mali by byť) realizované za účelom naplnenia trestu no zároveň aktívnej podpory progresu odsúdeného. Legislatívne úpravy uprednostňujú používanie pojmov „penitenciárne zaobchádzanie“ alebo „zaobchádzanie s odsúdeným“, ktoré je definované ako „súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine“ (ZoVTOS). Výkon akýchkoľvek podporných, výchovných či edukatívnych intervencií je obmedzený podmienkami totálnej inštitúcie (za ktorú jednotlivé ÚVV a ÚVTOS považujeme), ktorými sú podľa Labátha (2004):

- izolácia,
- formálne riadený sociálny život,
- spoločné bývanie,
- separácia z prirodzeného sociálneho prostredia,
- dohľad rovnakej autority,
- paušálny prístup,
- realizácia sociálneho života za prítomnosti iných osôb,
- obmedzená (alebo neexistujúca) mobilita,
- všeobecne platné nemenné pravidlá,
- disciplinárne opatrenia,
- poriadok a režim,
- hrozba inštitucionálnej mortality.

Voľba intervencií používaných v rámci penitenciárnej starostlivosti závisí od stavu a fázy, v ktorej sa klient nachádza. Pri obvinených klientoch sú zamerané na riešenie akútnych problémov (hovoríme hlavne o krízovej intervencii), pri odsúdených klientoch majú charakter plánovanej dlhodobej prípravy na prepustenie. Samotné výsledky výskumu, ktoré uvádzame v podkapitole 2.3.1.3.5 (Rodina a vzťahy odsúdených s rodinou počas aktuálneho TOS vo výstupnom oddiele) ukazujú, že u vyše polovice sledovanej vzorky (57 %) odsúdených sa v primárnej rodine vyskytuje kriminálna záťaž.

Už v tejto fáze môžu odborníci, ktorí s odsúdeným budú pracovať, identifikovať rodinných príslušníkov, rodinné vzťahy a väzby, ktoré sú a budú pre odsúdeného dôležité v ďalších fázach výkonu trestu. Z hľadiska systémovej práce s rodinou ide o dôležité momenty, v rámci ktorých dochádza k nastaveniu pravidiel vzájomného fungovania „na diaľku".

Pojem rodina by sme nemali zužovať len na priame pokrvné zväzky. Je veľmi dôležité (najmä v úvodných diagnostických fázach) dať odsúdenému klientovi dostatočný priestor pre jeho definíciu rodiny a výber osôb, ktoré za rodinu považuje. Slovenská legislatíva ako aj vnútorné normy ZVJS vo viacerých úpravách používajú pojem „blízka osoba". ZoVTOS považuje za blízke osoby: manžela, manželku a ich rodičov, druha, družku, rodičov, vlastné a osvojené dieťa a jeho manžela alebo manželku, osvojiteľa, starého rodiča, vnuka alebo vnučku, súrodenca a jeho manžela alebo manželku a osobu, ktorej bolo dieťa odsúdeného zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov z dôvodu výkonu trestu. Práve „blízke osoby" disponujú možnosťou telefonického a osobného kontaktu s odsúdeným. V prípade návštev má odsúdený právo prijímať blízke osoby v čase určenom riaditeľom ústavu (alebo ním určeným príslušníkom ZVJS) najmenej raz za kalendárny mesiac dve hodiny. Odsúdeného môže súčasne navštíviť najviac päť osôb vrátane detí (v prípade ak má odsúdený viac ako štyri deti, toto obmedzenie neplatí pre jeho deti). Návšteva odsúdeného v ÚVTOS s minimálnym a stredným stupňom stráženia sa vykonáva spravidla priamym kontaktom, návšteva odsúdeného zaradeného do ÚVTOS s maximálnym stupňom stráženia sa vykonáva spravidla bez priameho kontaktu. Využiť telefonický kontakt má odsúdený právo najmenej dvakrát za kalendárny mesiac v trvaní najmenej 20 minút v čase určenom v ústavnom poriadku prostredníctvom telefónneho zariadenia umiestneného v ústave najviac piatim blízkym osobám, ktorých meno, priezvisko, adresu a telefónne číslo uvedie vo svojej písomnej žiadosti. Okrem osobného a telefonického kontaktu môže odsúdený s rodinou udržiavať aj písomný kontakt prostredníctvom korešpondencie či prijímania balíkov (ktorých súčasťou môžu byť aj fotografie).

V penitenciárnych podmienkach máme jasne stanovené intervencie vo vzťahu k odsúdenému. Pri individuálnej forme je to rozhovor, penitenciárna diagnostika, poradenstvo a rôzne iné metódy a postupy. Ich cieľom je formovať pozitívne vôľové vlastnosti a schopnosti odsúdeného tak, aby po prepustení z VTOS dodržiaval právne predpisy a spoločenské normy, nadobudol sebaúctu ale aj úctu k iným a zmysel pre zodpovednosť

V rámci skupinových foriem intervencií sa podľa Štatistickej ročenky ZVJS v roku 2017 v rámci skupinových akcií neformálneho vzdelávania, výchovy, osvety a skupinového sociálneho poradenstva realizovalo 191 akcií tematicky zameraných na Rodinné a partnerské vzťahy.

Efektivitu penitenciárnej starostlivosti zabezpečuje kombinácia represívnych a podporných (pomocných) intervencií.

Obrázok 13 Zabezpečenie efektivity penitenciárnej starostlivosti[132]

Podľa Heretika (2010) sa spoločnosť stále viac koncentruje na trestanie ako na pomoc. Úlohou príslušníkov ZVJS je okrem výkonu represie zabezpečovať aj podporu či pomoc odsúdeným. Takýto model pri výchove nie je ničím novým (rodič často dieťa vychováva tak, že sa oň stará aj ho trestá), dôležité sú však rozdiely medzi výchovou detí a dospelých. Výchova dospelých by mala byť založená na partnerstve, preto je dôležitou úlohou vychovávateľov dospelých osôb hľadať účinné spôsoby motivácie. Za úvahu stojí zvážiť možnosti oddelenia represívnej zložky (ktorá predstavuje trest za konanie minulé) od podpornej (ktorá predstavuje prípravu na konanie budúce). Aj v súčasnej situácii, kedy je pomoc a podpora hlavne v kompetencii príslušníkov ZVJS, je dôležité posilňovať jej význam. Medzi odborníkmi pôsobiacimi v ZVJS stále existuje veľký potenciál rozvoja podpornej zložky penitenciárnej starostlivosti.

S penitenciárnou starostlivosťou je úzko spätý pojem „resocializácia“, ktorý vychádza z pojmu „socializácia“, ktorej cieľom je sformovať bytosť, ktorá sa bude i samostatne správať tak, ako keby bola pod stálym dohľadom ostatných členov spoločnosti. V procese socializácie musí človek porozumieť kultúre danej spoločnosti, osvojiť si určitý súbor hodnôt a noriem a zvládnuť základné spôsoby správania sa v typických sociálnych situáciách. Resocializácia je úsilie znovu zapojiť do života spoločnosti jednotlivca, ktorý už socializačným procesom prešiel, no z nejakého dôvodu bol z neho vyradený. S týmto javom sa stretávame po vstupe do nových životných fáz rôzneho typu (adolescencia, staroba, nové zamestnanie, invalidita, emigrácia ...). V súvislosti s výkonom trestu však tento pojem nadobúda aj inú špecifikáciu hovoriacu o úsilí znovu zapojiť do života spoločnosti jednotlivca, ktorý v minulosti socializačným procesom prešiel, avšak neprijal základné normy spoločnosti, následkom čoho z nej bol vyradený. Odsúdený sa môže procesu resocializácie podriadiť alebo mu môže do určitej miery odporovať. Jeho postoj ovplyvňujú osoby, ktoré proces realizujú, prostredie, v ktorom sa odohráva, spôsob akým sa realizuje, ale aj motivácia ktorou odsúdený disponuje. Výrazným motivačným prvkom odsúdených úspešne absolvovať proces resocializácie býva rodina, práve ona je často základným motivátorom odsúdeného k náprave a k snahe viesť v budúcnosti život bez kriminálnych kontextov. Rodina je prvým sociálnym prostredím kde si človek formuje svoju identitu, vytvára vzťahy, postoje a názory. Práve k rodine máme tendenciu najskôr sa utiekať v krízových životných situáciách. Spočiatku ide o nukleárnu rodinu, z ktorej pochádzame, neskôr si zakladáme svoju vlastnú aktuálnu rodinu. Rodinu identifikujeme primárne ako sociálne

[132] Zdroj: Kleskeň (2016)

prostredie, ako prvú inštanciu a prvú „vrstvu“ sociálnej siete, ktorá má jedinca chrániť v prípade potreby pomoci. Rovnako to platí aj pre rodinu odsúdeného. Ešte citlivejšie musíme vnímať úlohu rodiny v rámci Rómskeho etnika (ktorého príslušníci majú nemalé zastúpenie vo výkone trestu). Podľa Šramkovej (2011) je pre Rómov rodina v neistej situácii miestom stability a zázemia, pretože tam, kde absentujú záväzky iného charakteru má rodina dominantnú sociálnu úlohu. Jedinec v rodine prostredníctvom silného pocitu príslušnosti nachádza svoju identitu a základ solidarity vo forme vzájomnej pomoci. **Rodina má možnosť výberu z viacerých stratégií, ktoré začne voliť a realizovať vo vzťahu k odsúdenému členovi**. Patria medzi ne **podporné**, **pasívne** alebo **deštruktívne stratégie**. Tieto v procese zotrvávajú alebo sa menia, výrazne sa však uplatňujú aj po prepustení člena rodiny z výkonu trestu. U rodín odsúdených klientov do veľkej miery prevládajú pocity strachu, hanby, chuť pomstiť sa. Tieto pocity sa realizujú najčastejšie v podobe pasívnych alebo deštruktívnych stratégií, postoj rodiny je negatívny a podpora absentuje. V odsúdenom to môže vyvolať pocity bezcennosti a rezignácie. Úlohou pomáhajúcich odborníkov je sprostredkovať odsúdenému klientovi reálny pohľad na situáciu jeho rodiny (vysvetlenie, že hnev je prirodzený, že môže ísť len o dočasný stav a pod.). Pokiaľ sa rodina rozhodne pre podporné stratégie, je dôležité podporovať ich najmä prostredníctvom **udržiavania vzťahov s využitím všetkých dostupných foriem kontaktu (písomný, telefonický, osobný)**. Pri vážnych rodinných sociálnych udalostiach (narodenie dieťaťa alebo úmrtie blízkej osoby) je možné so súhlasom riaditeľa ÚVTOS aj opustenie ÚVTOS. Toto sú spôsoby, ktorými je v súčasnosti možné vytvárať, udržať a posilňovať rodinné väzy, ktoré budú zohrávať významnú úlohu aj pri prechode na slobodu.

Dôležité (v zmysle systémového prístupu) je pozrieť sa na problém aj opačnou optikou, kedy **rodinu môžeme vnímať ako sekundárnu obeť dopadu trestnej činnosti jej člena**. Podozrenie, obžaloba, odsúdenie, nástup na VTOS) a následné prepustenie je pre človeka veľmi záťažový proces, ktorý vo vzťahu k budúcnosti prestavuje množstvo nezodpovedaných otázok. Ide však o logický následok spáchania trestnej činnosti jednotlivca. Tento predstavuje súbor sankcií, ktoré sú zhmotnením zodpovednosti za spáchaný čin. Súčasťou každej trestnej činnosti sú aj jej priame či nepriame obete. Okrem týchto dvoch strán však v trestnom procese identifikujeme aj tretiu, ktorou je rodina páchateľa. Rodina páchateľa, či už nukleárna alebo aktuálna, sa tak stáva súčasťou dopadu trestu za čin, s ktorým reálne nemala a nemá nič spoločné. Každý člen rodiny túto pozíciu vníma, prežíva a zvláda inak. Tak ako medzi páchateľom a primárnou obeťou vzniká špecifický vzťah, platí to aj pre sekundárnu obeť – rodinu. To ako rodina funguje (alebo nefunguje) v období trestu väčšinou predikuje postoje, ktoré bude zastávať aj po odpykaní trestu svojho člena. Práve preto je veľmi dôležitá intervencia pomáhajúceho odborníka v práci s rodinou odsúdeného už počas výkonu jeho trestu. Z procesuálneho hľadiska ju vnímame ako prevenciu vzniku možných dysfunkcií v postpenitenciárnom období. Samotný Trestný zákon hovorí, že „**trest má postihovať iba páchateľa, tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu a jemu blízke osoby**.“ (Ustanovenie § 34, ods. 3 Trestného zákona). Túto časť spomínanej právnej normy je však veľmi náročné dodržať, pretože miera vplyvu na rodinu je veľmi ťažko ovplyvniteľná a regulovateľná. Výkonom trestu rodina nedobrovoľne nadobúda kvalitatívne odlišné zloženie a výkon nových rolí jednotlivých členov. Podľa Suchej (2012) najčastejšie témy rezonujúce v spomínaných rodinách sú:

- pravidlá vzájomného fungovania na diaľku,
- spôsob vzájomnej komunikácie,
- čo povedať a čo nepovedať deťom,

- zmysel zachovania rodiny,
- príprava na výkon nových rolí v domácnosti,
- zabezpečenie náhradného príjmu,
- prispôsobenie sa nižšiemu životnému štandardu,
- práca s nepriazňou okolia,
- sexualita,
- vzájomné odcudzenie sa,
- nové rodinné usporiadanie.

Nie je našim cieľom podceňovať rolu otca, manžela či partnera, špecificky traumatizujúcou situáciou je však odchod ženy ako matky do VTOS. ÚVTOS pre ženy je zriadený v Nitre-Chrenovej. Z hľadiska základných diferenciačných kritérií sú ženy samostatnou skupinou odsúdených a VTOS sa realizuje s prihliadnutím na ich fyziologické a psychické osobitosti. Ako príklad uvádzame väčšiu ubytovaciu plochu, každodenné sprchovanie a pod. Ak je odsúdená tehotná žena alebo matka dieťaťa mladšieho ako jeden rok, výkon trestu sa preruší a oznámi príslušnému orgánu SPO a SK.

Rovnako špecifickým je odchod dieťaťa/mladistvého z rodiny do ÚVTOS. ÚVTOS pre mladistvých je zriadený v Sučanoch. Okrem iného zabezpečuje podmienky pre plnenie povinnej školskej dochádzky. Pri príprave mladistvého na budúce povolanie a jeho zaraďovaní do práce ÚVTOS spolupracuje s jeho rodičmi alebo zákonnými zástupcami.

Samozrejme evidujeme aj situácie, kedy je **rodina primárnou (alebo priamou) obeťou trestnej činnosti jej člena**, najčastejšie v podobe násilnej a mravnostnej trestnej činnosti:

- trestné činy proti životu a zdraviu (úkladná vražda, vražda, vražda novonarodeného dieťaťa, zabitie, usmrtenie, ublíženie na zdraví),
- trestné činy proti rodine a mládeži (týranie blízkej osoby, ohrozenie mravnej výchovy mládeže, odloženie dieťaťa, únos, zanedbanie povinnej výživy),
- trestné činy proti iným právam a slobodám (nebezpečné vyhrážanie a nebezpečné prenasledovanie).

Poznáme patologicky zacyklené rodiny, ale aj rodiny, ktoré len nedokážu aktuálne zvládnuť krízu (znovu obnoviť svoje základné funkcie) - práve tieto rodiny si vyžadujú fundovanú intervenciu odborníka. Jednou z najväčších výziev pre pomáhajúcich odborníkov je **motivácia rodiny k spolupráci**, **ktorá spočíva v** dôveryhodnom vysvetlení benefitov. Po motivácii rodiny nasleduje využívanie širokého spektra metód a techník práce, ktoré musia byť prispôsobené individuálnym potrebám rodiny. V tomto kontexte začíname hovoriť o odbornej práci s dysfunkčnou rodinou, s rodinou v kríze, rodinou s problémami, rizikovou rodinou a pod.

Rodinu, ktorej člen je obvinený alebo odsúdený jednoznačne môžeme zaradiť minimálne do skupiny „riziková“. S týmito rodinami sa žiaľ na SR pracuje veľmi málo. Dôvodom je (okrem ohraničených časových a priestorových možností zamestnancov ZVJS) aj náročná identifikácia iných subjektov pomoci. Jednou z možností sú intervencie sociálneho kurátora (zamestnanec orgánu SPO a SK), ktorého zákonnou kompetenciou je aj spolupôsobenie pri riešení osobných problémov, rodinných problémov a sociálnych problémov odsúdeného najmä pri udržiavaní a posilňovaní rodinných väzieb. Sociálny kurátor má veľký potenciál tvoriť „most“ medzi rezidenciálnym prostredím odsúdeného a vonkajším prostredím jeho rodiny.

Okrem sociálneho kurátora s rodinou odsúdeného môžu pracovať pomáhajúci odborníci mimovládnych organizácií, takých ktoré sa špecializujú na tento druh intervencií je žiaľ na SR

veľmi málo. Práve tento priestor identifikujeme ako nevyužitý potenciál pre smerovanie intervencií tretieho sektora.

Pred ukončením TOS treba špecifickú pozornosť venovať výstupnému oddielu, do ktorého sú umiestnení odsúdení, ktorí boli vo VTOS viac ako tri roky alebo odsúdení, ktorým treba pomôcť pri vytváraní optimálnych podmienok pre samostatný spôsob života. Cieľom zriadenia výstupného oddielu je príprava na plynulý prechod „na slobodu" a samostatný spôsob života bez recidívy v páchaní trestnej činnosti. Bližší popis výstupného oddielu uvádzame v predchádzajúcich kapitolách, za dôležité však považujeme spomenúť, že dôraz intervencií je kladený na zreálnenie klienta v otázkach uplatnenia sa na trhu práce, popis možností sociálnej podpory (pasívnej aj aktívnej), poskytnutie informácií o možnostiach rôznych druhov ubytovania (ubytovne, útulky, nocľahárne...) a sprostredkovanie následnej postpenitenciárnej starostlivosti. Tieto intervencie však závisia od konkrétneho klienta, jeho potrieb a situácie, ktorá ho podľa jeho predpokladov čaká na slobode. Práve výstupný oddiel predstavuje veľký potenciál pre zintenzívnenie systémovej práce s rodinou odsúdeného klienta. V tomto kontexte ho môžeme zaradiť do programu návratu, o ktorom Rieger (2009) tvrdí, že vyjadruje úctu k svetu, z ktorého odsúdený prichádza (vrátane jeho rodinného prostredia). Potvrdzuje tak humánny prístup inštitúcie k ľuďom s problémami, zvlášť keď ide o ľudí, ktorí sú v inštitúcii nedobrovoľne. Ide o potvrdenie práva odsúdeného ďalej sa rozvíjať a dôstojne sa pripravovať na návrat, čo môže byť významnou korektívnou skúsenosťou. **Čím dlhšie trvá odlúčenie, tým zložitejší je návrat do rodiny a o to intenzívnejšia by mala byť príprava odlúčeného a členov rodiny na jeho návrat**. „Pokiaľ prepusteného človeka po odpykaní si TOS nikto na slobode nečaká, jeho ďalšia existencia na slobode prináša veľké riziká, ktoré môže byť nad jeho sily zvládnuť." (Kujevská, Dundrová, 2012, s. 15).

2.4.4.3 Intervencie zamerané na odsúdeného a rodinu v postpenitenciárnej starostlivosti

Penitenciárna starostlivosť je len prvým krokom resocializácie jednotlivca, ktorý porušil spoločenské normy. Zavŕšenie resocializačného procesu a možnosť overenia jeho úspešnosti prichádza až následne v podobe postpenitenciárnej starostlivosti predstavujúcej starostlivosť o odsúdených, ktorí opustili ÚVTOS alebo ÚVV, teda starostlivosť o prepustených. Status odsúdeného sa mení na prepusteného a rovnako sa menia aj jeho potreby a potreby jeho rodiny. Postpenitenciárnu starostlivosť môžeme charakterizovať ako komplexné využívanie rôznych foriem, metód a techník pomoci, ktoré slúžia na pozitívnu adaptáciu v spoločnosti a opätovnú socializáciu osoby po VTOS rešpektujúc jej individualitu. Charakteristika spomína pozitívnu adaptáciu, ktorú považujeme za kľúčovú. Adaptácia ako proces, výsledkom ktorého je prispôsobenie sa prostrediu „na slobode" je nezvratná. Takmer každý prepustený sa nejakým spôsobom na prostredie adaptuje. Dôležité je, aby adaptácia dopadla pozitívne, t. j. aby sa prepustený stal aktívnou súčasťou spoločnosti, dodržiaval jej pravidlá a nerecidivoval. Primárne prostredie, do ktorého by sa mal prepustený adaptovať (a ktoré by ho malo podporiť pri adaptácii do širšej society) je rodina. Samotnú postpenitenciárnu starostlivosť môžeme považovať za terciárnu prevenciu kriminality, pretože predstavuje resocializačné a reintegračné opatrenia smerujúce k tým, ktorí sa už protiprávneho správania dopustili. Podľa Harper a Chitty (2009) terciárna prevencia spočíva v resocializácii kriminálne narušených osôb a zameriava sa na pracovné uplatnenie, pomoc pri získavaní bývania a sociálne siete, resp. sociálny kapitál, ktorý pre

prepusteného prestavuje hlavne rodina a práca s ňou. Ako sme už spomenuli, jedným zo sprievodných znakov, ktoré často charakterizujú rodinu odsúdeného je stigmatizácia jednotlivých členov a značkovanie rodiny z vonkajšieho prostredia.

Tieto dva rizikové sprievodné znaky spomínaných rodín sa najfrekventovanejšie prejavujú počas odchodu člena rodiny do ÚVTOS, počas jeho pobytu v rezidencii zväčša z časti utíchnu a opäť nadobúdajú na intenzite práve pri jeho prepustení. V tomto období sa naplno prejavia stratégie, ktoré rodina zvolila už počas jeho výkonu trestu (väčšinou ide o stratégie ktoré rodina preferovala v penitenciárnom období). Pokiaľ rodina preferuje podporné stratégie, proces opätovnej socializácie sa skracuje a intervencia odborníka z vonku je väčšinou krátkodobá (ak je vôbec nutná). Opačný proces spúšťajú deštruktívne stratégie, ktoré rodinu ohrozujú a väčšinou vedú k jej rozpadu. Tieto stratégie sa odrážajú aj na opätovnej socializácii prepusteného člena, ktorá je náročnejšia, prepustený väčšinou nie je motivovaný k pozitívnej zmene a je takmer nevyhnutná postpenitenciárna intervencia odborníka. Pasívne stratégie síce nevnímame pozitívne, no vytvárajú priestor pre efektívnu intervenciu ktorá má potenciál rehabilitovať rodinu a jej funkcie.

Keďže na SR neexistuje povinná postpenitenciárna starostlivosť je veľmi náročné motivovať prepusteného a jeho rodinu aby v prípade potreby **vyhľadali odbornú pomoc**. Ďalším problémom je, že **ak aj rodina takúto pomoc identifikuje ako potrebnú často je pre ňu nedostupná**. Poskytujú ju hlavne sociálni kurátori, v ktorých zákonnej kompetencii je aj pomoc pri uľahčení návratu do rodiny, pracovnom uplatnení, hľadaní bývania, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie a pri riešení osobných a vzťahových problémov. Z praxe však vieme, že takáto pomoc je využívaná v nízkej miere, väčšinou sa obmedzí len na schválenie a vyplatenie resocializačného príspevku. Štatistiky (uvedené v podkapitole 1.2.3 Orgán sociálnej kurately pre plnoleté fyzické osoby) nám ukazujú, že evidujeme značný rozdiel (v podobe poklesu) medzi počtom prepustených, počtom tých, ktorí požiadajú o jednorazový resocializačný príspevok a tých, ktorí aj po jeho vyplatení ďalej spolupracujú so sociálnym kurátorom. O tom, s koľkými z nich spolupracujú sociálni kurátori v podobe systémovej práce s rodinou štatistiky neexistujú, na základe ostatných dostupných údajov sa však môžeme domnievať, že ide o zanedbateľný počet klientov.

Ďalším odborníkom, ktorý môže v rámci postpenitenciárnej starostlivosti intervenovať je sociálny pracovník obce, rovnako je však skôr raritou ak pracuje s celou rodinou. Nesmieme zabúdať ani na probačného a mediačného úradníka, ktorý síce plní hlavne kontrolnú rolu, no môže intervenovať a klienta podporovať aj v oblasti rodinných problémov. Najväčší priestor pre kombináciu postpenitenciárnej starostlivosti a systémového prístupu v práci s rodinou vnímame u mimovládnych organizácií. Práve tie disponujú odbornými a personálnymi kapacitami, ktoré majú priestor aj pre prácu s rodinným systémom. Na SR je ich však nedostatok a aj tie, ktoré existujú nepokrývajú potreby jednotlivých regiónov (takmer nepokrytý východ SR). Musíme skonštatovať, že takmer každý projekt či program je prakticky zameraný na prácu s „identifikovaným klientom“, ktorým je prepustený z ÚVTOS. Odborníci ešte stále za nosnú pokladajú prácu s jednotlivcom nie s rodinou ako celkom. Ak aj pracujú so societou (rodina, príbuzní, susedia...), väčšinou len doplnkovo. Zmeny a výzvy, ktoré sprevádzajú rodinu prepusteného klienta by si zaslúžili omnoho väčšiu pozornosť.

Najčastejšie témy, ktoré rezonujú v rodinách s členom po výkone trestu sú podľa Suchej (2012):

- rodinné usporiadanie,
- opätovné včlenenie sa do každodenného rodinného života a do spoločnosti,
- práca so vzťahmi,
- odpustenie,
- návrat do role a z nej vyplývajúcich povinností,
- vyrovnanie sa s novou životnou situáciou (najčastejšie nový partner).

Pokiaľ je prepustenie podmienečné, pridávajú sa k nim:

- „Damoklov meč" (obava z toho, že sa niečo stane bez aktívneho pričinenia)
- strach,
- neistota,
- napätie,
- rezignácia.

V roku 2011 bol na Univerzite Komenského v Bratislave realizovaný vedecko výskumný projekt (UK/336/2011), ktorého cieľom bolo okrem iného identifikovať konkrétne témy a problémové oblasti, ktorým sa najčastejšie venujú pracovníci pôsobiaci v postpenitenciárnej sociálnej práci. Z výsledkov výskumu vyplynulo, že ide najčastejšie o tieto oblasti:

- zamestnanie (najčastejšie brigády) pre klienta i členov rodiny,
- ubytovanie,
- výživné – zníženie výšky,
- splátkové kalendáre,
- súdne konanie, spolupráca s prokurátorom,
- rozvodové konanie a zverenie detí do starostlivosti,
- informácie týkajúce sa detí – sociálna kuratela, detské domovy,
- dlhy v Dopravnom podniku (a iných inštitúciách),
- návštevy u lekárov (najmä u psychiatra),
- štúdium (dokončenie maturity),
- výchova detí (problémy v škole),
- rôzne druhy konfliktov,
- traumy,
- vzťahové problémy (manželské, rodičovské, súrodenecké),
- nedostatok financií.

Na základe uvedeného vidíme, že problémy spojené s rodinou tvoria veľkú časť tém, ktorým by sa mali pomáhajúci odborníci v postpenitenciárnej starostlivosti venovať.

Ďalšou problémovou oblasťou, ktorú identifikujeme pri systémovej práci s rodinou prepustených klientov, je absencia teoretického a metodologického základu. Hoci už v súčasnosti máme k dispozícii veľmi dobre a kvalitne spracovanú teoretickú oblasť rodiny a jej významu, máloktorá odborná publikácia či výskum sa zaoberá špecifikami rodín konkrétnych klientskych skupín. Pojem dysfunkčná rodina je veľmi rozsiahly a široký. Takmer všetky publikácie metodického alebo procesuálneho zamerania reflektujú všeobecné potreby dysfunkčných rodín a prácu s nimi. Práca s konkrétnou cieľovou skupinou si však vyžaduje ovládať techniky, metódy,

ich kombináciu a možné riziká, s ktorými sa pri iných skupinách v takej miere nestretávame. Veľmi podobne je na tom práca s jednotlivcom, ktorý je alebo bol odsúdený. Odborník, ktorý s takýmto jednotlivcom pracuje má v našich podmienkach len veľmi málo prístupnej literatúry metodického zamerania, nezostáva mu preto nič iné, ako čerpať zo zahraničnej. Jej praktické zúročenie však naráža na slovenskú realitu, ktorá je v tejto oblasti v porovnaní s niektorými inými krajinami veľmi špecifická. Pre systémovú prácu s rodinou preto považujeme za najvhodnejšie využívať procesuálne prvky poradenstva (sociálneho, psychologického): diagnostická fáza (získavanie anamnestických údajov), spoločné stanovenie cieľa práce, plánovanie vhodných intervencií, realizácia naplánovaných intervencií, vyhodnotenie (priebežné aj záverečné), ukončenie, katamnestické sledovanie.

Aktuálna situácia v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti dokazuje častejšie využívanie individualizujúcich ako systémových prístupov. S rodinou obvineného, odsúdeného či prepusteného klienta sa nepracuje takmer vôbec (z rôznych, aj objektívnych dôvodov), ak predsa, tak len ojedinele. „Biele miesto“ a nevyužitý potenciál v tejto oblasti vnímame hlavne pri intervenciách sociálnych kurátorov a mimovládnych organizácií. Spoluprácu týchto aktérov so ZVJS vnímame ako základný predpoklad nastavenia systémového prístupu v práci s klientom = rodinou.

3 NÁVRH POPISU A OBSAHU KĽÚČOVÝCH PRIAMYCH A NEPRIAMYCH INDIKÁTOROV ZAZNAMENÁVAJÚCICH ZMENU SÚČASNÉHO STAVU

3.1 Indikátory a vytvorenie nových prvkov systému

3.1.1 Špecializovaný triediaci mechanizmus

Jedným zo základných výstupov NP ŠNN by mal byť aj nástroj (v systémovej elektronickej alebo tlačovej forme) na diferenciáciu odsúdených osôb a identifikáciu „rizikových" skupín odsúdených osôb, ktoré sa po prepustení na slobodu ocitnú v hmotnej a sociálnej núdzi, resp. odsúdených osôb s rizikom opakovaného sociálneho zlyhania. Cieľom nastavenia takto špecifikovaného základného rámca triediaceho mechanizmu na účely umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu by malo byť, aby už v procese posudzovania podmienok pre umiestnenie odsúdenej osoby boli rešpektované obligatórne základné kritériá umiestnenia/vyradenia do/z výstupného oddielu.

Takto koncipovaný rámec triediaceho mechanizmu bude možné považovať za základný prvok v postupe umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu, avšak za splnenia podmienky, že držiteľom dominantnej kompetencie v rámci umiestňovania je príslušná umiestňovacia komisia daného ústavu.

Konštatujeme, že v súčasnosti nie je špeciálne vytvorený a ani sa v aplikačnej praxi nevyužíva žiadny nástroj na diferenciáciu odsúdených osôb a identifikáciu „rizikových" skupín odsúdených osôb, tzv. triediaci mechanizmus určený na účely triedenia - umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu. Pre komplexnosť údajov uvádzame, že v ZVJS sa používa nástroj „Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania" na stanovenie resocializačnej prognózy odsúdenej osoby spravidla sociálnym pracovníkom v súvislosti s vypracovaním hodnotenia k návrhu riaditeľa ústavu na uloženie ochranného dohľadu, k návrhu na podmienečné prepustenie odsúdenej osoby, k rozhodovaniu v konaní o milosť, k upusteniu od výkonu zvyšku TOS, k zmene spôsobu výkonu trestu, k určeniu spoločného spôsobu výkonu trestu a k prerušeniu výkonu trestu (Príloha č. 9 k rozkazu o zaobchádzaní). O stanovení resocializačnej prognózy odsúdenej osoby sa spracuje záznam v module informačného systému agendy obvinených a odsúdených - v aplikácii VVVT v časti „Sociálna situácia" v položke „Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania".

Zároveň dodávame, že v ZVJS sa pilotne použil v roku 2018 diagnostický nástroj „Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienečnom prepustení" (angl. Conditional Release Crime Risk Assessment, skr. CR-CRA) v procese hodnotenia odsúdeného ku konaniu o podmienečnom prepustení, konkrétne na preukázanie plnenia podmienok na podmienečné prepustenie a určenie resocializačnej prognózy. Proces používania „CR-CRA" bol súčasťou procesu zaobchádzania a podieľal sa na naplnení účelu VTOS. V rámci CR-CRA sa využívala kombinácia štatistických, klinických a intuitívnych metód individuálnej prognózy recidívy trestnej činnosti.

V rámci väzenstva v SR sa odsúdené osoby triedia podľa osobnostných charakteristík. Ide o tzv. vnútornú diferenciáciu, ktorej predchádza diferenciácia vonkajšia (súdna). Tieto sa zisťujú hneď po nástupe odsúdenej osoby do VTOS. Psychologické vyšetrenie sa vykonáva spravidla do jedného mesiaca od nástupu odsúdeného do VTOS, ak tomu nebránia objektívne skutočnosti

(napr. umiestnenie v nemocnici pre obvinených a odsúdených). Výhodou takéhoto postupu je najmä rýchle sprostredkovanie relevantných informácií o odsúdenej osobe pre ostatných príslušníkov a zamestnancov ZVJS podieľajúcich sa na zaobchádzaní, za nevýhodu je naopak možné považovať, že psychológ disponuje len obmedzeným množstvom poznatkov o odsúdenej osobe. Konštatujeme však, že od roku 2009 bol v ZVJS zavedený elektronický informačný systém. V ňom sú dostupné informácie o priebehu predchádzajúcich TOS odsúdenej osoby, ak také boli, čo do istej miery zlepšuje diagnostické možnosti psychológa, najmä v zmysle väčšej dostupnosti objektívnej a kriminálnej anamnézy.

Ide o komplexné psychologické vyšetrenie, ktorého cieľom je základná penitenciárna psychologická diagnóza spolu s určením prognózy ďalšieho vývoja a návrhmi na opatrenia realizovanými počas VTOS v priebehu zaobchádzania s odsúdenou osobou. Rozsah vyšetrenia osobnosti odsúdenej osoby je určený konkrétnymi potrebami penitenciárnej praxe. V zmysle aktuálne platnej legislatívy sa odsúdená osoba umiestňuje do výstupného oddielu výhradne v rámci zásad vnútornej diferenciácie, čiže za súčasný základný rámec triediaceho mechanizmu na účely umiestňovania odsúdených osôb do výstupného oddielu možno považovať vnútornú diferenciáciu odsúdených osôb.

Umiestňovanie odsúdených osôb do výstupných oddielov na základe obligatórnych kritérií, potrieb a rizík odsúdených osôb a citlivosti (vo vzťahu k poznaniu každej z odsúdených osôb) je jedným z kľúčových faktorov efektivity resocializačného procesu. Jedným z dôsledkov novovytvoreného „Špecializovaného triediaceho mechanizmu“ (a aj postupne napĺňanej filozofie a vízie) by malo byť umiestňovanie odsúdených do výstupného oddielu v maximálnej možnej miere a v súlade s ubytovacími kapacitami vo výstupných oddieloch. Pri tvorbe „Špecializovaného triediaceho mechanizmu“ vychádzame zo základných postulátov a to, že:

- umiestnenie do výstupného oddielu nie je za odmenu,
- vybavenie výstupného oddielu (priestorové, materiálne a technické) nepovažujeme za nadštandardné,
- výstupný oddiel nie je miestom na umiestnenie odsúdenej osoby, ktorá na základe kriminologického profilu (riziká a potreby) nevyžaduje intervencie. Práve naopak, vo výstupnom oddiele by sa malo pracovať najmä so stredne a vysoko rizikovými odsúdenými osobami (vo vzťahu k recidíve trestnej činnosti), ktorí potrebujú intenzívny intervenčný zásah pred prepustením na slobodu v rámci prípravy na vedenie „riadneho života“ bez opakovaného páchania trestnej činnosti.

V rámci stanovenia minimálnej a maximálnej dĺžky umiestnenia odsúdenej osoby vo výstupnom oddiele (dĺžka umiestnenia odsúdenej osoby vo výstupnom oddiele: minimálne 3 mesiace, v odôvodnených prípadoch max. 1 rok pred očakávaným ukončením VTOS) je základným východiskom predpoklad, že umiestnená osoba bude absolvovať o. i. aj špecializovaný resocializačný a výchovný vzdelávací program. Nevyhnutným prvkom tvorby programov a efektívnych intervencií je však rešpektovanie časového rozptylu minimálnej dĺžky umiestnenia odsúdenej osoby vo výstupnom oddiele.

Ďalším z faktorov ovplyvňujúcich toto nastavenie je i faktor dĺžky uloženého trestu. Maximálna dĺžka TOS odsúdenej osoby umiestnenej vo výstupnom oddiele bude neurčená, v odôvodnených prípadoch môže byť min. 1,5 roka; avšak u odsúdeného, ktorému bude potrebné pomôcť pri vytváraní priaznivých podmienok na samostatný spôsob života dĺžka TOS môže byť aj kratšia ako 1,5 roka.

Za ťažisko kontraindikácií umiestňovania odsúdenej osoby do výstupného oddielu považujeme zdravotné problémy a bezpečnostné riziká. V prípade zdravotných problémov však nie je kontraindikáciou krátkodobý zdravotný problém alebo zdravotné znevýhodnenie (psychické alebo fyzické), práve naopak. Integrácia osôb so zdravotným postihnutím (fyzickým alebo psychickým) do výstupného oddielu môže byť príčinou zlepšenia aktuálneho stavu odsúdenej osoby. Avšak v prípade nepriaznivého zdravotného stavu, ktorý je dlhodobý a znemožňuje odsúdenej osobe výkon činností realizovaných vo výstupnom oddiele ide o kľúčovú kontraindikáciu, ktorej dôsledkom (v prípade jej nerešpektovania) je sťaženie príp. až nemožnosť realizovať aktivity, čo by mohlo mať negatívne dôsledky na ostatné odsúdené osoby a narúša účel výstupného oddielu.

K potenciálnemu narušeniu „funkčnosti" výstupného oddielu dochádza podobne aj pri vysokom bezpečnostnom riziku u odsúdenej osoby. Nesmieme však zabúdať, že práve výstupné oddiely prinášajú intenzívne intervencie práve osobám stredne a vysoko rizikovým vo vzťahu k opakovanému páchaniu trestnej činnosti. Dominantnými pri kontraindikáciách sa preto javia bezpečnostné riziká, ktoré sú vysoké a orientované voči odsúdenej osobe alebo iným osobám, príp. k mareniu, či sústavnému narúšaniu činností realizovaných vo výstupných oddieloch. Kontraindikácie týkajúce sa vysokého bezpečnostného rizika sú prepojené i s násilím a opakovane zdôrazňujú dodržiavanie princípu senzitivity pri umiestňovaní odsúdených osôb do výstupného oddielu.

V aplikačnej praxi v zaobchádzaní s odsúdenými osobami by sa mali preto uplatňovať v rámci „Špecializovaného triediaceho mechanizmu" nasledovné kontraindikácie umiestnenia odsúdenej osoby do výstupného oddielu:

- dlhotrvajúce zdravotné problémy (psychické a/alebo fyzické) odsúdenej osoby úplne znemožňujúce výkon činností v oddiele, známe už pred procesom posudzovania o umiestnení,
- aktuálne vykonávané ústavné ochranné liečenie odsúdenou osobou,
- trestné stíhanie, ak je splnený dôvod väzby a súd rozhodol o primeranom uplatnení obmedzení podľa osobitného predpisu[133].
- vysoké bezpečnostné riziko odsúdenej osoby a to:
  a) odsúdená osoba svojím aktuálnym rizikovým správaním (napr. agresívne správanie) ohrozuje svoju bezpečnosť, t. j. svoj život a zdravie a je aktuálne umiestnená v oddiele s bezpečnostným režimom,
  b) odsúdená osoba svojím aktuálnym rizikovým správaním (napr. fyzické, psychické násilie) ohrozuje bezpečnosť príslušníkov ZVJS, odsúdených osôb alebo iných osôb, t. j. život a zdravie inej osoby a je aktuálne umiestnená v oddiele s bezpečnostným režimom,
  c) odsúdená osoba, ktorá utiekla z VTOS, pokúsila sa o útek alebo sa pripravovala na útek a je aktuálne umiestnená v oddiele s bezpečnostným režimom,
  d) odsúdená osoba, ktorá sústavne závažným a/alebo úmyselným spôsobom porušuje všeobecne záväzné právne predpisy a interné normy (napr. zákon, vyhlášku, ústavný poriadok), odmieta plniť svoje povinnosti, pôsobí na ostatné odsúdené osoby v rozpore s účelom výkonu trestu a je aktuálne umiestnená v oddiele s bezpečnostným režimom.

[133] Ak je odsúdený vo VTOS v postavení obvineného a sú uplatnené voči nemu primerané obmedzenia.

V rámci „Špecializovaného triediaceho mechanizmu“ by nemali chýbať aj dôvody na vyradenie odsúdenej osoby v prípade potreby z výstupného oddielu a to najmä:

- závažné a/alebo opakované úmyselné porušovanie príslušných právnych noriem (napr. zákona, vyhlášky, ústavného poriadku a pod.) a interných pravidiel príslušného výstupného oddielu,
- neplnenie programu zaobchádzania stanoveného vo výstupnom oddiele v časti a) edukácia,
- iné závažné a z hľadiska určeného času na umiestnenie odsúdenej osoby do výstupného oddielu významné dôvody, napr. zdravotné problémy (fyzické a/alebo psychické) odsúdenej osoby úplne znemožňujúce výkon činností v oddiele, známe až po umiestnení,
- trestné stíhanie a je splnený dôvod väzby a súd rozhodol o primeranom uplatnení obmedzení podľa osobitného predpisu[134],
- pominutie dôvodov, pre ktoré bola odsúdená osoba do výstupného oddielu umiestnená (napr. súd nariadil výkon ďalšieho nepodmienečného trestu s dobou trvania presahujúcou možnú dĺžku umiestnenia odsúdeného vo výstupnom oddiele pred očakávaným prepustením na slobodu, podmienečné prepustenie, premiestnenie do iného ústavu na ďalší VTOS a pod.),
- získané informácie preventívno-bezpečnostného charakteru vo vzťahu k zabezpečeniu ochrany bezpečnosti odsúdenej osoby alebo iných osôb[135].

Súčasťou „Špecializovaného triediaceho mechanizmu“ by mali byť aj odporúčania pre väzenský personál pri umiestňovaní odsúdenej osoby do výstupného oddielu s prihliadnutím na citlivý individuálny prístup s poukázaním na potreby a riziká odsúdenej osoby. Navrhujeme tieto odporúčania:

- pri umiestňovaní odsúdenej osoby do výstupného oddielu z rôznych stupňov stráženia sa odporúča uplatniť citlivý individuálny prístup s poukázaním na jej potreby a riziká, s prihliadnutím na priestorové možnosti výstupného oddielu v ústave takéto odsúdené osoby (ktorých spoločný kontakt môže predstavovať bezpečnostné a iné riziká) spravidla neumiestňovať do jednej spoločnej izby,
- realizovať v pravidelných časových intervaloch v nástupnom oddiele stručnú informačnú kampaň formou riadenej diskusie pre odsúdené osoby zameranú na činnosť výstupného oddielu (účel, pravidlá, legislatíva a pod.) a túto zapracovať do „Týždenného plánu organizovanej činnosti nástupného oddielu“,
- ak sa to z profesionálneho hľadiska odborníka pracujúceho s odsúdenou osobou umiestnenou vo výstupnom oddiele javí ako účelné, odporúča sa v maximálnej možnej miere využívať extramurálne aktivity,
- umiestňovať do výstupných oddielov aj odsúdenú osobu (po splnení vyššie uvedených kritérií základného rámca triediaceho mechanizmu) z ostatných špecializovaných oddielov (napr. oddiel s bezpečnostným režimom, oddiel špecializovaného zaobchádzania, oddiel odsúdených so zdravotným postihnutím),
- u odsúdenej osoby, ktorá spĺňa vyššie uvedené kritéria triediaceho mechanizmu, avšak

[134] Ak je odsúdený vo VTOS v postavení obvineného a sú uplatnené voči nemu primerané obmedzenia.

[135] Napríklad RMS č. 19/2013, ktorým sa upravuje postup príslušníkov preventívno-bezpečnostnej služby Zboru väzenskej a justičnej stráže pri predchádzaní a odhaľovaní trestnej činnosti v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže.

táto nebola umiestňovacou komisiou umiestnená do výstupného oddielu sa odporúča realizovať zaobchádzanie zamerané na získanie potrebných informácií a praktických zručností uľahčujúcich návrat do života po prepustení z VTOS individuálne v oddiele, v ktorom je príslušná odsúdená osoba umiestnená,

- umiestniť do výstupného oddielu po splnení uvedených kritérií aj odsúdenú osobu - cudzí štátny príslušník (cudzinec) s platným trvalým, resp. prechodným pobytom na území SR,
- v prípade vyradenia odsúdenej osoby z výstupného oddielu sa odporúča umiestňovacej komisii, resp. príslušnému pedagógovi výstupného oddielu spracovať v súlade s § 460 ods. 2 Trestného poriadku a v súlade s rozkazom o zaobchádzaní na vyradenú odsúdenú osobu návrh riaditeľa ústavu na uloženie ochranného dohľadu,
- v prípade, že odsúdená osoba v priebehu VTOS sústavne závažným a/alebo úmyselným spôsobom porušuje všeobecne záväzné právne predpisy a interné normy (napr. ZoVTOS, vyhlášku MS SR č. 368/2008, ústavný poriadok) a odmietala, resp. odmieta aktívnu účasť na aktivitách realizovaných v rámci programu zaobchádzania, sa odporúča takúto odsúdenú osobu nezaradiť do výstupného oddielu a spracovať na odsúdenú osobu návrh riaditeľa ústavu na uloženie ochranného dohľadu v súlade § 460 ods. 2 Trestného poriadku a v súlade s rozkazom o zaobchádzaní.

3.1.2 Systém informačno-poradenských služieb

3.1.2.1 Štandardy – personálne, obsahové, materiálno-technické a priestorové

Súhrnné štandardy VODD by mali obsahovať viac samostatných častí s rôznym cieľovým zameraním ako napr. štandardy RaVVP, materiálno-technické, priestorové a prevádzkové štandardy a pod.

3.1.2.2 Úprava procesu a obsahu penitenciárneho zaobchádzania vo výstupných oddieloch

Inštitúcia väzenstva v spoločnosti pretrváva po stáročia. So zmenami spoločensko-ekonomických podmienok sa však menia názory na to, voči komu spoločnosť TOS používa, s akým cieľom a čo je jeho obsahom. Dianie v spoločnosti má priamy i nepriamy dopad na väzenstvo, ale platí to i naopak, o čom nájdeme dôkazy v histórii i v súčasnosti. Odkedy ľudstvo vo svojej histórii začalo využívať TOS, neustále sa musí zaoberať i následkami, ktoré pre spoločnosť z ukladania tohto trestu vyplývajú.

Vývin ľudskej spoločnosti priniesol poznanie, že samotný trest, nech je akokoľvek prísny a krutý, ak je chápaný len ako akt odplaty a pomsty, je z hľadiska dosiahnutia cieľa, ktorým je ochrana spoločnosti, veľmi málo účinný. Hlavnou úlohou väzenstva je chrániť spoločnosť pred tými jej členmi, ktorí porušujú zákonné ustanovenia, ohrozujú práva ostatných členov a narúšajú stabilitu spoločnosti. Je ťažké presne určiť, kedy sa objavila idea, že TOS môže byť aj prostriedkom nápravy. Forma a obsah trestov sa líšili a ich vývin až po súčasnosť je poznamenaný mnohými protirečeniami. Z historického pohľadu sa TOS javí ako výsledok humanizačných ideí, ktoré nastolili myšlienku nápravy zločincov a chápanie nápravy ako nástroja predchádzania zločinnosti. Od tejto základnej myšlienky, využívať ho i ako prostriedok nápravy, sa odvíja i súčasná filozofia penitenciárneho zaobchádzania s odsúdenými osobami.

Väzenstvo je inštitúcia, ktorá veľmi citlivo odráža stav spoločnosti v materiálnej a duchovnej oblasti. Penitenciárne zaobchádzanie s odsúdenými osobami a materiálne podmienky väzenského systému reprezentujú ekonomický a kultúrny vývoj celej spoločnosti a tiež vzťah štátu k jednotlivcovi, k jeho slobodám, ľudským a občianskym právam. Inštitúcia väzenstva a s ním súvisiace činnosti sú neoddeliteľnou súčasťou nekončiacej sa socializácie jednotlivca v spoločnosti. Väzenstvo ako také prechádza neustálymi zmenami v snahe vylepšiť nepriaznivú súčasť života odsúdených osôb takým spôsobom, aby boli odstránené pretrvávajúce predsudky spoločnosti a aby nedochádzalo k devastácii osobnosti odsúdených osôb a tým k nemožnosti ich reintegrácie do spoločnosti.

Jedným z nástrojov, ktorý pomáha a pripravuje odsúdené osoby na opätovné začlenenie sa do spoločnosti po VTOS je nepochybne penitenciárne zaobchádzanie, ktoré sa v podmienkach slovenského väzenstva realizuje v súlade so ZoVTOS, vyhláškou MS SR č. 368/2008, rozkazom o zaobchádzaní a ostatnými internými predpismi, ktoré upravujú postup pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami.

Väzenské zariadenie je špecifickým prostredím, v ktorom odsúdená osoba strávi určené obdobie (dĺžka TOS). VTOS by nemal byť vnímaný iba ako izolácia páchateľa a ochrana spoločnosti, ale mal by byť obdobím, v ktorom budú odsúdeným osobám poskytnuté v rámci penitenciárneho zaobchádzania komplexné informačno-poradenské služby a resocializačné a výchovné vzdelávacie programy zamerané na zmenu ich postojov a správania tak, aby boli po ukončení VTOS začlenení do spoločnosti a boli spoločensky akceptovateľné.

Penitenciárne zaobchádzanie vo VTOS znamená sústavnú prípravu odsúdenej osoby na život po prepustení na slobodu, ktorá začína ihneď po nástupe do VTOS a najintenzívnejšou sa javí v období pred následným prepustením z VTOS. Inak povedané, spoločnosť spolu s jej inštitúciami preberá na seba povinnosť pôsobiť na odsúdenú osobu tak, aby sa v budúcnosti vyvarovala konfliktu so zákonmi. K zabezpečeniu tejto úlohy spoločnosti slúži inštitúcia väzenstva a prostriedkom na splnenie tejto úlohy vo väzenstve je práve penitenciárne zaobchádzanie s odsúdenými osobami. V širšom spoločenskom ponímaní môžeme penitenciárne zaobchádzanie považovať za obsah TOS, to znamená všetky aktivity inštitúcie a jej personálu týkajúce sa odsúdených osôb, ako i spôsobu kontaktu s odsúdenými osobami.

Slovné spojenie penitenciárne zaobchádzanie má svoju históriu. Časť slovného spojenia „penitenciárny“ sa začala používať už koncom l8. storočia a je odvodená od latinského „paenitentia“, čo v preklade znamená ľútosť, žiaľ, pokánie. Pojem zaobchádzanie je odvodený z anglického „treatment“, čo znamená činnosť, správanie, konanie vo vzťahu k niečomu (Kolektív, Nitra, l995, s. 20). Autori uvedenej práce definujú pojem penitenciárne zaobchádzanie ako „proces pozostávajúci zo súboru zámerných, cieľavedomých a zákonmi vymedzených činnosti s väznenými osobami smerujúci k naplneniu účelu cieľa uväznenia, t. j. výkonu väzby, výkonu trestu“ a rozlišujú 3 typy penitenciárneho zaobchádzania. (Kolektív, Nitra, l995, s. 20 a 23) a to:

1. typ – základné zaobchádzanie, ktoré sa dotýka všetkých odsúdených osôb a z hľadiska väzenského personálu, ho vykonáva každý. Ide hlavne o kolektívne pôsobenie prostredníctvom režimu, komunitného systému a ďalších aktivít súvisiacich s organizáciou života v ústave.

2. typ – zaobchádzanie realizované prostredníctvom skupinových a individuálnych foriem poradenského, psychoterapeutického a sociálno-výcvikového typu s kategóriou odsúdených osôb, u ktorých je to z hľadiska ich resocializačných potrieb opodstatnené.

3. typ – zaobchádzanie na základe záujmu odsúdených osôb (záujmová činnosť, kultúrno-osvetová činnosť, vzdelávanie a pod.). Toto zaobchádzanie sa týka odsúdených osôb, ktoré majú záujem o tieto formy zaobchádzania.

Môžeme teda konštatovať, že základným cieľom penitenciárneho zaobchádzania je pripraviť odsúdeného na reintegráciu do spoločnosti, pripraviť ho na budúci život na slobode bez toho, aby dochádzal do konfliktu s právnymi normami. K splneniu tohto cieľa je potrebné, aby sa zvážili všetky reálne možnosti pozitívneho ovplyvňovania prostriedkami penitenciárneho zaobchádzania na základe poznania individuálnych osobitostí odsúdených. Pre uplatňovanie prostriedkov zaobchádzania je nutné vytvoriť humánne prostredie, v ktorom sú garantované práva a oprávnené záujmy odsúdených osôb, ktoré im boli zákonom priznané, alebo ktoré neboli z dôvodu ich izolácie dotknuté. Za prostriedky penitenciárneho zaobchádzania v zmysle § 16 ZoVTOS sa považujú formy a metódy pedagogického a psychologického pôsobenia, metódy sociálnej práce, ústavný poriadok, disciplinárna právomoc, zaraďovanie do práce, vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť. Tieto sa v penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými osobami využívajú na splnenie cieľov programu zaobchádzania, ktorý zohráva kľúčovú úlohu v rámci celého systému penitenciárneho zaobchádzania.

V histórii slovenského väzenstva znamená zriadenie výstupných oddielov prvok prehĺbenia diferencovaného VTOS a resocializácie odsúdených osôb. S poukázaním na skutočnosť, že ustanovenie § 85 ods. 1 ZoVTOS sa v praxi neuplatňovalo a zatiaľ sa neuplatňuje z dôvodu, že výstupné oddiely v rámci národného projektu „Šanca na návrat“ doposiaľ nie sú fyzicky zriadené v partnerských ústavoch, bolo do rozkazu o zaobchádzaní zapracované ustanovenie § 21 ods. 2 v nasledovnom znení a to: „Pri určení umiestnenia odsúdeného do skupiny výstupného oddielu sociálny pracovník v aplikácii VVVT zaeviduje odsúdenému diferenciačnú skupinu v položke „Osobná karta 1“ – „Diferenciačná skupina“ označenie „VO – Výstupný oddiel“. V aplikačnej praxi to znamená, že odsúdenej osobe, ktorá spĺňa kritéria umiestnenia do skupiny výstupného oddielu v zmysle platnej legislatívy týkajúcej sa vnútornej diferenciácie bola stanovená diferenciačná skupina „VO“ a zaobchádzanie s odsúdenou osobou je zamerané na prípravu na plynulý prechod do občianskeho života a samostatný spôsob života po VTOS a realizuje sa individuálnou formou zaobchádzania, nie však fyzickým umiestnením odsúdenej osoby do výstupného oddielu. Odsúdená osoba s diferenciačnou skupinou „VO“ zostáva aj naďalej umiestnená v pôvodnom oddiele - kolektíve odsúdených.

Výstupný oddiel je samostatným oddielom, ktorý sa zriaďuje v zmysle § 85 ZoVTOS, § 93 vyhlášky a § 21 rozkazu o zaobchádzaní. Z hľadiska vonkajšej diferenciácie ide o uzavretý typ ústavu so všetkými stupňami stráženia v rámci profilácie partnerských ústavov projektu. Výstupný oddiel je stavebne prispôsobený potrebám zaobchádzania s odsúdenými osobami. Dôraz sa kladie na maximálnu možnú elimináciu ústavného prostredia (prizonizácia, inštitucionalizácia, ideologizácia) a jeho prvkov s potenciálnymi dôsledkami po prepustení (napr. senzorická deprivácia a pod.). Kapacita výstupných oddielov v partnerských ústavoch je minimálne 12 odsúdených osôb a maximálne 42 odsúdených osôb.[136] Minimálna ubytovacia

[136] Kapacita výstupného oddielu bola určená podľa kapacitných možností partnerských ústavov projektu.

plocha v cele alebo izbe pre odsúdenú osobu je 4 m^2 [137]. Každá cela/izba bude vybavená lôžkom, stoličkami, stolom, uzamykateľnou skrinkou, poličkou, nočným stolíkom.

Vo výstupnom oddiele má byť zriadená/ý:

- viacúčelová miestnosť, ktorá je vybavená stolmi, stoličkami, interaktívnou tabuľou, karimatkami, CD prehrávačom, televíznym prijímačom. Realizujú sa v nej informačno-poradenské služby, resocializačné výchovné a vzdelávacie programy, informačno-poradenské služby pre osobitné skupiny.
- viacúčelová miestnosť na záujmovú činnosť a športové aktivity je vybavená stolnotenisovým stolom, ribstolom, hrazdou.
- miestnosť pre samoobslužné činnosti, ktorá je vybavená kuchynskou linkou, sporákom, chladničkou, automatickou práčkou a sušičkou, žehliacou doskou, žehličkou, varnou kanvicou, sušiakom na bielizeň, stolmi, stoličkami, kuchynským riadom.
- pracovňa psychológa, sociálneho pracovníka, sociálneho kurátora-metodika, ktorá je súčasťou výstupného oddielu a je vybavená kancelárskym nábytkom, počítačovou technikou, IP telefónom, multifunkčným zariadením, kreslami, konferenčným stolíkom,
- samostatná návštevná miestnosť - pre zabezpečenie kontaktov s rodinnými príslušníkmi a blízkymi osobami/altern. vyhradený a upravený priestor aktuálne využívanej návštevnej miestnosti, ktorá je vybavená stolmi, stoličkami, detským kútikom s kobercom (malý stôl+2 stoličky, detská tabuľa + kriedy, pastelky, papiere), sedačkou, konferenčným stolíkom, prebaľovacím pultom, skrinkou/policou na ukladanie hračiek, paravánom, vešiakom,
- samostatný vychádzkový dvorec/vyhradený a upravený priestor v spoločnom vychádzkovom dvorci, ktorý je vybavený lavičkami, pomôckami na cvičenie, prístreškom.

Pôsobnosť výstupného oddielu je celoústavná. Výstupný oddiel tvorí skupina odsúdených osôb, v ktorej sa najmenej tri mesiace pred prepustením z VTOS uplatňujú osobitné prostriedky zaobchádzania, ktorých cieľom je pripraviť odsúdenú osobu na podmienky po prepustení z VTOS. Účelom zriadenia výstupného oddielu je v podmienkach VTOS vytvoriť jednotný postup penitenciárneho zaobchádzania v rámci uplatňovania informačno-poradenských služieb, resocializačných a výchovných vzdelávacích programov, informačno-poradenských služieb pre osobitné skupiny a individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia. V zaobchádzaní sa kladie dôraz najmä na poradenstvo, nácvik sociálnych zručností, pracovné uplatnenie a zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím. Aktivity, na ktorých sa odsúdená osoba zúčastňuje, sú zameriavané najmä na poskytovanie potrebných praktických informácií o spoločenskom živote, napr. v sociálnej a právnej oblasti, o možnostiach ďalšieho vzdelávania, o možnostiach zamestnať sa, ale aj základoch finančnej gramotnosti. Odsúdenej osobe sa umožní získať potrebné informácie a praktické zručnosti uľahčujúce návrat do občianskeho života po prepustení z VTOS. Ústav pritom spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami. Odsúdenej osobe sa môže povoliť opustenie ústavu s cieľom zabezpečiť plynulý prechod do občianskeho

[137] Absolútny dispozičný priestor 1 odsúdenej osoby umiestnenej vo výstupnom oddiele - podlahová plocha všetkých priestorov (mimo ubytovacej jednotky, všetky priestory, do ktorých má osoba prístup) je vo výstupných oddieloch min. 20,00 m^2.

života v trvaní do päť dní, ak ide o odsúdenú osobu v maximálnom stupni stráženia, tak iba so sprievodom príslušníka ZVJS.

Procedurálne a obsahovo je penitenciárne zaobchádzanie aktuálne zabezpečované nasledovným spôsobom. Na realizácii zaobchádzania s odsúdenými osobami sa vo výstupnom oddiele podieľa odborný tím v zložení psychológ, sociálny pracovník, sociálny kurátor-metodik. Na zaobchádzaní aktívne participuje aj pedagóg, referent režimu a podľa potreby ďalší príslušníci a zamestnanci ZVJS. Personál podieľajúci sa na zaobchádzaní s odsúdeným vo výstupnom oddiele musí spĺňať nasledujúce kvalifikačné predpoklady na zabezpečenie činnosti výstupného oddielu a to:

- psychológ – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa v odbore jednoodborová psychológia,
- sociálny pracovník – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa v odbore sociálna práca,[138]
- sociálny kurátor-metodik – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa, vyžaduje splnenie podmienky odbornej spôsobilosti na výkon sociálnej práce sociálnym pracovníkom podľa osobitného predpisu[139] alebo získanie vysokoškolského vzdelania v študijnom odbore andragogika alebo uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou,
- pedagóg – v nevyhnutnom rozsahu ustanoveným zákonom.

Zaobchádzanie s odsúdenými osobami umiestnenými do výstupného oddielu sa realizuje takým spôsobom, aby nebol narušený účel VTOS.

<u>Umiestňovanie odsúdených osôb do výstupného oddielu:</u>

- realizácia výberu odsúdených osôb na umiestnenie do výstupného oddielu v zmysle „Základného rámca triediaceho mechanizmu na účely umiestňovania odsúdených osôb do výstupných oddielov“ (ďalej len „ZR TM“),
- kľúčový je výber odsúdených osôb práve na základe praktických skúseností a poznania odborného personálu príslušného ústavu (psychológ, pedagóg, sociálny pracovník a i.) s rešpektovaním filozofie, vízie a podmienok uvedených ZR TM (napr. výstupný oddiel nie je nadštandard, nemajú sa tam umiestňovať odsúdení za „odmenu“ a pod.).,
- u odsúdenej osoby, ktorá nespĺňa kritéria ZR TM sa odporúča realizovať odborné činnosti (napr. diagnostiku, poradenstvo a i.) zamerané na získanie potrebných informácií a praktických zručností uľahčujúcich návrat do života po prepustení z VTOS <u>individuálne v oddiele, v ktorom je príslušná odsúdená osoba umiestnená</u> (napr. v oddiele s bezpečnostným režimom, v oddiele špecializovaného zaobchádzania, v oddiele odsúdených so zdravotným postihnutím),
- u odsúdenej osoby, ktorá spĺňa kritéria ZR TM, avšak táto nebola umiestňovacou komisiou umiestnená do VODD realizovať odborné aktivity (napr. diagnostiku, poradenstvo a i.) zamerané na získanie potrebných informácií a praktických zručností uľahčujúcich návrat do života po prepustení z VTOS <u>individuálne v oddiele, v ktorom je príslušná odsúdená osoba umiestnená.</u>

[138] V súlade s Prílohou č. 4 k RGR č. 33/2016 ktorým sa určujú podrobné systemizačné kritéria a zamerania odborov kvalifikačného predpokladu vzdelania v Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších noviel

[139] Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, (ustanovenie § 45 ods. 1, písm. a)

Vykoná: sociálny pracovník, psychológ

Informačno-poradenské služby

Pri zaobchádzaní s odsúdeným vo výstupnom oddiele sa okrem resocializačných a výchovných vzdelávacích programov aplikujú informačno-poradenské služby, ktorých cieľom je realizácia odborných činností:

- ktoré budú eliminovať rizikové a posilňovať protektívne faktory recidívy trestnej činnosti (napr. zamestnanie, bývanie, rodinné vzťahy, zvládanie záťažových situácii a i.) a zároveň odsúdenému pomôžu predvídať vznik problémov pri jeho návrate do občianskeho života (napr. modelové situácie týkajúce sa rôznych tém/problémov, ktoré odsúdená osoba rieši po prepustení) a sú v súlade s princípom restoratívnej justície (obnova trestným činom narušeného sociálneho prostredia),
- budú zamerané najmä na získanie potrebných praktických informácií a dokumentov, týkajúcich sa rôznych administratívnych postupov v súlade s aktuálne platnou legislatívou (napr. riešenie resocializačného príspevku, vybavenie dokladov a i.).

Pri realizácii jednotlivých aktivít zaobchádzania s odsúdeným sa odporúča využívať najmä individuálne a skupinové formy zaobchádzania zamerané na korekciu nereálnych očakávaní odsúdeného po prepustení na slobodu, podporu procesu zmeny, motiváciu k vedeniu života bez trestnej činnosti, prijatie zodpovednosti a dôsledkov za svoje konanie a pod.

Kľúčové tematické oblasti:

1. PRVÉ KROKY PO PREPUSTENÍ NA SLOBODE (popis priebehu a zdôvodnenia konkrétnych činností, nastavenie cieľov, korekcia nereálnych očakávaní a i.),
2. RIZIKOVÉ A PROTEKTÍVNE FAKTORY RECIDÍVY TRESTNEJ ČINNOSTI:
   a) zamestnanie,
   b) bývanie,
   c) vzťahy (rodina a iné kľúčové osoby),
   d) látkové a nelátkové závislosti,
   e) finančná gramotnosť,
   f) rizikové/kriminálne prostredie,
3. TRAJEKTÓRIE KRIMINÁLNEJ KARIÉRY (a i. v závislosti od potrieb príslušného odsúdeného.

Príklady vybraných činností a metód okrem resocializačných a výchovných vzdelávacích programov

Činnosti (príklady):

Aktualizácia programu zaobchádzania s cieľom prípravy na prepustenie:

- vychádza z komplexného hodnotenia predchádzajúceho programu zaobchádzania a to z aktívnej spolupráce a participácie odsúdenej osoby (definovanie cieľov, predpokladaných problémov po prepustení a i.).

  Vykoná: pedagóg v spolupráci so sociálnym pracovníkom, psychológom

Tvorba Individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia:

- presný postup a časový harmonogram plnenia cieľov a opatrení sociálneho začleňovania, zvýšenú pozornosť je nevyhnutné venovať rizikovým skupinám (odsúdené osoby s nižšou mierou zamestnateľnosti, vysokým rizikom recidívy trestnej činnosti a pod.).

Pedagóg oddielu po umiestnení odsúdeného do výstupného oddielu v prípade, že si to situácia vyžaduje, spracuje aktualizáciu programu zaobchádzania. Sociálny pracovník, psychológ a sociálny kurátor-metodik (ďalej len „odborný personál") spracujú odsúdenému po umiestnení do výstupného oddielu Individuálny akčný plán sociálneho začlenenia. Na základe získaných údajov sa odsúdenému určí miera rizika a potrieb odsúdenej osoby.

Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor.

Využívanie extramurálnych aktivít:

- účelom je, aby sa odsúdená osoba individuálne alebo v sprievode sociálneho pracovníka a psychológa výstupného oddielu dostala do kontaktu s vonkajším prostredím a situáciami mimo väzenského zariadenia,
- uplatnenie inštitútu opustenia ústavu počas pobytu vo výstupnom oddiele (§ 85 ods. 3 zákona o VTOS – aj za využitia elektronických náramkov), realizácia individuálnych a spoločných extramurálnych aktivít na základe individuálneho posúdenia možných rizík u odsúdenej osoby v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi za účelom praktického nácviku sociálnych zručností mimo priestorov väzenského zariadenia, vybavenia si osobných záležitostí na úradoch, realizácie nákupu, zvládnutia dopravnej situácie, návštevy kultúrneho podujatia, posilnenia rodinných väzieb a pod. (asistované - návšteva kultúrnych, osvetových a športových aktivít mimo ústavu v sprievode príslušníka, asistované za účelom zabezpečenia plynulého prechodu do občianskeho života – napr. poradenská činnosť priamo v praxi – vybavenie osobných dokladov, návšteva úradov a pod. a návšteva blízkych osôb mimo ústavu).

Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor.

Individuálne formy zaobchádzania vo VODD

Metódy (príklady):

Individuálny pohovor:

- rôzne témy podľa potreby odsúdeného.

Sociálne poradenstvo (príklady zamerania):

- vstupný pohovor po umiestnení odsúdenej osoby do výstupného oddielu - diagnostikovanie sociálnej situácie odsúdeného,
- diagnostika odsúdenej osoby zameraná na vhodnosť zaradenia do resocializačných a výchovných vzdelávacích programov,
- identifikácia odsúdených osôb v spolupráci s psychológom a sociálnym kurátorom s vyšším rizikom sociálneho vylúčenia po prepustení na slobodu a absenciou uplatnenia sa na trhu práce,
- riešenie rodinných a osobných problémov,

- podľa potreby účasť na návštevách odsúdených osôb, pri ktorých formou osobného rozhovoru s rodinnými príslušníkmi získava, upresňuje a dopĺňa poznatky o odsúdených osobách a tieto využíva pri ďalších odborných činnostiach,
- monitoring problematických, kritických a rizikových oblastí života (najmä sociálne bariéry po prepustení a i.),
- spracovávanie hodnotenia rizika sociálneho zlyhania, CR-CRA odsúdenej osobe vo výstupnom oddiele,
- sociálna pomoc (kontakty na sociálnych kurátorov príslušných úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, nárok na sociálne dávky, resocializačný príspevok, dôchodkové dávky),
- riešenie sociálnych problémov súvisiacich s ubytovaním (pomoc pri zabezpečení náhradného bývania) a zamestnaním po VTOS (situácia na trhu práce, kontakty na zamestnávateľov),
- poskytnutie odsúdenej osobe diferencovaným spôsobom (podľa ich zatriedenia) informácie o trhu práce a aktuálnom stave na trhu práce (napr. ako a kde si hľadať zamestnanie, ako využívať informačný kiosk, ako si napísať životopis, žiadosť o prijatie do zamestnania, aké sú podmienky a postup pri prevádzkovaní samostatnej zárobkovej činnosti a pod.), o možnostiach prístupu k sociálnym službám po prepustení (napr. možností ubytovania a pod.),
- oboznámenie s platnými právnymi predpismi z oblasti poskytovania sociálnych služieb, sociálneho zabezpečenia, sociálneho poistenia, zamestnávania a dôchodkového zabezpečenia,
- vybavovanie platných osobných dokladov, (občiansky preukaz, rodný list, preukaz poistenca),
- nácvik praktických zručností – písanie životopisu, vzor žiadostí, nácvik sociálnych situácií (adaptácia na zmenu prostredia a sociálneho statusu, role), komunikácia pri zabezpečovaní úradných záležitostí, písanie motivačného listu,
- spolupráca s probačnými a mediačnými úradníkmi, charitatívnymi organizáciami, s krajskými, mestskými a obecnými úradmi, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny; príslušnými poisťovňami, štátnymi i neštátnymi sociálno-výchovnými zariadeniami a organizáciami, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami a nadáciami,
- poradenstvo zamerané na oblasť finančnej gramotnosti,
- aktivity zamerané na elimináciu „kultúrneho šoku“ po prepustení odsúdenej osoby na slobodu,
- terénna sociálna práca vo väzenskom zariadení – učenie odsúdených osôb základným samoobslužným zručnostiam – zabezpečenie praktického nácviku základných samoobslužných zručností a sebarealizácií v oblasti prípravy stravy, hygieny a čistenia bielizne, odevov a iných výrobkov (napr. schopnosť uvariť si jednoduché jedlo, schopnosť oprať si a ožehliť si osobné veci), informačných technológií a zmysluplnému tráveniu voľného času (napr. schopnosť pracovať s počítačom; riešiť činnosti, ktoré boli počas VTOS odsúdenému zabezpečené „automaticky“ a pod.), realizácia drobných údržbárskych prác, maľovanie a estetická výzdoba výstupného oddielu. Súčasťou aktivity je i oboznámenie odsúdených osôb so základmi etiky a spoločenského správania – realizácia až po zriadení miestností vo výstupnom oddiele určených na samoobslužné miestnosti.

Vykoná: sociálny pracovník

Informačná kampaň:

- realizovať v pravidelných časových intervaloch v nástupnom oddiele informačnú kampaň formou prednášok a besied pre odsúdené osoby zameranú na činnosť výstupného oddielu (účel, pravidlá, legislatíva a pod.) a túto zapracovať do „Týždenného plánu organizovanej činnosti nástupného oddielu“.

  Vykoná: sociálny pracovník, psychológ

Psychologické poradenstvo (príklady tém):

- aktivita zameraná na zvládanie prvých okamihov a dní po prepustení na slobodu,
- aktivita zameraná na stresové a záťažové situácie v súvislosti s prepustením z VTOS,
- diagnostika odsúdenej osoby zameraná na vhodnosť zaradenia do resocializačných a výchovných vzdelávacích programov,
- diagnostika a prevencia možných krízových scenárov,
- aktivita zameraná na nácvik komunikačných zručností,
- spracovanie poznatkov a otvorených vecí, ktoré vyplynú zo skupinových foriem práce,
- poskytovanie krízových intervencií v prípade potreby odsúdenej osobe,
- práca s rodinou, s blízkymi osobami odsúdených osôb umiestnených vo výstupnom oddiele - príprava odsúdených osôb a blízkych osôb na návrat z VTOS - eliminácia nereálnych očakávaní a akceptácia nových sociálnych rolí a pod.,
- v prípade potreby účasť na návštevách odsúdených, pri ktorých formou osobného rozhovoru s blízkymi osobami získava, upresňuje a dopĺňa poznatky o odsúdených osobách,
- aktivita zameraná na posilňovanie kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidíve,
- aktivita zameraná na identifikáciu odsúdených osôb v spolupráci so sociálnym pracovníkom a sociálnym kurátorom s vyšším rizikom sociálneho vylúčenia po prepustení a absenciou uplatnenia na trhu práce,
- spolupráca na vypracovaní hodnotenia rizika sociálneho zlyhania, CR-CRA v prípade odsúdených osôb umiestnených vo výstupnom oddiele.

  Vykoná: psychológ

Skupinové formy zaobchádzania vo výstupnom oddiele

Sociálno-výcvikové skupiny (sociálno-psychologický výcvik, sociálno-komunikačný tréning, diskusné skupiny, skupinové poradenstvo) zamerané na:

- nácvik sociálnych zručností,
- zvládnutie záťažových situácií,
- informačno-poradenské služby (sociálne, psychologické, právne, finančné),
- možnosti pracovného uplatnenia,
- podporu rodinných väzieb,
- sebapoznanie, sebaprezentáciu, motiváciu,
- primárnu prevenciu látkových a nelátkových závislostí.

  Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor.

Spolupráca s organizáciami – prednášky a besedy na vybrané témy
Oddelenie SPODaSK ÚPSVR:

- resocializačný príspevok,
- dávka v hmotnej núdzi,
- ubytovanie po skončení VTOS,
- vybavovanie občianskeho preukazu,
- kontaktné organizácie a úrady,
- výška príspevkov.

Vykoná: sociálny pracovník, sociálny kurátor.

Probační a mediační úradníci OS a KS:

- prevencia kriminality,
- podmienečné prepustenie z VTOS,
- probačný dohľad po VTOS,
- ochranný dohľad po VTOS,
- trest domáceho väzenia,
- elektronický systém monitorovania odsúdených a obvinených.

Vykoná: sociálny pracovník, sociálny kurátor.

Oddelenie zamestnanosti ÚPSVR:

- trh práce a aktívna politika trhu práce,
- nezamestnanosť a jej dôsledky,
- možnosti zamestnania po prepustení na slobodu,
- spolupráca s ÚPSVR,
- povinnosti evidovaného nezamestnaného,
- práva evidovaného nezamestnaného.

Vykoná: sociálny pracovník, sociálny kurátor.

Organizačná komunita vo VODD:

- spoločné stretnutie odsúdených s pracovníkmi VODD, aktivizácia odsúdených pri riešení problémov každodenného života - aktívna účasť odsúdených, pričom sa kladie dôraz na skupinové formy pôsobenia., najmä na obojstrannú otvorenú komunikáciu a vytvorenie profesionálne produktívneho vzťahu odborných pracovníkov a odsúdených.

Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor (po zriadení výstupného oddielu aj príslušný pedagóg).

Prípadové konferencie, stretnutie profesionálov k prípadom - realizácia „okrúhlych stolov“

- realizácia funkčných okrúhlych stolov - pravidelné pracovné stretnutia zástupcov ZVJS a profesionálnych pracovníkov spolupracujúcich organizácií ako kľúčových aktérov s cieľom prepojenia intervencií v penitenciárnej a postpenitenciárnej oblasti,
- výmena a zdieľanie informácii medzi profesionálmi pracujúcimi s trestanými osobami.

Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor.

Rodinné konferencie

- realizácia rodinnej konferencie na pôde ústavu, resp. za využitia elektronického systému videokonferencií v spolupráci s Oddelením SPODaSK ÚPSVaR za účelom prepojenia penitenciárnej postpenitenciárnej starostlivosti s cieľom riešenia problémovej situácie/vzťahov v rodine odsúdenej osoby.
  Vykoná: sociálny pracovník, psychológ, sociálny kurátor.

Vedenie dokumentácie

Záznamy o činnosti výstupného oddielu v module informačného systému agendy obvinených a odsúdených - aplikácie VVVT sa vedú nasledovne:

Sociálny pracovník (viď RGR č. 66/2015 o sociálnej práci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody v znení RGR č. 22/2016):

- poznatky o aktivite, významných prejavoch a zmenách správania odsúdeného vo vzťahu k jeho sociálnej situácii, o úkonoch sociálnej intervencie zaznamenáva sociálny pracovník v aplikácii VVVT v časti „Sociálna situácia" v položke „Sociálna situácia počas VTOS"; v tejto časti sa evidujú aj návštevy zástupcov štátnych a neštátnych orgánov a organizácií v ústave, za účelom vykonávania aktivít sociálnej práce s odsúdenými osobami,
- eviduje účasť odsúdených osôb na skupinovej forme sociálnej práce v aplikácií VVVT v časti „Voľnočasové aktivity", v položkách „Skupinové aktivity" alebo „Skupinové formy práce".

Psychológ (viď RGR č. 50/2015 o psychologickej činnosti v Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení RGR č. 21/2016):

- eviduje individuálne vykonávané psychologické služby v aplikácii VVVT v časti „Ďalšie záznamy" – v položke „Psychologické vyšetrenia a služby",
- účasť odsúdeného v skupinovej forme psychologickej činnosti eviduje v aplikácii VVVT v časti „Voľnočasové aktivity" – v položke „Skupinové formy práce" – „Zoznam členov", resp. „Záznam o práci a evidencia účasti". Dôležité poznatky o prejavoch a zmenách správania odsúdeného počas činnosti skupiny sa zaznamenávajú aj v aplikácii VVVT v časti „Ďalšie záznamy" vo výberovej položke „Iné záznamy" – aktivita: „Záznam referenta režimu alebo iného príslušníka".

V aplikácii VVVT v časti „Voľnočasové aktivity" - „Skupinové formy práce" zaznamenať v názve sociálno-výcvikovej skupiny označenie „NP ŠNN". Dokumentácia v aplikácii VVVT v časti „Voľnočasové aktivity" – „Skupinové formy práce" obsahuje: zoznam členov, záznam o práci, tematický plán (vytýčené ciele, náplň činnosti, metódy, techniky a evidenciu účasti, záverečné vyhodnotenie činnosti skupiny. V prípade, že sa odsúdená osoba z výstupného oddielu zúčastní celoústavnej aktivity, ktorá vzhľadom na jej charakter spĺňa programové zameranie výstupného oddielu, táto aktivita sa zaznamená v aplikácií VVVT v časti „Voľnočasové aktivity" - v položke „Skupinové aktivity".

Individuálny akčný plán sociálneho zabezpečenia sa po vyplnení vloží na spoločné úložisko v adresári „ŠANCA NA NÁVRAT" → „IAPSZ – partnerské ústavy" do priečinku príslušného ústavu podľa aktuálneho stavu odsúdeného vo výstupnom oddiele → „rozpracované resp. ukončené". Individuálny akčný plán sociálneho zabezpečenia je možné vkladať formou skráteného prístupu \\fsgr2015\ZVJS\VVVT\ŠANCA NA NÁVRAT.

„Súhlas dotknutej osoby so spracovaním osobných údajov“ (Príloha č. 7) sa po podpise odsúdeným založí do osobného spisu odsúdeného vedeného na úseku/ oddelení administratívy organizačno-právneho oddelenia ústavu. Záznam o „Súhlase dotknutej osoby so spracovaním osobných údajov“ sa zaeviduje v aplikácii VVVT v časti „Ďalšie záznamy“ → „Poučenia“ → „Iné poučenia“.

Pre úplnosť údajov dodávame, že pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami sa uplatňujú resocializačné a výchovné vzdelávacie programy, ktoré vedú k získavaniu, obnove alebo posilneniu kľúčových kompetencií potrebných k sociálnemu začleneniu a predchádzaniu recidíve a môže ho uplatňovať iba príslušník ZVJS, zamestnanec ZVJS a iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou. Na základe potrieb a miery rizika sa odsúdený zaradí do resocializačného výchovného a vzdelávacieho programu:

Zaobchádzanie s odsúdeným umiestneným do výstupného oddielu sa realizuje takým spôsobom, aby nebol narušený účel VTOS.

Ústavný poriadok

V oblasti režimového ovplyvňovania sa odsúdeným umiestneným vo výstupnom oddiele spracuje časový rozvrh dňa s ohľadom na realizáciu skupinových foriem práce. Súčasťou časového rozvrhu dňa je Týždenný plán organizovanej činnosti pre odsúdených.

Vzdelávanie a kultúrno-osvetová činnosť

V oblasti vzdelávania a kultúrno-osvetovej činnosti sa odsúdeným umožňuje zúčastňovať sa vzdelávacích celoústavných krúžkov, na podujatiach kultúrno-osvetového, náboženského, športového charakteru s prihliadnutím na psychický stav odsúdeného. Za výber odsúdených do celoústavných aktivít zodpovedá pedagóg. V súlade s časovým rozvrhom dňa sa odsúdeným povoľuje sledovanie televíznych programov. Taktiež majú prístup do ústavnej knižnice, kde si na základe objednávky vybraných titulov pravidelne obmieňajú knihy.

Zaraďovanie do práce

Odsúdený umiestnený do výstupného oddielu je spravidla pracovne zaradený. Odsúdený pracovne nezaradený sa podieľa na činnostiach pre všeobecný rozvoj osobnosti odsúdeného.

Iné metódy a postupy zaobchádzania

Zaobchádzanie sa realizuje v zmysle stanovených resocializačných cieľov vyplývajúcich z individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia, rizík a potrieb odsúdeného a uplatňujú sa najmä: poradenské a terapeutické metódy a skupinové a individuálne formy práce.

3.1.2.3 Popis existujúcich postupov a nástrojov z pohľadu individuálneho prístupu ku klientovi v penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti

Z pohľadu koncepcie (zámeru), požiadaviek a vyplývajúcich potrieb samotných odsúdených pre účelný a účinný systém ich sociálneho začlenenia je rovnako dôležité venovať pozornosť nielen efektívnosti penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti ako samostatných procesov, ale aj ich vzájomnej (možnej) previazanosti. Táto je však z kvalitatívneho hľadiska podmienená práve dostatočnou analýzou oboch typov starostlivosti a všetkých foriem intervencií,

v prípade plánovacích činností prostredníctvom posúdenia existujúcich administratívnych a dokumentačných postupov, ktoré sú v praxi využívané.

Materiál je preto venovaný všetkým v súčasnosti zdokumentovateľným administrovaným postupom s ohľadom na predpokladaný vývoj smerovania individuálneho akčného plánovania sociálneho začleňovania klienta. V jednotlivých subkapitolách sú činnosti popísané podľa typu administrovaných výstupov a kľúčovej organizácie, v ktorej sa realizuje.

3.1.2.3.1 Penitenciárna starostlivosť

Pri resocializácii páchateľov trestnej činnosti sa kladie veľký dôraz na penitenciárne zaobchádzanie s odsúdenými počas celého VTOS zamerané na ich resocializáciu a osobnostný rozvoj v oblasti výchovno-vzdelávacích činností. Tá znamená súhrn aktivít zameraných na dosiahnutie účelu VTOS, ktorým je okrem vyššie uvedených zámerov aj predchádzanie recidívy trestnej činnosti. Na to, aby bolo možné tento cieľ dosiahnuť, je nutné počas VTOS, vykonať množstvo opatrení a intervencií, ktoré v rámci penitenciárnej starostlivosti zabezpečuje odborný tím, zložený z pedagóga, sociálneho pracovníka, psychológa, referenta režimu a ostatného väzenského personálu ako lekára, väzenského kaplána, väzenského pastora, sociálneho pracovníka[140]. Z nich sa najmä pedagóg, psychológ a sociálny pracovník spolupodieľajú nielen na starostlivosti, ale aj na osobnostnom rozvoji odsúdených klientov. Ich činnosť z hľadiska účelnosti nie je možné vnímať, či realizovať autonómne a intuitívne, aj keď ich postup a význam upravujú konkrétne nástroje, ktorými v súčasnosti sú:

- program zaobchádzania,
- psychodiagnostika,
- sociálna diagnostika a plán sociálnej pomoci.

Okrem vyššie uvedených nástrojov sa v súčasnosti využíva na národnej úrovni z pohľadu skúmanej problematiky významný nástroj pre hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti, primárne využívaný pre proces podmienečného prepustenia z VTOS. Ide o Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania.

V pilotnej fáze je v súčasnosti aj nový, významne modifikovaný nástroj Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienečnom prepustení (angl. Conditional Release Crime Risk Assessment, skr. CR-CRA).

Poznatky o zaobchádzaní s obvineným alebo odsúdeným sa vedú v aplikácia VVVT – v osobnej karte odsúdeného. V nasledujúcich podkapitolách si stručne popíšeme uvedené nástroje z pohľadu ich významu pre hodnotenie potenciálnych rizík recidívy a podmienok pre stanovenie potrieb odsúdeného.

<u>Program zaobchádzania</u>

Zaobchádzanie s odsúdenými osobami sa v zmysle § 11 ZoVTOS vymedzuje ako „súhrn aktivít, ktorých účelom je diferencovaným spôsobom zabezpečiť výkon práv a povinností podľa zákona, podporovať a rozvíjať zmysel pre zodpovednosť, dodržiavanie zákonov a spoločenských noriem, pozitívne osobnostné vlastnosti, úctu k iným, sebaúctu a pozitívny vzťah k rodine. Pri zaobchádzaní s odsúdenými osobami sa dbá aj na obmedzovanie nepriaznivých vplyvov väzenského prostredia“.

[140] Podľa situácie a potreby aj psychiater či ďalší príslušníci a zamestnanci zboru a iné osoby.

Vykonáva sa diferencovane na základe psychických schopností odsúdeného, jeho mentálnej úrovne, veku, vzdelania, fyzických daností a zdravotného stavu. Pri nástupe odsúdeného na výkon trestu vykoná sociálny pracovník vstupný pohovor, v ktorom sa snaží získať informácie, týkajúce sa jeho sociálnej situácie. Taktiež sa snaží zistiť jeho aktuálne sociálne problémy, resp. ich možný vznik. Pedagóg oddielu, do ktorého je odsúdený umiestnený po pobyte v nástupnom oddiele, vypracuje v spolupráci so sociálnym pracovníkom a psychológom program zaobchádzania a poskytne odsúdenému ponuku aktivít, ktoré sa v ústave organizujú. Odsúdený môže pri zostavovaní programu zaobchádzania spolupracovať tak, že sám navrhne aktivity, o ktoré má záujem. Na účely stanovenia programu zaobchádzania odsúdenému a hodnotenia jeho plnenia je príslušník ZVJS a zamestnanec ZVJS oprávnený spracúvať poznatky o prejavoch správania a postojoch odsúdeného, najmä vo vzťahu k plneniu povinností stanovených v § 39 zákona

V zmysle zákona o výkone trestu je v § 15 program zaobchádzania definovaný ako program, ktorý sa vypracúva pre každého odsúdeného. Ak ide o odsúdeného so zvyškom trestu kratším ako deväť mesiacov, vypracujú sa krátkodobé ciele zaobchádzania s cieľom nácviku sociálnych zručností. Jedná sa o súhrn aktivít zameraných na rozvoj osobnosti, jeho primerané správanie a hodnotovú orientáciu. Program zaobchádzania obsahuje nasledovné časti:

- edukáciu - tvorí súhrn činností pedagogického a psychologického pôsobenia na odsúdeného zameraných na vzdelávanie, resocializáciu a odstraňovanie subjektívnych príčin páchania trestnej činnosti s cieľom formovať primerané správanie a hodnotovú orientáciu odsúdeného v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi, t. j. tvorí súhrn výchovných, vzdelávacích a osvetových aktivít zameraných na získavanie vedomostí, zručností a návykov, rozvoj poznávacích, praktických a tvorivých schopností s cieľom zlepšiť sociálne postavenie odsúdeného,
- aktivity vo voľnom čase - tvorí súhrn činností, ktoré umožňujú uspokojovať potreby a záujmy odsúdeného s cieľom vytvárať a posilňovať spoločensky akceptovateľnú hodnotovú orientáciu, vôľové vlastnosti, vzťah k okoliu a vedú odsúdeného k sebarealizácii a zmysluplnému tráveniu voľného času,
- zaraďovanie do práce - zabezpečuje podmienky na získanie potrebných zručností, upevňovanie pracovných návykov alebo zvyšovanie pracovnej kvalifikácie s cieľom vytvoriť predpoklady na úspešné zaradenie odsúdeného do občianskeho života,
- vzťahy s vonkajším prostredím - tvorí súhrn činností, ktorých cieľom je udržanie, posilňovanie alebo vytváranie sociálnych kontaktov odsúdeného s vonkajším svetom prostriedkami a metódami sociálnej práce, vyhľadávanie kontaktov s inštitúciami zabezpečujúcimi postpenitenciárnu starostlivosť s cieľom plynulého prechodu do občianskeho života, cielené rozvíjanie komunikačných zručností, ktoré sú potrebné v otvorenej spoločnosti, sú zamerané na extramurálne udržanie a rozvoj, eventuálnu stimuláciu vzniku hodnotných sociálnych väzieb a vzťahov (rodina, priatelia a pod.),
- iné metódy a postupy zaobchádzania - tvorí súhrn špeciálnopedagogických, psychologických, liečebných a rehabilitačných činností, ktoré môže uplatňovať len príslušník ZVJS, zamestnanec ZVJS alebo iný odborník s príslušnou odbornou kvalifikáciou.

Pri zaobchádzaní s odsúdeným umiestneným do výstupného oddielu sa v zmysle § 93 ods. 3 ZoVTOS kladie dôraz najmä na:

- poradenstvo, nácvik sociálnych zručností, pracovné uplatnenie,
- zintenzívnenie kontaktu s pôvodným sociálnym prostredím, za predpokladu, že na neho pozitívne vplývalo,
- poskytovanie najmä potrebných praktických informácií z oblasti spoločenského života,
- možnosť ďalšieho vzdelávania,
- možnosť zamestnať sa,
- zvýšenie úrovne finančnej gramotnosti
- uplatňovanie aktivít zameraných na záťažové situácie s prepustením z výkonu trestu.

Plnenie programu zaobchádzania hodnotí pedagóg najmenej raz za 6 mesiacov od jeho určenia alebo posledného hodnotenia. U odsúdenej osoby s dĺžkou TOS nad 5 rokov sa hodnotenie plnenia programu zaobchádzania uskutočňuje najmenej raz za 12 mesiacov. Komplexné hodnotenie plnenia programu zaobchádzania sa vypracuje vždy: pred zmenou diferenciačnej skupiny, prvým udelením mimoriadneho voľna na opustenie ústavu, umiestnením do špecializovaného oddielu alebo umiestnením do diferenciačnej skupiny zo špecializovaného oddielu, ak dôvody umiestnenia pominuli, vypracovaním hodnotenia na účely rozhodovania o podmienečnom prepustení, zmene spôsobu výkonu trestu, udelení milosti, upustení od výkonu zvyšku TOS, určení spoločného spôsobu výkonu postupne uložených trestov alebo premene zvyšku TOS na trest domáceho väzenia.

Nový program zaobchádzania sa vypracuje pri zmene stupňa stráženia, umiestnení odsúdenej osoby do oddielu špecializovaného zaobchádzania a do oddielu s bezpečnostným režimom. Pri zmene diferenciačnej skupiny a trvalom premiestnení odsúdeného do iného ústavu v tom istom stupni stráženia sa program zaobchádzania aktualizuje podľa potreby. Zmenu programu zaobchádzania, najmä pri krízových stavoch odsúdenej osoby alebo výrazných zmenách správania prerokuje pedagóg podľa potreby so psychológom, sociálnym pracovníkom a s lekárom v ústave. Pred prepustením odsúdenej osoby z VTOS pedagóg vyhodnotí priebeh plnenia programu zaobchádzania. Ak má odsúdená osoba zabezpečenú aj postpenitenciárnu starostlivosť, navrhne ďalšie resocializačné aktivity a v určených prípadoch aj liečebné aktivity. Pri riešení konkrétnej situácie vhodnou voľbou metód, foriem a rozsahu sa využíva sociálna pomoc, ktorá musí byť individuálna vzhľadom na jedinečnosť a osobitné potreby každého odsúdeného. Sociálna pomoc sa realizuje formou individuálnej a skupinovej práce. Sociálny pracovník vykonáva individuálnu a skupinovú sociálnu prácu v rozsahu svojej odbornej kompetencie, zároveň sa podieľa na práci skupiny, ktorú vedie iný odborník ústavu. Každý dôležitý a podstatný poznatok k hodnoteniu úrovne resocializácie odsúdenej osoby sa zaznamenáva do osobnej karty odsúdenej osoby. Ide najmä o poznatky získané z osobných kontaktov s odsúdenými osobami, cieleným pozorovaním konania, správania a prežívania odsúdenej osoby, zmien v jeho postojovej a hodnotovej orientácii, rozborom výsledkov dosahovaných odsúdeným pri plnení pracovných úloh a riadených aktivít vo voľnom čase, z osobnej korešpondencie, od príslušníkov a občianskych zamestnancov ZVJS v ústave, lektorov odborného vzdelávania, rodinných príslušníkov a blízkych osôb odsúdenej osoby, zástupcov cirkví, náboženských spoločností a charitatívnych inštitúcií a podobne. Za koordináciu a hodnotenie plnenia programu zaobchádzania zodpovedá pedagóg oddielu, v ktorom je odsúdená osoba umiestnená.

Ako uvádza Gargalovič (2003, s. 18), vypracovanie programu zaobchádzania je *„základným prostriedkom na realizáciu individuálnej výchovnej práce s odsúdenými."* Zaoberá sa všetkými oblasťami života odsúdeného, ako sú výchovné a vzdelávacie aktivity, možnosti pracovného zaradenia, voľnočasové aktivity, výchovné postupy, ale aj kontakty s primárnym sociálnym prostredím, korešpondencia, návštevy, vzťahy a väzby v rodine a pod. Pri stanovení cieľov takéhoto programu sa musí prihliadať na stupeň a povahu pozitívnych rezerv osobnosti odsúdeného, na jeho správanie, dĺžku trestu, termín možného podmienečného prepustenia, na možnosti zapojenia do individuálnych a skupinových aktivít, na možnosti a rozsah kontaktov s vonkajším svetom ako aj na bezpečnostné hľadiská. V programe zaobchádzania sa stanoví jeden hlavný cieľ – perspektívny, ktorý by sa mal počas VTOS dosiahnuť. Je to vlastne želaný výsledok celého pôsobenia. Ten sa dosahuje postupne cez čiastkové ciele – jednotlivé kroky penitenciárneho zaobchádzania.

Pri plnení úloh spojených s programom zaobchádzania ZVJS spolupracuje so štátnymi orgánmi, orgánmi územnej samosprávy, právnickými osobami, fyzickými osobami, záujmovými združeniami občanov, cirkvami, náboženskými spoločnosťami, nadáciami a charitatívnymi organizáciami. Spolupracujúce organizácie sa môžu podieľať najmä na:

- riešení sociálnych problémov odsúdeného pri vytváraní priaznivých podmienok po prepustení z výkonu trestu,
- organizovaní, zabezpečovaní a uskutočňovaní kultúrno-osvetových činností a vzdelávaní,
- materiálno-technickom vybavení priestorov na vzdelávanie, pre športovú a záujmovú činnosť,
- podpore a pomoci pri uplatňovaní nových metód a spôsobov resocializácie, uskutočňovaní odborných seminárov a špecializovanej prípravy personálu na zaobchádzanie s odsúdenými.

<u>Sociálna diagnostika a plán sociálnej pomoci</u>

Na kvalitu výsledku sociálnej pomoci môže mať vplyv už prvý kontakt sociálneho pracovníka s odsúdeným. Uväznená osoba prichádza do kontaktu so sociálnym pracovníkom vo veľmi krátkom čase po jej uväznení. Prostredníctvom vstupného individuálneho pohovoru si sociálny pracovník vytvára obraz o sociálnej situácii uväzneného pred dodaním do výkonu väzby alebo výkonu trestu, resp. pred nástupom do výkonu trestu.

Pri získavaní čo najobjektívnejších poznatkov o odsúdenom sa využíva sociálna diagnostika, ktorá je zameraná na zisťovanie a hľadanie príčin, ktoré spôsobili sociálny problém (Papšo, 2011). Výsledkom diagnostického procesu je stanovenie sociálnej diagnózy. Po sociálnej diagnóze nasleduje plán sociálnej pomoci, ktorý vychádza z poznania pozitívnych vlastností odsúdených a skúseností v oblasti medziľudských vzťahov, ktoré je možné obnoviť v prospech ďalšej socializácie alebo resocializácie odsúdeného. Sociálny pracovník konzultuje problém s personálom ústavu, zvažuje riešenia, berie do úvahy reálne schopnosti, želania a možnosti odsúdeného a možnosti iných inštitúcií a orgánov, ktoré sa môžu podieľať pri riešení problému počas výkonu trestu a po prepustení na slobodu. Plán sociálnej pomoci obsahuje viacero možností riešenia, ktoré sú jasné a zrozumiteľné a podnecujú odsúdeného k aktívnej spolupráci

Viacerí autori poukazujú, že práca s odsúdenými je systematická a komplexná. Sociálny pracovník na základe konzultácie s odborným personálom zvažuje možnosti riešenia problému, pričom berie do úvahy schopnosti, ambície odsúdeného, účasť iných organizácií ochotných

participovať na riešení problému počas výkonu trestu a taktiež po prepustení na slobodu. Samotný návrh sociálnej pomoci obsahuje viac možností riešenia. Etapy riešenia sú zo strany sociálneho pracovníka formulované jasne a zrozumiteľne, na základe čoho je klientovi – odsúdenému umožnené plne si uvedomovať a sledovať čiastkové výsledky - zlepšenie alebo zhoršovanie situácie pri neplnení dohodnutých postupov.

Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania a Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienečnom prepustení

Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania (ďalej len HRSZ) je významným nástrojom používaným pre stanovenie resocializačnej prognózy. Táto je súčasťou hodnotenia na preukázanie plnenia podmienok na podmienečné prepustenie odsúdeného, ktoré spracúva ÚVTOS pre účely súdu. Obsahuje celkovo 13 uzatvorených položiek s max. 4 možnosťami pre hodnotiteľa. Dotazník vypĺňa sociálny pracovník v spolupráci s pedagógom, pričom vybrané položky sa odporúča konzultovať so psychológom. Pri spracovaní dotazníka sa využívajú poznatky z rozsudku, z psychologického vyšetrenia, z rozhovoru a osobného poznania odsúdeného, ako aj záznamov v dokumentácii o odsúdenom.

Väčšina sociálnych pracovníkov v ústavoch spracúva HRSZ už pri vstupnom pohovore zameranom na sociálnu diagnostiku odsúdeného počas jeho pobytu na nástupnom oddiele, aj keď im to taxatívne neukladá žiadna interná norma. Význam tohto nástroja tak nespočíva „iba" v identifikácii stupňa rizika, ale najmä v následnom prepojení získaných výsledkov s najefektívnejším druhom, typom a formou intervencie (prislúchajúcej k identifikovanému stupňu rizika). (podrobnejšie Griger, Lulei, Ľorko 2018, 287 – 301).

Pre nástroj **Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienečnom prepustení** sa v rámci ZVJS používa skratka CR-CRA (z angl. Conditional Release Crime Risk Assessment). Tento je po 2 ročnom vývoji v súčasnosti v štádiu pilotného overovania. Jeho cieľom je posúdenie rizika opätovnej trestnej činnosti na základe dostupných objektívnych a subjektívnych informácií skvalitnenie procesu hodnotenia odsúdeného ku konaniu o podmienečnom prepustení, konkrétne na preukázanie plnenia podmienok na podmienečné prepustenie a určenie resocializačnej prognózy.

CR-CRA pozostáva z 5 obsahovo a kompetenčne samostatných sekcií, za ktorých vyplnenie zodpovedá:

- sociálny pracovník ako prípadový manažér – sekcia „*rizikové faktory*" a „*náhodné overenie vybraných informácií*"; zodpovedá za organizáciu spracovania CR-CRA,
- pedagóg – sekcia „*penitenciárne zaobchádzanie*",
- psychológ – sekcia „*vybrané výstupy psychologického vyšetrenia*",
- pracovník PBS – sekcia „*poznatky preventívno-bezpečnostnej služby*" (podrobnejšie Lulei et al. 2018, 3).

Osobná karta obvineného alebo odsúdeného

Poznatky o zaobchádzaní s obvineným alebo odsúdeným sa vedú v module informačného systému agendy obvinených a odsúdených (ďalej len „aplikácia VVVT"). Primárne ich do aplikácie VVVT zaznamenáva príslušník ZVJS alebo zamestnanec ZVJS, ktorý počas plnenia služobných povinností alebo pracovných povinností prichádza do priameho kontaktu

s odsúdeným alebo odsúdeným. Základným kritériom pritom je, aby uvedené poznatky boli v aplikácii VVVT zaznamenávané systematicky a mali dostatočnú výpovednú hodnotu (v prípade potreby aj s vyhodnotením zaznamenaného poznatku) a zohľadnením nadväznosti s predošlými záznamami minimálne raz za tri mesiace. Medzi významné skupiny potenciálne hodnotných údajov a analytických nástrojov patria najmä:

- vyhľadávanie a zobrazenie informácií o klientoch (osobné údaje, aktuálne umiestnenie, zoznam TOS, ďalšie tresty, ochranné opatrenia, nebezpečnosť, zoznam spoločníkov, rekvalifikačné kurzy, prax, blízke osoby pre návštevy, pobyty v ústavoch, pracovné zaradenie, trvalý a prechodný pobyt),
- disciplinárne konanie (odmeny a tresty),
- vytvorenie ľubovoľného zoznamu klientov na základe zadania požiadaviek do filtra,
- doplnkovú dokumentáciu (štítkovnica, evidencia oddielu disciplinárnych trestov, evidenciu vyšetrovacích úkonov),
- dokumentáciu psychológa (psychologické vyšetrenie, vyšetrenia uchádzačov, ambulantná kniha, štatistické údaje),
- evidenciu voľnočasových aktivít (skupinové aktivity, krúžková činnosť, skupinové formy práce),
- štatistika (štatistika hodnotení klienta, štatistika sociálneho pracovníka, štatistika psychológa),
- tlačové zostavy pôvodné a štatistické(hromadná tlač pozvánok návštevu, zoznam klientov s povolenou návštevou, zoznam eskortou prichádzajúcich klientov a iné) (rozkaz o zaobchádzaní).

Konečným cieľom je zníženie rizika recidívy a príprava väzňov na opätovné začlenenie späť do spoločnosti.

3.1.2.3.2 Postpenitenciárna starostlivosť

V tejto podkapitole sa budeme podrobnejšie zaoberať existujúcimi nástrojmi, ktoré už v súčasnosti vytvárajú viac či menej kvalitatívne vhodné predpolie pre spracovanie efektívneho komplexného plánovacieho nástroja aj v rámci postpenitenciárnej starostlivosti. Pozornosť je zameraná na dve z kľúčových inštitúcií, ktoré tvoria „chrbticu“ systému štátom garantovanej spolupráce s klientom - úrad práce, sociálnych vecí a rodiny, a tiež probačný a mediačný úrad.

<u>Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny – Plán sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou a individuálny akčný plán sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou</u>

V rámci postpenitenciárnej starostlivosti jedným z kľúčových spolupracujúcich subjektov je ÚPSVR. V zmysle internej normy IN č. 067/2012 je upravený postup zamestnancov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len „úrad“), odborov sociálnych vecí a rodiny, oddelení SPO a SK v plánovaní sociálnej práce pri vykonávaní opatrení SPO a SK. Základným účelom plánovania sociálnej práce je vytvorenie podmienok na aktívnu účasť klienta na riešení vzniknutej sociálnej situácie a vytvorenie podmienok na systematickú intervenciu subjektov participujúcich na riešení sociálnej situácie klienta. Úrady podľa § 73 ods. 2 písm. e) ZoSPODaSK vypracúvajú **plán sociálnej práce s plnoletou osobou**.

U plnoletého klienta, ktorý bol prepustený zo zariadenia, napr. z ÚVTOS alebo ÚVV, je plán sociálnej práce vypracovaný podľa štruktúry v zmysle prílohy č. 5 vyššie uvedeného zákona. Úlohy sú zamerané na podporu prepusteného klienta pri jeho opätovnom začlenení do spoločnosti tak, aby bol klient schopný viesť normálny život a nerecidivoval. Klientovi sa poskytuje napr. pomoc pri hľadaní bývania, jeho pracovnom uplatnení a hľadaní zamestnania, pri vybavovaní osobných dokladov a sociálnych dávok, riešení jeho osobných a vzťahových problémov, pri budovaní jeho sociálnych vzťahov, pri posilňovaní vzťahov s rodinou, pri obnovení rodičovskej roly a plnení rodičovských povinností, poradenstvo v oblasti hospodárenia s finančnými prostriedkami, sprostredkovanie ďalšej pomoci zo strany obce, neštátnych a cirkevných inštitúcii a podobne. Za účelom uľahčenia resocializácie po prepustení z ÚVTOS či ÚVV možno klientovi po splnení zákonných podmienok poskytnúť resocializačný príspevok - napríklad na vybavenie osobných dokladov či zabezpečenie nevyhnutných vecí osobnej potreby. V pláne sa stanovuje anamnéza klienta, sociálna diagnóza, ciele na zlepšenie životnej situácie klienta a konkrétne úlohy na dosiahnutie týchto cieľov, ako aj subjekty zodpovedné za plnenie úloh. Pri definovaní a plnení konkrétnych úloh, určených v pláne sociálnej práce, je potrebné zabezpečiť koordináciu subjektov participujúcich na riešení situácie klienta a jeho rodiny. Koordináciu činnosti subjektov pri plnení úloh zabezpečuje zodpovedný zamestnanec orgánu SPODaSK, pričom môže vytvoriť odborný tím zložený zo zástupcov:

1) orgánu SPODaSK,
2) referátu poradensko-psychologických služieb,
3) obce, ktorej je dieťa/rodina obyvateľom (napr. sociálny pracovník, terénny sociálny pracovník, komunitný pracovník alebo starosta obce) a
4) akreditovaného subjektu – inštitúcie, ktorá participovala v minulosti na pomoci rodine, prípadne ktorej participácia sa predpokladá.

Plán sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou je založený na spolupráci klienta a odborného pracovníka pri vytvorení realistickej predstavy a stanovenia konkrétneho postupu so zameraním na dosiahnutie cieľa.

V praxi je bežným javom nespolupráca klienta či jeho nezáujem o pomoc sociálneho pracovníka. V prípade sociálnej práce s plnoletou fyzickou osobou musí mať sociálny pracovník v spisovej dokumentácii evidentne preukázanú nespoluprácu, nezáujem klienta o pomoc sociálneho pracovníka, aby mohol ukončiť prácu s klientom a spisovú dokumentáciu uzavrieť. Tieto skutočnosti sa v spisovej dokumentácii preukazujú úradným záznamom zo šetrenia v prirodzenom rodinnom prostredí klienta, z telefonického rozhovoru s klientom, z osobného rozhovoru s klientom na oddelení SPODaSK, alebo iným adekvátnym spôsobom.

Podľa Sampsona a Lauba (2006) je dôležitá tzv. neformálna sociálna kontrola, ktorá podporuje zníženie rizika perzistencie. Takouto ochrannou funkciou je podľa autorov napr. aj získanie stabilného zamestnania. V prípade, že klient po prepustení z VTOS, príp. VV požiada o pomoc pri hľadaní zamestnania, ÚPSVR v spolupráci so znevýhodneným uchádzačom o zamestnanie (ďalej len „UoZ“) môže vypracovať individuálny akčný plán na identifikáciu potrieb a možností nezamestnaných osôb, ako aj podporu ich pracovného uplatnenia. Individuálny akčný plán je písomný dokument, ktorý na základe činností a postupov odborných poradenských služieb určuje opatrenia, postup a časový harmonogram plnenia jednotlivých opatrení na zvýšenie možností uplatnenia znevýhodneného UoZ na trhu práce. Individuálny akčný plán sa vypracúva na základe ponuky ÚPSVR alebo na základe písomnej žiadosti znevýhodneného UoZ. V zmysle platného znenia zákona č. 5/2004 Z. z. v znení

neskorších predpisov osoby po prepustení z VTOS, príp. VV nie sú klasifikované ako znevýhodnení UoZ.

Individuálny akčný plán predstavuje dokument určujúci postupy, opatrenia a časový harmonogram plnenia rôznych opatrení, ktorých cieľom je zvýšenie možností uplatnenia znevýhodnených UoZ na trhu práce. Poradcovia úradov práce ho vypracúvajú v spolupráci s týmito uchádzačmi. Akčný plán môže úrad vytvoriť sám alebo prostredníctvom dodávateľa odborných poradenských služieb. Jeho cieľom by však v každom prípade malo byť rozpoznanie a zhodnotenie osobnostných predpokladov uchádzača, požiadaviek trhu, nájdenie možností uplatnenia uchádzača a odstránenie prekážok, a to vytvorením plánu aktivít (rôzne školenia, ktoré zabezpečujú zvýšenie kvalifikácie uchádzača, možnosť presťahovať sa za prácou a pod.). Súčasná podoba a prax individuálneho akčného plánu nie je ideálna – neberie do úvahy niektoré z potrieb uchádzačov o zamestnanie (individuálny akčný plán je vypracovaný až po šiestich mesiacoch od zaevidovania uchádzača o zamestnanie, teda v čase, keď je väčšina uchádzačov o zamestnanie už odradená od možnosti nájsť si pracovné uplatnenie) a nie je komplexný, pretože v ňom chýbajú záväzné plány školení alebo rozpis konkrétnych príspevkov. Taktiež sa často vypracúva povrchne a nedostatočne, a to hlavne pre časové obmedzenia, ktoré súvisia s priveľkým vyťažením zamestnancov ÚPSVR. Aj napriek tomu, že na SR podľa prieskumov **je individuálny akčný plán najpoužívanejším nástrojom odborných poradenských služieb, ktoré zamestnanci úradov práce vo svojej praxi využívajú**, ani vysoká frekvencia využívania nezabezpečuje dostatočnú účinnosť individuálneho akčného plánu. Z tohto dôvodu by bolo vhodné vytvoriť taký plán, ktorý by bol naozaj individuálny, akčný a zároveň by bol naozaj aj štandardným a efektívnym plánom.

Podstata zlepšenia by mala byť založená na tom, aby sa k vypracovávaniu individuálneho akčného plánu pristupovalo naozaj s cieľom efektívne pomôcť nezamestnanému klientovi. Ak sa hneď na začiatku práce správne stanovia ciele (na základe správne určených schopností a možností uchádzača o zamestnanie), postupnými krokmi a spoluprácou sa môžu aj naplniť. Cieľom sociálneho pracovníka z ÚPSVR je klienta priviesť k presvedčeniu, že ak bude ochotný spolupracovať, zvyšovať si kvalifikáciu, budú sa zlepšovať aj podmienky, ktoré mu úrad práce môže poskytnúť s konečným cieľom nájsť primerané a dôstojné zamestnanie. Ako vyplýva z vyššie uvedenej analýzy, ťažiskovým problémom celého procesu je nedostatok poradcov, čím sa znižuje disponibilný čas pre kvalitnú spoluprácu s každým z uchádzačov o zamestnanie, najmä so znevýhodnenými uchádzačmi. Toto by prioritne mali riešiť akreditované subjekty so zameraním na služby zamestnanosti.

<u>Probačný a mediačný úrad – posúdenia intervenčnej potreby klienta z pohľadu rizika</u>

V súčasnosti je u časti odsúdených, ktorí boli podmienečne prepustení z VTOS, nariadený probačný dohľad. Aj keď nejde o priamu postpenitenciárnu starostlivosť, pretože primárnym cieľom probačného a mediačného úradníka (ďalej len „PaMú“) je dohľad, paradoxne v mnohých prípadoch vykonáva v rámci svojich činností viac aktivít podporujúcich začlenenie klienta do spoločnosti ako samotný sociálny kurátor z ÚPSVR najmä z dôvodu potenciálnej spolupráce sociálneho kurátora a klienta na báze dobrovoľnosti. Okrem toho má jeho činnosť primárne vplývať na zníženie rizika recidívy. Z uvedeného dôvodu je nielen prijímateľom, ale aj zdrojom

dôležitých údajov o klientovi, ktoré sú súčasťou nového modelu individuálneho akčného plánu sociálneho začlenenia v rámci penitenciárnej a pospenitenciárnej starostlivosti.
Spolupráca PaMú s príslušným ÚVV či ÚVTOS sa realizuje prevažne v rovine vzdelávania, osvety a skupinového sociálneho poradenstva (v roku 2017 boli pre obvinených realizované celkom 4 aktivity/z toho 2 za účasti PaMú; pre odsúdených celkom 42 aktivít/z toho 25 za účasti PaMú, (Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018). V rámci individuálnej práce s obvineným resp. odsúdeným klientom komunikuje PaMú priamo v ústave v prípade poskytovania súčinnosti v konaní o nahradení väzby dohľadom probačného a mediačného úradníka s použitím technických prostriedkov, ako aj v prípade zmeny trestu odsúdeného na domáce väzenie (porovnaj napr. Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018). Uvedená spolupráca vytvára predpoklady pre určitú úroveň neformálnych kontaktov PaMú so sociálnym pracovníkom v ústave.

Ako konštatuje Cehlár (2019) ako prijímateľovi sú probačnému a mediačnému úradu v súčasnosti po podmienečnom prepustení odsúdeného z VTOS doručené viaceré dokumenty, najmä:

- uznesenie súdu o podmienečnom prepustení,
- hodnotenie na odsúdeného,
- oznámenie o nadchádzajúcom prepustení osoby z VTOS.

Tieto však svojou skladbou, kvalitou informácií a časom poskytnutia nie vždy dostatočne prispievajú k zefektívneniu práce PaMú. Vyššie uvedené dokumenty by mali prispieť k zefektívneniu najmä nasledujúcich činností:

- dostavenie sa odsúdeného k probačnému a mediačnému úradu,
- prvý kontakt s odsúdeným (lustrácia, vstupné interview...),
- spracovanie podnetu na zaevidovanie prípadu do IS PME (naštudovanie si prípadu, spracovanie návrhu probačného plánu, lustrácia, verifikácia dostupných údajov, posúdenie intervenčnej potreby klienta z pohľadu rizika...),
- určenie rizika (probačný plán, plnenie uložených povinností a obmedzení...). (podrobnejšie viď Cehlár, 2019, s. 96).

Ako konštatujú Lichner a Šlosár (2018, 49), PaMú by pre svoju prácu s klientom potreboval väčší rozsah informácií. Ako autori tvrdia: *„Na základe informácií o záujmoch odsúdeného, o jeho prístupe k práci, pracovných návykoch, môže probačný úradník uvažovať o tom, aký probačný program bude pre klienta najvhodnejší a prinesie najväčší úžitok. V prípade paroly je dôležité, aby k prvému kontaktu odsúdeného s probačným úradníkom došlo čo najskôr po prepustení z výkonu trestu z výkonu trestu tak, aby bola zabezpečená kontinuita.“*

Pre ZVJS sú ako relevantné zdroje informácií a analýz vhodných pre následné posúdenie (ne)úspešnosti resocializačného procesu klienta z pohľadu výstupov činností probačného a mediačného úradu vnímané najmä:

- výstupy z procesu posúdenia intervenčnej potreby klienta z pohľadu rizika, členené na skúmanie miery rizika práce s klientom a (prípadnej) následnej analýzy miery rizika recidívy u klienta. (Ide o z hľadiska práce PaMú nové analytické nástroje, eliminujúce obmedzenia a skvalitňujúce možnosti individuálnej práce s týmito osobami v priebehu probácie.),
- informácie spojené s výkonom probačného dohľadu – napr. o prijatí klienta do pracovného pomeru, absolvovaní súdom nariadenom protialkoholickom liečení a pod.

Podiel osôb opakovane sa dopúšťajúcich trestnej činnosti je jedným zo základných argumentov pre zvyšovanie efektivity procesu prípadového manažmentu páchateľa. Hlavným cieľom prípadového manažmentu páchateľa je preto integrovať rôzne formy intervencií vychádzajúcich z komponentov trestnej politiky (a od rôznych poskytovateľov), ktorými páchateľ prechádza, do jedného koherentného systému, s cieľom zefektívniť prácu s páchateľom počas VV a VTOS a pokúsiť sa ich čo najefektívnejšie prepojiť s existujúcimi formami intervencií v postpenitenciárnej starostlivosti (v neposlednom rade i eliminovať duplicitu intervencií alebo ich diferencie).

V dokumente popísané čiastkové procesy, ktoré zabezpečujú jednotlivé inštitúcie, v súčasnosti viac či menej efektívne saturujú potreby klienta s kriminálnym pozadím a využívajú potenciál/poslanie príslušnej inštitúcie. Súčasná prax však poukazuje na to, že doposiaľ neexistuje jednotný unifikovaný diagnosticko-poradenský a intervenčný nástroj, ktorý by dokázal plošne a úspešne riešiť problémy odsúdeného vo výkone trestu a následne po jeho skončení. Nástroj, ktorý by umožňoval efektívne prepojenie penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti z pohľadu všetkých zainteresovaných strán a využitia synergických efektov spojených z potenciálu ich činností. Dôvodov popísaného existujúceho stavu môže byť niekoľko. Intenzívne zdieľanie existujúcich informácií a organizačných informačných systémov v rámci informačných tokov medzi organizáciami v penitenciárnej a pospenitenciárnej starostlivosti môže byť z pohľadu efektívnosti a účinnosti limitované napr.:

1) Celkovou štruktúrou bázy údajov, stupňom vnútorného prepojenia a úrovne zdieľania informačných zdrojov jednotlivých zložiek v organizáciách (v invenciách s prvkami znalostnej organizácie).
2) Ochotou a možnosťami organizácie zdieľať vlastné informácie (najmä personalizované vrátane analytických) najmä na základe existujúcej organizačnej kultúry a legislatívou vymedzené možnosti zberu, spracovania a poskytovania informácií – najmä v súlade so zákonom o ochrane osobných údajov.[141]
3) Úrovňou schopnosti overenia relevantnosti a úplnosti klientom poskytnutých údajov organizáciou, prípadne využitie externých informačných zdrojov a (klientových) sociálnych sietí.

Novokoncipovaný individuálny akčný plán sociálneho začlenenia by mal zároveň vytvoriť predpoklady pre priebežnú (počas procesu) či následnú (v prípade recidívy) identifikáciu tzv. bodov zvratu (v ang. turning points), ktoré by mohli viesť v kriminálnej dráhe k jej ukončeniu (dezistencii) či viedli k pokračovaniu v nej (perzistencia).

3.1.2.4 Vzdelávanie zamestnancov

3.1.2.4.1 História Inštitútu vzdelávania ZVJS

Začiatky vzdelávania príslušníkov ZVJS súvisia s históriou vzdelávania príslušníkov MV SR. Vzdelávanie sa organizovalo v rôznych formách, v rôzne dlhom časovom období a pre rôzne funkčné zaradenia. Vykonávalo sa v určených strediskách napr. pri Krajskom súde v Prahe, v útvaroch ZNV Ostrov nad Ohří, v Bratislave, v Leopoldove a iných väzenských zariadeniach.

[141] Podľa Lichnera a Šlosára (2018, 49) „poskytovanie informácií je limitované dodržiavaním zákona o ochrane osobných údajov. To limituje aj odovzdávanie relevantných skúseností a poznatkov sociálnych pracovníkov vo väzniciach. Odovzdávanie poznatkov považujeme za opodstatnený a vysoko efektívny spôsob spolupráce, bez ktorého chýba kontinuita práce s odsúdeným."

Významným medzníkom vo vývoji nášho rezortného školstva bolo rozhodnutie o vybudovaní stálej výchovno-vzdelávacej inštitúcie ZNV SSR. Objekt Odbornej školy ZVJS v Nitre bol slávnostne odovzdaný dňa 13.06.1979, slávnostné otvorenie štúdia v škole sa uskutočnilo 4. septembra 1979. Týmto sa vytvoril pevný základ pre rozvoj rezortného výchovno-vzdelávacieho systému v našom zbore na ďalšie roky. Vypracoval sa profil absolventov nástupného kurzu a odborných kurzov v systéme výchovy a vzdelávania. Určilo sa obsahové zameranie vyučovania v každom odbornom predmete a bol vytvorený stály pedagogický kolektív odborných učiteľov.

V ďalšom období vznikla potreba ďalšieho skvalitnenia odbornej prípravy a najmä potreba poskytovania úplného stredného vzdelania v študijnom odbore „nápravná výchova". Z tohto dôvodu bola v roku 1985 rozkazom ministra spravodlivosti SSR č.5/1985 zriadená Stredná škola ZNV SSR. To v praxi znamenalo, že škola získala oprávnenie poskytovať úplné stredné vzdelanie ukončené maturitnou skúškou. Štúdium sa vykonávalo diaľkovou formou v trvaní 3 a 4 rokov. Po roku 1989 stredná škola ako účelové zariadenie ZVJS prešla viacerými kvalitatívnymi zmenami. Dominantou vzdelávania a hlavnou úlohou školy bola príprava novoprijatých príslušníkov. Okrem základnej prípravy škola realizovala odborné kurzy referentov režimu a veliteľov zmien. Od roku 1992 začala stredná škola formou odborných kurzov justičnej stráže prípravu väzenského personálu, ktorý zabezpečuje ochranu súdnych objektov a poriadku v nich. Schválením Koncepcie vzdelávania ZVJS v roku 1997, sa začali v ZVJS realizovať nové vzdelávacie aktivity. Bola to najmä jazyková príprava príslušníkov v anglickom jazyku (1997 až 1999, 2001 až 2003) a v nemeckom jazyku (v rokoch 1998-1999). Za účelom zdokonalenia práce celého väzenského systému a širšieho využívania výpočtovej techniky v oblasti informatiky, evidencie a štatistiky, sa od septembra 1988 začala v Strednej škole ZVJS realizovať odborná príprava príslušníkov ZVJS v oblasti výpočtovej techniky formou základných kurzov počítačovej prípravy. V období rokov 1979 až 2003 absolvovalo rôzne vzdelávacie aktivity okolo 10 000 príslušníkov. Niekoľko krát sa zmenilo a doplnilo zloženie pedagogického kolektívu.

3.1.2.4.2 Súčasnosť Inštitútu vzdelávania ZVJS

V súvislosti s legislatívnymi zmenami a podmienkami prijímania do služobného pomeru stanovenými v zákone. o štátnej službe príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Zboru väzenskej a justičnej stráže Slovenskej republiky a Železničnej polície dňom 1. januára 2004 bola Stredná škola ZVJS pretransformovaná na Inštitút vzdelávania ZVJS na základe RGR č. 1/2004 o zriadení Inštitútu vzdelávania ZVJS.

V januári 2004 bola prijatá Koncepcia vzdelávania príslušníkov ZVJS a zamestnancov ZVJS na roky 2004 až 2015 (ďalej len „koncepcia vzdelávania"), ktorej cieľom bolo zabezpečiť vzdelanostnú a odbornú pripravenosť príslušníka ZVJS na výkon štátnej služby. V súlade s odporúčaniami Rady pre vzdelávanie a odbornú prípravu príslušníkov ZVJS a zamestnancov ZVJS a s potrebami praxe bola koncepcia vzdelávania v decembri 2007 aktualizovaná s následne prijatými tromi dodatkami. Vzdelávanie bolo doplnené o ďalšie vzdelávacie aktivity ako odborný kurz referentov režimu a odborný kurz vedúcich zmien.

S cieľom zjednotiť právne normy upravujúce systém, organizáciu a podmienky vzdelávania príslušníkov ZVJS a zamestnancov ZVJS do jedného predpisu, bol v roku 2010 spracovaný RGR č. 25/2010 o vzdelávaní príslušníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže a zamestnancov Zboru

väzenskej a justičnej stráže (ďalej len „RGR o vzdelávaní“). V roku 2012 bol tento predpis aktualizovaný, z dôvodu vykonania zmien vo vzdelávacích programoch jednotlivých vzdelávacích aktivít, predovšetkým zaradením aktivít zameraných na nácvik sociálno-komunikačných zručností v rámci špecializačného vzdelávania a vykonania zmien vyplývajúcich z aplikácie niektorých činností v praxi.

Posledná zmena koncepcie vzdelávania bola vykonaná v roku 2011 prijatím Koncepcie vzdelávania a rozvoja pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže na roky 2011 až 2020 (ďalej len „koncepcia vzdelávania na roky 2011 až 2020“). Hlavnými úlohami koncepcie vzdelávania na roky 2011 až 2020 sú zabezpečiť v ZVJS zákonom stanovené kvalifikačné požiadavky odborného vzdelania u príslušníkov ZVJS v prípravnej štátnej službe a v dočasnej štátnej službe, vytvárať optimálne podmienky k realizovaniu celoživotného vzdelávania príslušníkov ZVJS v stálej štátnej službe. Skvalitnenie vzdelanostnej a odbornej pripravenosti príslušníkov a zamestnancov ZVJS, sa realizovalo zriadením cvičnej cely, stážami lektorov, modernizáciou učební a prerozdelením hodinových dotácii vo vzdelávacích programoch. V roku 2014 došlo k prehodnoteniu systému vzdelávania, pričom základný výcvik sa včlenil do základného odborného vzdelávania do jedného bloku v rozsahu 11 týždňov. Vyžadovalo si to prijatie RGR č. 35/2014 o vzdelávaní príslušníkov a zamestnancov ZVJS. Vzdelávací program základného odborného vzdelávania s novým obsahom a hodinovou dotáciou sa realizuje od 4. augusta 2014.

<u>Súčasná štruktúra vzdelávacích aktivít organizovaných inštitútom vzdelávania</u>

1. Odborné vzdelávanie príslušníkov ZVJS

a) Základné odborné vzdelávanie denná forma 2018
b) Základné odborné vzdelávanie individuálna forma 2018
c) Špecializované odborné vzdelávanie denná forma 2018
d) Špecializované odborné vzdelávanie individuálna forma 2018

2. Špecializačné vzdelávanie príslušníkov ZVJS

a) Odborný kurz školiteľov streleckej a odbornej prípravy
b) Odborný kurz justičnej stráže
c) Odborný kurz psovoda
d) Odborný kurz psovoda špecialistu
e) Odborný kurz preventívno-bezpečnostnej služby
f) Odborný kurz vedúcich zmien
g) Odborný kurz referentov režimu
h) Sociálno-psychologický výcvik I
i) Sociálno-psychologický výcvik II

3. Odborné vzdelávanie zamestnancov ZVJS

a) Odborné vzdelávanie zamestnancov ZVJS

<u>Informácie o inštitúte vzdelávania ZVJS</u>

Pre vzdelávacie účely sú v Inštitúte vzdelávania ZVJS k dispozícii tri učebne, počítačová učebňa, zasadačka, telocvičňa a knižnica. Učebne sú vybavené didaktickou a audiovizuálnou

technikou. Frekventanti Inštitútu vzdelávania ZVJS sú ubytovaní v ubytovni ÚVV a ÚVTOS Nitra.

Obrázok 14 Vzdelávacie priestory pre príslušníkov ZVJS

Vyučovací proces zabezpečujú predovšetkým lektori Inštitútu vzdelávania ZVJS, v prípade potreby aj externí lektori z Generálneho riaditeľstva ZVJS, ústavov, Krajskej prokuratúry v Nitre. Príslušníci ZVJS služobne zaradení v Inštitúte vzdelávania ZVJS sa okrem priamej pedagogickej činnosti podieľajú i na publikačnej, konzultačnej a prekladateľskej činnosti. Zúčastňujú sa stáží vo vybraných ústavoch, hlavne v ÚVV a ÚVTOS v Nitre, v iných vzdelávacích strediskách ozbrojených zborov, konferencií, porád, seminárov a cyklického školenia. Činnosť vedenia a lektorov Inštitútu vzdelávania ZVJS je venovaná aj kontrolnej činnosti, predovšetkým dodržiavaniu Vnútorného poriadku Inštitútu vzdelávania ZVJS.

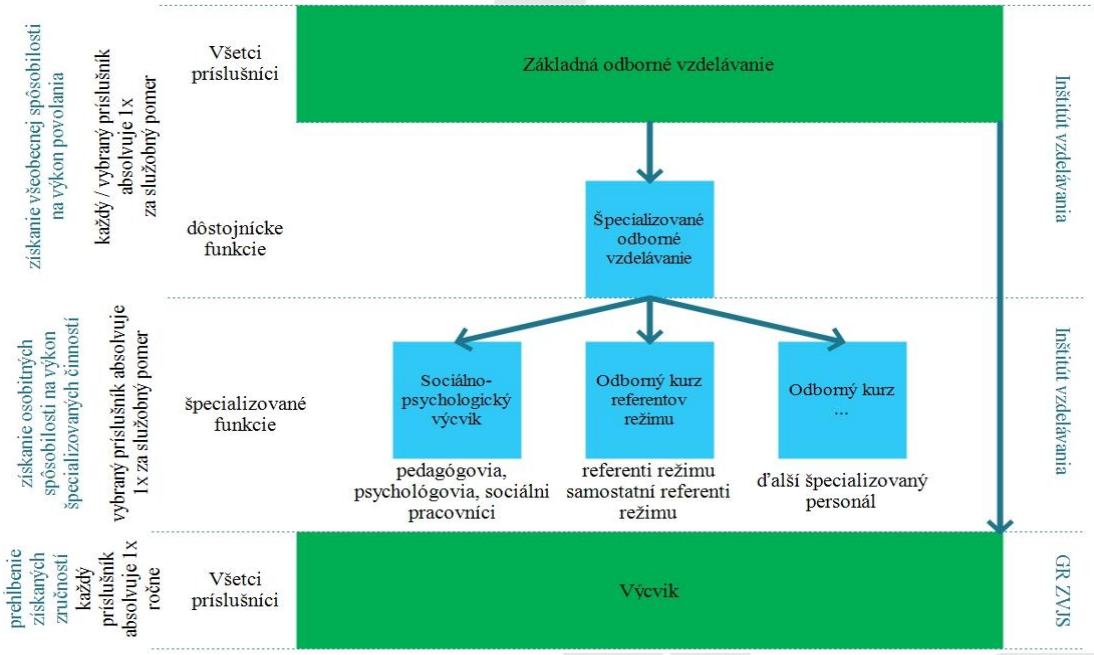

Obrázok 15 Proces vzdelávania väzenského personálu ZVJS

Vzdelávanie príslušníkov ZVJS v národnom projekte „Rozvoj odborných zručností väzenského personálu“

Ukončenie vzdelávania projektov financovaných z Európskeho sociálneho fondu

Programové obdobie 2007 až 2013 umožnilo finančné čerpanie a realizáciu projektov podporených z Európskeho sociálneho fondu, Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Kohézneho fondu do konca kalendárneho roka 2015. Do daného programového obdobia sa aktívne zapojilo aj Generálne riaditeľstvo ZVJS, ktoré prostredníctvom Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia realizovalo dva národné projekty: „Odborné vzdelávanie ako rozvoj odborných zručností a uplatnenia na trhu práce pre odsúdených vo VTOS“ a „Rozvoj odborných zručností väzenského personálu“. Oba realizované projekty boli v pôsobnosti riadiaceho orgánu MPSVR SR.

Národný projekt „Rozvoj odborných zručností väzenského personálu“ s nadväznosťou na prioritnú os 4 – Budovanie kapacít a zlepšenie kvality verejnej správy, opatrenie 4.1 Zlepšenie kvality služieb poskytovaných verejnou správou a neziskovými organizáciami, bol realizovaný v dvoch hlavných aktivitách:

- Vzdelávanie lektorov sociálno-psychologického výcviku;
- Vzdelávanie riadiacich pracovníkov.

Hlavným cieľom projektu bolo zvýšenie kvality ľudských zdrojov väzenského personálu a zefektívnenie riadiacej práce v ZVJS s pridružením na špecifické ciele zvyšovania a podpory kompetencií riadiacich pracovníkov v oblasti budovania a riadenia pracovných tímov, v oblasti efektívneho riešenia problémov súvisiacich s plnením úloh ZVJS, v oblasti vedenia zamestnancov k prelamovaniu psychologických a sociálnych bariér na pracovisku a v oblasti efektívnej tímovej spolupráce pri plnení účelu VTOS.

V prvej aktivite „Vzdelávanie lektorov sociálno-psychologického výcviku“ získali lektori z Inštitútu vzdelávania ZVJS v Nitre a vybraní psychológovia ústavov neakreditované osvedčenie o absolvovaní sociálno-psychologického výcviku v rozsahu 100 hodín po 50 hodín týždenne v trvaní 60 minút a akreditované osvedčenie lektorskej spôsobilosti v zmysle zákona č. 568/2009 Z. z. o celoživotnom vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov v rozsahu 100 hodín po 50 hodín týždenne v trvaní 60 minút. Celkovo sa danej aktivity zúčastnilo 10 frekventantov, pričom rovnaký počet úspešne zvládol aj záverečnú skúšku, ktorá spočívala z reflexie, rečníckeho prejavu a aktivite na hodine.

Druhej aktivity „Vzdelávanie riadiacich pracovníkov“ a jej dvoch podaktivít sa zúčastnili príslušníci ZVJS z celého SR okrem príslušníkov z Bratislavského kraja. Títo frekventanti získali zručnosti z oblasti komunikácie a riadenia ľudských zdrojov.

Prvá podaktivita bola zameraná na vzdelávanie riadiacich pracovníkov ZVJS so zameraním na rozvoj osobnostných schopností, rozvoj komunikačných schopností a vlastností. Rozsah podaktivity bol 40 hodín v trvaní jeden týždeň a zúčastnilo sa jej 222 frekventantov z plánovaného počtu 225 (172 mužov a 50 žien). Druhá podaktivita bola zameraná na riadenie, vedenie ľudí, štýly a organizáciu riadenia. Rozsah podaktivity bol 40 hodín v trvaní jeden týždeň sa zúčastnilo sa jej 219 frekventantov z plánovaného počtu 225 (169 mužov a 50 žien). Obe podaktivity boli realizované v objekte Santovka ÚVTOS Želiezovce a v Inštitúte vzdelávania ZVJS v Nitre.

V rámci národného projektu „Šanca na návrat“ taktiež je potreba vzdelávať väzenský personál z dôvodu implementácie nových noriem ako:

- zatrieďovací mechanizmus,
- metodika individuálneho akčného plánu – vytvorenie modulov napríklad modul sociálno-psychologického výcviku, moduly manuálnych zručností, modelové cvičenia,
- obsahové štandardy – úroveň informačno-poradenských služieb pre každú skupinu, stanovenie zaobchádzania s klientom,
- vzdelávací program: „Špecializačný vzdelávací program Sociálna práca vo výkone trestu“,
- ďalšie implementácie, normy, ktoré vytvorí ŠNN po schválení Riadiacim výborom.

Kľúčovou úlohou pri nastavení a následnom udržaní systému vzdelávania väzenského personálu je vytvorenie odborne a metodologicky dostatočne pripravených odborných kapacít. Ich úlohou bude totiž nielen lektorsky zabezpečovať témy v rámci vzdelávania, ale rovnako vzdelávať pedagógov, sociálnych pracovníkov, psychológov a iných určených príslušníkov ZVJS. Môže sa trénerom stať osoba s:

- praktickými skúsenosťami,
- zodpovedajúcimi odbornými znalosťami v oblasti výstupného oddielu a znalosťami novozavedených noriem,
- schopnosťou preniesť odborné znalosti na špecializovaný väzenský personál.

Personálnymi kapacitami, ktoré by kumulatívne spĺňali všetky uvedené podmienky, ZVJS v súčasnosti nedisponuje. Na druhej strane však existuje veľký potenciál na ich vybudovanie a pravidelné dopĺňanie.

3.1.3 Resocializačné a výchovné vzdelávacie programy

3.1.3.1 Obsahové a personálne štandardy

<u>Obsahové štandardy základného modulového programu</u>

Obsahový štandard, resp. obsahová časť resocializačného a výchovného vzdelávacieho programu určuje minimálny obsah vzdelávania odsúdených osôb v danom programe. Jedným z resocializačných a výchovných vzdelávacích programov vytvorených v rámci Národného projektu „Šanca na návrat“ je „Základný modulový program“. Úlohou obsahových štandard „Základného modulového programu“ pre odsúdené osoby je naučiť a rozvíjať u odsúdených osôb vedomosti, schopnosti, zručnosti, návyky a motívy z rôznych oblastí života (sebapoznanie, komunikácia, rodinné vzťahy, zamestnanosť, financie, závislosti, právo) v rámci resocializačného procesu s cieľom viesť v budúcnosti život bez kriminálneho správania a posilňovať a rozvíjať pozitívne zdroje odsúdených osôb, ktoré podporia ich opätovné začlenenie do spoločnosti a umožnia im viesť život v súlade so zákonmi a spoločenskými pravidlami, napomáhať k obmedzovaniu rizík opakovania trestnej činnosti a tým prispievať k ochrane spoločnosti.

Hlavným cieľom obsahového štandardu daného programu je zjednocovať, koordinovať resp. zabezpečovať kompatibilitu minimálneho obsahu vzdelávania odsúdených osôb umiestnených vo výstupných oddieloch v rámci vo všetkých partnerských ústavoch.

Obsahový štandard modulu „Sociálna komunikácia“ – je zameraný na rozvoj komunikačných zručností odsúdených osôb, obsahová časť modulu obsahuje:

- Úvod do komunikácie, teória komunikácie;
- Formy komunikácie;
- Druhy komunikácie;
- Spätná väzba.

Obsahový štandard modulu „Sebapoznanie“ – je zameraný na spoznanie, pochopenie seba samého – „Kto som?, Aký som?“, pomenovanie vlastných myšlienok, pocitov, emócií, slabých a silných stránok, „Kto som?, Aký som?“. Obsahová časť modulu obsahuje:

- Úvod do sebapoznania, teória sebapoznania;
- Sebareflexia;
- Silné a slabé stránky;
- Úspechy a neúspechy.

Obsahový štandard modulu „Zamestnanosť“ – je zameraný na uplatnenie sa na trhu práce po prepustení z VTOS a predchádzanie recidívy. Obsahová časť modulu obsahuje:

- Motivácia k zmene pracovných postojov;
- Trh práce a aktuálne požiadavky zamestnávateľov;
- Informačno- poradenské služby a odborné poradenstvo (ÚPSVaR);
- Možnosti využitia informačného kiosku;
- Pracovno-právne vzťahy.

Obsahový štandard modulu „Právne aspekty (Právna klinika)“ – je zameraný na zvyšovanie právnej gramotnosti u odsúdených osôb vo vybraných oblastiach akcentujúcich „každodennú právnu rutinu“ (mimo trestného práva) a vybudovanie pozitívneho vzťah k právu. Obsahová časť modulu obsahuje:

- Úvod do práva, právny systém, právny poriadok;
- Pracovné právo;
- Rodinné právo;
- Dedičské právo;
- Vecné práva;
- Záväzkové právo;
- Účasť na správe vecí verejných.

Obsahový štandard modulu „Finančná gramotnosť“ – je zameraný na podporu a rozvoj kompetentnosti využívať získané vedomosti a zručnosti na riešenie najmä očakávaných základných záťažových životných situácií s dopadom najmä na kvalitu života v sociálnej oblasti.

- Základné finančné a ekonomické pojmy;
- Osobný/rodinný rozpočet, finančná zodpovednosť, plánovanie, hospodárenie;
- Dlhy – charakteristika, druhy, zadlženosť;
- Osobný bankrot;
- Exekúcie a zásady komunikácie s veriteľom.

Obsahový štandard modulu "Rodinné vzťahy" – je zameraný na podporu významu rodiny pre opätovné začlenenie odsúdenej osoby do života, zmapovanie zdrojov podpory, aktualizovanie predstáv o rodine po prepustení na slobodu.

- Teória rodiny a význam rodiny všeobecne;
- Dynamika rodiny;
- Význam a podpora rodiny;
- Rodinné stereotypy;
- Zmena v rodine;
- Očakávania (od rodiny a od seba k rodine);
- Rodinné role;
- Budúcnosť rodiny.

Obsahový štandard modulu "Závislosti" – je zameraný na prevenciu odsúdených osôb pred základnými formami závislostí a zníženie rizika závislostí.

- Teória závislosti a druhy závislostí;
- História drog a alkoholu;
- Drogy a ich účinky na ľudský organizmus;
- Nelátkové závislosti;
- Závislosť a jej dôsledky na život;
- Závislosť v kontexte právneho povedomia;
- Budúcnosť bez závislosti.

Personálne štandardy základného modulového programu

Personálne štandardy upravujú personálne zabezpečenie zaobchádzania s odsúdenými osobami vo výstupných oddieloch odborným tímom, ako aj inými odborníkmi s odbornou kvalifikáciou v rámci uplatňovania základného modulového programu v praxi. Rozhodujúcim kritériom je odborná kvalifikovanosť pre danú pracovnú pozíciu a osobnostné predpoklady zamestnanca. Zaškoľovanie zamestnancov sa bude realizovať v priebehu trvania Národného projektu „Šanca na návrat" v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi a novému zamestnancovi sa umožní získavať nevyhnutné odborné vedomosti a zručnosti v rozsahu svojej pracovnej činnosti. Na realizácii zaobchádzania s odsúdeným vo výstupnom oddiele sa podieľa odborný tím v zložení psychológ, sociálny pracovník, sociálny kurátor-metodik. Personál podieľajúci sa na zaobchádzaní s odsúdenými osobami vo výstupnom oddiele musí spĺňať kvalifikačné predpoklady na zabezpečenie činnosti výstupného oddielu a to nasledovne:

- **psychológ** – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa v odbore jednoodborová psychológia.
- **sociálny pracovník** – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa v odbore sociálna práca.[142]
- **sociálny kurátor**-metodik – absolvent vysokoškolského vzdelania II. stupňa, vyžaduje splnenie podmienky odbornej spôsobilosti na výkon sociálnej práce sociálnym

[142] V súlade s Prílohou č. 4 k RGR č. 33/2016 ktorým sa určujú podrobné systemizačné kritéria a zamerania odborov kvalifikačného predpokladu vzdelania v Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších noviel

pracovníkom podľa osobitného predpisu[143] alebo získanie vysokoškolského vzdelania v študijnom odbore andragogika alebo uznaný doklad o takom vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou.

3.1.3.2 Témy

Odsúdené osoby sú rovnako ako iné osobitne zraniteľné a rizikové skupiny (ľudia so zdravotným postihnutím, migranti a etnické skupiny, bezdomovci, závislí od návykových látok, izolovaní starší ľudia a deti) vystavení vyššiemu riziku chudoby a sociálnemu vylúčeniu v porovnaní s majoritnou populáciou. Vynútené sociálne vylúčenie počas VTOS (najmä pri dlhodobých trestoch) spôsobuje stratu sociálneho zázemia, stratu pracovnej motivácie a spolu so subjektívnymi faktormi, nereálnymi očakávaniami a diskrimináciou na trhu práce vytvára prekážku plnohodnotnému začleneniu sa do spoločnosti po prepustení z VTOS. Ohrozenie sociálnym vylúčením je u bývalých odsúdených osôb znásobené ďalšími subjektívnymi faktormi ako sú napr.: nízky stupeň vzdelania (k 31. decembru 2018 bolo vo VTOS 4 130 negramotných osôb, osôb s neúplným základným vzdelaním a osôb bez stredoškolského vzdelania – 47,3 % celkovej väzenskej populácie - zdroj Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018), absencia pracovných návykov pred nástupom do VTOS (k 31. decembru 2018 bolo vo VTOS 4 211 osôb bez predchádzajúcich pracovných skúseností – 48,3 % celkovej väzenskej populácie - zdroj Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018), bezdomovectvo - odsúdený bez trvalého pobytu pred nástupom do VTOS podľa výstupov z informačného systému ZVJS – Evidencia obvinených a odsúdených je t. č. vo VTOS 1 406 bezdomovcov, t. j. osôb, ktorých trvalý pobyt bol evidovaný na obec (adresu sídla obecného úradu) a príslušnosť k marginalizovaným skupinám. Snahou NP ŠNN je preto vytvoriť a vo výstupných oddieloch v partnerských ústavoch na VTOS pilotne overiť inovatívny systém komplexnej podpory odsúdených osôb na plynulý prechod do občianskeho života po prepustení na slobodu. Z hľadiska vecného zamerania, charakteru aktivít a geografického záberu bolo vybraných 10 ústavov na VTOS, prostredníctvom ktorých pokrýva NP ŠNN všetky skupiny väznených osôb (odsúdení muži – odsúdené ženy – odsúdení mladiství) a osobitosti jednotlivých typov ústavov na VTOS z pohľadu vonkajšej diferenciácie (tzn. všetky stupne stráženia – ústavy minimálneho, stredného a maximálneho stupňa stráženia) a tiež geografické a štrukturálno-kapacitné špecifiká. Hlavným cieľom národného projektu je u odsúdených osôb vo VTOS znížiť riziká sociálneho vylúčenia a zvýšiť kompetencie pri uplatnení sa na trhu práce. Národný projekt je realizovaný hlavnou aktivitou „Resocializácia a aktívne začlenenie občanov vo VTOS do spoločnosti, na trh práce a zlepšenie prístupu k sociálnym službám“, ktorá pozostáva z podaktivít a to: riadiaceho výboru, informačno-poradenských služieb vo výstupnom oddiele, resocializačných a výchovných vzdelávacích programov, informačno-poradenských služieb pre osobitné skupiny a evaluácie projektu. Realizáciou samotných podaktivít národného projektu sa posilnia sociálne kompetencie cieľových skupín odsúdených osôb, zvýši sa ich motivácia nájsť uplatnenie na trhu práce a aktívne riešiť svoju životnú situáciu spoločensky prijateľným spôsobom. Účastníci jednotlivých aktivít, t. j. odsúdené osoby budú schopné integrovať sa do spoločnosti správnym využitím svojich schopností a zručností. Jednou z podaktivít národného projektu je vytvorenie cca šiestich špecifických resocializačných a výchovných vzdelávacích programov, resp. ich obsahovej štruktúry (s prislúchajúcimi merateľnými a overiteľnými

[143] Zákon č. 219/2014 Z. z. o sociálnej práci a o podmienkach na výkon niektorých odborných činností v oblasti sociálnych vecí a rodiny a o zmene a doplnení niektorých zákonov, (ust. §45 ods. 1, písm. a)

kritériami), ktoré budú predložené na schválenie riadiacemu výboru. Pre tematické cielenie resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v národnom projekte vychádzame z:

a) najčastejšie sa vyskytujúcich (vysoko prevalenčných) rizikových faktorov recidívy trestnej činnosti,
b) z dostupných štatistických údajov za SR, agregovaných štátnymi alebo verejnými inštitúciami príp. výskumnými pracoviskami,
c) z prieskumných sond a analýz realizovaných riešiteľským tímom národného projektu.

V nižšie uvedenej tab. 57 sú zoradené rizikové faktory do oblastí tak, aby bol vidieť prienik v rámci rôznych nástrojov využívaných napr. v kontexte ZVJS a iných nástrojov.

CR-CRA	Oblasti HRSZ	Dynamické faktory SARPO	OASys	LSI-R	LS/CMI
Bývanie	Bývanie	Bývanie	Bývanie	Bývanie	
Zamestnanie	Zamestnanie	Zamestnanie	Zamestnanie	Zamestnanie	Zamestnanie
Financie	Financie	Financie	Financie	Financie	
Rodina a vzťahy	Rodina	Rodina a sociálne kontakty	Vzťahy	Rodina	Rodina
Závislosti	Závislosti	Závislosti	Závislosti, zdravie	Závislosti	Závislosti
Osobnosť a správanie – postoj k TČ, emočná stabilita	Osobnosť a správanie – postoj k Tč, emočná stabilita	Osobnosť a správanie	Správanie, Postoj k Tč, emočná stabilita	Osobnosť a správanie – postoj k Tč, emočná stabilita	Osobnosť a správanie
Vzdelanie	Vzdelanie	Vzdelanie a výchova	Vzdelanie	Vzdelanie	Vzdelanie
	Mentálna úroveň		Životný štýl	Voľný čas a rekreácia	Voľný čas a rekreácia
Spoločenstvo v skupinách				Spoločenstvo v skupinách	Spoločenstvo v skupinách

Tab. 57 Rizikové faktory nástrojov využívaných v rámci ZVJS

ZVJS (SR):

CR-CRA – Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti pri podmienečnom prepustení - (angl. Conditional Release – Crime Risk Assessment)

HRSZ – Hodnotenie rizika sociálneho zlyhania

Vězenská služba ČR:

SARPO – Súhrnná analýza rizík a potrieb odsúdených

Väzenská a probačná služba Jej Veličenstva so sídlom v Londýne (Spojené Kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska a Wales)

OASys – The Offender Assessment System - štruktúrovaný nástroj klinického hodnotenia páchateľov za účelom posúdenia pravdepodobnosti opätovného odsúdenia

viac ako 200 krajín a jurisdikcií po celom svete (vrátane veľkých častí USA, Austrálie a Nového Zélandu):

LSI-R – The Level of Service Inventory - Revised - medzinárodne využívaný kombinovaný a integrovaný nástroj na hodnotenie rizík a potrieb páchateľov za účelom posúdenia odhadu rizika opätovného odsúdenia

USA a Kanada (väzenské zariadenia, probačné služby):

LS/CMI – Level of Service/Case Management Inventory – funkčný nástroj na hodnotenie a meranie rizikových faktorov a potrieb adolescentných a dospelých páchateľov

Na základe porovnania vidieť prienik v oblastiach rizikových faktorov. Témy programov by mali preto vychádzať z oblastí rizikových faktorov, ktoré sú:

1) Zamestnanie;
2) Financie;
3) Rodina a vzťahy;
4) Závislosti;
5) Násilie;
6) Bývanie;
7) Etnické menšiny;
8) Vzdelanie – odborná príprava;
9) Osobnosť, správanie, zmena kriminálneho myslenia (orientácia na zmenu postoja).

Jadro resocializačných a výchovných vzdelávacích programov určených primárne pre odsúdené osoby umiestnené vo výstupných oddieloch tvorí nasledovné témy:

Zloženie jadra – základný modulový program - témy:

1) Sociálna komunikácia;
2) Sebapoznanie;
3) Zamestnanosť;
4) Právne aspekty (právna klinika);
5) Finančná gramotnosť;
6) Látkové a nelátkové závislosti;
7) Rodina a vzťahy odsúdeného .

Zloženie jadra – špecializovaný program - témy:

1) Finančná gramotnosť;
2) Látkové a nelátkové závislosti;
3) Rodina a vzťahy odsúdeného;
4) Marginalizované segregované rómske komunity;
5) Násilie;
6) Radikalizmus a extrémizmus;
7) Zamestnanosť;
8) Bývanie.

Rodina

Rodina je najdôležitejšia sociálna jednotka, ktorá ovplyvňuje celý náš život. Už od narodenia máme svoju rodinu, ktorá nás formuje a utvára naše myslenie a tým aj naše činy. Preto je v záujme väčšiny ľudí udržiavať dobré rodinné vzťahy a navzájom si pomáhať, či už s fyzickými úkonmi, ako aj pri emočne náročnejšom období. Rodina pomáha tvoriť hodnoty a normy. Dalo by sa teda povedať, že hlavnou funkciou rodiny ako sociálnej skupiny je funkcia podporná. Rodina sa snaží podporovať jedinca v priebehu celého jeho života. Pomáha mu s jeho

problémami, snaží sa mu byť oporou, pomáha mu k vytvoreniu hodnôt a postojov, ktoré sa zlučujú s rodinným životom a motivujú ho k tomu, aby robil veci prospešné pre rodinné prostredie. Rodiny odsúdených osôb sú potenciálnym zdrojom podpory a pomoci pri opätovnom začlenení do spoločnosti – či už pozitívny alebo negatívny. Veľmi významnú úlohu pri bezproblémovom priebehu VTOS zohráva rola partnera, prípadne člena rodiny. "Odsúdenému sa často vo výkone trestu rozpadne manželstvo, či ho rodina zavrhne, nemá potrebné zázemie a tým stráca motiváciu k zmene, preto je veľmi dôležité, aby si odsúdený udržal kontakt s rodinou a posilňoval už vzniknuté sociálne väzby "(Raszková, 2014, s. 90). Inak povedané, jeden deň vzťahy v rodine fungujú tak ako majú - ponúkajú fyzické i emocionálne zázemie a druhý deň je odsúdená osoba od rodiny odtrhnutá na dlhú dobu. V podstate sú tri spôsoby, ako môže byť odsúdená osoba v kontakte s rodinou počas VTOS a to buď formou návštev, telefonátov alebo formou korešpondencie. Telefonovanie však nie je možné vtedy, ak odsúdená osoba nemá dostatok peňažných prostriedkov a rodina odsúdenej osobe do väzenského zariadenia telefonovať nemôže. Rovnako to platí aj v rámci korešpondencie, máme na mysli intenzívnu korešpondenciu - potreba zakúpenia známok (v prípade, že odsúdená osoba nemá peňažné prostriedky, ústav zabezpečí na vlastné náklady odoslanie dvoch kusov korešpondencie za kalendárny mesiac – § 26 ods. 6 ZoVTOS), prípadne, aby členovia rodiny mohli prísť na návštevy, to všetko závisí od ekonomickej situácie rodiny. Nie vždy je teda možné udržať kontakt s rodinou, aj keď by to obidve strany chceli. Množstvo odsúdených osôb vo VTOS „prežíva práve z jednej návštevy do ďalšej návštevy“, akonáhle jedna návšteva skončí, odpočítavajú čas do tej ďalšej (Hardwick, 1986).

Na tomto príklade vidno, ako je pre väčšinu odsúdených osôb udržanie kontaktu a dobrých vzťahov s rodinou dôležité. Návštevy vo väzení sú odborníkmi dlhodobo spájané so znížením recidívy (napr. Ohlin 1951; Glaser 1964; La Vigne a kol. 2005; Bales and Mears 2008; Mears a kol. 2012; Duwe a Clark 2013; Cochran 2014, In Brunton-Smith 2016). Podpora návštev medzi odsúdenými osobami a vonkajšou komunitou môže mať obrovský vplyv na správanie odsúdenej osoby a môže znížiť napätie pociťované odsúdenou osobou počas doby trvania TOS. Ak by došlo k nejakému významnému porušeniu týchto rodinných vzťahov, mohlo by sa to prejaviť práve na strate motivácie odsúdenej osoby "správať sa podľa pravidiel" a na následnej recidíve. Jedným z ďalších možných problémov môže byť aj to, že listy aj telefonáty sú pracovníkmi ZVJS kontrolované (§ 25 ods. 2 a § 27 ods. 3 ZoVTOS), čo môže viesť k tomu, že komunikácia medzi odsúdenými osobami a rodinnými príslušníkmi nie je dostatočne uvoľnená. Ďalšou možnosťou na upevňovanie vzťahov s rodinným prostredím, členmi rodiny v ZVJS v priebehu VTOS je aj uplatňovanie inštitútu opustenia ústavu a mimoriadneho voľna na opustenie ústavu ako najvyššej formy disciplinárnej odmeny § 50 písm. f) a § 65 ZoVTOS). Prerušenie rodinných vzťahov mnohokrát u odsúdenej osoby vyvolá beznádej, či apatiu a neochotu dodržiavať interné predpisy. Len veľmi málo odsúdených osôb si vo väzenskom zariadení vzťah s rodinou zlepší a väčšinou sa to podarí len vďaka intenzívnej práci s väzenským personálom alebo neziskových organizácií (Raszková, 2014). Rodina a vzťahy s ostatnými zohrávajú dôležitú úlohu v živote odsúdenej osoby. Je však otázkou, čo robiť s takou odsúdenou osobou, ktorej rodinní členovia tiež vykonávajú TOS (takéto správanie je u nich v rodine považované za normálne). Ďalším problémom sú tiež nereálne očakávania odsúdených osôb, že po prepustení na slobodu sa vrátia domov a bude všetko tak ako pred uväznením. A keď následne zistia, že to tak nefunguje, že to tak nie je, ťažko sa s týmito zmenami vyrovnávajú (Getting out and how to survive it, 2005). Preto je veľmi dôležité odsúdené osoby na tieto zmeny

čo najlepšie pripraviť, aby prepustenie na slobodu zvládli s čo možno najmenšími komplikáciami. Podľa Raszkovej (2014) je dôležité, aby bola práca s odsúdenými osobami individualizovaná a pomôcť treba najmä tým odsúdeným osobám, ktoré sú motivované k zmene - to znamená v penitenciárnom pôsobení maximálne využiť členov rodiny, pretože práve rodina je významným faktorom. Je teda dôležité do penitenciárneho pôsobenia zapojiť aj rodinných príslušníkov odsúdených osôb, nakoľko sú neoddeliteľnou súčasťou zaobchádzania s odsúdenou osobou zameranou najmä na zmenu správania a udržiavanie kladných väzieb s vonkajším svetom. Inak by mohlo dôjsť práve k už vyššie spomínanej prizonizácii, ktorá by následné prepustenie na slobodu a návrat odsúdenej osoby do spoločnosti veľmi sťažila, odsúdená osoba by sa v neznámom prostredí nevedela orientovať a oveľa pravdepodobnejšie by mohla byť spúšťačom opätovného delikventného správania, čím by sa zvýšilo riziko recidívy. Na strane druhej intenzívne kontakty s rodinou v čase pred prepustením na slobodu môžu poskytnúť odsúdeným osobám a rodinám pripraviť sa a vnútorne prijať niektoré realistické plány na obdobie po prepustení na slobodu. Preto je veľmi dôležité podporovať a udržiavať kontakty, resp. obnovovať kontakty odsúdených osôb so svojimi rodinami (samozrejme v prípade, ak nie sú predpolím kriminality). Obzvlášť dôležité je to pri mladistvých odsúdených a odsúdených osôb, ktoré majú maloleté deti (Shinkfield 2010), kde je ťažisko zamerané na budovanie vzťahu s rodinou.

Financie

Byť gramotný znamená naučiť sa čítať, písať a počítať. Byť finančne gramotný znamená využívať tieto znalosti aj vo svete peňazí a finančných produktov. Vedieť, čo čítať, ako to čítať a dokázať porozumieť, vedieť si spočítať aspoň to základné a tiež vedieť, kedy sa nepodpisovať. V škole sa do nedávnej doby zaobchádzanie s peniazmi nevyučovalo, hoci by to malo patriť k základným zručnostiam každého z nás. Termín "finančná gramotnosť" sa dá veľmi všeobecne definovať ako schopnosť porozumenia financiám a hlavne schopnosť s nimi zaobchádzať. Donedávna sa, najmä mladá generácia, touto oblasťou príliš nezaoberala a väčšina mladých ľudí sa učila zaobchádzať s peniazmi pod vedením a podľa vzoru svojich rodičov. Nie vo všetkých prípadoch to musí byť nutne tá najlepšia možnosť, pretože je potrebné si uvedomiť, že staršia generácia prežila podstatnú časť svojho života v inom politickom režime, ktorý potláčal úlohu peňazí, ľudia nemali veľa možností ako financiám porozumieť, väčšina dnes masovo využívaných finančných nástrojov buď neexistovala vôbec alebo mala veľmi zjednodušenú podobu. Následky tejto skutočnosti sa dnes bohužiaľ prejavujú najmä v tom, že mnoho rodín nevie dobre hospodáriť so svojimi príjmami, prežíva od výplaty k výplate, nechá sa nalákať na ponuky rôznych nevýhodných pôžičiek a úverov a dostávajú sa tak do nepríjemných situácií. Zodpovednosť, ktorú na seba skôr či neskôr každý z nás berie, by mala byť podporená základnými znalosťami a zručnosťami v tejto oblasti. Finančnú gramotnosť možno vidieť v dvoch základných rovinách:

1) prvá je znalosť finančných nástrojov a ich fungovania,
2) druhá je umenie zmysluplného využívania týchto nástrojov.

Každý človek by sa mal čo najskôr naučiť plánovať svoje financie, pretože čím skôr sa začne týmto zaoberať, tým väčší priestor bude mať na dosiahnutie svojich cieľov. Aby bol človek finančne gramotný, nemusí sa nutne stať odborníkom na všetko, stačí, ak si uvedomí zodpovednosť za svoje financie. Vo VTOS sa ešte výraznejšie a naliehavejšie ako u bežnej populácie vyskytuje problém s existenciou dlhov. Väčšina odsúdených osôb je zadlžená a úhrny dlžných súm sú nezriedka veľmi vysoké. Okrem dlhov typických u bežnej populácie sú tu navyše

prítomné aj pohľadávky a dlhy súvisiace priamo s trestnou činnosťou odsúdených osôb (náhrada škody, náklady trestného konania a pod.). To v kombinácii so všeobecne relatívne nízkou úrovňou vzdelania, finančnej gramotnosti a nedostatku potrebnej informačnej podpory väčšiny odsúdených osôb vytvára jednu z kľúčových bariér pri návrate odsúdenej osoby na slobodu. Odsúdené osoby majú tiež znížený prístup ku kvalitným, aktuálnym a relevantným informačným zdrojom, rovnako ako menšiu možnosť komunikácie so svojimi veriteľmi, exekútormi, súdmi a ďalšími zainteresovanými subjektami. Riešenie dlhu je tak zároveň s témou zvyšovania zamestnávania odsúdených osôb jednou z kľúčových oblastí, ktoré vyžadujú fundovaný, dlhodobý a systematický prístup. Pokiaľ chceme odsúdené osoby úspešne integrovať, nesmieme zabúdať na finančné dôsledky uväznenia. Dopad pociťujú aj tí najbližší, t. j. jednotliví členovia rodiny. Nástup do VTOS predstavuje pre odsúdenú osobu a jeho rodinu v mnohých prípadoch aj stratu zamestnania a s ním spojenú stratu príjmu (v prípade muža často hlavného živiteľa). Dôležitým faktorom, ktorý ovplyvnil výber témy je tiež zistenie, že veľký počet odsúdených osôb má dlhy, čo potvrdzuje aj interný prieskum projektového tímu. Bez dlhov bolo vo výstupných oddieloch vo všetkých partnerských ústavoch zapojených do projektu za obdobie od 1.októbra 2018 do 31. decembra 2018 len 12,60 % odsúdených osôb. Viac ako polovica (celkom 57,03 %) malo zdokumentované dlhy nepresahujúce 5 000 eur. Za významný môžeme považovať tiež údaj, že až 30,37% odsúdených osôb, má dlhy presahujúce 5 000 eur. Vyššie uvedené zistenie a to vysoký podiel odsúdených osôb so zdokumentovanými dlhmi predpokladá preto potrebu zavedenia programu zameraného na zvyšovanie finančnej gramotnosti odsúdených osôb. A preto programy, ktoré pomáhajú odsúdeným získať zručnosti v oblasti financií, sú zamerané na zvýšenie finančnej gramotnosti, môžu zmierniť problémy so sociálnym začlenením a predovšetkým s problémami s ubytovaním a zamestnaním prepustenej osoby na slobode.

Zamestnanie

Uspokojivé zamestnanie je silný faktor, ktorý má potenciál udržať a posilniť proces ukončenia kriminálnej činnosti. Výnimočný význam zamestnania spočíva v prísune legálneho príjmu, ktorý sám o sebe môže zabrániť tomu, aby dotknutý páchal ďalšie trestné činy. Rolu hrá ale aj nadväzovanie kontaktov s ľuďmi, ktorých konanie môže slúžiť ako pozitívny sociálny vzor. Okrem toho u ľudí s trestnou minulosťou napríklad podporuje sebavedomie. Aj napriek významnej úlohe zamestnania pri znižovaní recidívy, sa zamestnanie nedá považovať za všeliek, ktorý automaticky vedie k náprave páchateľa. Dôležitá je totiž motivácia a postoje predtým odsúdených osôb k pracovným príležitostiam. Páchatelia tak musia byť rozhodnutí a odhodlaní svoj život zmeniť. Príčiny recidívy trestnej činnosti môžu byť zapríčinené buď endogénnymi alebo exogénnymi faktormi. Treba však povedať, že len málokedy sú determinované len jednými z nich, väčšinou ide o kombináciu oboch skupín faktorov. Medzi endogénne by sme mohli zaradiť genetickú podmienenosť, mentálne postihnutie, duševné poruchy, či rôzne poruchy osobnosti. Na druhej strane stoja, ako sme už uviedli, exogénne príčiny recidívy. Zaradiť by sme medzi ne mohli napríklad zamestnanie (resp. možnosti zamestnať sa), rodinu, spoločenské okolie páchateľa, či sociálne vylúčenie. Tieto je možné vo výraznej miere ovplyvniť a tým pôsobiť v oblasti prevencie recidívy pozitívnym smerom. Ovplyvniť ich môžeme v rámci tak penitenciárnej ako aj postpenitenciárnej starostlivosti o odsúdenú osobu. Uviedli sme, že jedným z exogénnych determinantov, ktoré de facto nútia odsúdenú osobu po VTOS recidivovať, je zamestnanosť, resp. minimálne možnosti odsúdenej osoby zamestnať sa. Je to skutočne tak. Byť odsúdenou osobou, „je biľagom“, ktorý klienta sprevádza celý život. Ako uvádza aj L. Vaska

(2014, s. 18), medzi negatíva nezamestnanosti môžeme zaradiť „rastúce sociálne napätie, sociálnu krízu, zhoršovanie zdravia, nárast chudoby, krízu rodinného a komunitného života, nárast kriminality a ďalších spoločensky nežiaducich javov – sociálne rizikových fenoménov.“ Odsúdená osoba má skutočne problém aj po VTOS si nájsť zamestnanie. Minulosť spojená s trestnou činnosťou sa však žiaľ často stáva prekážkou pri vstupe na trh práce, pretože mnoho zamestnávateľov požaduje od uchádzačov čistý register trestov. Šanca na úspešné znovu začlenenie jedincov usilujúcich o zmenu doterajšieho a spoločensky neúnosného štýlu života sa vďaka tomu obmedzuje. Prehliadať nemožno ani fakt, že mnoho páchateľov má iba základné vzdelanie, čo ich vyhliadky na získanie uspokojivej pracovnej pozície ďalej znižuje a výnimočná u nich nebýva ani absencia základných pracovných návykov, ktoré si počas doterajšieho života buď nevytvorili vôbec alebo došlo k ich strate vplyvom dlhodobého pobytu vo VTOS.

Bez príjmu zo zárobkovej činnosti sa však človek znova ocitá, v tomto prípade zotrváva pod hranicou chudoby, čo ho núti „zarobiť“ si na svoje živobytie pre neho jedinou schodnou cestou – kriminalitou. Riešenie je možné vidieť v liberalizácii požiadaviek zo strany zamestnávateľov na svojich potenciálnych zamestnancov. Nezamestnanosť totiž, ako sme uviedli, často vedie k chudobe a chudoba zas tvorí potencionalitu kriminálneho správania. Zamestnanie je kľúčovým faktorom úspešného začlenenia prepustených z VTOS. Poskytuje viac ako len zdroj príjmu. Vedľajšími benefitmi môžu byť napr. sebarealizácia človeka, organizácia času, sociálny kontakt, budovanie identity, samostatnosť, nezávislosť, získavanie a rozvíjanie zručností a kompetencií. Zamestnanie pomáha bývalým odsúdeným osobám opätovne sa zapojiť do spoločnosti a prispieva k ich zvýšenému sebavedomiu, sebadôvere a sebestačnosti (Graffam, 2004). Ľudia ktorí boli čerstvo prepustení z VTOS čelia mnohým výzvam so zreteľom k zabezpečeniu zamestnania. Môže ísť o osobné faktory (napr. nízke sebavedomie, slabá motivácia, nedostatok zručností, nedostatok odbornej prípravy, psychické poruchy a choroby, užívanie návykových látok a i.), nedostatok stabilných ubytovacích možností, ako i kumulácia iných rizikových faktorov (napr. negatívny vplyv partnerov, chýbajúca podpora rodiny a nedostatočná prax) (Visher a kol. 2005). Podľa údajov z ÚPSVR bola miera evidovanej nezamestnanosti k 28. februáru 2019 na úrovni 5,16 % (k 31. decembru 2018 na úrovni 5,04 %). Interný prieskum v rámci projektu, ktorý sledoval odsúdených vo výstupných oddieloch, poukazuje na to, že len 33 % odsúdených pracovalo pred nástupom do VTOS viac ako rok a až 36,3 % bolo nezamestnaných nepretržite viac ako rok. Na základe spomínaných prieskumov je najrizikovejšia skupina odsúdených bez pracovnej kvalifikácie v kombinácií s dlhodobou nezamestnanosťou. Podľa posledných verejných údajov bolo k 31. decembru 2018 bez pracovnej kvalifikácie 48,3 % odsúdených (Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018). Riešenie zamestnanosti je z viacerých už spomínaných dôvodov veľmi dôležité. Okrem zvyšovania kvalifikácie, čo je výzva a jedna z možností v rámci programov je dôležité, aby odsúdené osoby nestrácali pracovné návyky. Vo VTOS sú odsúdené osoby pracovne zaraďované. V roku 2018 bola v ZVJS dosiahnutá 72,05 % ročná zamestnanosť odsúdených osôb (Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018).

Závislosti látkové a nelátkové

Užívanie drog vo svete kontinuálne rastie a stáva sa pandémiou. Tento trend sa nevyhol ani SR. Problematika trestnej činnosti v spojitosti so zneužívaním návykových látok je už niekoľko desaťročí veľmi aktuálna. Dostupnosť drog spolu s ďalšími negatívnymi spoločenskými

fenoménmi a zhoršujúcim sa duševným zdravím populácie predstavujú v tejto oblasti vážne rizikové faktory. Spojenie trestnej činnosti a závislostí má v zásade dve roviny.

Prvou je problematika dôsledkov zneužívania návykových látok v oblasti spoločensky nežiaduceho správania. Závislí jedinci nielenže predstavujú pre spoločnosť záťaž (zvýšená chorobnosť, náklady na opakované a nezriedka neúspešné liečebné procesy, ale aj fakt, že v tejto skupine je zvýšená nezamestnanosť), ale najmä riziko. V snahe zabezpečiť nemalé finančné prostriedky na dávky látok, od ktorých sú závislí, sa vo zvýšenej miere dopúšťajú rôznorodej trestnej činnosti (krádeže, lúpeže, prepadnutia, podvody, prostitúcia, obchod s bielym mäsom, výroba, prechovávanie či distribúcia návykových látok, daňové podvody, neplatenie výživného a pod.).

Druhou rovinou je skutočnosť, že pod vplyvom návykových látok sa mení správanie a prežívanie ich užívateľov, ktorí práve v stavoch ovplyvnenia týmito látkami páchajú trestnú činnosť. Problémy s užívaním drog postihuje podľa prieskumov približne jednu tretinu odsúdených mužov a polovicu odsúdených žien (Fazel, 2017). Odsúdení s drogovou závislosťou sú obzvlášť zraniteľní prvých šesť mesiacov po prepustení na slobodu. U tejto skupiny je preukázaná vyššia miera chorobnosti, úmrtnosti ako aj recidívy (Bukten, 2017). V roku 2017 bolo pri vstupných vyšetreniach pri nástupe do výkonu väzby alebo VTOS anamnesticky identifikovaných 2 029 osôb, ktoré deklarovali užívanie drogy v predchádzajúcom období, čo činí 19,76%. Údaje boli reportované do Národného centra zdravotníckych informácií formou predtlačeného formulára (Zdroj: Správa o plnení úloh Národnej protidrogovej stratégie za rok 2017). Na základe vyššie uvedenej správy za rok 2017 sa výkon ochranného liečenia v podmienkach ZVJS realizoval v určených ústavoch v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi v ÚVTOS, ÚVTOS pre mladistvých a nemocnici pre obvinených a odsúdených. Na psychiatrických oddeleniach absolvovalo 471 odsúdených súdom nariadenú ochrannú liečbu z toho 254 ambulantne a 217 ústavne. Z interného prieskumu vykonaného v rámci projektu vyplýva, že až 51 % odsúdených osôb umiestnených vo výstupných oddieloch vykazuje v správaní známky závislostí. Počet záchytov drogovo závislých osôb v organizačných zložkách uvádzame v nasledovnej tabuľke.

Rok	Počet záchytov
2013	785
2014	778
2015	1 059
2016	1 110
2017	952
2018	883

Tab. 58 Počet záchytov[144]

V roku 2017 podstúpilo v SR liečbu pre užívanie nezákonných drog 3 106 osôb, čo je po prepočítaní na 100 000 obyvateľov 57,1. V nemocnici pre obvinených a odsúdených a ÚVTOS bolo 973 liečených, z toho 893 mužov a 80 žien. Oproti roku 2016 ich počet spolu klesol o 143. Najviac užívateľov v týchto zariadeniach malo trvalý pobyt v Trenčianskom a Bratislavskom kraji (Národné centrum zdravotníckych informácií. Bratislava 2018). V dokumente Národnej protidrogovej stratégie SR na obdobie rokov 2013 až 2020 sa uvádza v bode 3.10. že „na účely

[144] Zdroj: Ročenka ZVJS, 2018

predchádzania trestnej činnosti, zabránenia recidíve a zvýšenia účinnosti trestnoprávneho systému bude SR vo vhodných prípadoch a pri zaistení proporcionality nabádať na využívanie, monitorovanie a účinné vykonávanie politiky a programov v oblasti drog vrátane úkonov po zatknutí a vhodných alternatív k donucovacím sankciám (ako je vzdelávanie, liečba, rehabilitácia, následná starostlivosť a opätovné sociálne začlenenie) pre páchateľov užívajúcich drogy".

Bývanie

Pre človeka, ktorý žije doma, má strechu nad hlavou, rodinu a teplo domova je veľmi ťažké predstaviť si, aký môže byť život na ulici, kde kus kartónu je vankúšom, posteľou, strechou, vašim domovom. Každý večer sa v mnohých veľkomestách na svete odhaduje, že je vonku žijúcich viac ako 100 000 ľudí, ktorí sú bez domova (Baková, Haburajová-Ilavská, 2013). Každý deň tieto osoby hľadajú krízové ubytovanie a neraz sa stretnú s odpoveďou "žiaľ, žiadne voľné miesta už nemáme". Mnohí potom skončia na ulici alebo žijú v nevhodných jednolôžkových izbách, karavanoch, opustených autách, prípadne prespávajú dočasne u priateľov. Každý z nich má inú cestu do bezdomovectva. Ubytovanie je rozhodujúcim faktorom, ktorý môže ovplyvniť to, či bude socializácia odsúdených osôb prepustených na slobodu úspešná alebo nie. Veľká väčšina odsúdených osôb prepustených z VTOS nemá prístup k vhodnému ubytovaniu. Tento faktor má tiež priamy vplyv na zamestnanosť. Bolo zistené nepriame prepojenie medzi ubytovaním a recidívou, kde pri odsúdených osobách, ktoré mali ťažkosti s ubytovaním bolo pravdepodobnejšie, že budú recidivovať ako odsúdené osoby, ktoré problémy s bývaním nemali (Nilsson, 2003). V rámci interného prieskumu realizovaného v projekte bolo zistené, že 18 % odsúdených osôb umiestnených vo výstupnom oddiele nemá trvalý pobyt a 12 % odsúdených osôb nemá zabezpečené bývanie po prepustení na slobodu. Z aktuálnejšieho slovenského reprezentatívneho kvalitatívneho výskumu (Kleskeň, 2016) však vyplýva, že adekvátne bývanie je pracovníkmi v postpenitenciárnej starostlivosti vnímané ako významný problém odsúdených osôb po návrate z VTOS. Doposiaľ nikde na svete nie sú známe úplné štatistické správy o stave bezdomovectva a ani o účinnej pomoci, ktorá by dokázala tento celosvetový problém vyriešiť. Príčiny bezdomovectva sú často zložité a vzájomne so sebou navzájom súvisia. Bezdomovcom sa človek zvyčajne stáva vplyvom kombinácie niekoľkých faktorov, kde môžeme zaradiť faktory osobnej povahy (rozpad vzťahu, domáce násilie, smrť partnera, strata zamestnania, zneužívanie určitých látok), ústavné faktory: (nedostatok primeranej podpory po prepustení z väzenia či psychiatrického liečenia), štrukturálne faktory: (nedostatok primeraných foriem ubytovania, nezamestnanosť). Bezdomovectvo má však ďalekosiahle následky pre jednotlivcov i na celú spoločnosť. Negatívne ovplyvňuje mnohé oblasti ľudského života vrátane psychického a fyzického zdravia. Nepriaznivý vplyv na spoločnosť sa prejavuje v narušaní súdržnosti a veľkého finančného zaťaženia. Problém bezdomovectva by bolo možné úplne eliminovať iba vtedy, keby na svete vymizli osobné, ústavné a štrukturálne faktory.

Násilie

Násilie a násilná kriminalita boli, sú a vždy budú neoddeliteľnou súčasťou ľudskej spoločnosti, lebo násilie je staré ako ľudstvo samo. Aj v dnešnej spoločnosti predstavuje násilie závažnú otázku. Násilie páchané na ľuďoch sa stupňuje, brutalita násilia stúpa. Ľudské životy sú často ohrozované pre zanedbateľný majetkový prospech, agresivita navyše stúpa už v detskom veku. Násilná kriminalita predstavuje najzávažnejšiu formu spoločností kriminalizovaného správania. Násilie a jeho prejavy však už oddávna predstavujú tému pre spoločnosť provokujúcu

a frekvencia násilnej kriminality býva právom považovaná za ukazovateľ miery úspešnosti úsilia štátu, ale aj spoločnosti o kontrolu a obmedzovanie zločinnosti. Násilná kriminalita totiž predstavuje najzávažnejší druh kriminálneho správania. Popredným cieľom trestnej politiky preto vždy bude zamedzovanie tejto formy zločinnosti. Páchatelia násilnej trestnej činnosti sa vyznačujú veľkou variabilitou svojich osobností. Každý z týchto páchateľov predstavuje jedinečnú osobnosť. Človek je tvorom spoločenským, preto i osobnosť je formovaná. Predovšetkým vplyvmi sociálneho okolia. Je preto potrebné si uvedomiť, že páchateľ sa bude násilne správať, pokiaľ mu jasne neukážeme, že násilné správanie netolerujeme. Špecifickou oblasťou je násilie páchané na ženách. Podľa reprezentatívneho prieskumu (Filadelfiová, Holubová et al. 2008) 21,2 % dospelých žien SR vo veku 18 až 64 rokov zažilo násilné správanie z partnerovej strany. V prípade bývalých partnerov je to až 27,9 %, z toho v 12,2 % išlo o vyhranené násilie. Na základe vypracovanej metodiky postupov a štandardov pre prácu s páchateľmi násilia na ženách (2017) „pobyt páchateľa vo výkone trestu vytvára primeranú príležitosť pre absolvovanie programov na vzdelávanie, rozvoj osobnosti, či terapeutických aktivít". Zo skúseností z pilotného testovania vyplynulo, že je potrebné riešiť program pre odsúdených páchateľov násilia na ženách ako povinný pre cieľovú skupinu páchateľov. Optimálne je, aby boli odsúdené osoby zaradené do programu čím skôr po nástupe do VTOS, keďže pre efektivitu programu je dôležité absolvovať celý program.

Marginalizované skupiny obyvateľstva - marginalizované segregované rómske komunity

Ďalšou špecifickou skupinou odsúdených osôb vo VTOS je nepochybne skupina páchateľov trestnej činnosti pochádzajúca z marginalizovaných segregovaných rómskych komunít. Rómovia sú v našej spoločnosti jedinou etnickou skupinou, ktorá vzbudzuje veľmi polarizované postoje. Väčšinová spoločnosť ich vníma nepriaznivo, aj keď nemá poznatky o ich kultúre a z nej vyplývajúcich modusov hodnôt, postojov či správania. Vo všeobecnosti existuje množstvo predsudkov, ku ktorým patrí aj démonizovanie Rómov ako rodených kriminálnikov (Matoušek, Kroftová, 1998). Za sociálne vylúčené spoločenstvo možno považovať sídelnú komunitu, ktorá zotrváva v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby. Zotrvávanie v priestorovo segregovanej lokalite považujeme za „zotrvávanie skupiny fyzických osôb s podobnými sociálnymi znakmi v priestore vymedzenom napr. vchodom bytového domu, ulicou, mestskou časťou, obcou alebo v lokalite mimo územia obce bez základnej občianskej vybavenosti".[145] Sociálne vylúčené spoločenstvá sú definované relatívne široko a kladú si za cieľ podchytiť všetky marginalizované skupiny občanov žijúcich koncentrovane vo vymedzenom teritóriu. Za takéto skupiny možno považovať rómske mestské getá a getá tvorené bezdomovcami, marginalizované rómske komunity, t. j. všetky osady definované v Atlase rómskych komunít (2004)[146]. Koncentrovanou a generačne reprodukovanou chudobou sa spravidla rozumie dlhodobo pretrvávajúca nepriaznivá sociálna situácia skupiny fyzických osôb z dôvodu súčasného výskytu negatívnych javov, ktorými sú najmä vysoká miera dlhodobej nezamestnanosti, hmotná núdza, nízka úroveň vzdelanosti, nedostatočné hygienické návyky, nedostupnosť tovarov a služieb, výskyt sociálnopatologických javov a vysoká tolerancia k nim. Otázka bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva, konkrétne pre rómske

[145] https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/socialne-vylucene-spolocenstva/).
[146] https://www.employment.gov.sk/sk/rodina-socialna-pomoc/socialne-sluzby/socialne-vylucene-spolocenstva/

obyvateľstvo predstavuje jeden zo závažných problémov súčasnej doby. A doterajšie skúsenosti poukazujú na fakt, že tejto téme je potrebné venovať patričnú pozornosť. Marginalizované skupiny obyvateľstva - sú sociálne kategórie občanov, ktoré nie sú schopné bez pomoci spoločnosti zabezpečiť si základné životné podmienky. Tieto skupiny obyvateľstva sú ohrozené úplným sociálnym vylúčením v dôsledku napr. straty bydliska, dlhodobej nezamestnanosti, príslušnosti k určitej etnickej skupine v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou, marginálnej pozície celého osídlenia a pod. Z hľadiska sociálnych ukazovateľov sú najpočetnejšou a špecifickou marginalizovanou skupinou na SR príslušníci sociálne vylúčených rómskych komunít. Počet Rómov v súčasnosti žijúcich v SR je veľmi problematické vyjadriť konkrétnym číslom, pretože nie všetci Rómovia pri sčítaní deklarovali svoju etnickú príslušnosť. V minulosti pri sčítaniach určovali príslušnosť k rómskemu etniku zväčša priamo sčítací komisári, no dnes tomu tak nie je a svoju národnosť si pri sčítaní určuje každý sám, podľa svojho rozhodnutia. Kým členovia ostatných etnických skupín sa obvykle hlásia k svojej národnosti podľa etnickej príslušnosti, väčšina etnických Rómov sa k rómskej národnosti nehlási a volia si inú národnosť (Vaňo, 2001).

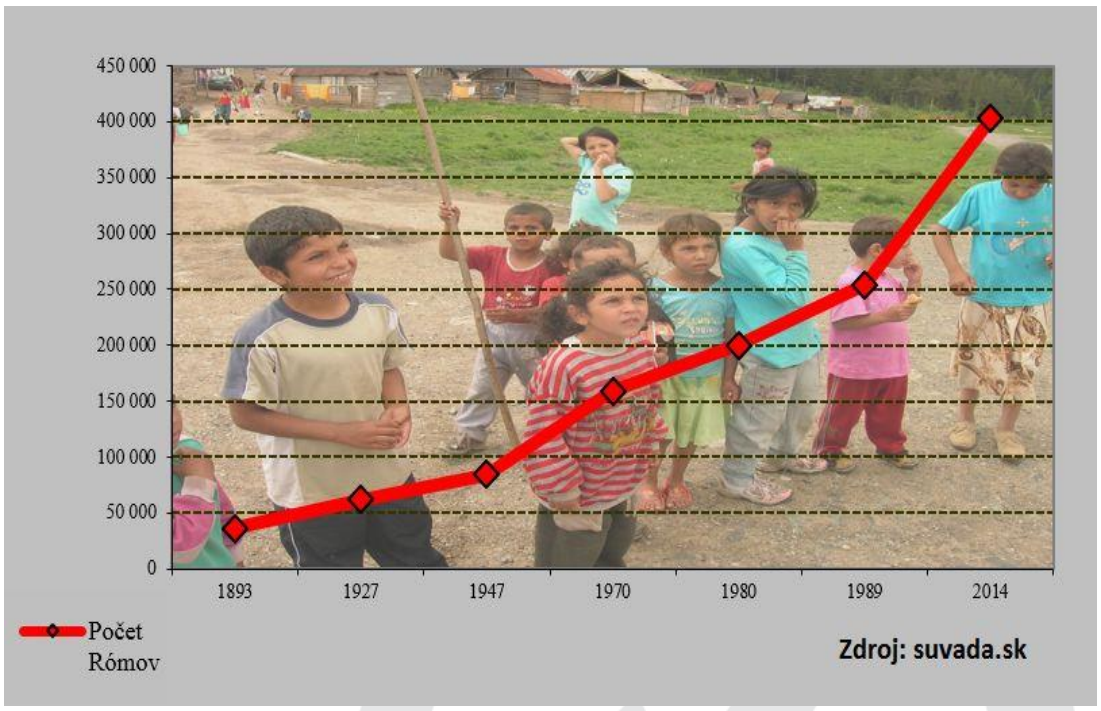

Graf 54 Vývoj počtu Rómov na SR v rokoch 1893 – 2014[147]

Pri sčítaní v roku 2011 deklarovalo 105 738 obyvateľov SR rómsku národnosť a 122 518 obyvateľov rómsky materinský jazyk. Tieto sčítania sú však jednoznačne skresľujúce a vzdialené od skutočnej početnosti rómskeho etnika. V roku 1980 sa zhruba tri štvrtiny Rómov prihlásili k slovenskej národnosti, 20 % k maďarskej a zvyšných 5 % pripadlo na ostatné národnosti (Vaňo, 2001). Aj v súčasnosti sa preto predpokladá, že značná časť rómskej minority, ktorá v sčítaní nedeklarovala svoj rómsky pôvod, sa prihlásila k slovenskej národnosti a kvôli významnej

[147] Spracoval M. Šuvada (Údaje z rokov 1893 až 1989 pochádzajú zo sčítaní. Údaj z roku 2014 je odhad Atlasu rómskych komunít na SR – Mušinka a kol., 2014)

lokalizácii tejto menšiny na juhu SR je pravdepodobné, že asi 20 % z celkového počtu Rómov sa prihlásilo k maďarskej národnosti.

Napriek rôznym odhadom o počte Rómov žijúcich na SR je nesporné, že SR patrí v súčasnej Európe ku krajinám s najvyšším absolútnym počtom Rómov (spolu s Rumunskom a Maďarskom) i najvyšším relatívnym podielom na ostatnom obyvateľstve (spolu s Rumunskom a Macedónskom) (Jurčová, 2004). Po slovenskom a maďarskom obyvateľstve ide bezpochyby o tretiu najpočetnejšiu etnickú skupinu obyvateľstva na SR, ktorá sa však vyvíja najdynamickejšie (Vaňo, Meszároš, 2004*)*. Najvyššia koncentrácia sociálne vylúčených rómskych komunít je zaznamenaná na východnom SR a v južných okresoch stredného SR. Je však dôležité upozorniť na niektoré špecifiká práce s touto klientelou, vzhľadom na odlišnosť životného štýlu, hodnotovej orientácie a z nich vyplývajúcich problémov, ktoré je potrebné riešiť. Marginalizované segregované rómske komunity sú chudobné a z pohľadu majority sociálne vylúčené. Ich obyvatelia majú obmedzený prístup k verejným službám, tovarom, zdrojom a k participácii na rozhodovaní vo verejnom živote.

Rómske osídlenia sú na nižšej socioekonomickej úrovni ako ostatné časti obcí a vykazujú diametrálne odlišné charakteristiky. Tými sú najmä nižšia kvalita bývania, preľudnenosť obydlí, absencia infraštruktúry, uzatvorené sociálne siete, chudoba, vysoká nezamestnanosť a príjmová a aj materiálna deprivácia obyvateľov (Pirohová, Lukáč a Lukáčová, 2016). Obvyklým problémom vyskytujúcim sa v tejto komunite je, že mnohí z rómskych klientov nie sú schopní napísať žiadosť o prijatie do zamestnania, nevedia jednať so zamestnávateľmi. V prípade prijatia do zamestnania vznikajú problémy s dodržiavaním pracovnej disciplíny alebo ich pracovným výkonom, čo ich vyraďuje z práce. V tejto súvislosti považujeme za užitočné prostredníctvom rôznych subjektov zabezpečiť aspoň základné zaškolenie Rómov pre také činnosti, ktoré sú v danom regióne využiteľné.

Ďalším rizikovým faktorom je, že prepustená odsúdená osoba žije v pomerne početnej komunite, ktorá je rizikovou skupinou. Pravdepodobnosť recidívy je tu pomerne vysoká. Napriek tomu existujú však aj výnimky, kedy Rómovia splnili povinnosti uložené súdom a v skúšobnej dobe sa osvedčili. V práci s rómskymi klientmi je dôležitá v praxi spolupráca probačného úradníka s terénnymi sociálnymi pracovníkmi a rómskymi asistentmi, ktorí pôsobia v jednotlivých obciach a osadách. Sú to osoby, ktoré dobre poznajú komunitu i jej členov a pomery, ktoré sú pre dané spoločenstvo charakteristické. Spoluprácou asistenta a probačného úradníka dochádza k prenosu dôležitých informácií. Záverom je potrebné zdôrazniť, že tak ako pri iných skupinách klientov, je aj pri práci s rómskymi odsúdenými potrebné vychádzať z charakteristík a potrieb každého jedinca. Na základe Atlasu rómskych komunít na SR 2013 (Mušinka et al. 2014) bolo identifikovaných 233 segregovaných osídlení v 233 obciach SR (priemerná vzdialenosť segregovanej komunity od obce alebo mesta je cca 900 metrov, najväčšia vzdialenosť je cca 7 km), v ktorých odhadom žije 73 920 obyvateľov, t. j. 18.4 % všetkých Rómov na SR. Ich priestorové rozmiestnenie v rámci SR je veľmi nerovnomerné, viditeľne najvyššia koncentrácia je v Košickom, Prešovskom a Banskobystrickom kraji. Najviac Rómov žijúcich v segregovaných osídleniach má podľa odhadov Košický kraj: 34 270 Rómov, čo predstavuje 27,1 % zo všetkých Rómov v obciach, zaradených do Atlasu v rámci kraja. Zároveň je to aj najvyšší percentuálny podiel zo všetkých krajov. Práve časť rómskej populácie žijúca v segregovaných osadách sa považuje za najviac ohrozenú chudobou, sociálnym vylúčením a diskrimináciou. Pri tejto skupine obyvateľstva sa kombinujú viaceré znevýhodnenia: vyskytuje sa u nich chudoba vytváraná nezamestnanosťou, chudoba zapríčinená nedostatkom vzdelania či previazaná s demografickými

podmienkami a diskrimináciou (Mušinka et al. 2014). Stratégia SR pre integráciu Rómov do roku 2020 (Úrad vlády SR, 2011) zdôrazňuje viaceré formy sociálneho vylúčenia obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít.

Tento dokument zaraďuje priestorové vylúčenie medzi závažné formy sociálneho vylúčenia Rómov. Ide o nasledovné: ekonomické vylúčenie, kultúrne vylúčenie, symbolické vylúčenie, priestorové vylúčenie. Táto skupina obyvateľstva sa v značnom množstve vyskytuje aj vo väzenskej populácií. Nakoľko sa v internom systéme ZVJS neeviduje etnická príslušnosť, nevieme presne povedať, aké veľké je jej zastúpenie. O tom, že ide o problematickú skupinu so špecifickými problémami vieme len na základe väzenskej praxe.

Radikalizmus a extrémizmus

Problematika radikalizácie a extrémizmu je rozsiahla, rôznorodá a zložitá. Aj keď situáciu v oblasti radikalizácie a extrémizmu možno v SR považovať za relatívne stabilnú, nie tak vyhranenú ako v iných krajinách, je potrebné, aby sa k možným zmenám pristupovalo predvídavo. Nárast radikalizácie obyvateľstva v krajinách za hranicami Európskej únie postihnutých vnútornými konfliktami, vznik ozbrojených skupín s extrémistickou ideológiou v týchto oblastiach a zapájanie sa občanov krajín Európskej únie do takýchto konfliktov ovplyvňuje aj situáciu v SR. Preto je nevyhnutné sústrediť pozornosť na skorú prevenciu radikalizácie a elimináciu faktorov, ktoré ju podmieňujú. Viaceré európske krajiny (napr. Belgicko, Francúzsko, Nemecko, či Rakúsko) majú skúsenosti s prípadmi mladých radikálov, ktorých zlákali myšlienky boja za obranu krajiny, ktorú považujú za svoj pravý domov (napr. vojnou zmietaná Sýria). Po návrate naspäť sa stávajú reálnou hrozbou a to nielen ako vycvičení radikáli, ale aj ako „potenciálni náborári".

Prostriedkom šírenia radikalizmu (návody, námety, možnosti ako a kde sa zapojiť do vojnových konfliktov) je vo veľkej väčšine prípadov internet. Predovšetkým sociálne siete veľmi často slúžia na šírenie radikálnych myšlienok a umožňujú ľahké združovanie veľkého počtu ich zástancov. Ohrozenou skupinou sú najmä mladí ľudia, ktorí, ako vieme, denne strávia na internete veľkú časť svojho času, preto je potrebné venovať prevencii a zvyšovaniu povedomia o radikalizácii a extrémizme väčší priestor.

Legálna definícia pojmu extrémizmus v Trestnom zákone neexistuje. Navyše tento pojem nenájdeme explicitne ani v žiadnej medzinárodnej zmluve alebo právnom dokumente Európskej únie. Slovenský právny poriadok rozoznáva len trestné činy extrémizmu, priestupky extrémizmu, pojmy extrémistická skupina a extrémistický materiál. Proces, ktorý predchádza tomu, aby sa človek stal páchateľom trestného činu extrémizmu, prípadne členom extrémistickej skupiny, nazývame radikalizáciou.

Radikalizácia je dlhodobým vnímateľným javom, je o to nebezpečnejšia, že radikalizujúci jednotlivec sa denno-denne dostáva do určitých sociálnych vzťahov. Je zrejmé, že počas procesu radikalizácie môže ovplyvniť mnoho ďalších osôb. Avšak toto neznamená, že každý človek, ktorý si osvojí nový systém hodnôt, ich musí nevyhnutne začať v praxi realizovať násilnou formou. Je treba vždy brať do úvahy, že v každej z jednotlivých fáz radikalizácie je možné intervenovať a zastaviť proces radikalizácie. Spoločnosť vždy reflektuje na aktuálne dianie a v súčasnosti ňou rezonuje najmä téma imigrácie, utečencov. Názory na tento jav sa rôznia a sú základom vzniku radikálnych názorov a riešení. Formovaniu názorov a postojov dopomáha vo veľkej miere rodina, kamaráti, iné blízke prostredie, kde sa jednotlivec najčastejšie pohybuje. V súvislosti s už spomenutou utečeneckou krízou sa najmä mladí ľudia vyjadrujú nenávistne na sociálnych

sieťach. Pod dojmom anonymity, ovplyvnení okolitým prostredím a masmédiami, si neuvedomujú závažnosť svojich vyjadrení, ktoré môžu zakladať skutkovú podstatu niektorého z trestných činov extrémizmu. Práve spočiatku nevinne znejúce slová, ktoré by jednotlivec nikdy nebol schopný zrealizovať, môžu vyznieť ako vyhrážanie, hanobenie rasy, národa alebo podpora skupín, ktoré potláčajú základné ľudské práva. Celkovo je pravicový extrémizmus často lákadlom pre mladých ľudí, ktorí sa nevedia zaradiť a chcú niekam patriť. V prostredí pravicového extrémizmu ich popularita stúpa priamo úmerne s počtom protiprávnych skutkov a táto situácia im vyhovuje. Násilný extrémizmus je dnes pre väzenské zariadenia na celom svete desivou hrozbou. Z praxe vieme (prípad A. Amriho, 2017, že aj väzenské zariadenie sa pre určitú malú skupinu stalo prvým krokom k páchaniu násilia a ničenia. Ako ju môžeme vrátiť späť na cestu resocializácie a poraziť násilný extrémizmus? Rýchle riešenie neexistuje, máme však prístupy, vďaka ktorým sa odsúdené osoby môžu stať imúnnejšími. Skúsení extrémistickí náborári rozoznajú odsúdené osoby, ktoré je ľahšie pritiahnuť na stranu extrémizmu a ktoré po prepustení na slobodu budú ochotné páchať teroristické činy. Využívajú monotónnosť väzenského života, nenávisť a frustráciu sa snažia spolu odsúdené osoby nasmerovať k spoločnému ideologickému záväzku používať násilie. Na základe zistení Úradu OSN pre drogy a kriminalitu (UNODC, Fedotov) zverejnených nedávno v publikácii o zvládaní násilných extrémistických odsúdených osôb, je potrebné urobiť zmeny v troch hlavných oblastiach: tréning zamestnancov väzníc, manažment rizika a resocializačná práca s odsúdenými osobami. Resocializácia vychádza z logiky, že odsúdené osoby, ktoré sa angažujú, sa odvrátia od radikálnych názorov a postojov. Na to, aby tento systém fungoval efektívne, je potrebné venovať individuálnu pozornosť odsúdeným osobám, ich krajine, ich kultúre, ako aj samotnému väzenskému prostrediu za účelom zmeny v správaní týchto odsúdených osôb.

Právne aspekty (právna klinika)

Právne vedomie (legal consciousness) je súčasťou spoločenského vedomia a ako jeho subkultúra nevyhnutne vstupuje do interakcie s inými formami spoločenského vedomia (politika, filozofia, náboženstvo, morálka, atď.). Spolu s nimi tvorí systém hodnôt, ktorými sú „povinne“ vybavovaní príslušníci spoločnosti. Vzťah právneho vedomia a spoločenskej reality by sme mohli vyjadriť matematicky pomocou nepriamej úmery: „čím vyššia je úroveň znalosti práva, úroveň právneho vedomia jednotlivcov, tým slabšia je tendencia porušovania spoločnosťou chránených záujmov, ktoré majú vyjadrený svoj obsah v právnych normách. Človek právo v právnych normách a predovšetkým v „akcii“ poznáva, hodnotí a rozhoduje sa k určitému správaniu vo vzťahu k právu. Znalosť práva vychádza z historicky známej právnickej fikcie a to prezumpcie znalosti práva, vyjadrenej zásadou „neznalosť práva neospravedlňuje“. Znamená to, že neznalosť právnej normy toho, kto ju porušil, nepozbavuje právnej zodpovednosti za protiprávne konanie. Ale tiež na druhej strane, keď jednotlivec nepozná právnu normu, môže si spôsobiť zhoršenie svojho postavenia v živote a to napríklad tým, že nevedel, kde a v akej forme sa mal alebo má obrátiť so žiadosťami, reklamáciami, žalobami na príslušnú inštitúciu (úrad). Otázky z tohto vyplývajúce sú najmä:

- Do akej miery má jednotlivec poznať právo?
- Kde a ako sa s právom môže oboznámiť?
- Kde môže získať informácie o „svojom práve“, ale aj „svojej povinnosti“?

Pre laika je možné znalosti práva rozdeliť na znalosti: základné (potrebné pre orientáciu každého), rolového minima (potrebné pre plnenie určitej životnej, pracovnej či sociálnej role,

regulovanej právom), ad hoc (od prípadu k prípadu), ktoré sú aktuálne v určitom období, ako napríklad u nás právne normy o rehabilitácii, exekúcii, živnostníctve, liečebnom poriadku atď. Z vyššie uvedeného teda vyplýva, že právo motivuje ľudské správanie cez právne vedomie. Ako príklad dobrej praxe vzdelávania odsúdených a zároveň ako jeden z kľúčových prvkov novovytvoreného návrhu „Koncepcie zavádzania systematického vzdelávania v podmienkach Zboru väzenskej a justičnej stráže" možno považovať model „Street law kliniky". Street law program vznikol v roku 1972 ako iniciatíva študentiek a študentov práva Georgetown University vo Washingtone. Išlo o vzdelávací kurz praktického práva pôvodne určený pre študentov stredných odborných škôl. Názov Street law bol prvýkrát použitý v Spojených štátoch amerických a označoval kurz praktického práva pre „ľudí z ulice", ktorý bol využiteľný v každodennom živote. Cieľom zakladateľov kurzu bolo vytvoriť praktický kurz, ktorý by poskytoval informácie o tom, ako riešiť prípadné právne problémy. V súčasnosti je program rozšírený na pôde právnických fakúlt a to v USA, JAR, v Európe aj v Ázii a funguje pod rôznymi názvami, ako napríklad „Ľudské práva pre všetkých" (JAR), „Právo v každodennom živote" (Poľsko), „Právo na každý deň" (SR, Česko), „Živé právo" (Ruská federácia) a najčastejšie ako „Street Law" (USA, Veľká Británia). Program je určený pre komunity ako sú základné a stredné školy, väznice, reedukačné domovy, vzdelávacie strediská pre dospelých a pod. Je zameraný na šírenie právnych poznatkov, ktoré potrebujú ľudia v každodennom živote, pričom ľudí učí o práve, právnom systéme a o základných princípoch a hodnotách, na ktorých spočíva ústavná demokracia. Za účelom uľahčenia návratu odsúdených osôb po prepustení na slobodu bude slúžiť aj výchovný vzdelávací program „Právne aspekty" zameraný na zvyšovanie právneho vedomia odsúdených osôb. V rámci uvedeného programu by odsúdené osoby mali získať nielen spôsobilosti z občianskeho, rodinného a pracovného práva, ale taktiež by mali zlepšiť svoje sociálne schopnosti – kooperovanie, samostatnosť, sebaprezentovanie, vystupovanie na verejnosti. Zmyslom tohto programu je priblížiť odsúdeným osobám právo ako dôležitú súčasť každodenného života, s ktorou sa denne stretávame a posilniť tak ich právne vedomie. Právo tu vystupuje nie ako nástroj represie namierený proti človeku, ale ako niečo užitočné, čo môže využiť pri riešení každodenných problémov. Aby sa však právo mohlo účinne využívať v praxi, musia byť s ním v dostatočnej miere oboznámení.

1.1.3.3 Proces akreditácie – návrh mechanizmu

Z dôvodu zabezpečenia čo najvyššej možnej miery „kvality" a efektivity RaVVP (v zmysle dosahovania požadovaných cieľov) sa ako nevyhnutná javí požiadavka na vytvorenie procesu. Procesu, ktorý „kvalitu" a efektivitu RaVVP zaručí. Samozrejme existuje množstvo variácií programov využívaných vo VTOS napr. rôzny časový rozsah, cieľová skupina, tematické zameranie a pod. Avšak často sa objavujúcim procesom v rôznych systémoch zahraničných trestných politík, ktorý zabezpečuje to, že RaVVP spĺňajú požiadavky, je proces akreditácie príp. náročnejší proces štandardizácie (napr. Kemshall, 2015; Blud et al., 2010 a i.).

V našich podmienkach sa vo fáze penitenciárnej realizovali a realizujú rôzne formy RaVVP priamo v priestoroch ÚVTOS (v rámci penitenciárneho zaobchádzania). Vytváranie mostov resp. konštrukcie programu tak, aby jeho časť bola realizovaná vo VTOS a následne napr. v komunite mimo VTOS však v súčasnosti absentuje.

V niektorých prípadoch môžu trestané osoby absolvovať programy aj mimo VTOS. Mimo ústavného zariadenia resp. VTOS vo väzenskom zariadení môže napr. pri podmienečnom

odklade VTOS súd stanoviť skúšobnú dobu (jeden až päť rokov), v rámci ktorej podľa Trestného zákona podmienečne odsúdenému uloží aj primerané povinnosti a obmedzenia smerujúce k tomu, aby viedol riadny život. Súčasťou povinností, ktoré môže súd uložiť je napr. aj povinnosť podrobiť sa v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom alebo iným odborníkom programu sociálneho výcviku alebo inému výchovnému programu. Táto povinnosť môže byť uložená aj v prípade ochranného dohľadu, ktorý súd ukladá páchateľom odsúdeným za obzvlášť závažný zločin na nepodmienečný TOS alebo páchateľom úmyselných trestných činov, ktorí boli v minulosti najmenej dvakrát vo VTOS za takýto trestný čin a ktorým znovu ukladá nepodmienečný TOS, ak sa nedá očakávať, že po výkone trestu povedú riadny život. Okrem výkonu trestu vo väzenskom zariadení a inštitútu podmienečného prepustenia je ďalšou oblasťou, kedy sa program pre trestané osoby môže realizovať v postpenitenciárnej sfére rezortná oblasť MPSVR SR. ZoSPODaSK priznáva sociálnemu kurátorovi možnosť ponúknuť prepustenému z VTOS účasť na resocializačných programoch. Môžu ich organizovať a vykonávať orgány štátnej správy, obce, VÚC alebo akreditované subjekty – mimovládne organizácie. V praxi sa však často stretávame s množstvom rôznych problémov napr. nedostatkom realizátorov týchto programov, z čoho vyplýva, že prepustený ich nie vždy má kde absolvovať, či už ide o súdom nariadenú alebo dobrovoľnú formu programu. Zároveň sa vyskytujú problémy s komplikáciami pri financovaní (napr. viaczdrojové financovanie MVO a pod.).

S rôznymi typmi a druhmi programov (resocializačné, sociálne, výchovné) pre trestané osoby sa podľa vyššie uvedeného stretávame v penitenciárnej aj postpenitenciárnej fáze. V súčasnosti však v SR nepodliehajú akreditácii. Doposiaľ neexistuje ani jednotný, všeobecne platný a záväzný štandard, upravujúci procesuálne časti, organizačné aspekty a tematické zameranie RaVVP. Hlavným rizikom plynúcim z vyššie uvedených skutočností je fakt, že rôzne inštitúcie realizujú RaVVP nejednotne a v rôznej kvalite ako i bez zabezpečenia trvalo udržateľného finančného toku a kontinuity. Uvedené sa v praxi prejavuje rôznym tematickým zameraním, obsahom, rozsahom programov, realizáciou programov pre trestané osoby bez celoplošnej koordinácie na národnej úrovni a pod. Dôležité je tiež zdôrazniť, že trestané osoby sú marketingovo „ťažšie predateľnou“ cieľovou skupinou (napriek tomu, že z pojmologického hľadiska ide o prevenciu kriminality). Tieto skutočnosti považujeme za dôvody, prečo sa v praxi (hlavne postpenitenciárnej) stretávame s nedostatkom organizácií a inštitúcií, ktoré ich realizujú.

Z hľadiska dôležitosti považujeme za základ vytvorenie jednotných štandardov, ktoré by upravovali tematické, výkonové a formálne zložky RaVVP. Až po formálnom stanovení štandardov môžeme uvažovať o zavedení akreditačného mechanizmu a jeho procesu. Kľúčové požiadavky, ktoré by mali byť skúmané v procese akreditácie sú, aby RaVVP:

- vychádzali z výskumu, teórie a praxe resp. z výskumom riadenej praxe trestnej politiky (angl. evidence based criminal policy),
- rešpektovali medzinárodné štandardy zamerané na efektivitu takýchto druhov programov,
- boli vytvorené s cieľom v čo najväčšej možnej miere eliminovať rizikové a posilňovať protektívne kriminogénne faktory,
- boli špecializované (cieľovo zamerané na určité skupiny odsúdených),
- boli realizované na základe hodnotenia resp. určenia potrieb a rizík odsúdených osôb.

Samotnému návrhu akreditačného mechanizmu a procesu akreditácie by mala predchádzať preliminárna analýza akreditačných mechanizmov iných rezortov v SR, ako aj príbuzných rezortov v zahraničí (minimálne v ČR). V nasledujúcom texte uvádzame konkrétne

akreditačné komisie a predmet ich posudzovania, prípadne iné akreditačné mechanizmy, ktoré budú slúžiť ako východisko pre návrh viacerých modelov akreditačného mechanizmu RaVVP:

- Akreditačná komisia MPSVR SR (udeľovanie akreditácie na výkon niektorých opatrení SPO a SK, udeľovanie akreditácie na výkon niektorých sociálnych služieb a udeľovanie akreditácie na vzdelávacie programy sociálnych služieb),
- Akreditačná komisia MPSVR SR pre oblasť vzdelávania (udeľovanie akreditácie vzdelávacím inštitúciám na špecializované a nadstavbové vzdelávacie programy),
- Hodnotiaca komisia MS SR (udeľovanie akreditácií subjektom poskytujúcim pomoc obetiam trestných činov),
- Akreditačná komisia MŠ VVaŠ SR (udeľovanie akreditácií vysokým školám – študijné programy),
- Akreditačná komisia MŠ VVaŠ SR pre oblasť celoživotného vzdelávania (udeľovanie akreditácií vzdelávacím inštitúciám pre programy ďalšieho vzdelávania),
- Akreditačná komisia pre špecializované činnosti v oblasti práce s mládežou (udeľovanie akreditácií vzdelávacím zariadeniam na výkon špecializovaných činností v oblasti práce s mládežou),
- Akreditácia subjektov poskytujúcich probačné programy – podliehajú jej len probačné programy určené mladistvým páchateľom (ČR),
- Akreditácia subjektov poskytujúcich pomoc obetiam trestných činov – poskytovanie právnych informácií a restoratívnych programov (ČR),
- Akreditácia subjektov poskytujúcich služby pri oddlžení (ČR),
- Akreditované vzdelávacie kurzy v Akadémii Väzenskej služby ČR – kurzy pre ďalšie vzdelávanie sociálnych pracovníkov (ČR).

Výsledkom preliminárnej analýzy nemá byť výber jedného konkrétneho modelu akreditačného mechanizmu, ktorý bude pre účely RaVVP použitý, cieľom je eklektické spojenie prvkov a častí vhodných a využiteľných v rámci reálií rezortu MS SR a ZVJS. Týmto spôsobom je možné vytvoriť optimálny model akreditačného mechanizmu s konkrétnym procesom akreditácie.

3.1.4 Systém práce s osobami so špecifickými skupinami

3.1.4.1 Systém práce

Do kategórie odsúdených osôb so špecifickými potrebami radíme aj odsúdených cudzincov a gramotné odsúdené osoby inej ako slovenskej národnosti, ktoré neovládajú slovenský jazyk a odsúdené negramotné osoby, ktoré nemajú elementárnu (bázovú) komunikačnú a numerickú gramotnosť (nevedia čítať, písať a počítať). Systém práce s touto kategóriou odsúdených osôb so špecifickými potrebami bude pozostávať z troch častí.

a) **<u>preklad</u>** – táto časť bude venovaná <u>prekladu dokumentov</u> týkajúcich sa výkonu trestu odňatia slobody. Prekladať sa bude približne 390 normostrán dokumentov poskytujúcich základné informácie na začiatku VTOS, v samotnom priebehu VTOS a pred prepustením z VTOS

na slobodu a to najmä: práva a povinnosti odsúdenej osoby - základné sociálne práva, ostatné práva, ústavný poriadok - základné povinnosti a zákazy, zaraďovanie do práce, disciplinárna zodpovednosť, poučenia, „Prvé kroky vo VTOS – základné informácie“,

„Prvé kroky po prepustení na slobodu – základné informácie“ - napr. do rómskeho jazyka, vietnamského jazyka, ukrajinského jazyka, ruského jazyka, maďarského jazyka, rumunského jazyka, anglického jazyka, nemeckého jazyka, francúzskeho jazyka a ďalších vybraných cudzích jazykov (podľa počtu odsúdených cudzincov vo VTOS).

b) **realizácia modulárnych kurzov „Slovenského jazyka pre cudzincov a gramotné osoby inej ako slovenskej národnosti“,** ktoré neovládajú slovenský jazyk. Jazyková bariéra predstavuje nielen zásadný problém v procese zaobchádzania s odsúdenou osobou, ktorá neovláda slovenský jazyk, ale v súbehu s nedostatkom rodinných väzieb a kontaktu
s vonkajším svetom je rizikovým faktorom pri sociálnej reintegrácii osôb prepustených z VV a VTOS. Realizácia modulárnych kurzov „Slovenského jazyka pre cudzincov a gramotné osoby inej ako slovenskej národnosti“ by mala prebiehať v štyroch nezávislých moduloch (úroveň základná: stupeň A1 – úplný začiatočník a A2 - začiatočník, úroveň stredná: stupeň B1- mierne pokročilý a B2 – stredne pokročilý) a jeho cieľom je získanie základných komunikačných zručností v slovenskom jazyku a so zreteľom na absolvovaný stupeň rozvíjať jednotlivé komunikatívne zručnosti smerom od receptívnych zručností (počúvanie s porozumením, čítanie s porozumením) k produkcii textu (hovorenie, písanie) tak, aby si absolvent osvojil potrebné štandardy a mohol podľa potreby pokračovať v jazykovom kurze. Účastník kurzu získa základnú schopnosť komunikácie prostredníctvom slovenského jazyka v rozsahu spoločného európskeho referenčného rámca pre jazyky v priebehu cca 70 vyučovacích hodín kurzu v module A1 a A2 a cca 100 vyučovacích hodín kurzu v module B1 a B2. Prijatie odsúdených cudzincov na jednotlivé stupne modulárneho kurzu by malo byť podmienené vykonaním vstupného rozhovoru a pri stupňoch A2, B1 a B2 aj vykonaním vstupného testu, ktorý bude obsahovať kritéria na zaradenie do daného stupňa. Podmienkou úspešného absolvovania príslušného stupňa bude vykonanie záverečnej skúšky. Vyučovanie bude zabezpečované spravidla internými zamestnancami ZVJS s využitím dostupnej odbornej literatúry venovanej výučbe slovenského jazyka ako cudzieho jazyka (napr.: „Krížom krážom - Slovenčina A1 až B2, Cvičebnica“, „Tri, dva, jeden - slovenčina A1“, „Tri, dva, jeden - slovenčina A2“ „Slovenčina pre cudzincov – pracovné listy“, „Slovenčina pre cudzincov“, „Slovenčina ako cudzí jazyk „A“ a „B“, „Hovorme spolu po slovensky "B1", „Hovorme spolu po slovensky "B2", „Hovorme spolu po slovensky - Gramatika „B1“ a B2", jazykových slovníkov a ďalších učebných pomôcok v priestoroch partnerských ústavov). Realizácia 15 modulárnych kurzov (vrátane opakovaní) by mala prebiehať v partnerských ústavoch v mesiacoch apríl 2020 až marec 2022. Pre ilustráciu uvádzame v nižšie uvedených tabuľkách počet väznených osôb s cudzou štátnou príslušnosťou v SR k 31. decembru 2018 a za obdobie posledných štyroch rokov. VV a VTOS k 31. decembru 2018 vykonávalo celkom 209 väznených osôb s cudzou štátnou príslušnosťou. Oproti roku 2017 bol zaznamenaný mierny pokles počtu, najpočetnejšiu skupinu tvorili predovšetkým občania ČR (49), Ukrajiny (31), Poľska a Rumunska (po 16), Maďarska (14) a Srbska (po 10). Pre úplnosť uvádzame aj celkový počet odsúdených osôb a obvinených osôb k 31. decembru 2018. Vo VV bolo 1579 obvinených osôb a vo VTOS bolo celkom 8 715 odsúdených osôb.

Štát	Obvinené osoby			Odsúdené osoby			Spolu
	muži	ženy	spolu	muži	ženy	spolu	
Bielorusko	1	0	1	1	0	1	**2**
Bosna a Hercegovina	0	0	0	3	0	3	**3**
Bulharsko	3	0	3	1	0	1	**4**
Česko	14	3	17	27	5	32	**49**
Francúzsko	0	0	0	1	0	1	**1**
Grécko	1	0	1	1	0	1	**2**
Gruzínsko	3	0	3	0	0	0	**3**
Holandsko	1	0	1	1	0	1	**2**
Chorvátsko	1	0	1	2	0	2	**3**
Irak	0	0	0	2	0	2	**2**
Izrael	1	0	1	0	0	0	**1**
Kamerun	0	0	0	2	0	2	**2**
Kosovo	0	0	0	1	0	1	**1**
Litva	2	0	2	0	0	0	**2**
Macedónsko	5	0	5	1	0	1	**6**
Maďarsko	5	0	5	8	1	9	**14**
Moldavsko	1	0	1	1	0	1	**2**
Mongolsko	0	0	0	1	0	1	**1**
Nigéria	0	0	0	6	0	6	**6**
Nórsko	0	0	0	1	0	1	**1**
Pakistan	0	0	0	2	0	2	**2**
Poľsko	8	0	8	8	0	8	**16**
Rakúsko	0	0	0	1	0	1	**1**
Rumunsko	5	0	5	10	1	11	**16**
Rusko	1	0	1	1	0	1	**2**
Sierra Leone	0	0	0	1	0	1	**1**
USA	0	1	1	1	0	1	**2**
Srbsko	2	0	2	8	0	8	**10**
Sýria	0	0	0	5	0	5	**5**
Španielsko	1	0	1	1	0	1	**2**
Taliansko	0	0	0	1	0	1	**1**
Tunisko	2	0	2	0	0	0	**2**
Turecko	0	0	0	3	0	3	**3**
Ukrajina	18	0	18	13	0	13	**31**
Vietnam	0	0	0	8	0	8	**8**
Spolu	**75**	**4**	**79**	**123**	**7**	**130**	**209**

Tab. 59 Počet obvinených a odsúdených cudzincov na území SR k 31. decembru 2018[148]

Rok	Obvinení	Odsúdení	Spolu
2015	60	121	**181**
2016	78	133	**211**
2017	77	142	**219**
2018	79	130	**209**

Tab. 60 Počet obvinených a odsúdených cudzincov na území SR[149]

[148] Zdroj: Ročenka ZVJS 2018
[149] Zdroj: Ročenka ZVJS 2015, 2016, 2017, 2018

c) **<u>vypracovanie metodiky (učebný plán a osnovy) vzdelávania odsúdených osôb s cudzou štátnou príslušnosťou vrátane odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti a vzdelávanie podľa spracovanej metodiky</u>** - viacnásobným znevýhodnením sú postihnuté aj odsúdené osoby, ktoré nemajú elementárnu (bázovú) komunikačnú a numerickú gramotnosť (nevedia čítať, písať a počítať). Metodika bude vypracovaná internými zamestnancami ZVJS v mesiacoch október 2019 až marec 2020. Po schválení metodiky vzdelávania odsúdených osôb s cudzou štátnou príslušnosťou vrátane odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti riadiacim výborom bude predmetné vzdelávanie prebiehať v mesiacoch máj 2020 až júl 2022 v priestoroch partnerských ústavov. Vzdelávanie odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti budú zabezpečovať interní zamestnanci z partnerských ústavov v 15 kurzoch (vrátane opakovaní) s využitím dostupnej odbornej literatúry, vytvorených učebných materiálov a ďalších učebných pomôcok.

Pre ilustráciu uvádzame v nižšie uvedenej tabuľke zloženie odsúdených osôb podľa vzdelania k 31. decembru 2018.

Stav k 31. decembru		**2015**	**2016**	**2017**	**2018**
Negramotní	mladiství	1	3	1	1
	minimálny st. stráženia	100	92	82	74
	stredný st. stráženia	73	84	73	126
	maximálny st. stráženia	14	13	11	14
	muži	160	159	132	174
	ženy	28	33	35	41
	Spolu	188	192	167	215
	%	2,2	2,2	2,0	2,5
Neúplné základné vzdelanie	mladiství	20	12	8	15
	minimálny st. stráženia	331	341	351	306
	stredný st. stráženia	296	319	259	262
	maximálny st. stráženia	53	68	61	46
	muži	641	692	622	576
	ženy	59	48	57	53
	Spolu	700	740	679	629
	%	8,2	8,6	8,0	7,2
Základné vzdelanie	mladiství	40	35	36	37
	minimálny st. stráženia	1545	1575	1456	1449
	stredný st. stráženia	1483	1476	1557	1572
	maximálny st. stráženia	215	226	218	228
	muži	3 060	3 029	2 979	2 990
	ženy	223	283	288	296
	Spolu	3 283	3 312	3 267	3 286
	%	38,3	38,7	38,4	37,7
Stredoškolské vzdelanie	mladiství	0	0	1	2
	minimálny st. stráženia	1 558	1 585	1 547	1 640
	stredný st. stráženia	1 287	1 261	1 320	1 370

	maximálny st. stráženia	221	214	228	248
	muži ženy	2 934 132	2 916 144	2 955 141	3 102 158
	Spolu %	3 066 35,8	3 060 35,8	3 096 36,4	3 260 37,4
Úplné stredoškolské vzdelanie	mladiství minimálny st. stráženia stredný st. stráženia maximálny st. stráženia	0 739 340 93	0 666 344 81	1 720 337 81	0 711 377 74
	muži ženy	1 063 109	997 94	1 043 96	1 062 100
	Spolu %	1 172 13,7	1 091 12,7	1 139 13,4	1 062 12,2
Vysokoškolské vzdelanie	mladiství minimálny st. stráženia stredný st. stráženia maximálny st. stráženia	0 124 29 5	0 131 22 9	0 124 33 7	0 126 29 8
	muži ženy	141 14	149 13	151 13	138 25
	Spolu %	158 1,8	162 1,9	164 1,9	163 1,9
Spolu	mladiství minimálny st. stráženia stredný st. stráženia maximálny st. stráženia	61 4 397 3 508 601	50 4 390 3 506 611	47 4 280 3 579 606	55 4 306 3 736 618
	muži ženy	8 002 565	7 942 615	7 882 630	8 042 673
	Spolu %	8 567 100	8 557 100	8 512 100	8 715 100

Tab. 61 Zloženie odsúdených podľa vzdelania[150]

3.1.4.2 Nosiče informácií

Jednou z priorít súčasnej spoločnosti je zabezpečenie všeobecného prístupu k moderným didaktickým technikám, t. j. informačno-komunikačným technológiám a zariadeniam. Nové médiá sa spolu so širokými možnosťami, ktoré ponúkajú, stávajú stále viac súčasťou edukačného procesu a nachádzajú svoje pevné miesto po boku tradičného vyučovania. „Na základných a stredných školách sa do tried dostávajú interaktívne tabule, na univerzitách sa niektoré predmety a neraz aj celé študijné programy, presúvajú do virtuálneho prostredia.“ (Drengubiak, 2014, s. 25). Na rozdiel od učiteľov, označovaných ako digital immigrants (imigranti digitálnej éry), sú technológie pre dnešných študentov, označovaných ako digital natives (narodení v digitálnej dobe), prirodzenou súčasťou života. (Cimermanová, 2014, s. 22). V súčasnej dobe už teda nie je otázkou, či moderné informačno-komunikačné technológie a e-learning v rámci vzdelávania využívať, ale ako prvky e-learningovej edukácie čo najlepšie a sofistikovane vytvárať, aby na jednej strane poskytovali priestor pre vedomosti a na strane druhej, aby boli atraktívne

[150] Zdroj: Ročenka ZVJS, 2018

a zmysluplne vstupovali do procesu výučby, resp. boli jej súčasťou. (Karabová, Fišerová, 2014, s. 59).

„Tempora mutantur et nos mutamur in iis“ (Časy sa menia a my sa meníme v nich). Ignorovať alebo úplne odmietať informačno-komunikačné technológie, tak v pedagogickom procese, ako aj pre bežné potreby, je v súčasnosti zbytočné. Nerozumné je aj úplne odmietať tradičné spôsoby vyučovania v úmysle nahradiť ich len formami založenými na elektronickej komunikácii. Netreba však zabúdať, že informačno-komunikačné technológie a zariadenia sú predovšetkým pomôcky, ktoré nemajú slúžiť ako cieľ, ale ako nástroj.

Trend rozvoja vzdelávania je impulzom pre zvýšenie pozornosti, ktorú treba venovať vývoju koncepcie študijných materiálov - s cieľom transformovať ich na médiá. Silnejúci trend uvedeného procesu je zjavný, pričom je pozorovateľná transformácia nosičov informácií a to z klasickej tlačovej formy do formy CD-ROM alebo prostredníctvom internetu, predovšetkým však interaktívnych elektronických materiálov. Efektívnosť štúdia tak závisí od vysokej kvality študijných prostriedkov, t.j. prezentovaný obsah v kombinácii so štruktúrou podpory (včasná, účinná spätná väzba o pokročilosti osvojovania, konzultantsko-túторská, poradenská a pod.). V predmetnej didaktickej forme vzdelávania dospelých odsúdených osôb, pre ktorú je oproti bežnej populácii príznačná priestorová i časová neoddelenosť vzdelávateľa, resp. lektora od frekventanta, spočíva teda ťažisko výchovného vzdelávacieho procesu a samostatnej študijnej práce v rovnakej miere na kvalitných študijných materiáloch. Identickou podmienkou je, aby tlačené texty, video alebo audiomateriály boli vybavené zrozumiteľným inštruktážnym študijným sprievodcom.

Cieľom tohto príspevku je zdôrazniť potrebu a možnosti využívania informačno-komunikačných technológií a zariadení vo vyučovacom procese - vzdelávaní odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti odsúdených osôb, zvlášť v rámci realizácie modulárnych kurzov „Slovenského jazyka pre cudzincov a gramotné osoby inej ako slovenskej národnosti“, ktoré zároveň môžu poslúžiť aj ako prostriedok na komunikáciu medzi ľuďmi rôznych kultúr. Informačno-komunikačné technológie a zariadenia tak môžu obohatiť nielen vnútro jedinca, odsúdenej osoby, ale aj celý vyučovací proces.

V dnešnej, technicky vyspelej dobe už k životu človeka neodmysliteľne patria tieto informačno-komunikačné technológie a zariadenia. Majú mu uľahčovať hlavne pracovné povinnosti. Patrí k nim najmä počítač, bez ktorého sa určite v 21. storočí už nezaobídeme. Počítač a jeho využitie v praxi prináša možnosti, ktoré si mnohí z učiteľov v minulosti nevedeli ani predstaviť. Okrem počítača sa používajú najmä digitálne fotoaparáty, DVD-čka, USB, GPS navigácie, internet, Google, Youtube a iné výdobytky, ktoré nám majú slúžiť a pomáhať v živote, ale i vo vyučovacom procese. Vieme ich ovládať, používame ich vo väčšej i menšej miere, preto je nevyhnutné zaviesť do vyučovacieho procesu to, čo mladá generácia považuje za samozrejmé. Pomocou techniky dokážeme realizovať oveľa kvalitnejšie vyučovacie hodiny, ktoré osožia aj študentom z radov odsúdených osôb. Je jasné, že počítač a informačno-komunikačné technológie a zariadenia a technológie sú vynikajúcou učebnou pomôckou. Vďaka nim vieme pripraviť napr. referáty na vyučovacie hodiny, môžeme nájsť obrazový materiál k jednotlivým témam, vieme nájsť potrebnú literatúru aj s obsahom, o ktorú máme záujem. Čiže môžeme povedať, že informačno-komunikačné technológie a zariadenia pomáhajú motivovať študentov k učeniu. Motivovaní študenti dokážu pracovať efektívnejšie a vedia využiť svoje vedomosti náležite v praxi. Práve motivácia ovplyvňuje ich chuť k učeniu a ich výsledky. Využívaním prezentácií,

prezeraním internetových stránok, využívaním obrazového materiálu, CD, DVD sa úroveň motivácie zvyšuje, ak sa používa s mierou. Možno teda skonštatovať, že práve všetky spomenuté informačno-komunikačné technológie a zariadenia nám naozaj výrazne zasahujú do priebehu vyučovacieho procesu a dokážu ho zlepšiť. Je na zvážení každého vyučujúceho, či tieto výdobytky doby v pedagogickej praxi aj uplatňuje. Žijeme v modernom svete, ktorého súčasťou sú tieto technológie a zariadenia, vďaka ktorým môžeme priblížiť študentom množstvo informácií. Tieto prostriedky, tzv. nosiče informácií sa tak stávajú spojivom medzi ľuďmi a ich kultúrami, čím svet okolo nás môžeme lepšie spoznať. Ich pomocou sa vieme stať kultúrnejšími a duchovne bohatšími. Inak povedané, informačno-komunikačné technológie a zariadenia ako nosiče informácií slúžia na dosiahnutie vzdelávacích cieľov. Dopĺňajú slovo vyučujúceho učiteľa, ktoré je veľmi silným argumentačným prostriedkom.

3.1.4.3 Tvorba metodiky, učebného plánu a osnovy

Ako sme už uviedli v kapitole „Špecifické cieľové skupiny“, medzi osobitné kategórie odsúdených radíme aj odsúdených cudzincov a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti. Jazyková bariéra predstavuje pre nich zásadný problém v procese zaobchádzania. Aj samotná aplikačná prax potvrdzuje, že nemožno nájsť univerzálny recept pre prácu, resp. zaobchádzanie s odsúdenými cudzincami a odsúdenými osobami bez štátnej príslušnosti. V slovenských väzenských zariadeniach vykonávajú TOS odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti z mnohých krajín, ich náboženské, sociálne a ďalšie odlišnosti sú mnohokrát veľmi výrazné. Za účelom predchádzania vzniku možných konfliktov, ktoré by mohla spôsobiť jazyková bariéra, neznalosť prostredia, odkiaľ odsúdení cudzinci a odsúdené osoby bez štátnej príslušnosti pochádzajú, sa budú v rámci národného projektu „Šanca na návrat“ realizovať modulárne kurzy „Slovenského jazyka pre cudzincov a gramotné osoby inej ako slovenskej národnosti“ v počte 15 (vrátane opakovaní) v štyroch nezávislých moduloch (úroveň základná: stupeň A1 – úplný začiatočník a A2 - začiatočník, úroveň stredná: stupeň B1- mierne pokročilý a B2 – stredne pokročilý). Pre informáciu uvádzame, že vyhláška o výkone trestu rieši otázku realizácie kurzov slovenského jazyka pre vyššie uvedenú cieľovú skupinu v ustanovení § 76 a to: „Ak je to účelné a odsúdení prejavia záujem, ústav organizuje pre cudzincov a osoby bez štátnej príslušnosti kurz štátneho jazyka.“ Pre potreby vzdelávania v slovenčine ako cudzom jazyku bude potrebné vytvoriť metodiku výučby slovenského jazyka ako cudzieho jazyka s učebnými osnovami a učebným plánom v súlade so Spoločným európskym referenčným rámcom pre jazyky (ďalej len „SERR“), súčasťou ktorej bude aj podrobná charakteristika jednotlivých referenčných úrovní (A1, A2 - B1,B2) a vytvoriť pre ne-didaktické a testovacie štandardy, teda minimálny súbor jazykových prostriedkov nevyhnutných na získanie komunikatívnej kompetencie zodpovedajúcej príslušnej úrovni ovládania slovenského jazyka, t. j. jazykový štandard, ktorého obsahom je lexikálny, gramatický, fonetický a ortografický štandard. Považujeme za nutné zdôrazniť, že jednotná ortografická, ortoepická, lexikálna a gramatická charakteristika úrovní ovládania jazyka spolu s metodickými odporúčaniami na jej využitie pri koncipovaní cieľov, obsahu a metód jazykových kurzov, tvorbe učebných materiálov a testovaní ovládania slovenského jazyka ako cudzieho jazyka zatiaľ neexistuje (Uličná, M., 2017). Cieľom metodiky (učebný plán a učebné osnovy) modulárnych kurzov „Slovenského jazyka pre cudzincov a gramotné osoby inej ako slovenskej národnosti“ bude vymedziť obsah jednotlivých úrovní vzhľadom na konverzačné témy, lexikálne a gramatické kompendium a zároveň špecifikovať

kritériá na testovanie a hodnotenie čiastkových zručností (čítanie, počúvanie, hovorenie, písanie), ako aj celkovej komunikatívnej kompetencie. V metodike bude potrebné zadefinovať cieľ vzdelávania, organizačnú formu vzdelávacej aktivity aj s presným rozsahom vyučovacích hodín, s určením maximálneho počtu odsúdených osôb cudzincov a osôb bez štátnej príslušnosti zaradených v kurze a s vymedzením profilu absolventa jednotlivých úrovní, metód, štruktúry tematických blokov a formy záverečnej skúšky. Cieľovou skupinou budú odsúdené osoby cudzincov a osoby bez štátnej príslušnosti s bližšie nešpecifikovaným požadovaným vstupným vzdelaním, ktoré by mali za účelom zistenia ich jazykovej úrovne a zaradenia do vhodnej skupiny - t. j. do jednotlivých úrovní absolvovať okrem úrovne začiatočníkov (A1) vstupné testy a krátky pohovor. Do špecifickej cieľovej skupiny vzdelávania dospelých odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti patria aj odsúdené osoby s viacnásobným znevýhodnením, ktoré nevedia čítať, písať a počítať. Zvláštne postavenie v tejto špecifickej cieľovej skupine vzdelávania dospelých odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami má skupina odsúdených osôb rómskeho etnika v dospelom veku. K špecifickým charakteristikám vzdelanostnej štruktúry odsúdených osôb v podmienkach väzenstva na SR patrí relatívne vysoké zastúpenie negramotných osôb, osôb s neúplným základným vzdelaním a osôb bez stredoškolského vzdelania - k 31. decembru 2018 ich bolo vo VTOS 4130 t. j. - 47,3 % celkovej väzenskej populácie - zdroj Štatistická ročenka ZVJS za rok 2018). Pri tvorbe metodiky, učebných osnov a učebného plánu vzdelávania dospelých odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti je potrebné zohľadniť rozdiely medzi dospelými žiakmi a žiakmi deťmi. Vzdelávanie dospelých ľudí má odlišné zákonitosti a špecifický priebeh v porovnaní so vzdelávaním detí a mládeže. Preto nie je možné jednoducho aplikovať overené pedagogické postupy (metodiku) vo vzdelávaní detí a mládeže na cieľovú skupinu dospelých. Je nutné preto prispôsobiť obsah a formy vzdelávania v tejto špecifickej skupine.

Osobnosť, zvyky, postoje a záujmy dospelých sú stabilnejšie než u detí. Preto sú dospelí menej poddajní a menej prístupní zmenám. Na druhej strane, dospelí majú bohaté skúsenosti, na ktorých môžu stavať a sú schopní lepšie chápať zmysel faktov a pojmov. V metodike bude potrebné zadefinovať cieľ vzdelávania, organizačnú formu vzdelávacej aktivity aj s presným rozsahom vyučovacích hodín, s určením maximálneho počtu odsúdených osôb zaradených v kurze, profil absolventa a spôsob zaradenia odsúdených osôb do kurzu (napr. vstupný pohovor zameraný na zistenie vedomostnej úrovne) a spôsob ukončenia kurzu. Absolventi vzdelávania dospelých odsúdených osôb so špeciálnymi vzdelávacími potrebami v elementárnej komunikačnej a numerickej gramotnosti by mali získať kompetencie potrebné na pokračovanie v ďalšom vzdelávaní a/alebo uplatnenie sa na trhu práce, najmä: primeranú úroveň komunikačných zručností a schopností reagovať v rôznych (životných) situáciách; schopnosť efektívne spolupracovať; schopnosť osvojiť si a využívať (osobne) efektívne stratégie učenia sa v súlade so svojimi reálnymi možnosťami; schopnosť vyhľadať (prostredníctvom nových IKT) nové/potrebné informácie a vedieť ich spracovať/využiť; schopnosť orientovať sa v súčasnom svete; schopnosť zaujať stanovisko k (svojim) právam a povinnostiam v občianskom a pracovnom živote.

Uvedené ciele je možné plniť prostredníctvom vymedzeného obsahu vzdelávania, t. j. výkonového a obsahového štandardu vyučovacích predmetov vzdelávacieho kurzu. Vo výučbe by mal byť uplatňovaný medzi predmetový prístup, teda kooperácia v rámci jednotlivých učebných predmetov v danej vzdelávacej oblasti a tiež medzi rôznymi oblasťami. Je dôležité v čo

najväčšej miere prihliadať na prepojenie obsahu s praktickým životom. Pri nadobúdaní, precvičovaní a osvojovaní si učiva je nevyhnutné využívať aktivizujúce vyučovacie metódy. Cieľom vzdelávania je umožniť všetkým záujemcom z radov odsúdených osôb získať všeobecné vedomosti a zručnosti vo všeobecnovzdelávacích predmetoch, najmä slovenského jazyka a matematiky. Získať kompetencie a to najmä v oblasti komunikačných schopností, ústnych spôsobilostí a písomných spôsobilostí, komunikácie v štátnom jazyku a matematickej gramotnosti a kompetencie k celoživotnému učeniu, sociálne kompetencie, občianske kompetencie a kultúrne kompetencie. Rozvíjať u odsúdených osôb – frekventantov kurzu kompetencie tak, aby vedeli komunikovať, argumentovať, používať informácie a pracovať s nimi, riešiť problémy, spolupracovať v skupinách, prezentovať samých seba, ale aj prácu v skupine. Výchovno-vzdelávaciu činnosť je potrebné smerovať k príprave na život, ktorý od nich vyžaduje, aby boli schopní kriticky a tvorivo myslieť, rýchlo a účinne riešiť problémy.

Dať šancu každému , aby sa rozvíjal podľa svojich schopností a bol mu umožnený návrat do spoločnosti. Profil absolventa predmetného kurzu je založený na kľúčových spôsobilostiach (kompetenciách), ktoré zahŕňajú komplex vedomostí a znalostí, spôsobilostí a hodnotových postojov umožňujúcich jednotlivcovi poznávať, účinne konať, hodnotiť, dorozumievať sa a porozumieť si, začleniť sa do spoločenských vzťahov a osobnostne sa rozvíjať – zjednodušene, ide o spôsobilosť uplatniť sa v pracovnom, občianskom, rodinnom a osobnom živote.

Záver

Vstupná analýza ako odborný analytický dokument uvádza čitateľa do problematiky výkonu trestu odňatia slobody a súvisiacich tém. Obsahovo je rozpracovaná do troch hlavných kapitol.

Podrobne rozpracované samostatné kapitoly a podkapitoly o súčasnom trende VTOS podávajú informáciu o penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými osobami ako aj podmienkami VTOS v jednotlivých stupňoch stráženia a kategóriách odsúdených.

Vstupná analýza o. i. mapuje aj aktuálny stav väzenskej populácie vo výstupných oddieloch z pohľadu viacerých, pre účel projektu dôležitých indikátorov a proces zaobchádzania s odsúdenými osobami vo výstupných oddieloch.

Za kľúčové považujeme spracovanie návrhu popisu a obsahu priamych a nepriamych indikátorov zaznamenávajúcich zmenu v procese penitenciárneho zaobchádzania s odsúdenými osobami vo výstupných oddieloch. Dôraz je kladený na zmenu filozofie v smere implementácie resocializačných a výchovných vzdelávacích programov v spolupráci s internými a externými subjektmi.

Proces prípravy odsúdených osôb na úspešnú sociálnu reintegráciu do spoločnosti je nevyhnutné vnímať v širších súvislostiach. Aktívne participujúce strany (zbor, sociálni kurátori, mimovládne organizácie) za aktívnej účasti a ochoty odsúdenej osoby participovať na riešení problémov a rizík sú predpokladom k znižovaniu recidívy.

Národný projekt Šanca na návrat má na základe predložených návrhov na implementáciu a zmenu filozofie VTOS všetky predpoklady k úspešnej integrácii prepustených osôb z VTOS. A o to nám všetkým ide, nakoľko znižovanie recidívy a rizík sociálneho zlyhania odsúdených by malo byť záujmom celej spoločnosti.

Zoznam literatúry

1. ABERTMAN, L., P., O´BRIEN, E., L. *A Course in Practical Law, Teachers manual*,. USA, 1999.

2. ASOCIÁCIA SLOVENSKÝCH ARTETERAPEUTOV. *Arteterapeutický projekt podporený z grantového programu Nadácie VÚB pre nádej s podtitulom umenie lieči a dotyk lieči 2018*. 2018. Dostupné na: <http://art-therapy.sk/2018/08/10/arteterapeuticky-projekt-podporeny-z-grantoveho-programu-nadacie-vub-pre-nadej-s-podtitulom-umenie-lieci-a-dotyk-lieci-2018/

3. ASOCIÁCIA SLOVENSKÝCH ARTETERAPEUTOV. Internetová stránka asociácie, 2019. Dostupné na: <art-therapy.sk>

4. AMNESTY INTERNATIONAL. *Vydanie Aslana Jandieva do Ruskej federácie ho vystavilo riziku mučenia a zlého zaobchádzania. 2018*. Dostupné na: https://www. amnesty.sk/vydanie-aslana-jandieva-do-ruskej-federacie-ho-vystavilo-riziku-mucenia-a-zleho-zaobchadzania

5. BALES, W. D., MEARS, D. P. '*Inmate Social Ties and the Transition to Society: Does Visitation Reduce Recidivism*?' In: Journal of Research in Crime and Delinquency, 2008, 45, 287–321.

6. BAKOVÁ, D., HABURAJOVÁ-ILAVSKÁ, L. *Koncepty riešenia problematiky bezdomovectva vo vybraných krajinách (India, Kanada, Austrália)*. 2013.

7. BUKTEN, A. a kol. *High risk of overdose death following release from prison: variations in mortality during a 15-year observation period. Addiction*. 2017.

8. BRODŇANSKÁ E., KOŽELOVÁ A. *Tempora mutantur et nos mutamur* in FREY, BB., LOHMEIER, JH., LEE, SW., TOLLEFSON, N. Measuring Collaboration among Grant Partners. American Journal of Evaluation., 2006.

9. CEHLÁR, V. *Paradigma limitujúcich aspektov postpenitenciárnej práce z pohľadu probácie*. In. HAMRANOVÁ, D. – ŠPÁNIK, M. – ĽORKO, J. (eds.) 2019. Zborník príspevkov z medzinárodného seminára k národnému projektu „Šanca na návrat", konaného v dňoch 16. – 18. januára 2019 v Bratislave. Bratislava: GR ZVJS, s. 94 – 99.

10. CIMERMANOVÁ, I. *Vytváranie sociálnej klímy vo virtuálnom vzdelávacom prostredí.* In: E-learning a vyučovanie jazykov v akademickom prostredí. BRODŇANSKÁ, E., KOŽELOVÁ, A. Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 17-24. ISBN 978-80-555-1122-1.

11. COCHRAN, J. C., MEARS, D. P. and BALES, W. D. '*Who Gets Visited in Prison? Individual- and Community-Level Disparities* in Inmate Visitation Experiences', Crime & Delinquency, 2014.

12. DIANIŠKA, G. a kol. *Kriminológia.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

13. DRENGUBIAK, J. *Možnosti transformácie predmetu „Úvod do literárnej teórie a jazykovedy*". In: E-learning a vyučovanie jazykov v akademickom prostredí. Brodňanská, E. – Koželová, A. (eds.) Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 25-30. ISBN 978-80-555-1122-1.

14. DUWE, G., CLARK, V. *Blessed be the Social Tie that Binds: The Effects of Prison Visitation on Offender Recidivism*, Criminal Justice Policy Review, 2013, 24: 271–96.

15. FEDOTOV, J. K prevencii extrémizmu a radikalizmu Text bol vypracovaný v súlade s plnením úloh vyplývajúcich z Koncepcie boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019. 2017. Dostupné na: http://www.unis.unvienna.org/pdf/2017/OpEds/01_Yury_Fedotov_Violent_Extremism_SK.pdf.

16. FAZEL, S., YOON, IA., HAYES, AJ. *Substance use disorders in prisoners: an updated systematic review and meta-regression analysis in recently incarcerated men and women.* 2017.

17. GABURA, J. *Teória a proces sociálneho poradenstva. 1. vyd.* Bratislava: IRIS, 2013, s. 309.

18. GARGALOVIČ, Ľ. *Uplatňovanie individuálnych a skupinových foriem zaobchádzania a osobitných výchovných postupov v polootvorenom oddelení*. In: Zvesti zboru väzenskej a justičnej stráže, roč. 35, č. 4, 2003.

19. GLASSER, D. *The Effectiveness of a Prison and Parole System.* Bobb-Merrill. 1964.

20. GRAFFAM, etc. *Attitudes of Employers, Corrective Services Workers,* Employment Support Workers, and Prisoners. 2004.

21. GRIGER, J., LULEI, M., ĽORKO, J. *Aktuálne hodnotenie rizika sociálneho zlyhania väznených osôb v podmienkach Slovenskej republiky*. In ŠČERBA, F. *Kriminologické dny 2018. Sborník z VI. ročníku mezinárodní konference Kriminologické dny pořádaný ve dnech 18.–19. 1. 2018 Českou kriminologickou společností ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci*. 1. vydání. Olomouc: Iuridicum Olomoucense, o.p.s., 2018. 508 s. ISBN 978-80-88266-15-0. s. 287 – 301.

22. HARASLINOVÁ, M. *Nehnuteľnosti a bývanie,* III. roč. č. 1.

23. HARDWICK, D. *Serving the second sentence: a survival guide for the wives and families of prisoners.* 1986.

24. HARPER, G., CHITTY, CH. *Dopad nápravných opatření na recidivu pachatelu: Analýza toho co funguje*. 1. vyd. Praha: Institut kriminologii a sociální prevenci, 2009 s. 103.

25. HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.

26. HERETIK, A. *Forenzná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie. 3. vyd.* Bratislava: Eurokódex, s.r.o., 2010 s. 544.

27. HOLCR, K. et al. *Kriminológia*. Prvé vydanie. Bratislava: IURA EDITION, spol. s. r. o., 2008. 403s. ISBN 978-80-8078-206-1.

28. HOLUBOVÁ, B. *Programy pre prácu s mužmi – páchateľmi násilia na ženách v partnerských vzťahoch: analýza modelov dobrej praxe*. VÚ v rámci úlohy č. 2246. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010. s. 84.

29. JURČOVÁ, D. a kol. *Demografická charakteristika obvodov Slovenskej republiky 1996 – 2003,* Bratislava: Infostat, 2004.

30. KANTOR, D., LEHR, W. *Inside the family: Toward a theory of family process*. 1975, San Francisco: Jossey – Bass, 524 p.

31. KARABOVÁ, K. , FIŠEROVÁ, L. *E-learningové kurzy ako prostriedok ďalšieho vzdelávania.* In: E-learning a vyučovanie jazykov v akademickom prostredí. BRODŇANSKÁ, E., KOŽELOVÁ, A. Prešov: Prešovská univerzita 2014, s. 56-61. ISBN 978-80-555-1122-1.

32. KEMSHALL et al. *Offender Management User Guidance Assessment and Management of Serious Mobile European Criminals.* SOMEC, 2015, 139 p.

33. KLESKEŇ, L. *Možnosti multiprofesionálnej spolupráce v postpenitenciárnej starostlivosti*, 2013.

34. KLESKEŇ, L. *Sociálna práca s obvinenými, odsúdenými a prepustenými.* 1. vyd. Bratislava: IRIS, 2016 s. 109.

35. KOUTNÍK, O, 2019. *Rus v české cele má přímluvce proti vydání.* In Lidové noviny, 21. 9. 2019, ročník XXXII, číslo 220, s. 1, ISSN 0862-5921.

36. KUCHTA, J. *Několik poznámek k postavení a formulaci okolností vylučujících protiprávnost v připravované rekodifikaci trestního zákona*. In: Trestněprávní revue, 2003, č. 2, s. 125.

37. KUCHTA, J.,VÁLKOVÁ, H. a kolektív. *Základy kriminológie a trestnej politiky*. 1.vydanie. Praha: C.H. Beck, 2005.

38. KUJEVSKÁ, L., DUNDROVÁ, M. *Penitenciární sociální práce před propouštením odsouzeného na svobodu.* In: Sociální práce sociálna práca, 2012, č. 2, s. 13 – 15.

39. LABÁTH, V. *Rezidenciálna starostlivosť.* 1. vyd. Bratislava: OZ Sociálna práca, 2004 s. 143.

40. LAUB, J. H., SAMPSON, R. J. 2006. *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press. 352 p. ISBN 978-06-7401-993-5.

41. LA VIGNE, N. G., NASER, R. L., BROOKS, L. E. and CASTRO, J. L. *Examining the Effect of Incarceration and In-Prison Family Contact on Prisoners' Family Relationships*, Journal of Contemporary Criminal Justice. 2005.

42. LICHNER, V., ŠLOSÁR, D. *Probácia v systéme trestnej politiky a sociálnej práce.* (Vysokoškolská učebnica). Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018, 119 s. ISBN 978-80-8152-631-2, s. 49.

43. LULEI, M. a kol. *Hodnotenie rizika recidívy trestnej činnosti: príručka pre hodnotiteľa*. (Verzia 1.0), 2018. Bratislava: ZVJS.

44. MADLIAK, J., ČVERČKO, T., BAŇACKÝ, M. *Kriminológia.* 1. vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2005, s. 201.

45. MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence.* Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-226-2.

46. MC. GUIRE, J. *Offender Rehabilitation and Treatment: Effective programe and Policies to Reduce Reoffending.*, 2002.

47. MEARS, D. P., COCHRAN, J. C., SIENNICK, S. E., BALES, W. D. *Prison Visitation and Recidivism'.* In: Justice Quarterly, 2012.

48. MUŠINKA,A., MATLOVIČOVÁ, K. *Atlas rómskych komunít na SR 2013 ako pramenná databáza pre analýzu situácie Rómov na SR a jeho potenciál pre ďalšie výskumy a analýzy*. 2014.

49. NADÁCIA PONTIS. Internetová stránka Nadácie Pontis, Bratislava. 2019, Dostupné na: < www.nadaciapontis.sk>

50. OHLIN, L. E. *Selection for Parole*. Russell Sage. 1951.

51. PAPŠO, P. *Resocializácia odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody*. Banská Bystrica: PF UMB, O.z. Pedagóg, 2011. ISBN 978-80-557-0150-9.

52. PAPŠO, P. *Prevencia recidívy trestnej činnosti prostredníctvom postpenitenciárnej starostlivosti.* 2016.

53. PALMER, E. J. 2006. *Offending Behaviour Programmes: Development, Application and Controversies*. John Wiley & Sons, 2006, 310 p.

54. PATAKYOVÁ, M. *Obchodný zákonník: komentár.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010 s. 122.

55. PIROHOVÁ, I., LUKÁČ, M. a S. LUKÁČOVÁ. *Individualizácia edukácie dospelých Rómov z marginalizovaných komunít.* Prešov: PU v Prešove, 2016. ISBN 978-80-555-1668-4.

56. PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny. 1. vyd.* Brno: Doplněk, 2000 s. 294.

57. PRŮCHA, J. *Paradox rozvinuté civilizace: funkční negramotnost.* In: Proměny vzdělávání v mezinárodním kontextu. Praha: UK, 1992, s. 88-99. ISBN 80- 7066-546-7.

58. RABUŠICOVÁ, M. *Funkční gramotnost, rozvoj lidských zdrojů a celoživotní učení. Referát na konferenci* ČAPV v Liberci, 2000.

59. RASZKOVÁ,T., HOFERKOVÁ, S. *Kapitoly z penologie II.* 2014.

60. RIEGER, Z. *Návrat k rodině a domu.* 1. vyd. Praha: Portál, 2009 s. 106.

61. SAMPSON, R. J., LAUB, J. H. *Does Marriage Reduce Crime? A Counterfactual Approach to Within-Individual Causal Effects*. Criminology. 2006, p. 465-508.

62. SHINKFIELD, A.J. *The relationship between emotional state and success in community reintegration for ex-prisoners.* In: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 54, no. 3, 2010, s. 346-360.

63. SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny. 2. vyd.* Praha: Portál, 2007 s. 224.

64. STRÉMY, T., GRIGER, J. *Ochrana budúcich obetí domáceho násilia (sociálno-intervenčné programy pre páchateľov domáceho násilia v podmienkach Slovenskej republiky)*. In: VRÁBLOVÁ, M. Trestnoprávne súvislosti ochrany života a zdravia: Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Praha: Legas, 2018, 556 s. ISBN 978-80-7502-332-2.

65. SUCHÁ, L. *Špecifiká práce s rodinou, ktorá má člena vo/po výkone trestu a ich teoretické deficity*. In: Od teorie k praxi, od praxe k teorii, 2012, s. 586 – 591.

66. SUCHÁ, L. *Penitenciárna a postpenitenciárna starostlivosť v kontexte neziskového mimovládneho sektora na Slovensku.* In: Sociální práce/Sociálna práca, číslo 2/2012, ročník 12, ISSN 1213-6204, s. 31 – 33.

67. ŠRAMKOVÁ, M. *Využitie sociálnej opory ako jednej zo životných copingových stratégií u rómskeho obyvateľstva.* In: Životné stratégie obyvateľov rómskych osídlení, 2011, s. 177 - 202.

68. ŠUVADA, M. *Rómovia v slovenských mestách.* Bratislava : POMS, 2015. 168 s. ISBN 978-80-8061-828-5.

69. TREPÁČ, P. *Arteterapia ako umenie liečiť umením alebo umenie byť človekom*. In: Zvesti Zboru väzenskej a justičnej stráže, č. 3-4/2018, ISSN 2453-7926, s. 47 – 48.

70. VANO, B. *Demografická charakteristika rómskej populácie*, Bratislava, Infostat. 2001.

71. VANO, B. *Reprodukčné správanie obyvateľstva v obciach s nízkym životným štandardom*, Bratislava, Infostat, 2004.

72. VASKA, L. *Základné aspekty nezamestnanosti*. In: KUCHAŘ, P. – VASKA, L. (eds.) Regionálne aspekty nezamestnanosti v Českej republike a na SR. Bratislava: Iris, 2014. 978-80-89238-99-6.

73. VAVRO, R., HUTTA, J., KARÁSKOVÁ, K. *Metodika práce s páchateľmi násilia na ženách v penitenciárnej starostlivosti*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Metodika-prace-s-pachatelmi-nasilia-na-zenach-v-penitenciarnej-starostlivosti-.pdf>

74. VAVRO, R., FARKAŠOVÁ, K. *Štandardy a postupy zavedenia sociálno-intervenčných programov pre páchateľov násilia na ženách*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny. Dostupné na: <https://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/files/2016/02/Standardy-a-postupy-zavedenia-socialno-intervencnych-programov-pre-pachatelov-nasilia-na-zenach. pdf>, 2016.

75. ULIČNÁ, M. *Jazykový štandard pre úroveň A1 v slovenčine ako cudzom jazyku*. In: Lingua et vita, roč. 12, 2017. Dostupné na: https://cdv.uniba.sk/ujop/.

76. GR ZVJS, *Ročenka Zboru väzenskej a justičnej stráže za rok 2017*. Bratislava: Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže, 2018.

77. GR ZVJS, 2017. ZIPS GR ZVJS č. 9/2017 - *Inštrukcia, ktorou sa upravuje postup Zboru väzenskej a justičnej stráže pri poskytovaní súčinnosti v konaní o nahradení väzby dohľadom probačného a mediačného úradníka s použitím technických prostriedkov*..

78. RMS č. 16/2015, o zaobchádzaní s obvinenými a odsúdenými v znení neskorších predpisov.

79. RGR č. 50/2015 o psychologickej činnosti v Zbore väzenskej a justičnej stráže v znení neskorších predpisov.

80. RGR č. 66/2015 o sociálnej práci vo výkone väzby a výkone trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

81. ÚPSVR. *Plánovanie sociálnej práce pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately* (Interná norma č. IN - 067/2012). Metodické usmernenie č. 4 - 14/2012.

82. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti č. 368/2008, ktorou sa vydáva Poriadok výkonu trestu odňatia slobody v znení neskorších predpisov.

83. Koncepcia vzdelávania a rozvoja pracovníkov Zboru väzenskej a justičnej stráže na roky 2011 až 2020.

84. RGR 42/2014 o podmienkach realizácie exkurzií a výskumov v Zbore väzenskej a justičnej stráže a uzatváraní dohôd o spolupráci v oblasti vzdelávania.

85. MS SR. *Koncepcia väzenstva Slovenskej republiky na roky 2011 až 2020 (Aktualizácia)*. Bratislava: MS SR. (rez. číslo 36417/2013/120). 2013, 26 s.

86. Správa o plnení úloh vyplývajúcich z Aktualizovanej koncepcie väzenstva Slovenskej republiky na roky 2011 až 2020 za rok 2018.

87. http://www.unis.unvienna.org/pdf/2017/Op-Eds/01_Yury_Fedotov_Violent_ Extremism_SK.pdf.

88. Eds/01_Yury_Fedotov_Violent_Extremism_SK.pdf.

89. http://www.crime-justice.sk/skola_soubory/D13.pdf.

90. https://www.najpravo.sk/clanky/co-je-street-law-program-alebo-ako-realizuje-pf-upjs-v-kosiciach-pravnu-kliniku-pre-vybrane-komunity.html.

91. Zákon NR SR č. 213/1997 *Z. z. o* neziskových organizáciách poskytujúcich všeobecne prospešné služby v znení neskorších predpisov.

92. TRESTNÝ ZÁKON, zákon NR SR č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov.

VSTUPNÁ ANALÝZA

Autori: JUDr. Denisa Hamranová, PhD.
doc. Mgr. Anton Heretik, PhD.
mjr. JUDr. Mgr. Mária Kalinová – Bubláková
PhDr. Lenka Kleskeň, PhD.
Mgr. Marta Kuzmiaková
PhDr. Martin Lulei, PhD.
JUDr. Jakub Ľorko, PhD.
Mgr. Peter Mózeš, PhD.
PhDr. Blanka Šimčisková, PhD.
PhDr. Miroslav Špánik, PhD.
PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.
Mgr. Ľudmila Vráblová
Editor: PhDr. Zuzana Valentovičová, PhD., LL.M.
Rozsah: 281 strán
Rok: 2019
Vydanie: 1

www.sancananavrat.sk

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Operačného programu Ľudské zdroje, www.esf.gov.sk.